

RIKSDAGENS REVISORERS
BERÄTTELSE

OM DEN ÅR 1945 AV DEM VERKSTÄLLDA GRANSKNING

AV

STATSVERKETS

JÄMTE DÄRTILL HÖRANDE FONDERS TILLSTÅND,
STYRELSE OCH FÖRVALTNING

FÖR TIDEN 1 JULI 1944—30 JUNI 1945

DEL I

REVISORERNAS UTTALANDEN

STOCKHOLM 1946
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

459079

I n n e h å l l s f ö r t e c k n i n g .

Sid.

Andra huvudtiteln.

Justitiedepartementet.

Jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna	2
---	---

Fjärde huvudtiteln.

Försvarsdepartementet.

Försvarsväsendets tjänstebostäder	7
Krigsmaterielverket	15
Förening av statstjänst med visst uppdrag	35
Efterbesiktigade vid armén	35
Arméns träkolningsanstalt i Hästveda	49
Arméns tygverkstäder	52
Förläggningen av Stockholms örlogsbas	61
Förskottsstats- och krigstitelredovisningen under den förstärkta försvarsberedskapen	71

Femte huvudtiteln.

Socialdepartementet.

Kontrollen över barnavårdsnämndernas redovisningar av mödrahjälpmedel	78
Lån till mödrahjälp	83
Statens arbetsmarknadskommissions ställning i räkenskapshänseende ..	87
Revisionen av arbetsmarknadskommissionens medelsförvaltning ..	97
Länsarbetsnämnderna	103
Jordbruks- och verkstadsdriften vid statliga skyddshem och alkoholistanstalter	112
Anmälan till riksförsäkringsanstalten om vissa olycksfall i arbete ..	121
Den ekonomiska förvaltningen av statens utlänningskommission underlydande flyktingläger	123

Sjätte huvudtiteln.

Kommunikationsdepartementet.

Om åtgärder för en decentralisering och förenkling av administrationen av det allmänna vägväsendet	141
Landstatshuset i Halmstad	144

Sjunde huvudtiteln.

Finansdepartementet.

Kontrollen över medel, som av statliga myndigheter utbetalas till kommunala samfälligheter	148
--	-----

	Sid.
Vissa befattningshavares anlitan­de för taxeringsuppdrag	153
Restitution av kronoutskylder	156
Redogörelse för kronouppbörden och restindrivningen	160
<i>Åttonde huvudtiteln.</i>	
<i>Ecklesiastikdepartementet.</i>	
Tjänstledighet från förordnande å statssekreteraretjänst	170
Utbetalningen av vissa anslag till undervisningsväsendet	170
Förhandsgranskning av byggnadsföretag för kommunal yrkesunder­visning	175
<i>Nionde huvudtiteln.</i>	
<i>Jordbruksdepartementet.</i>	
Lantbruksingenjörernas arbetsbalans	179
1941 och 1942 års krislån	181
Arbetsbalansen inom lantmäteriväsendet	185
<i>Tionde huvudtiteln.</i>	
<i>Handelsdepartementet.</i>	
Statskontrollen å krigsmaterieltillverkningen	189
Visst anslag från fonden för friluftslivets främjande m. m.	191
<i>Pensionsväsendet.</i>	
Om sammanträffande av statlig pension och livränta enligt olycksfalls­försäkringslagen m. m.	196
<i>Statens fondförvaltning.</i>	
Iakttagelser beträffande kaninavelslånefonden med flera fonder	200
Redogörelse för jordförmedlingslånefonden med flera fonder	203
Vissa iakttagelser beträffande allmänna och norrländska nyodlingsfon­derna	208
Rederilånefonden	211
Statlig långivning för industriell verksamhet	221
Iakttagelser beträffande vissa kristidsfonder m. m.	228
Iakttagelser beträffande statens utlåningsverksamhet och fondförvalt­ning m. m.	232
<i>Ekonomisk översikt.</i>	
Vissa uppgifter angående statens tillgångar och skulder m. m.	234
<i>Tabeller.</i>	
Svenska akademien	245
Vetenskapsakademien	246

Riksdagens revisorer, vilka nedannämnda dag fullbordat den granskning av statsverket jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1944—30 juni 1945 samt, beträffande vissa verk, kalenderåret 1944, som jämlikt § 72 riksdagsordningen och § 2 av instruktionen för riksdagens revisorer tagit sin början den 16 sistlidne september, få härmed avgiva berättelse över den sålunda verkställda granskningen.

ANDRA HUVUDTITELN.

Justitiedepartementet.

§ 1.

Jordbruks-
driften vid
fångvårds-
anstalterna.

Fångvårdsanstalternas organisation och verksamhet regleras huvudsakligen genom bestämmelserna i instruktionen den 31 december 1921 (nr 868) för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsstaten. Härjämte finnas föreskrifter, som beröra anstalternas verksamhet, meddelade i olika lagar och författningar angående vård och behandling av de i anstalterna omhändertagna.

Enligt bestämmelserna i ovan angivna instruktion åligger det fångvårdsstyrelsen, som är centralmyndighet för fångvården i riket, att leda arbetsdriften vid fångvårdsanstalterna och därvid tillse, att arbetet anordnas och utföres på ett med hänsyn till såväl fångbehandlingen som fångvårdens ekonomi lämpligt sätt.

Arbetsdrift förekommer vid fångvårdsanstalterna sedan gammalt. Under 1800-talet utfördes huvudsakligen arbeten åt privata beställare. Ofta uthyrdes fångarna till dessa, varvid arbetet kunde utföras inom eller utom fångelserna. Intill början av 1900-talet uppträdde staten endast i obetydlig utsträckning som beställare av artiklar från fångelserna. I ett kungl. brev den 14 oktober 1904 föreskrevs emellertid, att sådana för vissa statliga myndigheter erforderliga persedlar, vilka vore av beskaffenhet att lämpligen kunna förfärdigas av fångar, skulle i så stor utsträckning som möjligt tillverkas vid fångelserna. Genom nu gällande kungl. brev den 28 maj 1926 har skyldigheten att anlita fångvården utvidgats till statsförvaltningen i dess helhet. Arbetsdriften har under senare år utökats. Vid de större anstalterna ha moderna verkstäder inretts. Fångvården har även genom övertagande av lantgårdar upprättat ett antal fångkolonier. Numera förekommer således vid anstalterna i stor utsträckning såväl verkstads- som jordbruksdrift.

Arbetsdriften ledes av styresmannen för vederbörande anstalt. Det åligger styresmannen bland annat att förvalta anstalten och vaka över ordning och hushållning inom densamma samt att tillse att fångarna sysselsättas med lämpligt arbete. Vid sin sida har styresmannen assistenter. I fråga om jordbruksassistent har föreskrivits, att han bör vara teoretiskt och praktiskt utbildad jordbrukare.

Kungl. Maj:t fastställer varje år en stat för fångvårdens jordbruksdrift. Med ledning av denna stat fastställer fångvårdsstyrelsen specialstater för varje anstalt, varvid fångvårdsstyrelsen ävenledes föreskriver vilka under-

hålls- och ändringsarbeten m. m., som må utföras med å specialstaten anvisade medel.

Verkstadsdriften vid anstalterna lyder i administrativt avseende under arbetskontoret inom fångvårdsstyrelsens kameralbyrå, jordbruksdriften direkt under denna byrå. Anslag brukar beviljas årligen till ett jordbrukstekniskt biträde för vissa fångvårdsanstalter. I fråga om verkstadsdriften finnes sålunda genom arbetskontoret en mera fast central ledning, vilket icke synes vara fallet beträffande jordbruksdriften.

Jordbruksdrift förekommer numera vid följande fångvårdsanstalter, nämligen centralfängelset i Mariestad med fångkolonierna Rödjan, Leverstad, Lockerud och Singeshult, vårdanstalten Hall med kolonien Åby-Sorunda, ungdomsanstalterna Skenäs, Mäshult samt rannsakingshäktet i Kalmar med kolonien Ödevata. Staten äger samtliga nu nämnda anstalter med undantag av Åby-Sorunda, Mäshult och Ödevata, vilka arrenderas.

Antalet befattningshavare, sysselsatta i jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna under de tre senaste budgetåren, framgår av nedanstående sammanställning. Ifrågavarande befattningshavare fullgöra även bevaktningsskyldigheter.

A n s t a l t	Antal befattningshavare avlönade av anslagsmedel budgetåret			Antal befattningshavare avlönade å jordbrukets stat budgetåret		
	1942/43	1943/44	1944/45	1942/43	1943/44	1944/45
Mariestad	17	21	23	1	1	1
Singeshult	3	3	3	—	—	—
Hall	10	10	10	7	7	7
Skenäs	2	2	3	5	5	5
Mäshult	—	—	—	2	2	2
Ödevata	4	4	4	—	—	—
Summa	36	40	43	15	15	15

Vid anstalterna i Mariestad, å Hall och å Skenäs finnas anställda lantbruksinspektorer. Vid övriga anstalter handhaves den närmaste tillsynen över jordbruket av befattningshavare med rättares tjänsteställning.

I fråga om de intagnas sysselsättning i jordbruksdriften torde antalet fullgjorda dagsverken vara det lämpligaste uttrycket för arbetsmängden på respektive anstalter. Antalet fångdagsverken de tre senaste budgetåren framgår av följande sammanställning.

A n s t a l t	Antalet fångdagsverken budgetåret		
	1942/43	1943/44	1944/45
Mariestad	18 936	20 463	19 730
Singeshult	5 641	6 338	7 369
Hall	23 862	26 566	23 638
Skenäs	12 635	9 728	9 346
Mäshult	6 184	6 259	4 723
Ödevata	150	4 005	2 264
Summa	67 408	73 359	67 070

Under de tre senaste budgetåren ha nämnda anstalter redovisat följande ekonomiska resultat.

Anstalt	Redovisat resultat i kr. budgetåret			Summa kronor
	1942/43	1943/44	1944/45	
Mariestad med Rödjan, Leverstad, Lockerud	—1 023:—	2 587:—	—10 088:—	—8 524:—
Singeshult	7 100:—	—1 675:—	—4 292:—	1 133:—
Hall med Åby-Sorunda	22 338:—	4 571:—	1 677:—	28 586:—
Skenäs	22 596:—	11 765:—	—2 575:—	31 786:—
Måshult	410:—	1 406:—	2 421:—	4 237:—
Ödevata	—	1 137:—	765:—	1 902:—
Summa kronor	51 421:—	19 791:—	—12 092:—	59 120:—

Det redovisade resultatet avser den egentliga lantushållningen.

Förutom vid här angivna anstalter förekommer även jordbruksdrift vid Svartsjö, dit en straffanstalt tillfälligt förlagts på grund av överbeläggning på andra anstalter. Jordbruksdriften vid Svartsjö har av revisorerna behandlats under § 15 i samband med jordbruket vid de statliga alkoholistanstalterna.

Som framgår av ovanstående sammanställning har resultatet av jordbruksdriften under de ifrågavarande budgetåren varit mycket växlande. Det sista budgetåret har genomgående visat dåligt resultat. Under budgetåret har uppkommit ett underskott på över 12 000 kronor på verksamheten. Enligt uppgift bero de växlande resultaten åtminstone delvis av att exempelvis underhåll av fastigheterna och markförbättringar belasta driften det budgetår, under vilket de utföras, i stället för att fördelas under en följd av år.

Till ytterligare belysning av angivna förhållande lämnas följande sammanställning av det redovisade resultatet, omräknat i kronor per ha åker.

Anstalt	Redovisat resultat i kr. pr ha åker budgetåret		
	1942/43	1943/44	1944/45
Mariestad med Rödjan, Leverstad, Lockerud	—6:—	15:—	—45:—
Singeshult	109:—	—22:—	—57:—
Hall med Åby-Sorunda	135:—	26:—	7:—
Skenäs	257:—	133:—	—26:—
Måshult	21:—	68:—	121:—
Ödevata	—	92:—	61:—

Sveriges lantbruksförbund handhar sedan många år specialbokföringen, som rör jordbruksdriften vid anstalterna, och utarbetar i anslutning härtill särskild driftanalys budgetårsvis angående jordbruksdriften vid varje anstalt. Enligt dessa driftanalyser har lantbrukskapitalet upptagits till följande belopp de tre senaste budgetåren.

Anstalt	Lantbrukskapital i kr. budgetåret		
	1942/43	1943/44	1944/45
Mariestad med Rödjan, Leverstad, Lockerud	237 980:—	275 800:—	341 700:—
Singeshult	109 010:—	112 180:—	116 900:—
Hall med Åby-Sorunda	236 800:—	275 264:—	372 150:—
Skenäs	148 200:—	156 550:—	165 800:—
Måshult	33 780:—	36 300:—	37 920:—
Ödevata	—	19 790:—	19 733:—
Summa kronor	765 770:—	875 884:—	1 054 203:—

I nedanstående sammanställning lämnas uppgift om lantbrukskapitalet beräknat i kronor per ha åker.

Anstalt	Lantbrukskapital i kr. per ha åker budgetåret		
	1942/43	1943/44	1944/45
Mariestad med Rödjan, Leverstad, Lockerud	1 368:—	1 541:—	1 519:—
Singeshult	1 678:—	1 495:—	1 559:—
Hall med Åby-Sorunda	1 435:—	1 618:—	1 604:—
Skenäs	1 685:—	1 779:—	1 658:—
Måshult	1 689:—	1 770:—	1 896:—
Ödevata	—	1 589:—	1 583:—

Skillnaden mellan de olika anstalterna i fråga om kapitalutrustning är sålunda icke så stor.

I fråga om förräntning av lantbrukskapitalet har lantbruksförbundet i sina analyser kommit fram till följande förräntningsprocent för de olika anstalterna under de tre senaste budgetåren.

Anstalt	Förräntningsprocent budgetåret		
	1942/43	1943/44	1944/45
Mariestad med Rödjan, Leverstad, Lockerud	— 0·4	0·9	— 2·95
Singeshult	6·5	— 1·5	— 3·67
Hall med Åby-Sorunda	9·4	1·7	0·45
Skenäs	15·2	7·5	— 1·55
Måshult	1·2	3·9	6·38
Ödevata	—	5·7	3·87

I fråga om inköp och försäljning av produkter må framhållas, att för inköp av levande inventarier samt döda inventarier av större värde erfordras fångvårdsstyrelsens medgivande i varje särskilt fall, varvid yttrande från styrelsens biträde i jordbrukstekniska frågor i allmänhet inhämtas. Försäljningen av produkterna sker huvudsakligen genom olika försäljningsorganisationer för jordbruksprodukter. I övrigt användas de erhållna produkterna för anstalternas eget behov eller försäljas till befattningshavare och enskilda. För anstalternas eget behov använda produkter synas icke debiteras efter några enhetliga grunder. Vid somliga anstalter sker debitering exempelvis efter i orten gängse priser, vid andra efter gällande partipriser.

Revisorernas
uttalande. Av den verkställda utredningen synes framgå, att jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna i allmänhet icke uppvisat tillfredsställande resultat. Under budgetåret 1944/45 hava flera anstalter till och med redovisat förlust. Ehuru resultaten av dessa anstalters jordbruksdrift skäligen icke kunna helt bedömas efter resultaten vid jordbruk av motsvarande art och omfattning, giva dock de anförda siffrorna anledning till antagande, att avsevärt förbättrade förhållanden skulle kunna genom rationell drift uppnås även vid fångvårdsanstalterna.

Medan en central ledning och tillsyn över verkstadsdriften vid fångvårdsanstalterna torde vara tillfredsställande anordnad genom fångvårdsstyrelsens arbetskontor, synes i fråga om jordbruksdriften vid dessa anstalter med nuvarande ordning visserligen en jordbruksteknisk kontroll förekomma men icke av den art och omfattning, som enligt revisorernas mening är tillräcklig. Därest fångvården vid ett framtida genomförande av den nya straffverkställighetsreformen kommer att alltmera organiseras i öppna anstalter, får jordbruksdriften vid dessa ökad betydelse. Strafflagberedningen har även i sitt den 14 november 1944 avgivna betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m. bland annat framhållit, att det för att förslaget till en mera öppen fångvård med ökad koloniverksamhet skulle kunna genomföras vore en nödvändig förutsättning, att fångvårdsstyrelsen hade en sådan organisation, att den kunde taga nödiga initiativ och utöva en effektiv ledning på förevarande område. I detta sammanhang må även framhållas, att det inom finska fångvården, där fångarnas utarbeten ha en betydande omfattning, finnes anställd en särskild jordbruksinspektör för hela landet.

Revisorerna, som under § 15 i sin berättelse i samband med jordbruks- och verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen och alkoholistanstalterna, uttalat sig för att verksamheten vid dessa anstalter ställdes under sakkunnig kontroll, vilja framhålla önskvärdheten av att även fångvårdsstyrelsen tillförsäkras sakkunskap av den art och omfattning, som kan anses erforderlig för vinnande av en effektiv central ledning och kontroll över jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna.

FJÄRDE HUVUDTITELN.

Försvarsdepartementet.

§ 2.

Utbyggnaden av försvarsorganisationen har medfört betydande problem i fråga om den vid försvarsväsendet anställda personalens bostadsförhållanden. Omfattande åtgärder från statens sida hava måst vidtagas för åstadkommande av erforderligt antal bostäder för personalen vid försvarets olika förband och anläggningar. Den i sådant hänseende i statlig regi genomförda bostadsproduktionen är väsentligen av två slag, nämligen å ena sidan tjänstebostadsbebyggelse i egentlig mening, som avser att frambringa bostäder, upplåtna med bostadstvång, och å andra sidan anskaffning av egnahem eller hyreshus. Enligt de riktlinjer, som i samband med inrättandet år 1943 av försvarets bostadsanskaffningsnämnd godtagits av statsmakterna, skall i princip uppförande av tjänstebostäder i egentlig mening ske genom försorg av vederbörande militära förvaltningsorgan, medan övriga för försvarets personal avsedda bostäder skola tillhandahållas genom bostadsanskaffningsnämndens försorg. Där så befinnes lämpligt, må emellertid jämväl bostäder av förstnämnda kategori kunna uppföras av nämnden, varvid i efterhand skall prövas, i vad mån desamma skola upplåtas med bostadstvång eller ej. I fråga om fastighetsförvaltningen gäller, att densamma omhänderhaves beträffande tjänstebostäder i egentlig mening för varje försvarsgren av vederbörande militära förvaltningsorgan samt i övrigt av bostadsanskaffningsnämnden.

Försvarsväsendets
tjänstebostäder.

Beträffande tjänstebostad gäller enligt 47 § 2 och 3 mom. militära avlösningsreglementet (nr 1939: 275), jämförda med 24 § 1 mom. och 40 § 1 mom. militära icke-ordinariereglementet (nr 1939: 276) samt 19 § 1 mom. manskapsavlösningsreglementet (nr 1940: 652), att ersättning för beställnings-(befattnings-)havare anvisad sådan bostad, däri inbegripen, i förekommande fall, gottgörelse för centraluppvärmning eller för tillhandahållande av möbler, ävensom för planteringsland eller annan förmån, som följer med bostaden, bestämmes med hänsyn till det pris, som å orten i allmänhet gäller för lägenhet, vilken beträffande storlek och bekvämlighet samt beskaffenhet i övrigt kan anses likvärdig med tjänstebostaden. Är tjänstebostad belägen å ort, där hy-

resmarknad, som kan tjäna till ledning vid ersättningens bestämmande, saknas, må i stället skäligen hänsyn tagas till det hyrestal, som för orten beräknats i samband med dyrortsgrupperingen. Kan överenskommelse rörande ersättningens storlek icke träffas mellan vederbörande myndighet och beställnings- (befattnings-)havare, som skall bebo lägenheten, hänskjutes frågan till statens bostadsnämnd. Över nämndens beslut i sådan fråga må klagan icke föras.

I fråga om hyressättningen å bostad i de av försvarets bostadsanskaffningsnämnd förvaltade byggnaderna gäller enligt föreskrift i 1 § e) av den för nämnden fastställda instruktionen (nr 1943: 230), att uthyrning av sådan bostad skall ske till marknadspris, i den mån Kungl. Maj:t ej annat medgiver.

Statsmakterna synas sålunda hava avsett, att såväl beträffande tjänstebostäder i egentlig mening som i fråga om bostäder, vilka uppföras och förvaltas av bostadsanskaffningsnämnden, hyressättningen i princip skall ske med utgångspunkt från priserna i den öppna bostadsmarknaden.

I fråga om de grunder som av de centrala militära förvaltningsmyndigheterna tillämpas vid bestämmandet av hyresersättning för tjänstebostad är till en början att märka, att vid hyresavvägningen viss hänsyn toges till med bostaden som sådan förenade särskilda olägenheter. I sådant hänseende uppdelas bostäderna i två kategorier, A och B, varvid kategori A innefattar bostäder belägna i bostadsbyggnader, till vilka tillträde icke behöver ske genom kasernvakt, och kategori B bostäder belägna i kaserner m. m. samt i bostadsbyggnader, till vilka tillträde kan ske endast genom kasernvakt.

I kvalitetshänseende indelas bostäderna i fyra klasser (1—4). Klassindelningen verkställes under hänsynstagande till *dels* bostadens golvyta, *dels* beskaffenheten i byggnadshänseende, *dels* förefintligheten av bekvämligheter och *dels* om bostaden på grund av läge och byggnadssätt är svår att uppvärma. På klassindelningen har ansetts icke böra inverka bostads tillfälliga beskaffenhet i underhållshänseende, liksom icke heller dess belägenhet i förhållande till inköpskällor för förnödenheter, enär hänsyn till sistnämnda omständighet toges vid upprättande av i det följande angivna s. k. grundpristabeller. Vid klassindelningen beaktas icke heller förefintligheten av bad- eller duschrumb, då jämväl i sådant hänseende grundpriset röner inverkan. Beträffande förekomsten av kylskåp synas olika principer tillämpas. Medan förefintligheten av dylik förmån inom armén medför, att grundpriset — alltefter kylskåpets storlek — höjes med 45—96 kronor, lär inom marinen och flygvapnet någon sådan särskild ersättning icke avkrävas vederbörande bostadsinnehavare.

Med avseende å yttnehålllets inverkan på klassindelningen hava för olika bostäder fastställts följande ungefärliga normaltyper, i vilka inräknats jämväl tambur, badrum, skafferi, garderober och dylika utrymmen.

Enkelrum	22 m ²	2 rum och kök . .	60 m ²	5 rum och kök . .	125 m ²
Dublett	40 »	3 » » » ..	80 »	6 » » » ..	145 »
1 rum och kök ..	40 »	4 » » » ..	100 »	7 » » » ..	165 »

Vid klassindelning av bostäder av normal yta tillämpas i huvudsak följande principer.

- Klass 1: hit hänföres bostäder, som i alla avseenden äro av god beskaffenhet samt försedda med värmeledning och bekvämligheter.
- Klass 2: bostäder, som äro av god beskaffenhet samt försedda med vatten, avlopp, elektriskt ljus, ävensom medelgoda bostäder med jämväl övriga bekvämligheter.
- Klass 3: bostäder av någorlunda god beskaffenhet med vatten och avlopp samt mindre goda bostäder med jämväl övriga bekvämligheter.
- Klass 4: bostäder utan några bekvämligheter samt undermåliga sådana med bekvämligheter.

Där bostad befinner icke lämpligen böra tillhöra någon av dessa klasser, hänföres den till halvklass ($1\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$ och $4\frac{1}{2}$). Bostad med mindre ytinhåll än vad ovan angivits såsom normalt nedklassas på grund härav $\frac{1}{2}$ —1 klass. För att nedflyttas en hel klass fordras dock i regel, att bostadens ytinhåll understiger den yta, som anges såsom normal för lägenhet med ett rum mindre.

Varje bostad åsättes ett grundpris beroende på den kategori och kvalitetsklass, densamma enligt ovan bestämmes tillhöra. Härvid användes med ledning av socialstyrelsens statistik rörande verkställda hyresräkningar — i förekommande fall beräknade s. k. hyrestal — för varje förläggningssort uppgjord grundpristabell. För bostad, som hänföres till halvklass, beräknas priset ligga mitt emellan omgivande helklasser och för klass $4\frac{1}{2}$ 15 procent högre än klass 4. Är bostad utrustad med badrum, ökas grundpriset med 48 kronor. Gottgörelse för värme och (eller) varmvatten inräknas icke i de belopp, som upptagas i grundpristabellerna. Ersättning för dessa förmåner erlägges enligt av vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter särskilt meddelade föreskrifter.

Slutligen må nämnas att, därest beställnings-(befattnings-)havare tvångsvis fått sig anvisad större tjänstebostad än som jämlikt särskilt nådigt brev skall anses motsvara hans tjänsteställning, vederbörande äger för överskjutande antal rum åtnjuta avdrag med 50 procent å för desamma jämlikt grundpristabellen gällande priser.

Såsom ovan berörts, verkställa de militära myndigheterna som regel hyressättningen på basis av socialstyrelsens hyresräkningar i vad angår tjänstebostäder belägna å orter, där hyresräkning ägt rum. Revisorerna hava uppmärksammat, att därvid i ett mindre antal fall 1928 eller 1933 års men i flertalet fall 1939 års hyresräkning tagits till utgångspunkt.

Vid sistnämnda hyresräkning redovisades för de hyresräknade orterna bland annat medelhyran per år för lägenheter, uthyrda i öppna marknaden, varvid en uppdelning verkställdes med hänsyn till storlek och standard, i sistnämnda hänseende beträffande förekomsten av centralvärme och badrum. De hyressiffror, som framräknades, utgjorde ett medeltal för lägenheter av en och samma storleksordning. Emellertid innefattade samma lägenhetsgrupp bostäder av varierande ålder och utrustning. Ehuru vid de mili-

tära myndigheternas hyressättning viss jämkning verkställes med hänsyn till standarden, må dock erinras om att utvecklingen under 1930- och 1940-talen snabbt gått i riktning mot en höjd bostadsstandard, i det att lägenheterna i stor utsträckning kommit att utrustas med exempelvis badrum, kylskåp och andra moderna bekvämligheter. Såväl denna omständighet som byggnadskostnadernas väsentliga ökning under de senaste åren hava bidragit till att hyresnivån i nybyggda bostadsfastigheter blivit betydligt högre än i äldre hus. Emellertid torde hyresnivån i de hus, som uppfördes under förra delen av 1930-talet och tidigare, icke hava undergått någon mera betydande justering uppåt, varför de medeltal, som erhållits vid 1939 års hyresräkning, framstå såsom jämförelsevis låga. Av det anförda torde framgå, att en på socialstyrelsens ifrågavarande hyresräkning baserad hyressättning endast i ofullständig omfattning återspeglar den ovan antydda utvecklingen på bostadsmarknaden.

Beträffande bostadsanskaffningsnämndens hyressättning har frågan därom närmare berörts i en av nämnden till Kungl. Maj:t avlåten skrivelse av den 30 juni 1943. Nämnden har därvid i huvudsak anfört följande:

Den bostadsanskaffning, som i samband med försvarets utbyggnad måste bedrivas av staten själv, avsåge, om man bortsåge från lägenheter med bostadstvång, att utgöra ett tillskott till den allmänna bostadsmarknadens resurser i de fall, dessa icke på annat sätt kunde bringas upp till att motsvara det ökade bostadsbehovet. Detta borde leda till en hyressättning, som anslöte sig till den allmänna marknadens priser och en förräntning efter samma grunder, som där tillämpades.

Härvidlag borde bemärkas, att huvuddelen av all enskild eller kommunal bostadsproduktion i nuvarande läge bedreves med hjälp av subventioner. Dels utlämnade staten räntefria tilläggs lån, vilka helt eller delvis kunde väntas bli avskrivna, dels ställde ofta kommunerna tomtmark till förfogande för lågt pris samt utgåve kontanta bidrag. Dylika subventioner vore helt enkelt nödvändiga för att möjliggöra bostadsbyggande, eftersom med nuvarande höga byggnadskostnader och reglerade hyror en normal förräntning av hela det erforderliga anläggningskapitalet icke kunde ske.

Uppenbart vore, att staten vid bostadsproduktion för försvarsväsendets personal borde tillämpa liknande förräntningsgrunder som de i den allmänna marknaden och sålunda icke fordra normal förräntning på hela det i bostäderna investerade kapitalet. Det syntes lämpligt, att hyror i de bostäder, som av staten uppfördes för försvarets personal, fastställdes i samråd med statens byggnadslånebyrå.

Jämväl för de fastigheter, som förvaltades av respektive försvarsgrenars förvaltningar, borde hyror fastställas enligt enahanda grunder, varvid dock hänsyn måste tagas till dels tjänstebostädernas belägenhet i kasernbyggnader eller inom etablissemangens inhägnade område, dels lägenheternas storlek i förhållande till fastställd bostadsstandard, lägenheternas beskaffenhet m. m.

I proposition nr 175 till 1944 års riksdag har chefen för försvarsdepartementet uttalat, att vad nämnden sålunda anfört i fråga om grunderna för hyressättning och förräntning av det i bostäderna nedlagda kapitalet synts kunna i huvudsak godtagas.

Nämnden har vid sin hyressättning anlitat statens byggnadslånebyrås sakkunskap och byråns statistiska material. Vid beräkning av bostadshyrorna i nyuppförda fastigheter utgår byrån i princip från 1939 års hyresnivå, d. v. s. hyresnivån i de hus, som uppfördes under år 1939. Nämda statistik grundar sig på 1939 års hyresräkning. Dock har byggnadslånebyrån genom kompletterande undersökningar kunnat beräkna hyresnivån i år 1939 uppförda hus, varjämte byråns statistik — i motsats till hyresräkningen — omfattar uppgifter rörande storleken av bostädernas golvytor.

Revisorerna hava infordrat vissa uppgifter angående hyressättningen å såväl tjänstebostäder som hyresbostäder, uppförda under och efter år 1938. Det sålunda införskaffade materialet har avsett följande förläggningssorter, nämligen Karlsborg, Såtenäs, Ljungbyhed, Luleå och Färösund.

Nedanstående sammanställningar avse att åskådliggöra relationerna mellan av de centrala försvarsförvaltningarna åsatta hyror å tjänstebostäder av kategori A, d. v. s. bostäder, belägna i byggnader, till vilka tillträdet icke behöves ske genom kasernvakt, och av försvarets bostadsanskaffningsnämnd åsatta hyror för bostäder i uthyrningsfastigheter. I särskilda kolumner hava därvid redovisats byggnadsår, den myndighet, genom vars försorg byggnaden uppförts, för respektive bostäder antal rum m. m., yta i kvadratmeter, grundpriset för hyra exklusive värme och varmvatten, hyra per kvadratmeter samt förekomst av vissa bekvämligheter m. m. Metoderna för beräkningen av lägenhetsytorna är något olika hos de centrala försvarsmyndigheterna å ena och bostadsanskaffningsnämnden å andra sidan. Därest golvytorna i nämnda lägenheter skulle hava uträknats enligt de centrala försvarsmyndigheternas metoder, torde sålunda något högre siffror å golvytornas storlek hava erhållits. Skillnaden torde dock hava blivit relativt obetydlig.

Av sammanställningarna framgår otvetydigt, att tjänstebostadshyrorna i de angivna fallen väsentligen understiga de av bostadsanskaffningsnämnden åsatta hyrorna. Revisorerna vilja ytterligare framhålla, att fall torde förekomma, där jämväl hyressättningen å vissa äldre tjänstebostäder får anses stå i mindre god överensstämmelse med i vederbörande avlöningsreglementen angivna principer för beräkning av sådan hyra.

Från militärt håll har erinrats om att förslag under år 1943 uppgjorts till nya grunder för beräkning av tjänstebostadshyrorna, innebärande viss höjning av desamma, men att förslaget icke lett till något resultat, enligt uppgift på grund av att en generell hyreshöjning ansetts strida mot grunderna för lagstiftningen om allmänt prisstopp. Emellertid kunde vissa skäl anföras för att tjänstebostäderna alltjämt borde åsättas jämförelsevis låga hyror. Det vore nämligen sannolikt, att en stor del av de nuvarande tjänstebostäderna icke skulle frivilligt förhyras av vederbörande beställningshavare, därest statens byggnadslånebyrås principer för hyressättning komme att tillämpas. Framför allt hade dock betonats, att det ur rekryteringssynpunkt vore angeläget att hålla tjänstebostadshyrorna relativt låga.

Bostadsanskaffningsnämnden har uttalat, att de erfarenheter, som nämnden under sin hittillsvarande verksamhet vunnit, övertygat nämnden om

Karlsborg.

Tjänstebostäder med hyror fastställda av vederbörande centrala förvaltning							Uthyrningsfastigheter med hyror fastställda av försvarets bostads- anskaffningsnämnd resp. egnahemsstyrelsen						
Byggnaden uppförd under el. efter år	Byggnaden uppförd av	Antal rum, kök och hall	Yta i kvm	Hyra grundpris exkl. värme o. v.v.	Hyra per kvm	Anmärkningar	Byggnaden uppförd efter år	Byggnaden uppförd av	Antal rum, kök och hall	Yta i kvm	Hyra grundpris exkl. värme o. v.v.	Hyra per kvm	Anmärkningar
1939	Flygförvaltn.	2	61	513:—	8:40	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	1940	Försv. bostadsanskaffn.n.	2	53	964:—	18:20	Kylskåp, parkettgolv i kapprum och vardagsrum, badrum.
»	»	3	80	639:—	8:—	Badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	»	»	3	64·5	1 115:—	17:30	Badrum, kylskåp, parkettgolv i kapprum o. vardagsrum.
»	»	3	110	813:—	7:40	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	»	Egnahemsstyrelsen	3	54·2	738:—	13:60	Badrum i källarvåningen.
»	»	4	138	924:—	6:70	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	»	»	4	81·8	1 200:—	14:65	Badrum.
»	»	5	172	1 386:—	8:05	Jfrk, 2 badrum, 2 v.c., kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	»	Försv. bostadsanskaffn.n.	5	130·2	2 000:—	15:35	Badrum, kylskåp, parkettgolv i matsal, vardagsrum, kapprum och hall, ö. spis.
»	»	6	198	1 605:—	8:10	Jfrk, 2 badrum, 2 v.c., kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
1938	Arméförvaltn.	3	108	867:—	8:00	Sovalkov, badrum, kylskåp, ö. spis, parkettgolv i 1 rum + hall.							
»	»	4	135	978:—	7:25	Sovalkov, badrum, kylskåp, ö. spis, parkettgolv i 2 rum + hall.							

Såtenäs.

Tjänstebostäder med hyror fastställda av vederbörande centrala förvaltning							Uthyrningsfastigheter med hyror fastställda av försvarets bostads- anskaffningsnämnd resp. egnahemsstyrelsen						
Byggnaden uppförd under el. efter år	Byggnaden uppförd av	Antal rum, kök och hall	Yta i kvm	Hyra grundpris exkl. värme o. v.v.	Hyra per kvm	Anmärkningar	Byggnaden uppförd efter år	Byggnaden uppförd av	Antal rum, kök och hall	Yta i kvm	Hyra grundpris exkl. värme o. v.v.	Hyra per kvm	Anmärkningar
1942	Flygförvaltn.	2	59	315:—	5: 35	Badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	1940	Försv. bostadsansskaffn.n.	2	53·5	844: 50	15: 80	Badrum, parkettgolv i vardagsrum och kapprum.
•	•	3	79	432:—	5: 45	Badrum. kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	•	Egnahemsstyrelsen	3	53·8	636:—	11: 80	Badrum i källarvåningen.
1940	•	3	118	615:—	5: 20	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	•	•	3	66	864:—	13: 10	Badrum i källarvåningen.
•	•	4	142	696:—	4: 90	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	•	•	4	81·8	1 080:—	13: 20	Badrum.
•	•	5	191	1 044:—	5: 45	Jfrk, 2 badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
•	•	8	266	1 530:—	5: 75	Jfrk, 2 badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
Ljunghed.													
¹ 1941	Flygförvaltn.	4	129	948:—	7: 35	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv.	1940	Försv. bostadsansskaffn.n.	2	48	774:—	16: 10	Badrum i källarvåningen.
¹ •	•	5	174	1 128:—	6: 50	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv.	•	•	2	55	936:—	17:—	Badrum.

¹ Äldre byggnad ombyggd 1941.

Luleå.

Tjänstebostäder med hyror fastställda av vederbörande centrala förvaltning							Uthyrningsfastigheter med hyror fastställda av försvarets bostadsanskaffningsnämnd						
Byggnaden uppförd under el. efter år	Byggnaden uppförd av	Antal rum, kök och hall	Yta i kvm	Hyra grundpris exkl. värme o. v.v.	Hyra per kvm	Anmärkingar	Byggnaden uppförd efter år	Byggnaden uppförd av	Antal rum, kök och hall	Yta i kvm	Hyra grundpris exkl. värme o. v.v.	Hyra per kvm	Anmärkingar
1940	Flygförvaltning.	2	59	774: —	13: 10	Badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.	1940	Försv. bostadsanskaffn.n.	3	57.4	960: —	16: 70	Badrum i källarvåningen.
»	»	3	71	990: —	13: 95	Badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
»	»	3	87	1 074: —	12: 35	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
»	»	4	102	1 248: —	11: 25	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
»	»	5	122	1 848: —	15: 15	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
»	»	6	163	2 148: —	13: 20	Jfrk, badrum, kylskåp, parkettgolv, ö. spis.							
Fårösund.													
1940	Marinförvaltningen	2	51	399: —	7: 85	Del i badrum.	1940	Försv. bostadsanskaffn.n.	2	48	816: —	17: —	Badrum i källarvåningen.
»	»	2	57	474: —	8: 30	Del i badrum.	»	»	2	52	935: —	18: —	Badrum.
»	»	3	77	561: —	7: 30	Badrum, parkettgolv.	»	»	3	59	912: —	15: 45	Badrum i källarvåningen.
»	»	4	184	948: —	5: 15	Jfrk, badrum.			4	81	1 296: —	16: —	Badrum i källarvåningen.

nödvändigheten av att söka åstadkomma en utjämning mellan de av nämnden betingade hyrorna och de hyror, som åsättas av de militära förvaltningsmyndigheterna. Å ena sidan hade nämnden kunnat konstatera, att en icke obetydlig del av försvarets personal saknade möjlighet att erlægga de hyror, som nämndens lägenheter betingade. Å andra sidan syntes de av militärmyndigheterna åsatta hyrorna stundom anmärkningsvärt låga. Även om det å avsidet belägna orter med låg dyrortsgruppering bland annat ur rekryterings-synpunkt kunde vara önskvärt att uttaga låga hyror av vederbörande beställningshavare, syntes det icke stå i överensstämmelse med grunderna för gällande avlöningsreglementen att uttaga så låga hyror, att vederbörande beställnings- (befattnings-)havare därigenom i själva verket bereddes en löneförhöjning.

Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att statsmakterna genom hyres-sättningens avpassning efter ortens hyrespris (marknadspriset) torde hava avsett att vinna en enhetlig och rättvis värderingsgrund vid upplåtande av bostäder till den vid försvaret anställda personalen. De införskaffade uppgifterna, som avse bostäder, uppförda under eller efter år 1938, åskådliggöra emellertid, att betydande differenser föreligga mellan av de centrala försvarsförvaltningarna fastställda hyresersättningar för tjänstebostäder och av bostadsanskaffningsnämnden åsatta hyror för bostäder i hyresfastigheter. Det vill därför synas, som om vissa tjänstebostadsinnehavare — i strid mot gällande avlöningprinciper — på en omväg komma i åtnjutande av en extra förmån. Ur rättvisesynpunkt framstår ett sådant förhållande såsom mindre tilltalande. Revisorerna vilja erinra om att statens bostadsnämnd den 26 september 1938 på uppdrag av Kungl. Maj:t avgivit nytt förslag till riktlinjer för bestämmandet av ersättning för tjänstebostad, till vilket förslag Kungl. Maj:t emellertid ännu icke fattat ställning. Det synes revisorerna, som om ur skilda synpunkter tidpunkten nu vore inne att upptaga här behandlade fråga till omprövning. Det synes därvid lämpligt, att en sådan utredning utsträcker till att avse jämväl tjänstebostäder för befattningshavare, tillhörande den civila statsförvaltningen.

Revisorernas
uttalande.

§ 3.

Frågan om försvarsväsendets krigsmaterielförsörjning och därmed sammanhängande spørsmål hava allt efter de yttre betingelserna i varierande grad varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. År 1928 inrättades sålunda rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap, vilken organisation under Kungl. Maj:t skulle handhava uppgiften att vidtaga erforderlig försvarsberedelse på det ekonomiska området.

Krigs-
materiel-
verket.

Vid den förstärkta försvarsberedskapens inträdande överflyttades väsentliga delar av rikskommissionens arbetsuppgifter till nya organ. Samtidigt överfördes även vissa av de militära förvaltningarnas åligganden till dessa organ. Sålunda inrättades år 1939 statens industrikommission med uppgift bland annat att handhava regleringen av råvaruförsörjningen och produktio-

nen på det industriella området. Inom kommissionen organiserades en krigsindustriavdelning, som vid sidan av sin krigsindustriplanerande uppgift skulle verka för rationalisering och ökning av produktionen av för försvarsväsendet erforderlig materiel. Vidare inrättades år 1940 statens ammunitionsnämnd, som skulle omhänderhava anskaffning av ammunition — utom torpeder — och för dennas framställning erforderliga förnödenheter.

Sedan Kungl. Maj:t den 29 november 1940 bemyndigat chefen för försvarsdepartementet att tillkalla sakkunniga för uppdragande av mera allmänna riktlinjer för en blivande omorganisation av det militära förvaltningsväsendet (1940 års förvaltningsutredning) avgav utredningen den 24 februari 1941 betänkande med principförslag rörande omorganisation av den militära förvaltningen. De erinringar, som utredningen framställde i avseende å den centrala förvaltningens dåvarande organisation, kunna sammanfattas i följande huvudpunkter:

att brister föreläge i fråga om tillgången på personal med ingående kännedom om förhållanden inom olika avsnitt av krigsindustrien och förmåga att följa den ständigt fortgående utvecklingen i alla dess faser,

att standardisering icke kunnat i tillräcklig utsträckning genomföras, att det vid verksamhetens utövande i åtskilliga fall brustit i enhetlighet och samarbete,

att den tekniska och merkantila sakkunskapen icke i erforderlig utsträckning varit representerade i försvarsförvaltningen,

att materielanskaffningen i avsevärd omfattning skett genom varje särskild försvarsgren även i de fall, där central upphandling lämpligen kunnat ske, samt

att dubbelarbete i fråga om konstruktionsverksamhet m. m. förekommit.

Utredningen utmynnade, såvitt nu är i fråga, i förslag om inrättandet av ett för försvarsväsendet gemensamt materieldepartement, vilket borde hava till huvudsaklig uppgift att handhava konstruktioner, nyanskaffning och kontroll av krigsmateriel. Departementet avsågs därvid skola uppdelas i en teknisk avdelning för forsknings- och konstruktionsverksamhet samt en anskaffningsavdelning för anskaffning och kontroll.

Genom beslut den 30 augusti 1941 uppdrog Kungl. Maj:t åt viss tillkallad sakkunnig i försvarsdepartementet (1941 års förvaltningsutredning), att utföra fortsatt utredning rörande organisationen av försvarsväsendets förvaltningsverksamhet ävensom att avgiva de förslag, vilka kunde av utredningen föranledas. I betänkande framhölls beträffande de allmänna synpunkterna på ett industriorgan inom försvarsförvaltningen i huvudsak följande:

Den moderna krigföringen har klart ådagalagt, att för åstadkommande av största möjliga försvarseffekt ett lands samtliga resurser måste tagas i anspråk och sinsemellan samordnas. Som följd av den ökade betydelse de tekniska hjälpmedlen fått inom försvarsväsendet är det härvidlag av allra största vikt, att landets tekniska, ekonomiska och produktiva resurser på effektivast möjliga sätt bliva utnyttjade. För att på bästa sätt nå detta mål är det enligt utredningens uppfattning erforderligt att tillskapa ett centralt organ med uppgift att för försvarsväsendet i dess helhet handha hithörande frågor. Utredningen har också funnit sig böra föreslå, att för nämnda ändamål skall inrättas ett nytt centralt ämbetsverk, benämnt försvarsväsendets industriverk.

Det verksamhetsområde, som föreslås skola tillkomma industriverket, bygger på den förutsättningen, att ett under folkhushållningsdepartementet inordnat organ alltjämt i en eller annan form kommer att finnas med uppgift att centralt samordna och handlägga landets försörjningsfrågor. Vidare utgår förslaget från att alla med materielens förvaltning i egentlig mening sammanhängande frågor komma att försvarsgrensvis handläggas av arméförvaltningen, marinförvaltningen och flygförvaltningen.

De industriverket åvilande huvuduppgifterna kunna sammanfattas sålunda.

Verket skall centralt handha landets med krigsmaterieltillverkning sammanhängande industriplanering, omfattande disponibla och erforderliga tillverkningskapaciteter, för tillverkning erforderlig personal, råmaterialfrågor och prioritetsfrågor.

Till verkets arbetsuppgifter skall vidare höra att för försvarsgrensförvaltningarnas räkning omhänderhava anskaffning av sådan krigsmateriel, vilken har mass- eller standardkaraktär eller som kan sägas vara fixerad i tekniskt hänseende. Det är förutsättningen för att verket på effektivast möjliga sätt skall kunna handhava landets krigsindustriplanering. Samtidigt vinnas härigenom stora tekniska och ekonomiska fördelar.

Verket bör utöva en målbunden standardiseringsverksamhet, varigenom avsevärda ekonomiska fördelar kunna vinnas och ökad beredskap uppnås. Genom ett samordnande av konstruktions-, standardiserings- och tillverkningsstekniska synpunkter vinnas därjämte stora produktionsmässiga fördelar med därav följande lägre produktionskostnader och kortare tillverknings-tider.

Som följd av den snabba utveckling, som för närvarande äger rum i fråga om krigsmateriel, synes det för bibehållande av en kvalitativt högtstående modern utrustning inom försvarsväsendet vara erforderligt, att en samordnande, enhetligt ledd militär forskningsverksamhet kontinuerligt bedrivs under utnyttjande av olika inom landet tillgängliga forskningsmöjligheter. Med hänsyn till att forskningsverksamheten intimt sammanhänger med industriverkets tekniska uppgifter och då forskningsverksamheten är för de olika försvarsgrenarna gemensam, synes den böra förläggas till industriverket.

För möjliggörande av ett ur landets synpunkt i möjligaste mån effektivt utnyttjande av de statliga fabriker, som bedriva krigsmaterieltillverkning, böra dessas ledning handhavas av ett centralt industriellt inriktat organ. Då industriverket kommer att utgöra ett för hela försvarsväsendet gemensamt organ med huvuduppgifter av industriell art, talar detta för att verket även bör handha ledningen av dessa fabriker.

Personalbehovet för det tilltänkta industriverket beräknades enligt utredningen till 251 befattningshavare.

I avseende å verkets anskaffningsuppgifter föreslog 1941 års förvaltningsutredning att industriverket skulle för försvarsgrensförvaltningarnas räkning i föreskriven omfattning ombesörja anskaffning av materiel som vore av mass- eller standardkaraktär eller som kunde anses fixerad i tekniskt hänseende, ävensom sådan anskaffning, som måste ske genom verket för att möjliggöra en effektiv krigsindustriplanering. Utredningen utvecklade inbegärden av dessa synpunkter på följande sätt:

I likhet med 1940 års utredning anser 1941 års utredning, att en viss centralisering av anskaffningsverksamheten för försvarsväsendet bör äga rum. Beträffande omfattningen av denna verksamhet föreslår utredningen, att

densamma begränsas till anskaffning av sådan materiel, vilken har mass- eller standardkaraktär eller är fixerad i tekniskt hänseende, under det att anskaffandet av ren specialmateriel eller sådan materiel, som befinner sig på experimentstadiet, bör åvila respektive försvarsgrens förvaltning. Genom en centralisering av anskaffningen i nu nämnd utsträckning vinnes erforderlig enhetlighet, samtidigt som merkantil sakkunskap centralt kan utnyttjas för handhavande av anskaffningsverksamheten. Då anskaffande av specialmateriel eller av materiel, som befinner sig i experimentstadiet, avses att handhas av till förvaltningarna knuten militär expertis, som deltagit vid materielens första utformande eller som äger speciell kännedom om de krav, som materielen ur funktionssynpunkt måste uppfylla, vinnes garanti för att de militära synpunkterna härvidlag bliva beaktade.

Ett vägande skäl för en centralisering av anskaffningen av mass- och standardartiklar m. m. till industriverket ligger däri, att krigsindustriplaneringen torde kunna göras fullt effektiv, endast om såväl anskaffning som planering sker hos ett och samma centrala organ. Med hänsyn härtill böra också enligt utredningens uppfattning i de fall, då viss materiel i egenskap av specialmateriel skall undantagas från den centrala anskaffningen, vägande militära skäl kunna åberopas härför.

För att ytterligare belysa de angivna riktlinjerna beträffande anskaffningens fördelning vill utredningen som exempel på materiel, vars anskaffande i princip bör åvila industriverket, nämna följande:

- krut, sprängämnen och rökmateriel;
- handvapen- och artilleriammunition;
- torpeder, minor, bomber och handgranater;
- finkalibriga vapen;
- viss artillerimateriel;
- radio- och signalmateriel;
- gasskyddsmateriel;
- fordon och cyklar;
- förbrukningsartiklar, såsom hjälmar, skidor, verktyg etc.

Av merkantila och andra skäl bör jämväl anskaffningsverksamheten för de fabriker som kunna komma att underställas industriverket handläggas centralt, medan fabrikerna själva lämpligen endast synas böra handha vissa löpande, med själva driften sammanhängande anskaffningar.

Utredningen vill i detta sammanhang framhålla nödvändigheten av att industriverket, för att det på ett så effektivt och ekonomiskt sätt som möjligt skall kunna fullgöra sina anskaffningsuppgifter, bör erhålla största möjliga lättnader i fråga om iakttagandet av föreskrifterna i upphandlingsförordningen, i likhet med vad som tillämpas för vissa andra statliga organ. Sålunda ha statens ammunitionsnämnd och försvarsväsendets verkstadsnämnd helt och hållet varit befriade från iakttagande av nämnda förordning, varjämte de affärsdrivande verken enligt sina instruktioner vid verkställande av upphandling eller utförande av arbete för verkets räkning utan hinder av upphandlingsförordningen må, när sådant anses erforderligt, träffa uppgörelse under hand.

I avgivna utlåtanden i anledning av 1941 års förvaltningsutrednings förslag framhöll bland annat överbefälhavaren, att personalantalet vid verket syntes väl högt tilltaget och att utredningen vid personalberäkningen bedömt den blivande verksamheten efter dåvarande extraordinära förhållanden. Arméchefen erinrade om svårigheterna att i praktiken uppdraga bestämd gräns

mellan krigsindustrien och civila industriens planering. Vidare borde planeringen av landets hela industriella beredskap ombesörjas av ett organ under folkhushållningsdepartementet. Enligt arméförvaltningen hade utredningen ej till fullo beaktat, att industriverkets organisation och verksamhet avsåge fredsförhållanden. Förslaget innebure vidare en begränsning och ett lösryckande ur det större sammanhanget av industriplaneringsfrågorna och samtidigt härmed ett delvis överflyttande till industriverket av uppgifter, som regelmässigt syntes böra ankomma på de militära förvaltningarna. Denna dualism måste leda till oklarhet beträffande uppgifts- och ansvarsfördelningen samt innebära överorganisation. Marinförvaltningen framhöll, att industriverkets omfattning ej stode i rätt förhållande till verkets sannolika arbetsuppgifter i fredstid ävensom att arbetsuppgifterna vore alltför omfattande och personalen väl frikostigt tilltagen. Statens krisrevision anslöt sig obetingat till utredningens uttalande, att krigsindustriplaneringen bleve fullt effektiv endast om materielanskaffningen i huvudsak centraliserades till detta verk och att undantag från denna huvudregel borde ifrågakomma blott då vägande militära skäl förelåge. Utredningen hade emellertid ej konsekvent genomfört denna tankegång. Enligt krisrevisionens mening måste vidare lämplig kontakt åvägabringas mellan industriverket och försvarsgrensförvaltningarna. På vad sätt detta skulle ske, borde närmare övervägas. Statskontoret fann organisationen av industriverket något vidlyftig.

Sedan 1941 års förvaltningsutredning avgivit sitt betänkande, uppstod spørgsmålet, huruvida icke vissa uppgifter, som enligt förvaltningsutredningens förslag borde handhavas av industriverket, i stället borde provisoriskt överflyttas till ammunitionsnämnden. Detta föranledde, att nämnden genom ett instruktionstillägg den 24 april 1942 erhöll sitt arbetsområde utvidgat. Sålunda skulle nämnden — utöver den tidigare ammunitionsanskaffningen — för försvarsgrensförvaltningarnas räkning efter därom av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall eller beträffande visst eller vissa materielslag meddelade beslut ombesörja anskaffning av annan materiel, som vore av mass- eller standardkaraktär eller som kunde anses fixerad i tekniskt hänseende eller vars anskaffande borde handhavas centralt för att möjliggöra fullt effektiv krigsindustriplanering.

I anslutning härtill uppdrog Kungl. Maj:t åt nämnden, som från och med den 1 juli 1942 erhöll den ändrade benämningen statens krigsmaterielnämnd, att omhändervisa anskaffning av gasskyddsmateriel, viss intendenturmateriel m. m. Därjämte uppdrogs åt nämnden att hava visst överinseende över planeringsverksamheten, att utöva viss merkantil granskning av viktigare anskaffningsärenden samt att i fråga om försvarsväsendets materiel verka för att tillverkningstekniska- och standardiseringskrav bleve tillgodosedda. På grund av erinringar från förvaltningshåll befanns det icke lämpligt att då till nämnden överlämna ansvaret för kontrollverksamheten. Vid sådant förhållande uppdelades kontrolluppgifterna i vad som benämndes »verkstadskontroll» och »militär mottagningskontroll». Verkstadskontrollen ansågs böra tillkomma nämnden såsom det anskaffande organet, medan den mili-

tära mottagningskontrollen förklarades böra omhänderhavas av vederbörande försvarsgrensförvaltning.

I propositionen nr 180/1943 framlade Kungl. Maj:t förslag om inrättande av bland annat ett krigsmaterielverk. Departementschefen anförde därvid bland annat följande.

Krigsmaterielverket tillföres i sin egentliga verksamhet icke några fördelar av att utöva ledningen över försvarsväsendets fabriker och verkstäder. Tvärtom erhöles krigsmaterielverket därigenom nya uppgifter av betydande storleksordning och av en art, som väsentligt skiljer sig från de på verket i övrigt ankommande. Det vore angeläget, att krigsmaterielverket kunde koncentrera sig på de för detsamma centrala uppgifterna och att det därför icke erhöles så omfattande och heterogena arbetsuppgifter, att dess ledning icke kan på tillfredsställande sätt överblicka och administrera verksamheten. En viss risk för att så kan bli fallet synes föreligga, därest de omfattande arbetsuppgifter, som sammanhånga med ledningen av försvarsväsendets producerande anläggningar, skola omhänderhavas av krigsmaterielverket.

Det borde även uppmärksammas, att ett förläggande av fabriksledningen till krigsmaterielverket icke låter sig utan vissa komplikationer genomföra, därest fabriksdriften vid bifall till det i det föregående framlagda förslaget kommer att få formen av statlig affärsdrift. Krigsmaterielverket skulle enligt vad jag tidigare anfört komma att få samma ställning som ett vanligt ämbetsverk, medan den del av detsamma, som komme att handha fabriksledningen, vid bifall till nyssnända förslag torde få organiseras efter mönster av ledningarna för de statliga affärsdrivande verken. Även om en dylik heterogen organisationsform är genomförbar — vissa exempel finnas inom statsförvaltningen — är det å andra sidan tydligt, att densamma icke är helt tillfredsställande och att den medför svårigheter i administrativt hänseende.

I anledning härav förordades att fabriksledningen skulle omhänderhavas av organ, fristående gentemot krigsmaterielverket och övriga förvaltningsmyndigheter.

I skrivelse nr 319 godkände riksdagen Kungl. Maj:ts förslag.

Den 1 juli 1943 övertogs nämndens uppgifter av det då inrättade krigsmaterielverket.

På därom av krigsmaterielverket gjord framställning har Kungl. Maj:t genom beslut den 2 februari 1945 förordnat om överföring av vissa ytterligare anskaffningsuppgifter till verket. Enligt sålunda meddelade direktiv skall verket omhänderhava anskaffningen av viss materiel m. m. för försvaret, såsom granatkastare med tillbehör, eldhandvapen och andra lättare eldvapen, avsedda att serietillverkas, stick- och huggvapen, i vederbörliga fältutrustningslistor för armén upptagen materiel för fältarbeten, ävensom motsvarande materiel för marinen och flygvapnet, järnmanufaktur, glas, möbler och andra inventarier, motorfordon utom stridsvagnar och övriga bestyckade motorfordon, släpfordon, hästfordon samt hästutrednings- och cykelmateriel, allt med tillbehör, bro- och överskeppningsmateriel, textil- och lädervaror, skidmateriel, signalmateriel, gummidäck och gummislangar av standardtyp, ävensom bårar, sängar, hovbeslag o. d., sjukvårds- och veterinärmateriel av allmän natur.

Sedan åtgärder vidtagits för besättning av chefsbefattningarna vid de organisationsenheter inom verket, som avsågos för de sålunda angivna anskaffningsuppgifterna, träffade verket överenskommelse med respektive försvarsgrensförvaltningar om övertagande av huvuddelen av uppgifterna i fråga från och med den 1 augusti 1945.

Genom instruktion den 15 juni 1944 (nr 339) hava verkets nuvarande arbetsuppgifter reglerats.

Allmänt föreskriver instruktionen, att verket har att förbereda och genomföra de åtgärder, som erfordras för att försvarets behov av för dess krigsberedskap erforderlig materiel och övriga förnödenheter på bästa sätt tillgodoses i enlighet med fastställda planer eller vederbörande myndighets anvisningar. Vidare anger instruktionen verkets särskilda arbetsåligganden, som sammanfattas i följande huvudgrupper, nämligen krigsindustriplanering, anskaffning, standardisering och teknisk vidare utveckling, patentärenden, kontroll, förrådsdrift och -förvaltning samt allmänt administrativa uppgifter.

Göromålen inom verket skola enligt instruktionen handläggas å följande byråer, nämligen en industribyrå, en teknisk byrå, en kontrollbyrå, en förrådsbyrå och en administrativ byrå. Till verket är vidare ansluten försvarets standardiseringsdelegation, varjämte särskilda tekniska delegationer kunna tillfälligt inrättas i anslutning till verket. Verkets personalbestånd uppgick i juli 1945 till sammanlagt 425 befattningshavare, varav voro placerade å industribyrån 95, å tekniska byrån 46, å kontrollbyrån 104, å förrådsbyrån 32, å administrativa byrån 146 samt å krigsbyrån 2 befattningshavare. Beträffande industribyrån har denna till uppgift

att handhava den på krigsmaterielverket ankommande centrala planeringen för krigsmaterieltillverkning samt handlägga därmed sammanhängande frågor rörande råvaru- och energitillgångar, transportmedel och arbetskraft, produktionsmedlens utnyttjande, vidmakthållande, utökning, undanförsel och förstöring samt i anslutning därtill följa den anskaffningsverksamhet, som utövas av andra försvaret tillhörande myndigheter,

att handhava på verket ankommande anskaffningsuppgifter samt övervaka leveransernas fortskridande och fullgörande; samt

att i anskaffningsärenden, som handläggas av annan försvaret tillhörande förvaltningsmyndighet, lämna det biträde och utöva den verksamhet i övrigt, som ankommer på verket.

För handläggande av anskaffningsärenden är industribyrån efter juli 1945 indelad i följande sektioner, nämligen en ordersektion, en vapensektion, en manufaktursektion, en fordonssektion, en instrumentsektion, en kemisk sektion samt en textilsektion. Industribyråns anskaffningsuppgifter inskränka sig till en egentlig upphandlingsverksamhet och leveransövervakning. Övriga erforderliga åtgärder av föreberedande karaktär ombesörjas däremot av vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter eller till viss del av krigsmaterielverkets tekniska byrå. Frågor rörande kontroll över att materielen uppfyller uppställda kvalitetsbestämmelser respektive godkännande av fakturor handläggas av verkets kontrollbyrå respektive administrativa byrå. Omfattningen av anskaffningsverksamheten inom industribyrån ävensom antalet

därmed sysselsatta befattningshavare och härav betingade lönekostnader framgå av nedanstående från krigsmaterielverket införskaffade tablå.

Sektioner och detaljer	Varuslag	Anskaffningsbelopp under tiden $\frac{1}{7}$ 44 — $\frac{30}{8}$ 45	Antal befattningshavare $\frac{1}{1}$ 45	Totalt lönebelopp beräknat efter personalens storlek budgetåret 1944/45	Antal order under tiden $\frac{1}{7}$ 44 — $\frac{30}{8}$ 45
<i>Ordersektionen</i>	—	—	—	—	—
Orderplaneringsdetaljen	—	—	17	93 382: 37	—
Leveransövervakningsdetaljen	—	—	15	57 825: 90	—
<i>Vapensektionen</i>	—	—	1	13 617: —	—
Projektildetaljen	Artilleriprojektiler, minor, viss sprängmtrl utom sprängämnen	36 000 000: —	4	28 531: 64	586
Tändmedelsdetaljen	Tändrör, slag- o. rivtändare, gasmaskdetaljer	10 000 000: —	7	55 924: 03	380
Hylsdetaljen	Handvapenammunition, patronhylsor	30 000 000: —	4	36 369: —	252
<i>Manufaktursektionen</i>	—	—	1	13 032: 60	—
Allmänna detaljen	Förpackningsmtrl m. m.	7 100 000: —	4	31 363: 35	804
Manufakturdetaljen	Järn- o. metallmanufaktur, glas och porslin	7 500 000: —	4	25 573: 90	731
Verktysdetaljen	Maskiner och verktyg	2 500 000: —	3	19 977: 47	1 296
<i>Kemiska sektionen</i>	—	—	2	23 065: 50	—
Kemiska detaljen	Färger, tvätt- och rengöringsmedel	3 600 000: —	4	30 317: 44	1 000
Sprängämnesdetaljen	Krut och sprängämnen, viss specialammunition	19 300 000: —	5	26 275: 51	347
Gasskyddsmtrldetaljen	Gasskyddsmtrl, rök- och brandmtrl	3 500 000: —	2	10 765: —	155
		119 500 000: —	73	466 020: 71	5 551
Industribyråns centrala ledning			2	24 971: 60	
		119 500 000: —	75	490 992: 31	5 551

Antalet av krigsmaterielverkets administrativa byrå under budgetåret 1944/45 behandlade fakturor utgjorde 27 156.

Sammanställningen ger vid handen, att den upphandlingsverksamhet, som för vederbörande centrala förvaltningsmyndigheters räkning verkställes genom krigsmaterielverkets försorg, under budgetåret 1944/45 avsåg anskaffning till ett belopp av omkring 119 miljoner kronor. Enligt vad revisorerna inhämtat avse 35 miljoner beställningar från AB Bofors och 15 miljoner från försvarets fabriksstyrelse. För verksamheten hava tagits i anspråk 75 befatt-

ningshavare med årlig lönekostnad av omkring 490 000 kronor. Härtill kommer emellertid ett icke obetydligt antal befattningshavare å verkets administrativa byrå, som indirekt varit erforderlig för anskaffningsverksamheten, såsom kontors- och skrivbiträden, vaktmästare m. m.

Ehuru jämförelser med upphandlingsverksamheten vid annat statligt organ icke kunna giva underlag för ett tillförlitligt bedömande av industribyråns personalbestånd i förhållande till föreliggande arbetsuppgifter, hava revisorerna dock till viss ledning i förevarande sammanhang velat lämna nedanstående upplysningar beträffande organisationen och omfattningen av anskaffningsverksamheten vid statens järnvägar.

Upphandling av materiel och effekter för statens järnvägars behov verkställes huvudsakligen genom järnvägsstyrelsens försorg samt i mindre omfattning av vissa s. k. linjemyndigheter. I styrelsen ombesörjer sålunda förrådsbyrån anskaffning av för drift och underhåll erforderliga effekter, medan vissa andra byråer upphandla materiel av specialnatur. Maskintekniska byrån anskaffar sålunda rälsgående fordon, såsom lokomotiv, vagnar, rälsbussar m. fl., samt bilar och landsvägsbussar; elektrotekniska byrån telefonanläggningar, omformarstationer och högtalaranläggningar m. m.; bantekniska byrån huvudsakligen stål- och betongkonstruktioner till broar samt biljett- och blankettkontoret material såsom tryckning av biljetter och blanketter. Härutöver äger upphandling i mindre omfattning rum genom vissa andra byråer och kontor.

I nedanstående tabell, vars siffror hänföra sig till år 1944, hava för respektive byråer och kontor upptagits antalet verkställda upphandlingar jämte anskaffningsbelopp, antalet med upphandlingsverksamheten sysselsatta befattningshavare samt slutligen den beräknade totala lönekostnaden.

Byrå eller kontor	Antal upphandl.	Anskaffningsbelopp	Antal befattningshavare	Ungefärligt lönebelopp kronor
Förrådsbyrån	6 600	119 milj.	16	} 42 000
Maskintekniska byrån	160	28·6 »	1	
Elektrotekniska byrån	890	11·0 »	1	
Biljett- och blankettkontoret	2 000	1·4 »	2	
Bantekniska byrån jämte vissa andra byråer och kontor	ej angivet	1·0 »	1	
Summa	9 650	161·0 milj.	21	200 000

Härtill kommer viss personal för verkställande av s. k. avrop å av järnvägsstyrelsen träffade avtal, innebärande förutom utskrivning av rekvisitioner registrering av avtal, korrespondens med rekvirenter och leverantörer, leveranspåminnelser m. m. Antalet avrop under år 1944 uppgick till cirka 43 000 st. och den därmed sysselsatta personalen till 7 befattningshavare med en total avlöningskostnad av cirka 49 000 kronor.

Sammanfattningsvis kan alltså framhållas, att för järnvägsstyrelsens upphandlingsverksamhet under år 1944, innefattande tillhoppa 9 650 st. upphandlingar jämte 43 000 st. s. k. avrop med 118 500 fakturor till ett totalt anskaff-

ningsbelopp av 161 miljoner kronor, tagits i anspråk 28 befattningshavare med en beräknad lönekostnad av 249 000 kronor.

Ehuru statlig upphandlingsverksamhet icke låter sig direkt jämföras med anskaffningsverksamhet hos privata företag, vilja revisorerna till ytterligare belysande av ovan angivna statistiska uppgifter framlägga följande siffermateriel, avseende år 1944, som under hand införskaffats från vissa privata industriföretag.

Antal inköpsorder	Inköpsfakturer	Antal befattningshavare	Lönebelopp	Anskaffningsbelopp
6 927	7 915	3	20 000: —	6 300 000: —
5 500	7 700	3	21 000: —	10 400 000: —
34 791	40 636	13	81 000: —	59 165 000: —
12 000	13 000	4	19 000: —	7 700 000: —
13 000	19 925	3	20 000: —	10 100 000: —
28 000	42 000	9	91 000: —	50 000 000: —

Såsom framgår av det tidigare anförda hänför sig krigsmaterialverkets upphandlande verksamhet i huvudsak till sådan materiel, som har mass- eller standardkaraktär eller är fixerad i tekniskt hänseende. Anskaffningen av ren specialmateriel eller dylikt åvilar däremot respektive försvarsgrensförvaltningar. Emellertid torde jämväl anskaffningen av förstnämnda materiel i vissa fall i större eller mindre utsträckning förutsätta speciell kännedom om de krav, som ur funktionssynpunkt måste uppställas på denna materiel. Sålunda erfordras icke sällan förberedande arbete för materielen konstruktiva utformning, såsom förslagsmodeller, ritningar, försöksundersökningar, provningar, utarbetande av modellbeskrivningar, arbetsbeskrivningar och leveransbestämmelser, vilket arbete förutsätter ingående kännedom om de militära uppgifterna och de förhållanden, under vilka materielen användes. Dessa förberedande åtgärder verkställas, som ovan framhållits, huvudsakligen av vederbörande försvarsgrensförvaltning och till viss del av verkets tekniska byrå. Industribyrån har sålunda vad beträffar anskaffningsuppgiften huvudsakligen endast att ombesörja den egentliga upphandlingsverksamheten och leveransövervakningen.

Sedan vederbörande försvarsgrensförvaltning verkställt ovan angivna förberedande åtgärder, har densamma att för varje anskaffningsuppdrag, som sålunda beställes, till verket översända anvisningssedel i två exemplar. Upphandlingsuppdragen granskas inom verkets industribyrås ordersektion och kompletteras vid behov i samråd med uppdragsgivaren och — i den mån konstruktions- eller standardiseringsspörsmål därtill föranleda — verkets tekniska byrå. I den mån upphandlingen innefattar skilda element eller detaljer, uppdelas densamma av ordersektionen på industribyrås olika inköpsdetaljer genom s. k. planeringsorder i 5—10 exemplar, som uppgöras med ledning av uppgifter från beställaren, tekniska byrån och vederbörande inköpssektioner. Av en planeringsorder framgå

- a) materielslag och kvantiteter, som skola inköpas,
- b) tidpunkterna för de olika detaljernas leverans för att icke stockningar eller leveransförseningar skola uppstå samt
- c) platserna, till vilka de olika materielenheterna skola försändas.

Med ledning av planeringsordern infordra inköpssektionerna anbud. På grundval av tablåer över inkomna anbud utväljes leverantör, där ej med hänsyn till erbjudet pris, leveranstid eller andra förhållanden en komplettering av ärendet måste ske. I sådana fall upptagas förhandlingar med den eller de anbudsgivare, som anses kunna ifrågakomma. Ärendet föredrages inför byråchefen, som har att fatta beslut i frågan. I tveksamma fall eller i ärenden av större principiell betydelse underställes ärendet verkschefens prövning. Sedan anbud antagits, utskriver och utsänder vederbörande inköpsdetalj inköpsorder i 6—16 exemplar. Sedan en beställning gjorts, sker genom ordersektionen regelbunden rapportering rörande leveransläget till den myndighet, för vars räkning anskaffningen sker. Vederbörande leverantör under rättar verkets kontrollbyrå, när den beställda materielen är färdig för besiktning. Besiktningen utföres i regel av personal från verkets kontrollbyrå. Sedan av vederbörande kontrollant uppgjort förslag om godkännande av viss materiel fastställts av kontrollbyrån, utfärdas s. k. kontrollbesked i 3 exemplar, av vilka ett exemplar tillställs industribyråns ordersektion. Ordersektionen översänder på basis härav s. k. försändningsinstruktion i 9 exemplar, varigenom bland annat leverantören och mottagaren och vederbörande myndighet underrättas. Mottagaren kvitterar materielen på mottagningsbevis (genomslagskopia av försändningsinstruktionen), vilket översändes till ordersektionen, som efter vederbörlig registrering överlämnar detsamma till administrativa byråns ekonomisektion, där beviset användes såsom underlag vid fakturagodkännande.

Detta i och för sig mycket omständliga handläggningssätt av anskaffningsärendena kompliceras ytterligare, då beställning göres hos försvarets fabriksstyrelse. Följande exempel härpå må anföras.

Den 30 oktober 1945 beställde arméförvaltningens tygavdelningsvapenbyrå hos krigsmaterielverket 10 000 st. 6,6 mm:s pipa till kulsprutemodell 1942 och 1 000 mekanismramar. Innan beställning härpå kunde göras, måste tygavdelningen infordra erforderliga ritningar från det under fabriksstyrelsen lydande Carl Gustafs stads gevärsfaktori i Eskilstuna. Dessa överlämnades till tygavdelningen, som därefter vidarebefordrade dem till krigsmaterielverket. I samband med att förenämnda materiel beställdes hos gevärsfaktoret, hade krigsmaterielverket sedermera att återställa ritningarna till faktoret via fabriksstyrelsen.

I det fall att under arbetets gång ändring av materielen måste företagas, tillämpas det förfaringssättet, att tillverkaren först har att hänvända sig till det anskaffande organet, krigsmaterielverket, som i sin tur hänvänder sig till vederbörande försvarsförvaltningsmyndighet. Sistnämnda myndighet har därefter att till krigsmaterielverket lämna tillstånd till dylik ändring, varefter verket i sin tur meddelar tillverkaren sådant tillstånd.

För att vederbörande centrala förvaltningsorgan skola erhålla översikt över löpande leveranser avgiver krigsmaterielverket för olika varugrupper dels månatliga rapporter dels ock leveransplaner var tredje månad. Rapporter och leveransplaner läggas av vederbörande myndigheter sedermera till grund för planeringen av nyanskaffningar ävensom för disposition av befintliga lagertillgångar. För genomförande av detta arbete är sålunda av väsentlig betydelse att i rapporter respektive leveransplaner angivna tidpunkter för beräknad leverans respektive slutleverans icke undergå alltför stora förskjutningar.

Revisorerna hava uppmärksammat, att föreskrivna leveranstider icke alltid hållits. Härigenom har vederbörande beställande myndighet förlorat översikten över och kontrollen av nytillförseln av materiel. Även om hänsyn toges till rådande särskilda förhållanden måste dessa tidsförskjutningar i åtskilliga fall anses hava varit anmärkningsvärt stora. I skrivelse till överbefälhavaren den 22 maj 1945 påtalade chefen för armén att utlovade leveranstider icke tillnärmelsevis kunnat hållas. Sålunda hade av viss ammunition, som med början år 1942 successivt beställdes hos krigsmaterielverket, allenast en femtedel effektuerats.

I skrivelse till krigsmaterielverket den 17 november 1944 framhöll chefen för arméförvaltningens intendenturavdelning bland annat, att under tidsperioden januari—november 1944 i vissa fall avsevärda tidsförskjutningar ägt rum. Chefen för intendenturavdelningen förklarade sig visserligen hava full förståelse för att leveransförseningar av olika skäl kunde uppstå. Olägenheterna härav skulle emellertid för intendenturavdelningens vidkommande kunna minskas, därest meddelande kunde lämnas omedelbart, då en leveransförsening befunnas ofrånkomlig. Ett dylikt meddelande skulle nämligen giva intendenturavdelningen möjlighet att utan tidsförlust vidtaga av detsamma betingade, förändrade dispositioner. Överenskommelse skulle därjämte eventuellt kunna träffas om sådana åtgärder, t. ex. eftersättande av andra, mindre brådskande materielbeställningar, som kunde vara ägnade att minska den aktuella leveranstiden. Chefen för intendenturavdelningen anmärkte vidare på att i månadsrapporterna från krigsmaterielverket ofta angäves »Leveransuppgift lämnas senare». För det fall en dylik, obestämd uppgift avsåge en äldre materielbeställning, ifrågasatte intendenturavdelningen, om icke krigsmaterielverket, på sätt ovan föreslagits, kunde under hand orientera berörda byråer om orsaken till att bestämd slutleveranstid icke kunde angivas. Av ett till skrivelsen fogat utdrag framgick vidare, att leveranstiderna i många fall enligt intendenturavdelningens uppfattning varit alltför långa, i synnerhet när det gällt sådan materiel, som tidigare i större mängder levererats genom krigsmaterielverket och där alltså vederbörande leverantörer vore väl förtrogna med tillverkningen, t. ex. stålhelmar, kokkärl, matbestick m. m., eller materiel av standardutförande, t. ex. handfat av plåt m. m. De långa leveranstiderna hade i många fall försvårat materielersättningen till arméns truppförband, varför det syntes intendenturavdelningen

angeläget, att leveranstiderna i möjligaste mån nedbringades. Liknande synpunkter hava jämväl anförts av marin- och flygförvaltningarna.

I förarbetena till verkets instruktion betonades nödvändigheten av att anskaffningen av materiel för försvarsväsendets räkning skedde på ett i möjligaste mån ändamålsenligt och ekonomiskt sätt. I anslutning härtill underströks betydelsen av att verkets anskaffningsärenden handhades av personal, som vore väl kvalificerad i merkantilt hänseende.

Vissa erinringar hava framställts mot att vid krigsmaterielverkets upphandlingar kravet på fullgod kvalitet icke i tillbörlig grad beaktats. Kungl. Maj:t har emellertid den 20 oktober 1945 uppdragit åt statens sakrevision att närmare undersöka frågan, huruvida »krigsmateriel, som av verket anskaffats och överlämnats till armémyndighet, varit av den art, att den med beaktande av den militärtekniska och tillverkningstekniska ståndpunkten och förhållanden i övrigt vid tidpunkten i fråga kan anses olämplig. Utredningen skall vidare avse att i varje särskilt fall, då felaktigheter konstaterats, fastställa om felet ligger i konstruktion och bestämmelser, d. v. s. hos arméförvaltningens tygavdelning, eller i sättet för anskaffning eller kontroll, d. v. s. hos krigsmaterielverket». I anledning härav hava revisorerna ansett sig icke böra närmare ingå på denna fråga.

Beträffande ämbetsverkets kontrollverksamhet vilja revisorerna erinra, att statens sakrevision under sin granskningsverksamhet under början av år 1944 uppmärksammat, att viss minmateriel icke fungerade på ett tillfredsställande sätt. I anledning härav anförde sakrevisionen i underdånig skrivelse den 15 januari 1945, såvitt nu är i fråga, bland annat, att de för anskaffning av tillfredsställande minmateriel ansvariga myndigheterna icke förfarit med tillräcklig omsikt och ej heller utövat erforderlig kontroll däröver att den tillverkade slutprodukten verkligen motsvarat de anspråk, som skäligen bort kunna ställas å densamma, detta ej minst med hänsyn till den personal, vilken skulle använda materielen i fält. Sakrevisionen fann sig emellertid icke närmare böra ingå på frågan, huruvida fel eller försummelse i tjänsten förelegat från någon befattningshavare hos de myndigheter, vilka haft att handlägga ifrågavarande anskaffning. I detta sammanhang må jämväl erinras, att sprängämnesinspektionen i skrivelse till chefen för armén den 3 maj 1944 meddelat, att i samband med utredning av vissa olyckor vid militära förband allvarliga brister konstaterats i fråga om leveranskontrollen av rivtändare m/41. I detta sammanhang må jämväl erinras om statens provningsanstalts utlåtanden den 31 mars och 24 maj 1944 till arméförvaltningens tygavdelning ävensom krigsmaterielnämndens besiktningssprotokoll den 3 maj 1943. Sålunda synes, oaktat sprängämnesinspektionen och vederbörande centrala förvaltningsorgan utfärdat förbud mot användning av visst slags stubin, anmälan icke gjorts, att detaljer försedda med denna stubin utsänts för användning vid truppförbanden. Slutligen må återgivas följande ur innehållet i cirkulärskrivelse den 23 november 1945 från arméförvaltningens intendenturavdelning till samtliga militärbefälhavare:

Från truppförbanden hava vid olika tillfällen under hand till Kungl. arméförvaltningens intendenturavdelning framförts klagomål över den kasern- och förplågnadsutredningsmateriel, som centralt tillhandahålles genom Kungl. krigsmaterielverkets försorg. Som exempel kan anföras följande:

dålig limning av expeditionsmöbler samt bristfällig emballering av desamma;

bristande överensstämmelse mellan socker- och saltströare samt till desamma hörande lock, sannolikt beroende på att ströare och lock levererats från olika firmor;

bristfällig utstansning, slipning och polering av bordsgafflar; samt underhålligt porslin (skeva tallrikar, blåsor i glasyren o. dyl.).

På grund av det ovan anförda får intendenturavdelningen härmed äran anhålla, att militärbefälhavaren ville från underlydande myndigheter infordra samt till intendenturavdelningen före utgången av år 1945 insända rapporter rörande eventuella erinringar mot den genom Kungl. krigsmaterielverkets försorg tillhandahållna kasern- och förplågnadsutredningen, i syfte att vid kommande upphandlingar förbättrad leveranskontroll skall kunna åstadkommas.

Revisorerna hava även ansett det vara av intresse att taga del av visst siffermaterial avsende tiden 1940—1945, vilket finnes intaget såsom bilaga till verkets senaste anslagsäskande. Med stöd av en statistisk tablå har ämbetsverket sökt påvisa att de priser, som för närvarande betalades för materiel, vore cirka 24 procent lägre än priserna för motsvarande materiel under år 1940. Om hänsyn dessutom toges till den allmänna prisstegring, som skedde år 1940—1942, blevo enligt verkets mening den faktiska prissänkningen avsevärt högre. I betraktande av att anskaffningen — såsom ovan angivits — uppgått till cirka 1 miljard kronor, innebure de av verket vidtagna åtgärderna avsevärda besparingar för statsverket.

I anslutning härtill må emellertid följande anföras. Den anskaffning, som för försvarsväsendets räkning verkställdes under åren 1940—1942, innebär för viss del av industrien en tillverkning av materiel, för vars framställande i stor utsträckning tidigare erfarenheter saknades med därav följande osäkerhet att bedöma tillverkningskostnaderna. Ifrågavarande förhållande gällde framför allt 1940. Redan på grund härav förelågo betydande svårigheter att fastställa en prissättning, som skulle giva skälig täckning av tillverkningskostnaderna. Vidare måste en forcerad tillverkning av den omfattning, varom nu är fråga, medföra betydande kostnader för omställning av driften. Slutligen tillkommo jämväl vissa andra å prissättningen inverkan faktorer av komplicerad natur, vilket medförde, att priskalkylering efter gängse grunder icke kunde ifrågakomma. På nu anförda skäl måste sålunda priserna vid krigsmaterielleveranser vid ifrågavarande tid fastställas av statens industrikommissions krigsmaterielavdelning och prisbyrå efter särskilda av staten angivna normer. Efter successivt vunna erfarenheter rörande krigsmaterieltillverkning hava vidgade möjligheter till rationalisering erhållits med därav följande lägre tillverkningskostnader. Sistnämnda förhållande torde i förening med betydligt ökad serietillverkning i icke oväsentlig utsträckning hava medfört betydande prissänkningar. Av ovan anförda skäl föreligga sålunda betydande svårigheter att erhålla rättvisande jämförelser vid bedömande av den av ämbetsverket uppgivna prissänkningen.

För att undersöka, huruvida liknande prissänkningar förekommit jämväl hos övriga av försvarsväsendets upphandlande myndigheter hava revisorerna tagit del av upphandlingsverksamheten vid arméförvaltningens intendenturavdelnings industribyrå under åren 1940—1945, vilken uppgått till ett sammanlagt värde av omkring 650 miljoner kronor. Nedanstående tablå omfattar vissa av industribyrån under åren 1940—1945 anskaffade artiklar. Priserna — utom beträffande skidmateriel — avse endast lönearbete exklusive materialier.

Materielslag	Enhet	A-pris						% av första pris ²
		1940	1941	1942	1943	1944	1945	
<i>Beklädnadsmateriel</i>								
Byxor, fält-	par	4: 28	3: 55	2: 05	2: —	2: 60	2: 50	56
» rid-	»	4: 90	4: 18	—	—	3: 90	3: 75	73
Damasker av bandväv	»	0: 43	0: 21	0: 18	0: 22	0: 23	0: 16	35
Handske, ytter-	»	3: 20	2: 85	2: 50	2: 25	—	2: 20	65
» kav-	»	3: 80	3: 60	3: 20	—	—	—	80
Kalsonger, trika-	duss	15: 50	12: 20	11: 58	11: 58	11: 58	11: 34	69
Kappor	st	15: 70	14: 56	6: 75	—	8: 25	9: 90	60
Kappfoder t dito	»	2: 32	1: 75	0: 90	0: 89	1: 25	1: 24	51
Mössa, fält-	»	0: 92	—	0: 35	0: 30	0: 36	0: 28	29
» päls-	»	6: 50	6: 20	—	—	—	—	91
Päls, liv-	»	14: 50	13: —	9: 10	6: 10	6: 10	6: 56	43
Rock, skinn- m pälskrage	»	—	33: 60	30: —	30: —	30: —	19: 25	57
» vapen-	»	12: 40	12: 05	6: —	6: —	6: 80	7: 50	58
Skjorta, trika-	duss	27: 30	27: 30	—	17: 50	17: 50	17: 50	61
Skodon, läger-	par	8: 30	8: 75	7: —	7: —	—	6: —	69
» marsch-	»	7: 24	7: 31	7: —	7: —	6: —	4: 02	53
» lättare	»	8: 11	7: 72	6: —	6: —	5: —	—	59
» skid	»	8: 75	8: 18	7: —	7: —	—	—	76
Strumpor, ytter-	duss	6: —	6: —	4: 80	3: 60	3: 24	3: 36	53
» övriga	»	7: 75	5: —	5: 40	4: 32	3: 24	3: —	37
Strumpskaff	»	7: 25	3: 80	4: 08	—	3: 36	4: 32	57
Tröja	st	1: 25	1: 25	0: 90	0: 80	0: 90	0: 80	61
Vantar	par	1: 26	1: 26	0: 60	—	—	0: 54	40
» kav	»	0: 90	0: 90	0: 85	0: 72	0: 69	—	73
<i>Utrednings- och remtygsmateriel</i>								
Blus, skidlöpar-	st	3: 75	—	2: 20	—	2: 44	2: 32	59
Fodral t dricksflaska	»	—	0: 17	—	0: 14	0: 15	—	88
» t pistol	»	1: 50	—	—	2: —	1: 90	—	121
» t putstyg	»	0: 35	—	—	0: 085	0: 084	0: 084	23
Hjälminredning	sats	0: 60	—	—	0: 38	0: 42	0: 42	67
Hylsa t balj, balja G	st	0: 80	0: 42	—	—	0: 28	0: 285	34
Mattornister	»	1: 20	0: 80	—	—	0: 49	0: 61	48
Påse f reservproviant	»	0: 36	0: 32	—	0: 11	0: 10	—	26
» persedels-	»	0: 31	0: 31	0: 165	0: 16	0: 169	—	52
Regnskydd	»	—	—	2: 65	2: 50	2: 22	2: 14	81
Rem, liv- för off o uoff	»	—	—	—	2: 60	2: 60	2: 46	95
Ryggsäck utan mes	»	—	»	1: 50	1: 38	1: 50	1: 295	86
Mes t dito m bäransordning	st	1: 66	—	0: 69	0: 66	0: 65	0: 59	34
Snödräkt	»	2: 30	2: 30	1: 30	—	1: 45	1: 39	57
Väska, patron-	»	1: 25	0: 70	—	—	—	—	54
Överdragskläder, byxor	duss	15: 40	16: 04	7: 80	—	—	10: 80	67
» rockar	»	23: 14	24: 16	12: —	—	—	13: 20	54
Hemvärnsuniform	st	—	—	22: 80	25: 20	21: 52	—	94

¹ Från och med 1941 inkluderas i priserna även omsättningsskatt.

² Härvid har omsättningsskatten i förekommande fall borträknats.

³ Modelländring.

Materielslag	Enhet	A-p is						% av första pris
		1940	1941	1942	1943	1944	1945	
<i>Skidmateriel (inkl. materiel)</i>								
Skidor utan bindningar . . .	par	12: 65	14: 75	13: 85	12: 35	9: 70	—	73
Stavar, vanliga	»	6: 05	7: 20	7: —	6: 75	5: 60	—	88
<i>Förläggingsmateriel</i>								
Sovsäck	st	7: 90	7: 06	4: 88	3: 44	3: 48	—	42
<i>Sängutredning</i>								
Lakan	st	0: 20	0: 20	0: 125	0: 12	0: 12	0: 12	55
Madrass	»	0: 90	0: 90	—	—	0: 515	0: 75	79
Putvar	»	0: 41	0: 41	—	—	0: 163	0: 19	44

Kostnaden för ifrågavarande anskaffningar utgör

enligt 1940 års priser	kronor 119 588 171: —
» 1945 » »	» 75 739 106: —

Skillnad kronor 43 849 065: —

Den erhållna prissänkningen enligt tabellen (senaste pris i förhållande till första pris) utgör 37 procent såsom ett vägt genomsnitt med hänsyn till anskaffningarnas storlek.

Enligt ovanstående tablå skulle sålunda med av krigsmaterielverket tillämpade beräkningsgrunder den erhållna prissänkningen å viss upphandlad intendenturmateriel vara icke oväsentligt större än den prissänkning, krigsmaterielverket erhållit.

Enligt revisorernas uppfattning måste vidare en prisjämförelse — därest densamma skall tillmätas större värde — samtidigt kompletteras med uppgifter på samtliga på prissättningen inverkan förutom i det föregående angivna faktorer, såsom kvantitet, kvalitet, leveranstider m. m. I avsaknad av dylika uppgifter m. m. låter det sig sålunda icke tillförlitligt fastställas, i vilken omfattning den av ämbetsverket angivna prissänkningen kunnat genomföras utan att bland annat viss kvalitetsförsämring samtidigt ägt rum.

Revisorerna hava icke kunnat undgå att uppmärksamma, att i den av ämbetsverket upprättade prisstatistiken bland annat prisjämförelse gjorts mellan 20 mm:s spårjuspansarprojektil m/40 och m/42, ehuru betydande skillnader i konstruktionshänseende finnas mellan båda dessa modeller. Prisjämförelser hava vidare gjorts mellan trotylladdad och nitrolitladdad 50 resp. 250 kg minbomb, ehuru priset för trotyl enligt förenämnda prisstatistik år 1940 var 2 kronor 24 öre per kg, medan motsvarande pris för nitrolit utgjorde 1 krona 10 öre. I detta sammanhang må även framhållas, att nitrolit är att anse såsom ett ersättningsämne, som tillgripits i brist på trotyl.

Prisstatistiken har vid stickprovsgranskning givit anledning till bland annat följande erinringar: i bil. 12 angives å-priset år 1941 för 20 mm slsgr m/40 till 8: 50, medan motsvarande pris år 1943 uppgivits till 5: 45. I anledning härav må anföras följande:

Den ²⁷/₁₁ 1941 beställdes 300 000 st. 20 mm slsgr m/40. Det preliminära

beställningspriset var kr. 8:50 pr styck exklusive emballage, men inklusive material. Enligt överenskommelse mellan aktiebolaget Bofors och industrikommissionens prisbyrå har härå rabatterats och återbetalats sammanlagt kr. 2:08 per styck. (Bofors-skrivelser till prisbyrån den $21/7$ 1943 och den $22/5$ 1945). Priset 1941 utgjorde sålunda kr. 6:42 i stället för angivna kr. 8:50.

Den $28/1$ 1944 beställdes 400 000 st. slsgr av samma modell. Priset var kr. 5:45 per styck inklusive emballage, men exklusive material, som beställdes på annat håll. Bofors offererade även samma artikel exklusive emballage till ett pris av kr. 5:35. Materialet, som beställdes på annat håll, betingade enligt verkets kalkyl en kostnad av kr. 0:21. Jämförelsen mellan kr. 8:50 och 5:45, som ger 64 procent, borde sålunda rätteligen ha gjorts mellan kr. 6:42 och 5:56, som i stället ger 86,5 procent.

I samma bilaga angives à-priset år 1940 för 40 mm slsgr m/36 till 22:35, medan motsvarande pris år 1944 uppgivits till 15:20. I anledning härav må anföras följande:

Den $22/6$ 1945 beställdes 820 000 st. 40 mm slsgr m/36. Beställningspriset utgjorde kr. 22:35 per styck plus s. k. glidande skala. Detta pris, som grundade sig på kostnader för tidigare beställningar av mindre kvantitet, var vid tiden för orderns utläggande föremål för underhandlingar med prisbyrån. Dessa föranledde en sänkning av à-priset, kr. 22:35 + 1:49 (glidande tilllägg) = 23:84, med 30 procent till kr. 16:69. Härå rabatterades senare ytterligare 12,9542 procent (enligt Bofors' skrivelse till prisbyrån den $30/12$ 1942). Priset för nämnda beställning utgjorde sålunda kr. 14:53 per styck.

Den $15/11$ 1944 beställdes 5 715 st. slsgr av samma modell. Priset utgjorde kr. 15:70 per styck, men enligt då gällande mellan Bofors och prisbyrån träffad generell överenskommelse skulle härå lämnas 20 procents rabatt, varför det faktiska priset utgjorde kr. 12:56. Relationen 22:35 till 15:20 eller 68 procent borde således rätteligen hava varit 14:53 till 12:56 eller 86 procent.

I bil. 14 angives à-priset vid äldsta kalkyl år 1940/41 för Fk sar m/40 till 55:—, medan motsvarande pris vid senaste kalkyl 1943/44 uppgivits till 36:—. Emellertid framhålles att till förstnämnda pris skulle läggas glidande skala, kr. 10:54, varför detsamma utgjorde kr. 65:54. Enligt mellan aktiebolaget Bofors och industrikommissionens prisbyrå träffad överenskommelse hava följande rabatter lämnats: 20 procent å kr. 65:54, varvid priset uppgår till kr. 52:43, och därefter 21,19 procent å sistnämnda belopp, varför slutpriset utgör kr. 41:32.

Det senaste preliminära priset kr. 36:— har efter motsvarande överenskommelse mellan Bofors och prisbyrån sänkts till kr. 34:55 och utgör efter avdrag av gällande generella rabatt, 20 procent, kr. 27:92.

Relationen kr. 55:— till kr. 36:—, som ger 65 procent, borde sålunda rätteligen hava varit kr. 41:32 till kr. 27:92, vilket ger 68 procent.

Förenämnda rabattsatser hava fastställts i ett mellan statens industrikommission och aktiebolaget Bofors den 31 december 1942 träffat avtal angående prissättning m. m. Sagda avtal innefattar en reglering av mellanhavandet

mellan staten och aktiebolaget Bofors beträffande krigsmaterielleveranser. Sedermera hava även särskilda tilläggsavtal upprättats, nämligen den 6 maj 1943, den 28 augusti 1944 samt den 2 mars 1945.

Till ytterligare belysning av krigsmaterielverkets förevarande prisstatistik må följande anföras.

Beträffande diskpulver utgjorde det uppgivna maximipriset 1942—1943 kr. 1: 45. Enligt uppgift av den av verkets tjänstemän, som handhar denna detalj, avsågs därvid ett diskpulver, som tillverkades hos Karlskrona örlogsvarv. Samtidigt inköptes på annat håll diskpulver för kr. 0: 56. Medeltalet för dessa priser utgör kr. 1: —, som jämföres med inköpspriset år 1945 kr. 0: 47, varvid erhålles en prissänkning å 53 procent.

I detta sammanhang må även framhållas beträffande tvättmedel, för vilket varuslag i tabellen angives en prissänkning å 29 procent, att de prissänkningar, som uppstått, äro föranledda av ändringar i priserna på fettråvaror, vilka priser fastställts i samband med den s. k. jordbrukskalkylen och sålunda icke äro att tillskriva verkets egna åtgärder. I september 1944 sänktes priset på exempelvis tekniskt fett från kr. 1: 65 till kr. 1: 05 per kg och på vegetabilisk fettsyra från kr. 1: 70 till kr. 1: 10 per kg eller med cirka 36 procent. Dessa priser omräknade för en allmänt använd tvåflinga med 84 procent fetthalt ger en prissänkning från kr. 1: 88,5 till kr. 1: 32,6 per kg eller 29,7 procent.

Revisorernas
uttalande.

Revisorerna hava i det föregående lämnat en redogörelse för tillkomsten av krigsmaterielverket samt vissa avsnitt av dess verksamhet. Därvid hava revisorerna icke förbisett att verket som sådant tillkom först den 1 juli 1943, varvid det övertog förutvarande ammunitionsnämndens och krigsmaterielnämndens uppgifter. Revisorerna hava även utgått från att ämbetsverket under rådande extraordinära förhållanden haft särskilda svårigheter att bemästra. Med hänsyn till att erinringar från olika håll framställts mot ämbetsverket hava revisorerna likväl ansett sig böra ingå på en granskning av verksamheten vid detsamma.

Såsom tidigare anförts har frågan om krigsmaterieförsörjningen i olika sammanhang varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. I de utredningar, som vid skilda tillfällen företagits, har framhållits vikten av att redan under fredstid en noggrann krigsindustriplanering verkställdes av ett centralt organ med uppgift bland annat att för de olika försvarsgrensförvaltningarnas räkning ur prioritetssynpunkt handlägga anskaffningsfrågor. Vidare borde i erforderlig utsträckning forsknings- och standardiseringsverksamhet bedrivas. Härjämte har framhållits att anskaffningsverksamheten för försvarsväsendets räkning borde ske på ett ekonomiskt och rationellt sätt. Nämnda synpunkter hava varit vägledande för såväl 1940 som 1941 års militära förvaltningsutredningar vid uppgörande av förslag till krigsmaterieförsörjningens ordnande.

Sistnämnda utredning föreslog inrättande av ett särskilt industriverk, som skulle handhava de arbetsuppgifter, vilka för närvarande äro fördelade på

ett ämbetsverk och ett affärsdrivande verk, nämligen krigsmaterielverket och försvarets fabriksstyrelse. Personalbehovet vid det föreslagna industriverket beräknades till 251 befattningshavare. Redan denna beräkning ansågs, såsom framgår av ett flertal yttranden över förvaltningsutredningens förslag, vara hållen i överkant, men finge ses mot bakgrunden av då rådande extraordinära förhållanden. Enligt inhämtade uppgifter har enbart krigsmaterielverket för närvarande en personal av cirka 425 befattningshavare. Även om vissa ytterligare arbetsuppgifter tillkommit, står dock med hänsyn till vad ovan anförts detta antal icke i överensstämmelse med storleken av det personalbestånd, som förutsattes vid verkets tillkomst. Enligt revisorernas uppfattning synes sålunda personalbeståndet högt. För erhållande av en bedömningsgrund härutinnan hava revisorerna ansett det vara av intresse att i viss omfattning granska ett avsnitt av krigsmaterielverkets verksamhet. Denna granskning har omfattat den verksamhet inom industribyrå, som avser ombesörjandet av egentlig upphandling och leveransövervakning. Revisorerna hava därefter sökt verkställa en jämförelse med förhållandena vid statens järnvägars upphandlingsorgan och motsvarande organ inom några privata industriföretag. Ehuru revisorerna äro väl medvetna om det vanskliga i en sådan jämförelse, synas dock de betydande differenser, som befunnits föreligga beträffande storleken av personalen och omfattningen av upphandlingsverksamheten mellan å ena sidan industribyrå och å andra sidan vart och ett av övriga nyss omförmälda organ, giva stöd för revisorernas uppfattning beträffande personalbeståndet för verket. En av orsakerna till nämnda differenser torde vara att söka i det rådande anskaffningssystemet, som torde medföra en onödigt omständlig handläggning av anskaffningsärendena.

Den lämnade redogörelsen ger vid handen, att leveranstider icke alltid hållits, vilket bland annat framgår av förstnämnda skrivelse från chefen för armén samt yttranden från vederbörande försvarsgrensförvaltningar. Sålunda hava dessa förvaltningar i olika sammanhang framhållit, att avsevärda förskjutningar i uppgivna leveranstider ofta inträffat, vilket i hög grad torde hava försvårat materielersättningen till truppförbanden. Detta är så mycket mer betänkligt som det varit angeläget att under beredskapstiden med största skyndsamhet framskaffa krigsmateriel.

Mot den genom verkets försorg anskaffade materielen hava vidare i olika sammanhang klagomål anförts från vederbörande lokala militärmyndigheter. I detta sammanhang må erinras, att Kungl. Maj:t uppdragit åt statens sakrevision att närmare undersöka frågan, huruvida krigsmateriel, som av verket anskaffats och överlämnats till armémyndighet, varit av den art, att den med beaktande av den militärtekniska och tillverkningstekniska ståndpunkten och förhållandena i övrigt vid tidpunkten i fråga kunnat anses olämplig. De klagomål, som av olika myndigheter framställts mot den levererade varan, synas ofta haft sin grund i viss bristande kontroll från krigsmaterielverkets sida. Revisorerna vilja härutinnan åberopa, vad sprängämnesinspektionen anført angående brister i fråga om leveranskontroll i visst fall.

I den sammanställning, som återfinnes i krigsmaterielverkets senaste anslagsäskanden, har åberopats ett siffermateriel, som skulle giva stöd för den uppfattningen, att genom verkets försorg åstadkommits prissänkning med därav följande besparingar för statsverket. Sålunda har bland annat framhållits, att prissänkningen vid senaste upphandlingar uppgått till genomsnittligt 24 procent i förhållande till priserna år 1940.

Häremot må till en början framhållas, att den prisstatistik, varpå den av verket uppgivna prissänkningen grundar sig, som av utredningen framgår, i vissa hänseenden är oriktig. I den mån sådan prissänkning kunnat konstateras torde densamma i stor utsträckning vara att hänföra till en ökad serietillverkning och därmed följande vidgade möjligheter till rationalisering. I en del fall torde prissänkningen i icke oväsentlig omfattning vara att tillskriva industrikommissionens krigsmaterielavdelning och prisbyrå. Av nu angivna skäl torde de av verket gjorda beräkningarna icke giva belägg för antagandet att den angivna prissänkningen skulle ha åstadkommits enbart genom verkets åtgärder, utan är betingad jämväl av andra faktorer. Denna uppfattning vinner också stöd i det förhållandet, att vid av annat centralt förvaltningsorgan verkställda upphandlingar av annan krigsmateriel ernåtts prissänkningar, som äro icke oväsentligt större än den av krigsmaterielverket redovisade.

Även om den redovisade prissänkningen med däri förutsatta utgångspunkter vore riktig, vill det i allt fall synas revisorerna att då sådana på prissättningen inverkan faktorer som kvantitet, kvalitet, leveranstider, transportförhållanden m. m. icke närmare angivits, den åberopade siffran icke kan läggas till grund för bedömande av den sålunda redovisade prissänkningen.

Såsom i det föregående nämnts hänför sig krigsmaterielverkets upphandlande verksamhet i huvudsak till sådan materiel, som har mass- eller standardkaraktär eller är fixerad i tekniskt hänseende. Vid upphandling jämväl av nämnda materiel synes emellertid i icke oväsentlig grad förutsättas militärteknisk kännedom om materielen och dess användning. Vid anskaffning av sådan materiel synes militär sakkunskap icke heller kunna undvaras, vilket medför visst dubbelarbete. Samma förhållande gäller även beträffande ämbetsverkets kontrollerande verksamhet. Behovet av ökad militär sakkunskap för krigsmaterielverkets verksamhet har också framhållits i samband med ämbetsverkets senaste anslagsäskanden. Sålunda har framhållits, att det under verkets fortsatta uppbyggnad visat sig önskvärt, att verket i större utsträckning skulle ha möjlighet att i sin verksamhet utnyttja befattningshavare, som ägde militär sakkunskap. Denna förändring ville verket betrakta som ett led i utvecklingen mot att verket icke blott skulle representera ensidiga tekniska industriella och merkantila synpunkter vid krigsmaterielanskaffningen utan skulle kunna tillgodose militära synpunkter och intressen i lika hög grad som skett vid den tidigare handläggningen. Slutligen må framhållas att det rådande anskaffnings- och kontrollsystemet leder till viss oklarhet i fråga om ansvar och befogenheter.

I avgivna yttranden över krigsmaterielverkets ovannämnda anslagsäskanden hava såväl överbefälhavaren som riksräkenskapsverket — under åberopande av svårigheterna att bedöma omfattningen av krigsmaterielverkets framtida verksamhet och därmed behov av personal — framhållit önskvärdheten av att frågan om krigsmaterielverkets arbetsuppgifter och personalorganisation under fredsförhållanden gjordes till föremål för närmare utredning. Särskilt torde den beslutade överflyttningen till krigsmaterielverket av anskaffningen av sådana krigsförnödenheter, som tillverkades av de fabriksstyrelsen underställda fabriker, komma att medföra alltför tunga och tidsödande arbetsformer. Revisorerna ansluta sig till den av förenämnda myndigheter uttalade uppfattningen och anse, att en allsidig och förutslutningslös utredning snarast möjligt bör komma till stånd. I avvaktan på resultatet av denna utredning torde ytterligare bestående anskaffningsuppgifter icke böra överföras till krigsmaterielverket.

§ 4.

I skrivelse till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet den 5 maj 1944 hemställde generaldirektören och chefen för krigsmaterielverket S. A. E. Ödeen, att statsrådet ville utverka nådigt tillstånd jämlikt 4 § 2 mom. civila avlöningsreglementet för Ödeen att åtaga sig uppdrag såsom sakkunnig hos Ödeens ingenjörbyrå aktiebolag i Stockholm.

Förening av
statstjänst
med visst
uppdrag.

Enligt försvarsdepartementets ämbetsskrivelse till krigsmaterielverket den 9 juni 1944 biföll Kungl. Maj:t nämnda ansökning.

Jämlikt vid konstituerande stämma med Ödeens ingenjörbyrå aktiebolag den 1 februari 1943 antagen bolagsordning skall bolaget hava till ändamål att idka konsulterande ingenjörverksamhet ävensom annan därmed förenlig verksamhet. Ödeen har vid bolagsstämma den 20 juli 1943 av sagt sig uppdraget såsom ledamot av styrelsen i nämnda bolag, varefter styrelsen utgöres av fru Karin Ödeen, som ensam har att teckna firman.

På förfrågan av riksdagens revisorer har Ödeen meddelat, att bolaget huvudsakligen ombesörjde byggnadskonstruktionsuppdrag för industriens räkning samt att bolaget ansåge sig i förekommande fall oförhindrat att från leverantörer till krigsmaterielverket mottaga sådana uppdrag. På särskild förfrågan har Ödeen förklarat, att bolaget icke hade för avsikt att avstå från sådana uppdrag, varom senast är fråga.

Revisorerna hava ansett sig böra bringa ifrågavarande förhållande till riksdagens kännedom.

Revisorernas
uttalande.

§ 5.

Enligt 3 § värnpliktslagen den 30 december 1941 (nr 967) skall den som till följd av lyte, stadigvarande sjukdom, bestående kroppslig svaghet eller annan dylik orsak är oduglig till krigstjänst frikallas från värnpliktens fullgörande. Konungen må emellertid förordna, att den som sålunda frikallats skall underkastas läkarundersökning och, om han därvid befinnes duglig till krigstjänst, vara skyldig fullgöra värnplikt. Vad nu sagts skall enligt före-

Efter-
besiktigade
vid armén.

skrift i övergångsbestämmelserna till värnpliktslagen äga tillämpning även beträffande värnpliktig, som jämlikt äldre lag befunnits oduglig till krigstjänst och av sådan anledning frikallats från värnpliktens fullgörande.

På därom av chefen för armén gjord framställning har Kungl. Maj:t med stöd av berörda föreskrifter den 27 mars 1942 utfärdat kungörelse (nr 173) angående efterbesiktning av vissa värnpliktiga, vilka frikallats från värnpliktens fullgörande. Denna kungörelse innehåller bland annat följande bestämmelser.

Värnpliktiga, födda år 1906 eller senare, vilka före den 1 januari 1941 helt frikallats från värnpliktens fullgörande men enligt vad 1941 års beredskapsmönstring utvisar möjligen kunna förklaras dugliga till krigstjänst, skola undergå efterbesiktning och, om de därvid icke befinnas vara odugliga till krigstjänst (hänförliga till besiktningsgrupp O), inskrivas för fullgörande av värnplikt. Efterbesiktning skall inom varje inskrivningsområde äga rum vid sammanträde med inskrivningsnämnden. Från skyldighet att iakttaga inställelse vid sådant sammanträde undantages bland annat värnpliktig, för vilken vid sammanträdet företes intyg om kroppslig eller andlig brist, varav till fullo framgår, att han är oduglig till krigstjänst. Vid efterbesiktning skola i tillämpliga delar lända till efterrättelse bestämmelserna i besiktningskungörelsen den 16 januari 1942 (nr 23) samt det av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse samma dag utfärdade besiktningsreglementet (nr 24). Det skall åligga sjukvårdsstyrelsen att i samråd med medicinalstyrelsen utfärda de särskilda föreskrifter, som härutöver kunna anses erforderliga för läkarundersökning vid efterbesiktning. Värnpliktig, som befinnes vara tillfälligt oduglig till krigstjänst, skall befrias från tjänstgöringsskyldighet under viss av inskrivningsnämnden bestämd tid och åläggas att, vid äventyr att eljest bliva inkallad till tjänstgöring, innan nämnda tid gått till ända inställa sig inför inskrivningsnämnd eller inskrivningschef för undergående av förnyad efterbesiktning. Värnpliktig, som befinnes vara oduglig till krigstjänst, skall tillställas ny frisedel.

Sedermåra hava i kommandoväg utfärdats vissa kompletterande föreskrifter. Sålunda stadgas i generalorder nr 1500 den 16 april 1942 bland annat, att största möjliga omsorg skall vid tilldelning och uttagning ägnas åt att placera de inskrivna värnpliktiga på ett sådant sätt, att deras civila yrkesutbildning kan utnyttjas till försvarsväsendets gagn.

I enlighet med bestämmelserna i kungörelsen 1942: 173 har sedermera arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse efter samråd med medicinalstyrelsen och chefen för centrala värnpliktsbyrån i cirkulärskrivelse till inskrivningscheferna den 20 maj 1942 meddelat särskilda föreskrifter, vilka bland annat beröra remissförfarandet i samband med undersökning i behövliga fall av den värnpliktige å sjukhus ävensom angiva de olika formerna för samarbete mellan inskrivningsläkare och sjukvårdsinrättningar. Vad angår remiss till sjukhus föreskrives därvid, att dylik skall förekomma endast i sådana fall, då inskrivningsläkare icke själv är i stånd att med tillgänglig utrustning avgöra den besiktningssskyldiges klassificering. Därjämte framhålles att, därest

den värnpliktige — trots att han av inskrivningsläkaren upplysts om den nytta han själv skulle hava av en grundlig utredning rörande sitt hälsotillstånd och om fördelarna av att få undersökning utförd utan egna kostnader — skulle vägra att inläggas på sjukhus, inskrivningsläkaren bör taga under övervägande, huruvida det icke bör anstå med den mera ingående undersökningen till tiden omedelbart efter inryckningen till tjänstgöring. Den värnpliktige skall — stadgas det vidare — under sådana förhållanden ej ånyo frikallas vid efterbesiktningen utan inskrivas i t. ex. besiktningsgrupp 4 (vid sådan placering kommer mera krävande militär utbildning ej i fråga), varom en tydlig, förklarande anteckning skall göras på läkarkortet.

Jämlikt besiktningskungörelsen 1942: 23 hänföras de värnpliktiga efter kroppsbeskaffenhet och hälsotillstånd till någon av följande besiktningsgrupper:

a) besiktningsgrupp 1	} dugliga till krigstjänst
» 2	
» 3	
» 4	
b) besiktningsgrupp T — tillfälligt odugliga till krigstjänst; samt	
c) besiktningsgrupp O — odugliga till krigstjänst.	

Till besiktningsgrupperna 1 och 2 hänföras värnpliktiga, vilka med hänsyn till kroppsbeskaffenhet, hälsotillstånd och förståndsgåvor äro fullt dugliga till krigstjänst. Värnpliktiga med mycket god kropps-konstitution och i övrigt för krävande tjänst lämpliga egenskaper hänföras till besiktningsgrupp 1, övriga till besiktningsgrupp 2.

Till besiktningsgrupperna 3 och 4 hänföras värnpliktiga, behäftade med sådana fel, lyten eller sjukdomar, som begränsa deras duglighet till krigstjänst. Värnpliktiga, vilkas militära användbarhet är i väsentlig grad begränsad, hänföras till besiktningsgrupp 4, övriga till besiktningsgrupp 3.

Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse har tillställt vederbörande inskrivningsläkare utarbetade kommentarer till besiktningsreglementet 1942: 24 att tillämpas vid 1942 års efterbesiktning. I nämnda kommentarer har uttalats bland annat följande.

Besiktningsreglementet skall tjäna *till ledning* för besiktningsläkaren, vilket innebär, att reglementets anvisningar icke äro av tvingande natur i sådana fall, där militärläkaren på grund av sin yrkeserfarenhet har grundad anledning bedöma krigstjänstdugligheten efter andra normer än de i besiktningsreglementet intagna tabellerna. Avsteg kan därför göras i riktning mot större eller mindre krigstjänstduglighet, men torde i regel komma att avse det förstnämnda. Detta skall särskilt gälla vid efterbesiktningen av förut frikallade. En värnpliktig, som väl kan fullgöra ett arbete inom civilt yrke, bör kunna utföra liknande tjänst även inom försvaret och bör inskrivas. Avsteg från feltabellernas anvisningar påkallas ibland av att i dessa tabeller hänsyn icke kunnat tagas till de många variationer, som olika kropps-fel och sjukdomstillstånd förete.

I samband med en genomgripande omorganisation av de värnpliktigas rullföring och redovisning har läkarbesiktningen vid inskrivningsförrättningar betydligt effektiviserats. Vid efterbesiktning hava dessutom särskilda åtgärder vidtagits i sådant syfte. Vid dylika förrättningar skall bland annat möjligheten av simulation och aggrava­tion beaktas. Om sådant förhållande misstänkes exempelvis i fråga om synskärpan men vid inskrivningsförrätt­ning ej kan konstateras, klassificeras den värnpliktige som om full synskärpa förelåge, med anteckning om förhållandet på läkarkortet. Liknande förfa­rande tillämpas även i andra dylika fall. Under efterbesiktningar bör och kan sådan kontroll intensifieras. Innan klassificering O (= oduglig till krigstjänst) beslutas, överväges noga, om icke klassificering åtminstone i besikt­ningsgrupp 4 kan vara möjlig vid senare tidpunkt. I sådant fall bör klassificering ske i besikt­ningsgrupp T (= tillfälligt oduglig till krigstjänst). Vid efterbesiktningarna torde dock för de äldre årsgrupperna (födda före 1918) placering i besikt­ningsgrupp T i möjligaste mån böra undvikas, så­vida icke anledningen är av mera akut, övergående natur. Härvid skall iakttagas, att de besikt­nings­skyldiga, som kunna utföra ett fullgott arbete inom ett civilt yrke, böra kunna placeras åtminstone i besikt­ningsgrupp 4. Det är av synnerlig vikt, att läkaren meddelar inskrivningsnämnden er­forderliga upplysningar till ledning vid de värnpliktigas fördelning på för­svarsgrenar, truppslag och tjänster. Läkaren skall på läkarkortet noggrant angiva, vilka truppslag och tjänster den värnpliktige med hänsyn till sin kroppsbeskaffenhet eventuellt *icke* bör tilldelas (syn- och hörsselfel, platt­fot, kroppslängd, kroppsvikt o. s. v.). Han har att hos nämnden övertyga sig om att anvisningarna observeras och beaktas. Vid kollationering skall läkaren ytterligare kontrollera, att så skett, samt i förekommande fall på­yrka rättelse. Vidare har inskrivningsläkaren att med ledning av äldre läkar­kort och övriga handlingar eller på annat sätt fastställa den sjukdom, som förorsakat, att den värnpliktige tidigare frikallats från värnpliktens fullgö­rande. Den tidigare klassificeringen »översättes» till gällande sjukdomsnum­mer och antecknas på särskild plats på det nya läkarkortet. Läkaren skall *ovillkorligen* övertyga sig om att jämväl den äldre klassificeringen riktigt införts i inskrivningslängden. Slutligen skola bestämmelserna i 1 och 2 §§ tuberkulosförordningen den 31 mars 1939 (nr 113) angående skyldighet att hänvisa respektive anmäla misstänkta fall av tuberkulos till vederbörlig dispensär beaktas.

Beträffande tjänstgöring m. m. för de värnpliktiga, vilka inskrivits vid 1942 års efterbesiktning, hava föreskrifter utfärdats genom generalorder nr 3200 den 11 september 1942. Däri stadgas bland annat att tjänstgöringen regelmässigt skall omfatta

a) för värnpliktiga, vilka på grund av tidigare fullgjord tjänstgöring, yr­keskunskap eller andra kvalifikationer bedömas lämpliga för omedelbar tjänstgöring i vissa krigsbefattningar, 180 dagars tjänstgöring i dylik befatt­ning;

b) för värnpliktiga, vilka icke lämpligen kunna avses för tjänstgöring en-

ligt a) ovan och som tillhöra besiktningsgrupperna 1 och 2 eller, om de tillhöra besiktningsgrupperna 3 och 4, det oaktat av granskningsnämnd bedömas kunna bibringas sådan utbildning, 180 dagars utbildning — soldatutbildning (motsvarande) och utbildning i specialtjänst o. s. v.; samt

c) för värnpliktiga, vilka tillhöra besiktningsgrupperna 3 och 4 men icke anses kunna bibringas soldatutbildning (motsvarande), 180 dagars tjänstgöring i expeditions- eller handräckningstjänst eller i lämplig yrkesbefattning.

Enligt samma generalorder bör inkallelse till ytterligare tjänstgöring jämlikt 28 § värnpliktlagen (beredskapstjänstgöring) ske först 180 dagar efter ovan under a), b) eller c) angiven tjänstgörings avslutande. För nu nämnd tjänstgöring gälla samma föreskrifter som för övriga värnpliktiga. Vidare föreskrives i nämnda generalorder bland annat, att vid krigsplacering, placering till tjänstgöring och vid utbildning erforderlig hänsyn skall tagas till de värnpliktigas ålder och kroppsbeskaffenhet.

Vad beträffar placering av »rätt man på rätt plats» utgör granskningsnämndens verksamhet ett viktigt led. Jämlikt 127 § inskrivningsförordningen den 30 december 1941 (nr 969) skall vid varje förband finnas en dylik nämnd, bestående av chefen för förbandets mobiliseringsavdelning såsom ordförande samt en militärläkare och en med utbildningsarbetet väl förtrogen officer. Granskningsnämnd har till uppgift att pröva värnpliktiga hänfödda till besiktningsgrupperna 3 och 4 för bestämmande av den användning, vartill vederbörande böra avses i förbandets krigsorganisation, och den utbildning och tjänstgöring de med hänsyn till kroppsbeskaffenhet, yrke och förutsättningar i övrigt böra undergå. Granskningsnämndens verksamhet är närmare reglerad genom arméorder nr 117/1942.

Vunna militärmedicinska erfarenheter rörande de värnpliktigas tjänstgöring under förstärkt försvarsberedskap hava givit vid handen, att bland annat värnpliktiga, som hänförts till besiktningsgrupp 4 — särskilt i denna grupp placerade efterbesiktigade — i stor utsträckning fått en mera påfrestande utbildning och tjänstgöring än som motsvarat deras krafter och förmåga. I anledning härav har försvarets sjukvårdsförvaltning efter samråd med centrala värnpliktsbyrån och arméstaben i förevarande avseende i skrivelse till chefen för armén den 23 februari 1944 anfört bland annat att vid inskrivningsförrättningarna hade många läkare tillstyrkt inskrivning av partiellt arbetsföra, varvid förutsatts, att möjligheterna till differentiering inom militärtjänsten vore sådana, att dessa värnpliktiga enbart skulle komma att tjänstgöra inom sina respektive yrken. I realiteten hade emellertid så ej alltid kunnat ske, utan de värnpliktiga hade inkallats till handräckningstjänst och annan tjänst, varefter de ej sällan fått undergå en soldatutbildning, som för dem inneburit en olämplig och skadlig påfrestning. Detta hade även medfört, att kronan åsamkats stora sjukvårds- och ersättningskostnader.

För undanröjande för framtiden av ifrågavarande olägenheter hemställde sjukvårdsförvaltningen i nämnda skrivelse, att chefen för armén måtte vidtaga erforderliga åtgärder för reglering av de värnpliktigas tillhörande be-

siktningssgrupp 4 utbildnings- och tjänstgöringsförhållanden i enlighet med vissa av sjukvårdsförvaltningen i samband därmed framförda förslag.

I anledning härav anbefalldes chefen för armén den 3 mars 1944, att frågan om utbildning m. m. av värnpliktiga tillhörande besiktningssgrupp 4 skulle göras till föremål för allsidig utredning, och tillsatte för ändamålet en kommitté.

Kommittén har bland annat uttalat, att densamma bibringats den uppfattningen, att inom kategorien till besiktningssgrupp 4 hänfödda värnpliktiga ett stort antal skulle kunna utvinnas för vapentjänst, om en förnyad granskning gjordes och alla de, som därvid befunnes användbara vid fältförband, uppflyttades till besiktningssgrupp 3. För andra värnpliktiga, vilka uttagits för handräckningstjänst, hade från läkarhåll anförts, att även denna enklare utbildning i vissa fall vore för hård samt framkallade och förvärrade sjukdomstillstånd. För att i möjligaste mån undanröja föreliggande missförhållanden, vilka främst berörde de s. k. efterbesiktigade, syntes det kommittén önskvärt dels att nya utbildningsbestämmelser för berörda värnpliktiga utarbetades, dels ock att betydelsen av en mera individuell behandling av samma värnpliktiga än som på sina håll synbarligen skett framhölls genom särskilda anvisningar till befäl och läkare. Kommittén ansåge att, sedan en renodling av grupp 4 skett genom en allmänare uppflyttning till grupp 3 eller högre av sådana vid inskrivningen till grupp 4 hänfödda, vilka vid läkarbesiktningen befunnits möjliga att utbilda tillsammans med huvuddelen av de värnpliktiga, utbildningen av återstoden borde ske efter i möjligaste mån ensartade grunder, då det i annat fall riskerades, att utbildningsorganisationen komplicerades och kraven på befäl ökade. Denna utbildning borde planläggas och bedrivas med sikte på vissa befattningar, i vilka de värnpliktiga alltefter sitt fysiska och psykiska tillstånd kunde användas. Kommittén biträdde vidare ett från militärläkarhåll framfört förslag, enligt vilket möjlighet borde föreligga att helt befria vissa värnpliktiga från all utbildning och endast utnyttja deras civila yrkeskunskap såsom skraddare, skomakare o. s. v.

Kommittén har funnit, att granskningsnämndens verksamhet vid olika truppförband skett efter väsentligen olika principer och att den differentiering av de värnpliktigas användbarhet, som åsyftats, icke alltid kommit till uttryck. Det har därför syntts kommittén angeläget, att åtgärder vidtoges i syfte att rationalisera nämnda verksamhet, vilket krävde en omarbetning av dåvarande bestämmelser. Bland de av kommittén gjorda iakttagelserna må även nämnas, att möjlighet saknats att med ledning av de knapphändiga anteckningar (»handräckningstjänst, militärbetare»), som skett beträffande användbarheten av de till besiktningssgrupp 4 hörande värnpliktiga, bedöma den värnpliktiges lämplighet för olika befattningar, som kunna bestridas av »fyror». Följden har därför blivit, att dessa värnpliktiga ofta krigsplacerats i direkt olämpliga befattningar till men för dem själva och försvarsväsendet. Ett säkerställande av en mera ändamålsenlig användning av »fyrorna» skulle enligt kommitténs mening kunna ske genom en diffe-

rentierande instämpling om den militära användbarheten på vederbörandes registreringsplåt. Då det emellertid sällan vore möjligt att från början göra en dylik klassificering, borde densamma vara resultatet av en under utbildningstiden pågående samverkan mellan truppbefälet och läkaren.

Det praktiska resultatet av förberörda kommittés arbete utgöres av *dels* ändrade bestämmelser för utbildning av och tjänstgöring för värnpliktiga hänförda till besiktningsgrupp 4, *dels* genom försvarets sjukvårdsförvaltning den 17 april 1944 utfärdade föreskrifter angående läkarbesiktning av värnpliktiga hänförda till besiktningsgrupp 4, *dels* ock bestämmelser för prövning, som jämlikt 127 § inskrivningsförrordningen skall utföras av granskningsnämnd (se arméorder nr 475/1944).

Nämnda nya utbildningsbestämmelser för de till besiktningsgrupp 4 hörande värnpliktiga, vilka bestämmelser avse att lämna rum för ett större hänsynstagande till den enskilde individen än förut, stadga bland annat följande (se exempelvis genom arméorder nr 181/1944 fastställda »Särskilda bestämmelser för utbildningen av värnpliktiga vid tygtrupperna»):

Utbildningen avser att bibringa de värnpliktiga disciplin, kunskap om militär ordning, förmåga till militärt uppträdande i och utom tjänsten samt den färdighet i vapnets bruk och handhavande av viss materiel, som erfordras för tjänsten vid depåer och anstalter under såväl freds- som krigstid samt vid vissa krigsorganiserade förband. Utbildningen skall avpassas efter vars och ens fysiska och psykiska förutsättningar och om möjligt organiseras så, att de värnpliktiga bliva sammanförda till utbildningsenheter alltefter deras förmåga att följa och tillgodogöra sig utbildningen. I utbildningen ingår allmän krigsmannaföstran, marsch, förläggning och trupptransport, skydd, strid, underrättelsetjänst, tjänstemeddelanden samt specialutbildning. I övrigt skola de värnpliktiga användas för sådan tjänstgöring, som i möjligaste mån motsvarar vederbörlig specialutbildning eller civil yrkeskunskap, samt i erforderlig utsträckning för handräckningstjänst.

I sina ovanberörda föreskrifter den 17 april 1944 har försvarets sjukvårdsförvaltning påbjudit att, enär värnpliktiga tillhörande besiktningsgrupp 4 skola utbildas enligt för dem särskilt avpassade bestämmelser, överföring från nämnda grupp till besiktningsgrupp 3 (2 eller 1) skall verkställas i alla de fall, där vederbörande vid läkarbesiktning, som skall föregå granskningsnämndens sammanträde, befinnes äga förutsättning för utbildning tillsammans med huvuddelen av de värnpliktiga.

I förberörda arméorder nr 475/1944 hava i anslutning till vad i det närmast föregående anförts bland annat anvisningar lämnats till ledning för granskningsnämnderna vid bestämmandet av lämpliga befattningar för värnpliktiga, hänförda till besiktningsgrupp 4.

Revisorerna, som funnit det vara av intresse att närmare undersöka utfallet av 1942 års efterbesiktning, hava i anledning härav infordrat statistiska uppgifter från försvarets sjukvårdsförvaltning, vilka framgå av nedanstående tablå.

Antal värnpliktiga, som enligt äldre värnpliktshandlingar varit frikallade	119 751
Antal värnpliktiga, som icke ansetts böra ifrågakomma vid efterbesiktning	45 311
Antal värnpliktiga som ansetts böra efterbesiktigas	74 440
I verkligheten efterbesiktigade	70 030
Frikallade = O	12 992
Tillfälligt odugliga = T	1 418
Besiktningssgrupp 4	20 590
» 3	17 599
» 2	13 192
» 1	4 239

Tablån ger vid handen, att utfallet av 1942 års efterbesiktning, i vad avser besiktningssgrupp 1, d. v. s. värnpliktiga med mycket god kropps-konstitution och i övrigt för krävande tjänst lämpliga egenskaper, varit anmärkningsvärt lågt eller allenast 6 procent av det totala antalet efterbesiktigade. Läggas härtill antalet i besiktningssgrupp 2 placerade, d. v. s. värnpliktiga med god kropps-konstitution, uppgår för vapentjänst lämplig efterbesiktigad personal till sammanlagt 17 431 värnpliktiga eller således till omkring 25 procent av samtliga efterbesiktigade. Motsvarande tal för grupperna 3 och 4, d. v. s. värnpliktiga behäftade med mer eller mindre allvarliga fel, lyten eller sjukdomar, utgöra 38 189 eller omkring 54 procent av totala antalet efterbesiktigade.

De efterbesiktigade, vilkas ålder vid efterbesiktningen varierat mellan 22—36 år, hava företrädesvis till följd av olika brister ur medicinsk synpunkt varit frikallade från värnpliktens fullgörande under fredstid. Vid tidigare inskrivningar av värnpliktiga torde i allmänhet ett mera ingående bedömande av vederbörandes förutsättningar för vapentjänst icke hava skett. Såväl denna omständighet som de under beredskapsåren successivt ökade anspråken på ett uttagande av landets totala värnkraft och i samband därmed uppkomna krav på en rättvis avvägning av värnpliktsbördorna synas emellertid hava samverkat till att en mera noggrann prövning av de värnpliktiga vid efterbesiktningarna kommit till stånd, i det att endast i sådana fall, då ur medicinsk synpunkt absolut hinder mot värnpliktens fullgörande ansetts föreligga, frikallelse skett. I den mån vederbörande icke kunnat placeras i vapentjänst, hava möjligheterna av handräckningstjänst i varje särskilt fall tagits under övervägande. Det siffermaterial, som ovan återgivits, torde lämpligen böra ses mot bakgrunden av här framförda synpunkter.

För att emellertid på ett mera påtagligt sätt kunna belysa de inkallade efterbesiktigades lämplighet för militärtjänst hava revisorererna ansett erforderligt att från ett av truppförbanden i Stockholm infordra kompletterande uppgifter i förevarande hänseenden. Det sålunda inkomna materialet har givit vid handen, att bland annat värnpliktiga med nedanstående brister godkännts av vederbörande inskrivningsnämnd.

Namn	Född	Inryckningsdag	Utryckningsdag	Besiktningssgrupp	Sjukdom eller åkomma	Sjuk antal dagar	T- eller O-förklarad i samband med utryckning	Tjänstgöring	Anteckningar å läkarkort etc.
M.	1908	4/1-43	4/7-43	4	Fotdeformering		O	Handräckning	Op efter barnförklarning. Kan tjänstgöra endast i sittande ställning.
J.	1909	26/3-45	28/3-45	4	Sinnessjukdom		O	Ingen	
J.	1907	15/6-44	15/6-44	4	Hjärtfel + tarmsår		O	»	
S.	1913	26/3-45	13/4-45	4	Tbc		O	»	
N.	1913	15/6-44	19/7-44	4	Tbc		O	»	
N.	1913	8/9-43	27/9-43	4	Magkatarr + ofrivillig urinavgång	67	O	»	Bör beredas tillfälle äta var tredje timma.
K.	1913	25/7-44	18/1-45	4	Magsjukdom + armbågsledsjukdom		T	»	Kan ej sträcka höger arm.
H.	1906	4/1-43	18/1-43	4	Magsjukdom + armbågsledsjukdom		T	»	
H.	1906	15/6-44	14/7-44	4	Tårvägssjukdom och nervositet		T	»	
M.	1908	27/7-45	27/7-45	4	Svår grovtarmskatarr med diarré		T	»	
J.	1909	11/10-43	15/10-43	4	Hjärtsjukdom		O	»	Lindrig tjänst.
N.	1912	10/5-44	10/5-44	4	Bestående höggradigt nedsatt funktionsduglighet av nedre extremiteterna		O	»	
W.	1912	26/3-45	5/4-45	4	Benröta	62	O	»	
G.	1914	8/9-43	13/9-43	4	Tbc		O	»	
T.	1915	26/1-44	25/7-44	4	Lumbago + ischias		T	»	
L.	1909	26/7-44	10/8-44	4	Döv		O	»	Kan ej uppfatta tydligt tal på 1 m. avstånd.
P.	1909	12/3-45	12/3-45	4	Barnförklarning		O	»	Beh. å Vanförest. 1933. Barnförklamn. v. 15 års ålder m. förklamn. av höger ben. Torde anses olämpl. f. arb., som kräver mkt gående o. stående, särsk. i fören. m. bärande o. lyftande av bördor.

Även om ovan angivna exempel icke giva uttryck för de efterbesiktigades konstitutionella beskaffenhet i allmänhet, synas de dock vara ägnade att i någon mån belysa den ändrade praxis, som enligt vad ovan nämnts kommit att tillämpas vid efterbesiktningarna.

Enligt vad revisorerna inhämtat, hava i viss utsträckning betydande svårigheter förefunnits att i krigstjänst rationellt utnyttja vissa av de efterbesiktigade. Till icke ringa del hava de inkallade efterbesiktigade sålunda varit behäftade med mag- och tarmsjukdomar. Då de efterbesiktigade i dylika fall varit hänvisade till dietkost, hava möjligheterna till placering av dem särskilt å fältförband varit synnerligen begränsade. Samma förhållande gäller efterbesiktigade med ryggrads-, ben- och fotåkommor. Denna kategori har icke heller kunnat effektivt utnyttjas vid arbetsförband eller i depå-tjänst såsom vakt- och tyngre handräckningstjänst. En betydande del av de efterbesiktigade har utgjorts av sådana värnpliktiga, som på grund av invaliditet i högre eller lägre grad allenast varit partiellt arbetsföra. För sistnämnda kategori torde den militära tjänsten hava inneburit allvarliga risker. Än ytterligare gäller vad nu sagts beträffande efterbesiktigade, som varit tuberkulöst infekterade, i vilka fall man jämväl haft att räkna med en viss grad av smittorisk under kasereringen. Vad åter beträffar vissa efterbesiktigade, som lidit av sådana svårbedömbara sjukdomar som exempelvis hjärtsjukdomar, torde påtagliga svårigheter hava förelegat att fastställa en i förhållande till sjukdomens grad väl avpassad tjänstgöring. Vidare må framhållas kategorien psykiskt defekta, vilka måste anses mindre lämpliga för militärtjänst. En del efterbesiktigade hava slutligen måst underkastas operativa ingrepp, varigenom den effektiva tjänstgöringen, då sjukdomstiden fått tillgodoräknas såsom tjänstetid, understundom blivit av obetydlig varaktighet.

Av vad ovan anförts framgår, att svårigheter förelegat att ordna de efterbesiktigades utbildning enhetligt och på ett sätt, som samtidigt varit väl avpassat efter vederbörandes individuella egenskaper och därigenom uteslutit menliga följder av militärtjänsten. Svårigheterna ha framträtt främst beträffande besiktningssgrupp 4. Till denna grupp hänförda efterbesiktigade hava företrädesvis placerats i handräcknings- och expeditionstjänst. Redan denna s. k. lättare tjänst torde för många av de efterbesiktigade hava inneburit betydande påfrestningar. Detsamma torde i än högre grad ha gällt den — låt vara väsentligt avkortade — vapenutbildning, som denna värnpliktsgrupp erhållit. I vissa fall har denna utbildning medfört allvarliga försämringar i vederbörandes hälsotillstånd, varav i en del fall följt varaktig ohälsa, i andra åter dödlig utgång. En av orsakerna till denna utveckling torde vara att finna däri, att övningsprogrammet icke alltid i tillräcklig grad synes hava avpassats efter de efterbesiktigades fysiska prestationsförmåga. Det synes sannolikt, att, därest vederbörande inskrivningsläkare vid efterbesiktningen kunnat förutse att värnpliktiga tillhörande besiktningssgrupp 4 sedermera skulle komma att vapenutbildas, det primära resultatet vid efterbesiktningen blivit annorlunda än som varit fallet.

Det vill således synas som om en överskattning av de efterbesiktigades prestationsförmåga icke sällan ägt rum. Detta har haft till följd, att av inskrivningsläkare verkställd fördelning av de efterbesiktigade å olika grupper sedermera antingen i samband med inryckning eller under utbildningens fortgång måst ändras. Sålunda hava i stor utsträckning »nedklassning» och i vissa fall frikallelse måst företagas. Till belysande av omfattningen av sålunda verkställda »nedklassningar» och frikallelser har med ledning av inhämtade uppgifter upprättats nedanstående tablå.

	O	T	4	3—1	Summa
avgår	—	100	3 600	7 100	10 800
tillkomma	3 300	3 900	3 300	300	10 800
ökning (+) minskning (—) ...	+ 3 300	+ 3 800	— 300	— 6 800	—

De ovan anförda omständigheterna hava vidare medfört, att ett icke ringa antal av de efterbesiktigade på grund av i militärtjänsten ådragen ohälsa måst underkastas en ofta långvarig sjukhusvård med åtföljande konvalescenstid. Kostnaderna för sjukvård samt därvid utgående krigslön och övriga förmåner torde hava varit av betydande storlek för statsverket. En vidare följd av nämnda förhållanden har bland annat varit, att statsverket åsamkats avsevärda kostnader i sådana fall, då vederbörande på grund av i tjänsten ådragen varaktigt nedsatt arbetsförmåga enligt militärsättningsförordningen förklarats berättigad till ersättning från riksförsäkringsanstalten.

Bland sålunda anmälda fall hava förekommit ett betydande antal efterbesiktigade, vilka före militärtjänstgöringens början lidit av samma sjukdom eller åkomma som den, angående vilken anmälan ingivits till anstalten. Omfattningen härav framgår i viss utsträckning av nedanstående tablå, vari enbart de större sjukdomsgrupperna angivits.

Sjukdom eller åkomma	Antalet till riksförsäkringsanstalten anmälda efterbesiktigade	Däraf efterbesiktigade som tidigare haft samma sjukdom eller åkomma
Lungtuberkulos	272	131
Magsjukdomar	105	74
Ledgångsreumatism	108	63
Hjärtfel	52	22
Ischias	44	23
Åkomma i ryggen	42	25
» » övre extremiteterna	19	2
» » nedre »	63	37
Psykisk sjukdom	61	36
	766	413

Till riksförsäkringsanstalten hava även i vad avser de efterbesiktigade inkommit anmälningar om sammanlagt 50 dödsfall till följd av under militär-

tjänstgöring yppad sjukdom, åkomma eller skada. Sålunda hava 16 avlidit i lungtuberkulos, 4 i hjärtsjukdomar, 1 till följd av sjukdom i höften, ben eller fötter, 1 på grund av ryggskada, 1 i ledgångsreumatism, 3 av skada hänförlig till skallen, käkarna, ansiktet eller halsen, 13 till följd av s. k. våldsamma dödsfall (drunkning, självmord m. m.), 3 i lunginflammation, 1 i luftvägsinfektioner, 1 i blindtarms- och bukhinneinflammation, 1 i scharlakansfeber, 1 i barnförlamning samt 4 i sjukdom av ej specificerad natur.

Revisorerna hava från anstalten låtit införskaffa vissa uppgifter beträffande till densamma under hösten 1942—30 juni 1945 anmälda fall avseende skada eller sjukdom, som efterbesiktigade ådragit sig under militärtjänstgöring, samt i anledning härav utbetalda ersättningar i olika former. Sålunda har utbetalats ett sammanlagt belopp av 738 435 kronor, fördelat på i huvudsak följande sjukdomsgrupper och slag av ersättningar enligt nedanstående tabell:

Arten av skadan eller sjukdomen	Utbetalda ersättningar kronor	Därav i form av			
		sjukpenning kronor	livränta kronor	livränta till efterlevande kronor	begravningshjälp kronor
Skalle, käk, ansikte och hals	20 002	9 120	4 846	6 036	—
Axlar, händer, armar	16 856	13 257	3 599	—	—
Höfter, ben, fötter	39 934	37 286	2 648	—	—
Rygg	16 598	16 262	336	—	—
Våldsamma dödsfall	18 992	—	—	17 392	1 600
Tbc	279 371	122 573	138 033	15 115	3 650
Lunginflammation	74 647	52 076	16 415	6 006	150
Luftvägsinfektion, influensa	6 685	5 233	255	1 197	—
Astma	5 383	2 484	2 899	—	—
Hjärtsjukdomar	40 925	18 818	13 802	8 055	250
Ledgångsreumatism	55 925	48 550	7 375	—	—
Ischias	10 652	9 929	723	—	—
Njursjukdomar	15 200	10 310	4 890	—	—
Magsjukdomar	3 822	3 822	—	—	—
Hjärn-, nerv-, sinnessjukdomar	29 709	25 424	4 285	—	—
Barnförlamning	11 057	8 327	2 730	—	—
Andra sjukdomar	22 542	16 078	6 314	—	150
Summa kronor	668 300	399 549	209 150	53 801	5 800
+ komb. sjukdomar	70 135	49 017	18 894	1 974	250
Totalsumma	738 435	448 566	228 044	55 775	6 050

Beträffande statsverkets utgifter för de efterbesiktigade må slutligen framhållas, att denna kategori, liksom övriga värnpliktiga, åtnjutit — förutom militära förmåner i form av terminslön, fri kost in natura eller portionsersättning m. m. — jämväl familjebidrag. Då de efterbesiktigade i regel utgjorts av värnpliktiga, som på grund av mera framskriden ålder hunnit förskaffa sig stadigvarande yrke och blivit familjeförsörjare, hava familjebidragen, innefattande bostadsbidrag, näringsbidrag och familjepening, för dem i genomsnitt uppgått till betydligt högre belopp än för övriga värnpliktiga. I olika sammanhang har den beräknade genomsnittliga kostnaden för stats-

verket per dag för inkallad värnpliktig uppskattats till i genomsnitt 10—12 kronor.

Genom kungörelse den 8 december 1944 (nr 760) har Kungl. Maj:t med stöd av 3 § värnpliktslagen och fjärde stycket i övergångsbestämmelserna till samma lag funnit gott ånyo förordna om verkställande av efterbesiktning av vissa värnpliktiga. Sålunda föreskrives i nämnda kungörelse att värnpliktiga födda år 1909 eller senare, vilka år 1941 helt frikallats från värnpliktens fullgörande men av vederbörande militärläkare med ledning av förefintliga läkarkort och intyg bedömas möjligen kunna vara dugliga till krigstjänst, skola undergå efterbesiktning och, om de därvid icke befinnas vara odugliga till krigstjänst (hänförliga till besiktningssgrupp O), inskrivas för fullgörande av värnplikt. Vid denna efterbesiktning, som skolat äga rum vid 1945 års ordinarie inskrivningsförrättningar, hava i tillämpliga delar bestämmelserna i besiktningsskungörelsen 1942: 23 och ovannämnda kungörelse 1942: 173 skolat lända till efter rättelse. Vidare har det ålegat försvarets sjukvårdsförvaltning att i samråd med medicinalstyrelsen utfärda de särskilda föreskrifter, som utöver besiktningsskungörelsens bestämmelser kunnat anses erforderliga.

Beträffande inkallelse av de värnpliktiga, vilka inskrivits vid 1942 och 1945 års efterbesiktningar och vilka icke fullgjort dem jämlikt ovannämnda generalorder nr 3200/1942 åliggande tjänstgöring om 180 (för vapenfria värnpliktiga 300) dagar, hava särskilda bestämmelser utfärdats genom generalorder nr 1978 den 5 juni 1945 (ändrad genom generalorder nr 2107 den 19 juni 1945). Däri stadgas bland annat, att värnpliktiga i allmänhet, vilka äro hänförliga till besiktningssgrupperna 3 och 4 och vilka sannolikt icke lämpligen kunna avses för tjänstgöring vid fält- eller lokalförsvarsförband, skola inkallas för fullgörande av dem åliggande tjänstgöring vid tidpunkt, som bestämmas av vederbörande truppförbandschef; de värnpliktiga böra utnyttjas för arbeten i samband med den förstärkta försvarsberedskapens avveckling före andra tvångsinkallade värnpliktiga ävensom för att fylla för fredstjänstgöringen erforderligt handräkningsbehov. Inkallelser, som nu avses, få icke äga rum före tidpunkten för den förstärkta försvarsberedskapens upphörande.

Med hänsyn till nödvändigheten att skyndsamt vidtaga erforderliga åtgärder till stärkande av landets försvarsberedskap, bland annat ett utnyttjande i största möjliga omfattning av landets samlade värmkraft, utfärdade Kungl. Maj:t den 27 mars 1942 med stöd av riksdagens tidigare i värnpliktslagen givna bemyndigande kungörelse angående efterbesiktning av sådana värnpliktiga, vilka under fredstid frikallats från värnpliktens fullgörande. Utöver angelägenheten att härigenom motverka minskningen av antalet krigstjänstdugliga torde ett allmänt uppkommande krav på en rättvis avvägning av värnpliktsbördorna hava gjort sig gällande.

Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår har antalet av dem, som år 1942 undergått efterbesiktning, utgjort omkring 70 000 man. Därav hava

Revisorerernas
uttalande.

i runt tal tillhoppa 15 000 man förklarats odugliga eller tillfälligt odugliga till krigstjänst, medan något över 38 000 man, som hänförts till besiktningsgrupperna 3 och 4, befunnits behäftade med mer eller mindre allvarliga fel, lyten eller sjukdomar. Endast ett förhållandevis ringa antal, omkring 17 500, har ägt sådan kropps-konstitution och sådana egenskaper i övrigt, som gjort vederbörande lämpade för vapentjänst. Det får anses naturligt, att den personal, varom här är fråga, med hänsyn till levnadsålder, genomgångna sjukdomar, kvarstående defekter, nedsatt motståndskraft o. s. v. som regel icke torde ha ägt lika goda förutsättningar som övriga värnpliktiga att fullgöra militärtjänstgöring.

Enligt vad revisorerna inhämtat, torde också krigstjänsten för de efterbesiktigade i vissa fall hava medfört allvarliga hälsorisker. Framför allt har detta gällt sådana efterbesiktigade, som hänförts till besiktningsgrupp 4, där redan s. k. lättare tjänst för mången torde hava inneburit avsevärda påfrestningar. Dessa påfrestningar hava ytterligare ökats sedan en del av de till denna grupp hänförliga efterbesiktigade i viss utsträckning kommit att erhålla vapenutbildning. På grund av under krigstjänstgöringen ådragen ohälsa hava åtskilliga av de efterbesiktigade måst underkastas en ofta långvarig sjukhusvård med åtföljande konvalescenstid. Statsverkets kostnader för denna sjukvård och därvid utgående krigslön och övriga förmåner torde hava varit av betydande storleksordning. I den utsträckning vederbörande på grund av i tjänsten ådragen varaktigt nedsatt arbetsförmåga blivit enligt militärensättningsförordningen berättigad till ersättning från riksförsäkringsanstalten, hava utbetalda ersättningar uppgått till icke obetydliga belopp. Slutligen må framhållas, att de efterbesiktigade — utöver militära förmåner såsom terminslön, fri kost in natura eller portionsersättning m. m. — åtnjutit familjebidrag, vilka i genomsnitt torde hava uppgått till betydligt högre belopp än för övriga värnpliktiga.

Vid en första anblick kan 1942 års efterbesiktning synas hava givit ett i förhållande till antalet efterbesiktigade gott resultat (55 000 av 70 000 eller ca 80 procent), särskilt i betraktande av att här varit fråga om personal, som vid tidigare inskrivningar i stor utsträckning frikallats på grund av olika konstitutionella lyten och defekter. En närmare undersökning ger emellertid vid handen, att utfallet blivit ett helt annat än det avsedda. Sålunda ha under krigstjänstgöringens gång »nedklassning» och frikallelse måst företagas i sådan omfattning, att utbytet ur militär synpunkt framstått såsom synnerligen otillfredsställande.

Revisorerna vilja gärna medgiva att de vid 1942 och 1945 års efterbesiktningar rådande särskilda förhållandena kunnat motivera vidtagande av extraordinära åtgärder med avseende å ianspråktagande av efterbesiktigade värnpliktiga. Sedan emellertid tidsläget numera väsentligt ändrats, kunna enligt revisorernas mening militära skäl icke — på sätt tidigare kunnat ske — åberopas till stöd för ett ianspråktagande av de efterbesiktigade. Revisorerna vilja därför, mot bakgrunden av vunna erfarenheter på förevarande område, ifrågasätta huruvida inkallandet av dylika värnpliktiga i fortsättningen bör äga rum.

§ 6.

På föranstaltande av första armékåren uppfördes år 1940 i Hästveda kommun av Kristianstads län en träkolningsanstalt för arméns behov. Anläggningen togs i bruk sommaren 1940. Rörelsen bedrevs intill december 1944, då driften vid anstalten nedlades. Beträffande omständigheterna i samband med anläggningens tillkomst, drift och avveckling hava revisorerna inhämtat följande.

Arméns
träkolnings-
anstalt i
Hästveda.

Sedan undersökning inletts rörande val av plats för en träkolningsanstalt för arméns behov och därvid ett inom det ecklesiastika lönebostället i Hästveda beläget område befunnits lämpligt ur förläggningssynpunkt, vidtog chefen för nämnda armékår anstalter för anläggningens uppförande å av pastoratsrådet i Hästveda anvisad mark inom lönebostället. Såvitt kunnat utrönas, har armékårchefens ifrågavarande åtgärd icke grundats på något skriftligt beslut. Enligt vad som i skrivelse från arméförvaltningens dåvarande intendenturdepartement till statens krisrevision den 14 april 1943 framkommit, voro omgivningarna kring Hästveda att anse som s. k. underskottsområde i fråga om vedtillgång.

Uppförandet av anläggningen påbörjades i juni 1940. Genom beställning från civil entreprenör anskaffades en kolningsugn, varefter genom värnpliktig personal uppfördes fem sådana ugnar. Fackkunnig civil personal synes icke hava anlitats vid arbetets utförande. Sedan ytterligare sex kolningsugnar anskaffats genom beställning från arméförvaltningen, hade i juli månad 1940 arbetet fortskridit så långt, att kolning kunde bedrivas med tolv ugnar. Vidare uppfördes en större magasinsbyggnad, ett skjul jämte vaktkur samt en transformatorstation på betonggrund för erhållande av elektrisk energi, varjämte två mindre vägar anlades. I oktober 1940 var anläggningen som sådan färdigställd med undantag av en förläggingsbyggnad, beräknad för 32 man, vilken fullbordades i november månad samma år. Kostnaderna för anläggningens uppförande inklusive maskiner, inventarier och arbetslöner hava av vederbörande militära chef uppskattats till omkring 60 000 kronor.

Rörelsen bedrevs till en början i 8:e krigsbyggnadskompaniets regi. Under hösten 1940 övertogs anläggningen av dåvarande arméförvaltningens intendenturdepartement. I mars 1941 träffades med pastoratsrådet i Hästveda överenskommelse om upplåtelse för en tid av 50 år mot en årlig arrendavgift av 55 kronor av för anläggningen erforderligt markområde. Anstalten drevs sedermera under arméförvaltningens överinseende till december månad 1944.

Vid anläggningen hava tjänstgjort — förutom civilanställd föreståndare och förman — ett varierande antal vapenfria värnpliktiga (samvetsömma). Genomsnittligt synes de värnpliktigas antal hava uppgått till 30 man.

Sammanlagda kvantiteten ur rörelsen utvunna bilkol torde hava utgjort omkring 6 000 à 7 000 hl per månad, varjämte såsom biprodukt erhållits vissa mängder kolstylb. Det må i detta sammanhang framhållas, att arméns

behov av träkol under dåvarande beredskapsläge uppskattats till omkring 200 000 hl per månad. Enligt vad som upplysts från den största avnämaren, Skånska trängkåren i Hässleholm, synes kolens kvalitet i övervägande grad ha varit mindre god såsom bilkol. Nyssnämnda förhållande synes väsentligen ha föranletts av att kolen tidvis måst framställas uteslutande ur barrved. På grund av kolens mindre goda kvalitet måste kolförbrukningen per körmil ha blivit avsevärt större än vid begagnande av i öppna marknaden inköpta kol.

Beträffande det ekonomiska resultatet av driften må här återgivas en av arméförvaltningens intendenturavdelning uppgjord sammanställning över rörelsens inkomster och utgifter för tidsperioden den 1 oktober 1940—den 10 december 1944.

»Inkomster:

Värdet av tillverkade bilkol (236 374 hl) samt kolstybb (30 674 hl) 1 075 379: 75

Utgifter:

Omkostnader:

säckar	25 451: 89	
underhåll	12 773: 10	
allmänna omkostnader (elektrisk ström m. m.)..	9 873: 66	
administration (expenser, tel.).....	1 871: 68	
avskrivning:		
ordinarie	47 718: —	
extra	9 236: 49	56 954: 49
löner (fast anställd personal)	38 080: —	145 004: 82
Ved 52 273 m ³		632 499: 53
Överskott		297 875: 40
		<hr/>
		1 075 379: 75»

År 1944 hemställde arméförvaltningens intendenturavdelning hos Kungl. Maj:t om bemyndigande att försälja till anstalten hörande byggnader m. m. Såsom skäl härför anförde intendenturavdelningen bland annat, att de motiv, som föranlett anstaltens övertagande av intendenturavdelningen — dels att behovet inom armén av gengaskol vore i ständig tillväxt, under det att produktionen inom landet vid denna tidpunkt vore mycket ringa, dels ock att behov föreläge av en utbildningsanstalt för kolare — numera förlorat i betydelse. Ett ytterligare skäl för anstaltens försäljning vore, att vedtillgången i den omkringliggande trakten icke motsvarade anstaltens behov. Framställningen bifölls av Kungl. Maj:t den 9 juni samma år.

Genom kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar i september 1944 utbjöds härefter anläggningen i sin helhet till försäljning. I kungörelsen hade intagits förbehåll om att samråd skulle ske med pastoratsrådet i Hästveda, innan eventuell köpare godkändes. Detta förbehåll hade gjorts dels med hänsyn till att enligt nyttjanderättslagen jordägares medgivande erfordras för

upplåtelse till annan, dels ock enär pastoratsrådet velat förebygga, att förlägningsbyggnaden, som vore uppförd å kyrkans mark, skulle kunna disponeras såsom kafé, nöjesetablissemang eller liknande. Inkomna anbud befunnos emellertid icke antagbara.

Förnyat anbuds förfarande genom nämnda myndighet — denna gång gällande enbart manskapsbyggnaden — resulterade i fyra anbud å resp. 10 000, 7 300, 7 200 och 5 800 kr. Icke heller dessa anbud befunnos emellertid antagbara, enär pastoratet i egenskap av markägare icke ansåg desamma lämpliga.

I november 1944 förklarade sig pastoratsrådet villigt inlösa anläggningen för en summa av 6 000 kronor, varvid rådet avstode från vissa skadeståndsanspråk och arrendeavgifter, vilka uppskattats till sammanlagt omkring 4 000 kronor. Anbudet antogs av arméförvaltningen och försäljningsavtal upprättades den 18 november 1944.

Sedermera har pastoratsrådet försålt manskapsbyggnaden till Lunds stifts kyrkliga ungdomsförbund för 5 000 kronor. Till anstalten hörande kolugnar, inventarier och redskap ha vidare försålts på offentlig auktion, vilken synes hava inbringat cirka 14 000 kronor.

En sammanfattning av vad ovan anförts angående arméns träkolningsanstalt i Hästveda ger vid handen följande.

Revisorernas
uttalande.

Frågan om uppförande av anstalten har icke varit underställd vederbörande centrala förvaltningsmyndighet utan har avgjorts genom muntlig order från lokal myndighet. Anstalten har förlagts till en ort, vars omgivningar vore att anse som s. k. underskottsområde i fråga om vedtillgång. Vid anstalten framställda bilkol ha ur kvalitativ synpunkt bedömts såsom mindre goda.

Driften vid anläggningen under tiden den 1 oktober 1940—den 10 december 1944, då verksamheten pågått, har enligt en av arméförvaltningens intendenturavdelning upprättad sammanställning lämnat ett överskott av 297 875 kronor. Härvid har emellertid hänsyn icke tagits till kostnader för den värnpliktiga personalen, varmed driften huvudsakligen uppehållits. Ej heller ha vissa med driften förenade utgifter i övrigt såsom transportkostnader m. m. medtagits. Skulle kostnaderna härför medräknas hade resultatet i stället för vinst kommit att utvisa en avsevärd förlust.

Vid försäljning av anstalten har densamma inbringat allenast 6 000 kronor. Som ovan framhållits har dock pastoratsrådet kunnat förhindra antagande av högre anbud. Köparen — pastoratsrådet i Hästveda — har sedermera avyttrat manskapsbyggnaden för 5 000 kronor samt till anstalten hörande kolugnar, inventarier och redskap för 14 000 kronor.

Revisorerna, som avlagt besök vid ifrågavarande anläggning hava funnit omständigheterna i samband med tillkomsten av anläggningen, driften och sedermera försäljningen av densamma anmärkningsvärda, varför revisorerna ansett sig böra lämna ovanstående redogörelse.

§ 7.

Arméns tyg-
verkstäder.

Under § 13 i sin berättelse redogjorde 1944 års revisorer för vissa iakttagelser beträffande driftsverksamheten vid tygstationen på Gotland. Innevarande års revisorer hava ansett det vara av intresse att ingå på vissa hörande frågor jämväl beträffande en del övriga tygverkstäder. Till en början skall här lämnas en redogörelse för tillkomsten av nu gällande organisation av tygverkstäderna.

Jämlikt instruktion den 18 juni 1937 (SFS nr 668) utövade dåvarande arméförvaltningen under Kungl. Maj:t i tekniskt och ekonomiskt avseende högsta ledningen av och uppsikten över landförsvaret. Ämbetsverkets tygdepartement hade därvid att handlägga ärenden angående bland annat verksamheten vid departementets fabriker och anstalter. Nämnda verksamhet reglerades huvudsakligen genom tygmaterielinstruktionen. För underhåll och tillverkning av tygmateriel funnos år 1939 bland annat tygstationer i Stockholm, Karlsborg och Boden, tyganstalter vid artilleri-, ingenjers- och trängtruppförband samt tygverkstäder av 2:a klass med verkstadsförråd vid infanteri- och kavalleritruppförband. Vid nämnda tygstationer, anstalter och verkstäder voro vid ifrågavarande tid sammanlagt omkring 500 sysselsatta i verkstadsarbete.

Sedan chefen för försvarsdepartementet tillkallat sakkunniga för utredning av frågor rörande organisationen av och driften vid vissa till försvarsväsendet hörande fabriker och industriella anläggningar påtalades i en av de sakkunniga i maj 1940 avgiven promemoria bland annat, att tillräckliga ekonomiska upplysningar rörande verksamheten ävensom nödig ekonomisk kontroll icke med dittills tillämpade metoder för driftskalkylering kunnat vinnas. Den av de sakkunniga verkställda utredningen ledde till inrättande av försvarsväsendets verkstadsnämnd, vilken skulle hava till uppgift att i tekniskt och ekonomiskt hänseende handhava driften vid vissa fabriker och anstalter.

Under sommaren 1940 övertog verkstadsnämnden tygstationerna i Stockholm, Boden och Karlsborg och tyganstalten vid Gotlands artillerikår samt under våren 1941 tyganstalten vid Östgöta luftvärnsregemente. Vidare inrättades i slutet av förstnämnda år en särskild avdelning inom nämnden — tygverkstadsavdelningen — med uppgift att genom en överingenjör och fem verkstadsingenjörer handhava ledningen av sagda verkstäder.

Sedan chefen för försvarsdepartementet den 29 november 1940 tillkallat särskilda sakkunniga för uppdragande av mera allmänna riktlinjer för en blivande omorganisation av det militära förvaltningsväsendet, framhöll de sakkunniga — 1940 års militära förvaltningsutredning — i ett den 24 februari 1941 avgivet betänkande, att de mest betydande svårigheter, som statsmakterna under de senaste årens beredskapsåtgärder haft att bemästra på militärförvaltningens område, hänförde sig till brister i fråga om effektivitet och rationell planering av verksamheten vid vissa försvarsväsendets fabriker och industrianläggningar samt att personal för ledningen av arbetet vid dessa

anläggningar i viss omfattning saknades. Utredningen hade under arbetets gång övervägt, huru försvarsväsendets verkstäder i framtiden lämpligast borde vara organiserade. Följande alternativ hade därvid framkommit, nämligen dels återgång till tidigare organisation med verkstäderna underställda respektive centrala förvaltningar, dels bibehållande av rådande provisoriska organisation med verkstäder ställda under självständig ledning av en av Kungl. Maj:t utsedd verkstadsnämnd eller verkstadsstyrelse och dels slutligen inrättande av ett eller flera statliga bolag för försvarsväsendets industrirörelse. Med hänsyn till under beredskapstiden vunnen erfarenhet hade utredningen funnit det första alternativet icke kunna förordas. Även om visst företräde kunde givas det andra alternativet, hade utredningen med beaktande av de svårigheter, som framkommit under försvarsväsendets verkstadsnämnds dittillsvarande verksamhet, kommit till den uppfattningen, att det tredje alternativet, inrättandet av ett eller flera statliga bolag, innebure den ur statens synpunkt ändamålsenligaste lösningen. De anläggningar, som vid ifrågavarande tidpunkt kunde komma i fråga för bolagsformen, vore bland andra Stockholms tygstation, Karlsborgs tygstation, Bodens tygstation, Östgöta luftvärnsregementes tyganstalt i Linköping samt verkstäderna i Visby och i Fårösund.

Innan en av chefen för försvarsdepartementet den 30 augusti 1941 tillkallad sakkunnig — som hade till uppgift att utföra fortsatt utredning rörande organisationen av försvarsväsendets förvaltningsverksamhet — tagit ställning till 1940 års förvaltningsutrednings som principuttalande framlagda betänkande, hade generalfälttygmästaren under hand till verkstadsnämnden framlagt förslag om överförande av nämndens tygverkstadsavdelning till tygdepartementet, varvid nämnda avdelning direkt under generalfälttygmästaren skulle övertaga ledningen jämväl av övriga under departementet lydande tygverkstäder. I gemensam skrivelse till Kungl. Maj:t den 19 december 1941 framlade tygdepartementet och verkstadsnämnden vissa synpunkter på frågan. Tygdepartementet anförde därvid bland annat följande.

Tygdepartementet har vidtagit vissa åtgärder för utökning av kapaciteten hos de departementet fortfarande underställda tygverkstäderna. Förhållandena äro emellertid sådana, att dessa åtgärder måste intensifieras och rationaliseringsåtgärder i olika avseenden ytterligare företagas. Då det icke kan anses vara ändamålsenligt och rationellt, att tvenne parallellt arbetande organisationer, avsedda för ledningen av tygverkstäder, finnas, anser departementet, att samtliga arméns tygverkstäder böra ställas under gemensam teknisk ledning och att denna bör förläggas till tygdepartementet. Man skulle härigenom bland annat undvika att tvenne olika organisationsformer för tygverkstäderna uppkomma, ernå enhetliga normer för debitering av reparationskostnaderna samt genom ledningens inordning under tygdepartementet smidigt kunna anpassa verksamheten vid speciellt de mindre tygverkstäderna till de krav, som från truppförbanden ställas på utbildning av personal och intimt samarbete i övrigt. Departementet anser vidare, att den verkstadsavdelning, som inom verkstadsnämnden organiserats för ledning av nämnden underställda tygverkstäder, i samband med dessa verkstäders överflyttning till tygdepartementet bör överföras till departementet för att där bilda en

verkstadsavdelning direkt underställd generalfälttygmästaren för ledning av driften vid samtliga arméns tygverkstäder.

Skrivelsen utmynnade, såvitt nu är i fråga, i en hemställan, att de verkstadsnämnden underställde tygverkstäderna med undantag av signalverkstäderna i Stockholm från och med den 1 januari 1942 skulle underställas arméförvaltningens tygdepartement. Framställningen bifölls sedermera av Kungl. Maj:t. Den i enlighet härmed genomförda organisationen äger alltjämt bestånd.

I skrivelse den 9 januari 1942 hemställde arméförvaltningen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att anvisa medel för vissa nybyggnadsarbeten för tygverkstäder. Som stöd för nämnda äskande åberopade arméförvaltningen bland annat, att truppförbandens tygverkstäder vore otillräckliga för de ökade krav på reparationstjänsten, som även under normala fredsförhållanden måst ställas på desamma, samt för att truppförbandens tygmaterielstock skulle kunna fullgott underhållas och ständigt befinna sig i krigsdugligt skick. Arméförvaltningen hade övervägt lämpligheten av att förlägga den huvudsakliga reparationstjänsten till på orten befintliga civila verkstäder men därvid kommit till det resultatet, att under normala fredsförhållanden förekommande reparationer borde utföras vid truppförbandens egna verkstäder och tygstationer.

Beträffande lokalbehovet för tygverkstäder borde enligt arméförvaltningens mening detta dimensioneras efter normala fredsbehov, då det kunde förutsättas, att civila verkstäder eller mobiliserade militära verkstäder skulle vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap kunna övertaga den del av reparationsarbetena, som truppförbandens verkstäder ej kunde utföra.

För uppförande av tygverkstäder har riksdagen alltsedan år 1943 vid olika tillfällen under rubriken »Övriga i försvarsbeslutets kostnadsram ingående byggnadsarbeten m. m.» anvisat medel till ett sammanlagt belopp av 11 miljoner kronor. Kostnader för maskiner, verktyg och inventarier m. m. till ifrågavarande verkstäder hava beräknats till ett sammanlagt belopp av omkring 2,5 miljoner kronor. Vid verkstäderna sysselsatt personal torde under budgetåret 1944/45 ha uppgått till omkring 3 200 man.

Reparationsverksamheten vid tygverkstäderna avser i huvudsak följande materiel, nämligen motorfordon (automobiler och motorcyklar), stridsvagnar samt luftvärns-, optisk, signal- och radioteknisk materiel. Därjämte omfattar reparationsverksamheten sadelmakeri- och snickeriarbeten. Av den totala reparationsverksamheten utgöra reparationer å bilar och motorcyklar i procent av den produktiva lönen vid tygstationerna i Stockholm, Karlsborg, Boden och å Gotland respektive 7, 19, 16 och 32 procent samt vid envar av tygverkstäderna vid pansarregementena i Hälsingborg, Strängnäs och Skövde 90 procent.

I fråga om de vid verkstäderna tillämpade principerna för kostnadskalkylering skulle jämlikt tygmaterielinstruktion av år 1940 i kostnadskalkylen medräknas huvudsakligen följande kostnadsgrupper: arbetskostnader — in-

nefattande avlöningar, som utbetalats till civila arbetare med anlitan- de av till tygdepartementets förfogande stående medel — materielkostnader samt allmänna omkostnader. Till allmänna omkostnader hänfördes bland annat löner till extra ordinarie och extra kontorspersonal, förråds- män på verkstads- förråd samt förmän som ej deltaga i produktivt arbete, material för driftens igånghållande, underhåll av maskiner och övriga inventarier samt, i den mån kostnader därför icke skulle bestridas från annat till arméförvaltningen hö- rande departements (styrelses) anslag, kontorsutensilier, telefon, telegram, städning, handräckning och renhållning, kraft, belysning, värme, vatten, sjuk- avlöning, sjukvård och medicin. I kostnadskalkylen inräknades däremot icke kostnader för disponerat lokalutrymme, avskrivning å maskiner, verktyg och inredning, ränta å nedlagt kapital, löner till personal tillhörande tygstaten, löner och övriga utgifter för kassaväsendet m. m.

Sedan verkstadsnämnden, såsom redan tidigare framhållits, sommaren 1940 övertagit förvaltningen av förenämnda tygstationer och vissa tyganstal- ter, genomfördes emellertid successivt en omläggning av dittills tillämpade beräkningsgrunder för verkstädernas självkostnader i syfte att bringa dessa grunder i närmare överensstämmelse med vad som i detta hänseende tilläm- pades inom privatindustrien. Sålunda skulle i driftskalkylen bland annat re- dovisas kostnader för disponerat lokalutrymme, anskaffning av och avskriv- ning å maskiner, verktyg och inventarier, ränta å nedlagt kapital, verkstä- dernas andel av verkstadsnämndens omkostnader, resekostnader m. m. Ge- nom ifrågavarande omläggning skapades förutsättningar för nämnden att ge- nom riktiga självkostnadsberäkningar redovisa verksamheten efter affärsmäs- siga grunder.

1941 års förvaltningsutredning, som till ingående behandling upptog frå- gan om handhavandet av försvarsväsendets fabriks- och verkstadsdrift, un- derströk riktigheten av dessa av verkstadsnämnden tillämpade beräknings- grunder för verkstädernas självkostnader. Samtidigt förklarade utredningen, att den för sin del förordade statlig affärsdrift av verkstäderna framför drift av desamma under bolagsform. Utredningen betonade därvid, att före verk- stadsnämndens tillkomst vid självkostnadsberäkningar hänsyn i regel icke ta- gits till alla i självkostnaden ingående element, något som enligt utredningens mening hädanefter måste ske. Sålunda borde däri medräknas samtliga löner och sociala förmåner, lokal- och maskinkostnader, förlagsränta etc. De för fabrikena upplagda kontoplanerna syntes enligt utredningens uppfattning bära anslutas till de normer, som angåves i Sveriges industriförbunds publi- kation »Enhelliga principer för självkostnadsberäkning». Vidare måste an- ställningsformerna för personalen göras fria samt i övrigt sådana förutsätt- ningar skapas för fabriksdriften, att densamma i möjligaste mån kunde be- drivas efter inom privatindustrien gängse normer.

I yttrande över arméförvaltningens förenämnda framställning av den 9 ja- nuari 1942 angående anvisande av medel för vissa nybyggnadsarbeten för tygverkstäder framhöll verkstadsnämnden bland annat, att för jämförelse med den privata industrien måste såvitt möjligt enahanda förutsättningar beträf-

	Stockholms tygstation	Bodens tygstations tygverk- städer	Bodens tygstations signalverk- städer	Karlsborgs tygstation
	Kronor	Kronor	Kronor	Kronor
Kostnader för personal, tillhörande tyg- staten	103 202: —	77 194: —	14 467: —	58 496: —
Maskinparken, återanskaffningsvärde..	534 105: —	262 370: —	24 800: —	192 000: —
Verktygen, återanskaffningsvärde.....	146 865: —	69 032: —	58 400: —	35 000: —
Inventarier, återanskaffningsvärde	103 140: —	48 139: —	39 900: —	18 000: —
Elektrisk ström	—	—	—	—
Vatten	—	—	—	—
Värme	—	—	—	—
Telefon	—	—	—	—
Renhållning, städning etc.	—	130: —	—	300: —
Utrustning (skyddskläder, sjukvårds- materiel o. d.)	—	80: —	—	—
	Kvm	Kvm	Kvm	Kvm
Disponerat lokalutrymme i kvm	4 800	4 928	985	3 194

fande kostnadsberäkningarna skapas för de statliga fabrikena och verkstä-
derna, som gällde i fråga om privatindustrien, så att rättvisande och enhet-
liga priser skulle kunna åsättas tillverkade produkter eller utförda arbeten.
Enligt verkstadsnämndens uppfattning skulle — under förutsättning att verk-
städerna leddes efter rationella principer och att kapaciteten fullt utnyttjades
— kostnaderna för vid verkstäderna utfört arbete icke bliva högre än dem,
som betingades av de privata företagen. Liknande synpunkter i frågan ut-
talades jämväl av vederbörande departementschef i proposition nr 302/1943
angående Skånska pansarregementets förläggning m. m.

Såsom av den tidigare redogörelsen framgår, förvaltas tygverkstäderna nu-
mera av arméförvaltningens tygavdelning. Den sålunda genomförda organi-
sationsändringen har medfört, att kostnader för av vederbörande verkstad
utfört arbete beräknas enligt i gällande tygmaterielinstruktion fastställda
grunder, för vilka tidigare redogjorts. För att utröna vilka kostnadselement,
som enligt sagda instruktion falla utom ramen för tygverkstädernas självkost-
nadsberäkningar, hava revisorerna från verkstadsbyrån i arméförvaltningens
tygavdelning låtit infordra vissa uppgifter, som sammanställts i ovanstående
tablå.

Ehuru det icke ansetts nödvändigt att verkställa någon siffermässig upp-
skattning av kostnaderna för disposition av lokalutrymmen samt för nytt-
jande av maskiner, verktyg och inventarier, torde av ovanstående tablå fram-
gå, att sagda kostnader äro av betydande storleksordning. Detsamma torde
gälla även i fråga om ränta å i maskiner, verktyg och inventarier m. m. in-
vesterat kapital. Viss förbrukningsmateriel såsom reservdelar m. m. torde
vidare i icke oväsentlig omfattning utan särskild debitering hava tillhanda-
hållits tygverkstäderna genom underhållsbyrån å arméförvaltningens tyg-
avdelning. Härtill kommer tygverkstädernas andel i verkstadsbyråns omkost-
nader, vilken andel även bör medtagas för erhållande av en rättvisande be-
räkning av verkstädernas självkostnader. Av tablå framgår slutligen, att

Svea ingen- jörskår	Skånska pansar- regementet	Skaraborgs pansar- regemente	Göta artilleri- regemente	Smålands artilleri- regemente	Östgöta luftvärns- regemente	Sundsvalls luftvärns- kår
Kronor	Kronor	Kronor	Kronor	Kronor	Kronor	Kronor
38 771: 25	21 154: 92	30 514: 20	62 328: 54	40 861: 20	27 990: —	12 858: 70
148 900: —	115 437: —	44 048: 15	94 326: —	93 175: —	136 000: —	73 129: 75
36 700: —	100 203: —	124 505: 28	74 715: 88	47 050: —	101 000: —	20 703: 93
22 000: —	34 291: —	23 206: 29	23 191: 40	34 695: —	80 500: —	4 418: 16
300: —	4 250: —	10 000: —	—	3 000: —	13 400: —	3 000: —
700: —	—	750: —	—	1 000: —	450: —	36: —
7 900: —	5 795: —	6 000: —	—	11 000: —	13 800: —	2 938: —
244: —	—	2 236: 25	—	—	—	200: —
500: —	—	1 000: —	—	—	—	—
55: —	—	6 000: —	—	—	—	—
Kvm	Kvm	Kvm	Kvm	Kvm	Kvm	Kvm
2 860	3 605.5	1 692.9	3 168	2 526	2 934	1 328

självkostnaderna vid de olika tygverkstäderna icke beräknats efter fullt enhetliga grunder.

Från verkstadsbyrån hava vidare inforrats uppgifter angående de kostnader, som av tygverkstäderna medräknats i kostnadskalkylen. Även här har uppmärksammat, att bristande enhetlighet varit rådande. Slutligen hava revisorerna uppmärksammat, att betydande skillnader föreligga i de av vederbörande verkstäder upptagna tillverkningspåläggen, som variera mellan 35—90 procent.

Med avseende å av tygverkstäderna debiterade kostnader för utfört arbete har en teknisk-ekonomisk granskning verkställt av vissa fakturor, som av verkstäderna under budgetåret 1943/44 utställt å olika militära myndigheter. Härvid har förfarits på det sätt, att granskning verkställt av samtliga de fakturor, som för vissa bestämda månader ingått i ett antal krigskassamyndigheters inkomsträkenskaper. Dessa fakturor hava avsett uteslutande utförda arbeten å bilar och motorcyklar, medan däremot sådana som hänfört sig till reparationer å specialfordon icke blivit föremål för undersökning. Granskningen har omfattat cirka 500 fakturor, avseende reparationer av tillhoppa 320 bilar och 401 motorcyklar, vilka reparationer dragit en arbetstid av tillhoppa omkring 13 000 timmar.

Till en början må framhållas att granskningen av materialet varit förenad med stora svårigheter, enär ett flertal fakturor varit otillräckligt specificerade. Sålunda hava exempelvis fakturor avseende »riktning av kaross» eller »reparation av bil» icke ansetts kunna läggas till grund för bedömning. Å vissa fakturor, avseende reparation av motorcyklar, har något materialpris överhuvud taget icke funnits angivet. Slutligen hava vissa fakturor avseende reparation av motorcyklar med åsatt text »allmän översyn» och upptagande en arbetstid, som varierat mellan 5—45 timmar, icke kunnat upptagas till bedömning. I viss utsträckning har det till underlag för faktureringen liggande blankettsystemet måst underkastas närmare granskning, varvid dock i ett stort

antal fall klarhet icke kunnat vinnas, enär det utförda arbetet antingen icke alls eller också ofullständigt varit specificerat å arbetskortet.

I detta sammanhang må erinras om de för civila bilverkstäder gällande bestämmelserna i kungörelsen den 26 mars 1943 (nr 135) angående begränsning av rätten att yrkesmässigt utföra vissa arbeten å motorfordon m. m. I nämnda kungörelse stadgas bl. a., att för verkställt arbete, avseende reparation å motorfordon, faktura skall utfärdas, å vilken arbetet skall utförligt specificeras, samt redovisas i huvudsaklig överensstämmelse med den gruppindelning, som finnes angiven i Bilverkstädernas riksförbunds standardtidbok. Vidare skola reservdelar, tillbehör och övrigt för arbetet använt material debiteras för sig samt beskrivas på lämpligt sätt.

Vid bedömandet av det granskningsbara fakturamaterialet hava revisorerna utgått från i fakturatexten angivet arbete och det antal timmar, som därvid åtgått. Hänsyn har däremot icke tagits till å fakturorna debiterat belopp. Den i fakturorna debiterade arbetstiden har jämförts med den i förenämnda standardtidbok angivna normalarbetstiden för motsvarande arbeten vid civila verkstäder. I de fall då standardtidboken icke kunnat tillämpas, har utredningen utgått från den tid, som enligt vedertagen praxis vid civila verkstäder kunnat anses normal för enahanda arbetes utförande.

Den verkställda utredningen har givit vid handen, att debiterade arbetstider icke alltid synas ha stått i överensstämmelse med de enligt förenämnda standardtidbok fastställda grunderna för debitering av vid civil verkstad utfört arbete. Antalet bilar, å vilka reparationer utförts, utgör enligt fakturorna 85, varvid debiterad arbetstid uppgått till sammanlagt 3 850 timmar. Vid undersökningen har framgått, att denna arbetstid överstigit enligt ovan angivna grunder förskriven arbetstid för motsvarande arbeten vid civilverkstad med omkring 1 100 timmar. Beträffande motorcyklarna, vilkas antal uppgår till 79, äro motsvarande siffror 1 800 timmar respektive 694. Totala arbetstiden har sålunda befunnits överstiga den normala tiden med omkring 1 800 timmar eller med omkring 31 procent.

Arméförvaltningens tygavdelnings verkstadsbyrå, som under hand beretts tillfälle att avgiva yttrande över de fakturor, mot vilka vid granskning anmärkning framstälts rörande debitering, har med anledning härav anfört följande:

Fakturorna avse reparationer utförda under något av åren 1943 eller 1944 vid Stockholms Tygstation, Skånska Pansarregementet i Hälsingborg och Skaraborgs Pansarregemente i Skövde. Om de å fakturorna angivna arbetstiderna jämföras med å samma fakturor upptagna specifikationer över de utförda arbetena, kommer man otvivelaktigt till det resultatet, att övervägande antalet fakturor upptaga en i förhållande till det specificerade arbetet för lång arbetstid. Särskilt är detta fallet med en del fakturor (ST), som praktiskt taget sakna specifikation över det utförda arbetet. Vissa övriga fakturor äro i större eller mindre utsträckning specificerade. Denna bristande specificering sammanhänger med att under nämnda års beredskap tygverkstäderna voro hårt ansträngda i arbetshänseende. Vid vissa tidpunkter ha förhållandena varit sådana, att det med hänsyn till beredskapen har gällt att på kortast

möjliga tid, praktiskt taget till varje pris, färdigställa ett stort antal motorfordon. I samband härmed har såväl beställningssedeln, som inlämnas från truppförbanden, som specificeringen å verkstäderna blivit mycket knapphändig.

Det är uppenbart att de fakturor, som i stort sett äro ospecificerade, icke kunna läggas till grund för bedömning av arbetsintensiteten vid tygverkstäderna. I vilken utsträckning de mera specificerade fakturorna kunna läggas till grund för bedömningen av arbetsintensiteten sammanhänger givetvis med i vilken utsträckning man kan anse de i fakturorna upptagna arbetena verkligen motsvara de arbeten, som nedlagts å fordonen. Med hänsyn till att de undersökta fakturorna hänföra sig till arbeten, som utförts så långt tillbaka som 1943—1944, är det hart när omöjligt att rekapitulera omständigheterna kring de enskilda reparationerna. Det hade givetvis ur verkstadsbyråns synpunkt varit lyckligare om till granskning upptagits fakturor å relativt nyligen färdigställda arbeten, då därigenom möjlighet skulle ha funnits att någorlunda fastställa omfattningen av de utförda arbetena.

Det är givetvis mycket önskvärt, att i ett fall som detta fullständigt specificerade fakturor hade kunnat ligga till grund för bedömningen. Verkstadsbyrån vill dock icke underlåta framhålla, att nödvändigheten av en sådan specifikation synes vara mindre vid ett truppförbands egen motorverkstad än vid en privat verkstad, som har att betjäna sina kunder. Ett truppförbands motorverkstad har att på bästa sätt betjäna truppförbandet i samarbete med dess motoravdelning och motoringenjör, vilken senare kan följa arbetet på verkstäderna.

Då det emellertid bl. a. ur revisionssynpunkt är värdefullt med en noggrann specificering av det utförda arbetet, kommer verkstadsbyrån att omgående vidtaga åtgärder i detta hänseende vid arméns motorverkstäder.

På grund av vad ovan anförts vill verkstadsbyrån slutligen sammanfattningsvis framhålla, att de granskade fakturorna, med hänsyn till specifikationens bristfällighet i revisionshänseende och med hänsyn till omöjligheten att efter så lång tid fastställa de fakturerade arbetenas verkliga omfattning, icke böra läggas till grund för en bedömning av arbetsintensiteten vid ifrågavarande motorverkstäder, utan att en sådan bedömning måste göras med utgång ifrån ett material, som med tillräcklig säkerhet fastlägger omfattningen av det utförda arbetet.

En sammanfattning av vad i ärendet förekommit ger vid handen följande.

Från att ursprungligen ha varit underställda dåvarande arméförvaltningens tygdepartement överfördes under år 1940 tygstationerna och vissa av de större tyganstalerna till försvarsväsendets verkstadsnämnd, varvid inom nämnden en särskild avdelning inrättades för handhavandet av ledningen av dessa verkstäder. Från och med den 1 januari 1942 återfördes emellertid verkstadsnämnden underställda tygverkstäder till tygdepartementet. På av arméförvaltningen därom gjorda framställningar har riksdagen under 1943 och följande år anvisat medel till betydande belopp för uppförande av nya tygverkstäder.

Beträffande grunderna för debitering av vid tygverkstäderna utfört arbete gällde enligt 1940 års tygmaterielinstruktion, att i kalkylen för verkstädernas självkostnader skulle medräknas arbets- och materialkostnader samt vissa allmänna omkostnader. Däremot inräknades icke sådana till betydande belopp uppgående kostnader, som avse lokalutrymme, avskrivning å maskiner, verktyg och inredning, ränta å nedlagt kapital m. m. I samband med överförande

Revisorernas
uttalande.

till verkstadsnämnden — vars tillkomst torde hava föranletts bland annat av brister i dittills tillämpade metoder för driftskalkylering vid vissa försvarsväsendet tillhörande fabriker och industriella anläggningar — genomfördes i avseende å självkostnadsberäkningen en ändring därhän, att grunderna bringades i närmare överensstämmelse med vad som i sådant hänseende gäller inom privatindustrien. Sålunda skulle därvid redovisas ovan angivna, lidigare icke medräknade kostnadsslag. Militära förvaltningsutredningen av år 1941 underströk riktigheten av dessa principer, i det utredningen uttalade, att vid självkostnadsberäkningarna hänsyn borde tagas till alla i självkostnaderna ingående element, såsom samtliga löner och sociala förmåner, lokal- och maskinkostnader, förlagsränta etc. Utredningen förordade en anslutning till de normer, som angåves i Sveriges industriförbunds publikation »Enhetliga principer för självkostnadsberäkning». Till de nu anförda synpunkterna anslöt sig jämväl verkstadsnämnden och uttalade därvid, att i möjligaste mån lika förutsättningar beträffande kostnadsberäkningarna borde skapas för de statliga fabriker och verkstäderna, som gällde inom privatindustrien.

Efter återförandet av tygverkstäderna till tygdepartementet har förut gällande tygmaterielinstruktion ånyo blivit normerande för kostnadsberäkningen. Såsom av utredningen framgår innebär detta, att ett flertal kostnadsslag, som representera betydande belopp, icke medtagas vid beräkningen av tygverkstädernas självkostnader. Självfallet måste en på så sätt uppgjord beräkning var ägnad att giva en oriktig uppfattning om verkstadsrörelsen och verkstädernas ekonomiska resultat. Då därjämte kostnadskalkylen ligger till grund för debiteringen, måste även faktureringen bliva felaktig. Det är enligt revisorernas mening uppenbart, att en verkstadsrörelse av den omfattning, varom här är fråga, icke kan drivas efter nu gällande principer, som försvåra kontroll och överblick över densamma. Nämnda förhållande torde jämväl komma att leda till bristande effektivitet.

Bland de erinringar i övrigt, vartill revisorernas granskning givit anledning, må särskilt framhållas följande. Revisorerna hava uppmärksammat, att vid de olika verkstäderna icke alltid enhetliga normer tillämpats i avseende å kostnader, vartill enligt tygmaterielinstruktionen hänsyn skall tagas vid debiteringen. Vidare förekomma betydande olikheter i de av tygverkstäderna debiterade tillverkningspåläggen. Vid närmare undersökning har även konstaterats, att av tygverkstäder utställda fakturor i vissa fall icke varit så specificerade, att av desamma med säkerhet kunnat utrönas, vad det utförda arbetet avsett. Det förefaller revisorerna egendomligt, att dylika fakturor attesterats av den beställande myndigheten.

I vissa fall har iakttagits, att vid verkstäderna helt eller delvis uraktlåtits att å föreskrivna arbetskort lämna för debitering erforderlig arbetsspecification. Det är därför ägnat att förvåna, att debitering överhuvud taget i förevarande fall kunnat ske. Det synes vidare anmärkningsvärt, att vid vederbörande verkstäder tillbörlig kontroll icke utövats över skötseln av ifrågasvarande betydelsefulla arbetskort. Det har vidare iakttagits, att i vissa fall den å såväl fakturor som arbetskort specificerade arbetstiden icke oväsent-

ligt överstigit den tid, som enligt kungörelsen nr 1943: 135 är föreskriven för motsvarande arbeten vid civil verkstad.

I anledning av de sålunda gjorda iakttagelserna hava revisorerna kommit till samma uppfattning som i förevarande hänseende företrätts av 1940 års militära förvaltningsutredning beträffande önskvärdheten av en fri och anpassningsbar organisation. Den kritik, som därvid framförts och för vilken ovan närmare redogjorts, framstår med hänsyn till den betydande utvidgning av tygverkstädernas verkstadsrörelse, som ägt rum under senare år, under förhandenvarande omständigheter såsom än mera berättigad.

En förutsättning för rationell och affärsmässig verkstadsdrift är, att helt andra grunder än de i tygmaterielinstruktionen föreskrivna tillämpas för tygverkstädernas kostnadsberäkningar. Revisorerna vilja även på denna punkt ansluta sig till vad härutinnan i tidigare utredningar kommit till uttryck.

Revisorerna hava med hänsyn till vad nu anförts funnit det nuvarande systemet i olika hänseenden behäftat med så allvarliga brister, att en allsidig utredning synes böra komma till stånd angående tygverkstädernas framtida organisation. I samband med utredningen bör övervägas, om det icke ur ekonomisk synpunkt vore fördelaktigare att i större omfattning låta utföra reparationer av särskilt bilar och motorcyklar vid civila verkstäder, vilka på grund av den till skilda fabrikationsmärken anpassade specialiseringen synas hava större möjligheter till arbetsbesparingar i tid än som kan bliva fallet när såsom vid tygverkstäderna ett större antal bilar av olika fabrikat mottagas för reparation. I avvaktan på resultatet av en dylik utredning synes påbörjandet av de verkstäder, till vilkas uppförande medel anvisats av riksdagen, tills vidare böra anstå.

§ 8.

Frågan om ändrad förläggning av Stockholms örlogsbas — vilket begrepp innefattar chefen för Ostkustens marindistrikt, Stockholms örlogsstation och Stockholms örlogsvarv — har sedan länge stått på dagordningen. Sålunda framhöll chefen för marinen i en den 24 januari 1939 avgiven utredning rörande förläggning av Stockholms örlogsbas bl. a. följande:

Förläggningen av Stockholms örlogsbas.

Sedan år 1863 d. v. s. under 76 år hava ett stort antal utredningar bedrivits rörande den lämpligaste platsen inom Stockholms skärgårdsområde för förläggning av en örlogsbas. En mångfald förslag hava under denna tid framlagts, dock utan att frågan därigenom förts närmare sin lösning. Endast på en punkt kan överensstämmelse mellan förslagen konstateras, nämligen i fråga om behovet av en primär örlogsbas inom detta ur strategisk synpunkt betydelsefulla område. Om detta behov erinrade senast 1930 års försvarskommission och i överensstämmelse med dess förslag uttalade sig jämväl 1936 års riksdag. Under tiden för dessa utredningar hava såsom vanligen brukar vara fallet de flesta åtgärder avseende mera väsentliga förbättringar av de befintliga anstalterna skjutits åt sidan och ställts på framtiden. I 41 år hava flottans myndigheter i fråga om den hittillsvarande örlogsbasen framhållit det oavvisliga behovet av moderniserat varv, av ökat utrymme i

fråga om kaserner och andra tjänstelokaler samt om anordningar för idrottens bedrivande jämte iordningställande av ett slutet kasernområde. Samtliga dessa behov förefinnas alltjämt och medföra år från år ökade olägenheter.

Efter att hava framhållit att skilda militära krav gjorts gällande under den långa utredningstiden anförde chefen för marinen vidare.

Frågan rörande örlogsbasens ordnande har sedan 1905 upptagits inom riksdagen inte mindre än fjorton gånger, åtta gånger i propositioner och sex gånger i motioner. Sedan 1898 hava nitton av Kungl. Maj:t tillsatta kommittéer eller sakkunniga avgivit tjugotvå betänkanden m. m. Antalet skrivelser, yttranden, utlåtanden och utredningar enbart från högre myndigheter under sistnämnda tid uppgår för närvarande till över sjuttio, bland vilka märkas ett tjugotal från marinförvaltningen, ett tiotal från vardera chefen för marininstaben, chefen för generalstaben o. s. v.

Spörsmålet om en förflyttning av de marina anläggningarna å Skeppsholmen och angränsande områden upptogs första gången till behandling år 1863. I ett då framlagt sakkunnigbetänkande förordades ett område på Lidingö såsom lämpligaste platsen för en örlogsbas. Efter ytterligare utredningar i ämnet förelade Kungl. Maj:t 1907 års riksdag förslag om förflyttning av flottans station i Stockholm till Elfvik å Lidingö. Förslaget föranledde emellertid icke någon åtgärd från riksdagens sida.

1907 års försvarskommitté framhöll för sin del behovet av en förflyttning av flottans station i Stockholm. Enligt kommitténs mening borde emellertid flottstationens förflyttning göras beroende av resultatet av de anbud, som kunde erhållas å mark tillhörande den gamla flottstationen.

Under de följande åren beviljade riksdagen — utan att därigenom taga ståndpunkt till frågan om flottstationens förflyttning — anslag till vissa förbättringar å Stockholms örlogsvärv, däribland medel för anordnande av en docka för pansarskepp av Sverige-typ. Frågan om förläggandet av sådan docka föranledde emellertid ny utredning, i det att Kungl. Maj:t år 1916 föranstaltade om en allsidig utredning angående hela frågan om flottstationens förläggning. Utredningen utmynnade i förslag om stationens kvarblivande i Stockholm.

1925 års försvarsbeslut förutsatte bibehållandet av örlogsbasen i Stockholm. Sedan till Kungl. Maj:t inkommit erbjudande om förvärv av visst markområde å Lidingö för örlogsbasens behov, framhöllo marinförvaltningen och chefen för marininstaben i utlåtande den 11 januari 1929, att anledning att förorda en utflyttning av stationen i Stockholm till plats utom huvudstaden icke föreläge, sedan tidigare krav på ökat utrymme för station och varv efter genomförandet av 1925 års försvarsbeslut bortfallit. Vidare anfördes, att frågan om förflyttning av örlogsbasen huvudsakligen kommit att bli en stadens Stockholms intresse och att därför staden borde framkomma med förslag till finansplan för utflyttningens genomförande utan att sjöförsvarets anslag därav berördes. Detta krävde emellertid så betydande tid, att nödvändiga förbättringar å örlogsbasen under alla förhållanden måste

verkställas. Dessa förbättringar borde ske med sikte på ett framtida överlämnande av skeppsholmsområdet från staten till staden. Samtidigt med avgivande av nämnda utlåtande inkom marinförvaltningen med förslag till Galärvarvets ordnande.

I anledning av väckta motioner anhöll 1929 års riksdag, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa skyndsamt utredning om Stockholms flottstations förflyttning. Den begärda utredningen anförtroddes åt en kommitté — 1929 års flottstationsutredning — som avgav betänkande i december 1930. Skälen för och emot örlogsbasens bibehållande i Stockholm sammanfattades av utredningen på i huvudsak följande sätt.

För örlogsstationens kvarblivande i huvudstaden hade åberopats önskvärdheten av att upprätthålla en 300-årig tradition. Ett mera vägande skäl för stationens bibehållande i Stockholm vore emellertid, att den nuvarande förläggningen för såväl administrations- som utbildningsarbetet vid marinen utgjorde en stor fördel. Personalen kunde bättre utnyttjas. Så länge marinen centrala organ, sjökrigshögskolan och sjökrigsskolan samt station och varv, befunde sig i nära grannskap av varandra, kunde personalen från olika håll deltaga såsom lärare, elever, åhörare i kurser och föreläsningar m. m. och samtidigt tjänstgöra å station och varv. För örlogsstationen såsom sådan innebure även närheten till andra militära och civila myndigheter en fördel och underlättade det administrativa arbetet. Belägenheten i huvudstaden kunde även antagas medföra fördelar ur rekryteringssynpunkt.

Några särskilda strategiska synpunkter syntes icke kunna göras gällande för Stockholms örlogsstations bibehållande inom Stockholm. Åtskilliga allmänna synpunkter talade däremot för utflyttningen. Det syntes vara en påtaglig olägenhet, att en så stor militär och industriell anläggning vore belägen i huvudstadens centrum. Det finge betraktas som oekonomiskt att med örlogsstationens anläggningar upptaga så värdefulla tomtområden, varom här vore fråga. För utflyttning av örlogsstationen från Stockholm hade särskilt åberopats den ökade risk för luftanfall mot huvudstaden, som stationens kvarblivande skulle innebära. Ehuru utredningen ansåge, att denna fara icke avlägsnades genom örlogsstationens förflyttning, kunde emellertid icke förnekas, att det nuvarande läget vore olämpligt i förhållande till sådana ovärderliga kulturskatter, som funnes samlade i Nationalmuseum och Nordiska museet. För en förflyttning talade slutligen hänsynen till möjligheterna att erhålla en varvsanläggning, som kunde rationellt utnyttjas. Med sitt läge saknade varvet järnvägsförbindelse, varjämte tillkomme stora olägenheter beroende på varvsanläggningens fördelning på ömse sidor av en livligt trafikerad farled, varigenom stora arbetstidsförluster och svårigheter till rationell drift uppstode.

Sammanfattningsvis konstaterade 1929 års flottstationsutredning, att övervägande skäl talade för utflyttning av flottstationen från Stockholm. Emellertid borde ekonomiska synpunkter bliva utslagsgivande, varvid hänsyn borde tagas icke blott till utgifterna för en ny anläggning i jämförelse med vad staten kunde erhålla i ersättning för nuvarande område utan även till ofrånkomliga kostnader för isländsättande av såväl station som varv, därest dessa anläggningar skulle förbli i huvudstaden.

Kostnaderna för den befinliga örlogsbasens modernisering beräknades av flottstationsutredningen under vissa förutsättningar till i runt tal 8 miljoner

kronor. Vidare företog utredningen värdering av de utav örlogsstationen disponerade markområdena i händelse av exploatering enligt vissa angivna grunder. På basis av denna värdering träffade utredningen preliminärt avtal med Stockholms stad om försäljning till staden av Skeppsholmen, Kastellholmen, Beckholmen samt Galärvarvet och övriga för flottstationen avsedda områden i Djurgårdsstaden för en köpeskilling av 30 miljoner kronor. Enligt avtalet skulle kronan förbehållas rätt att under 25 år förhyra vissa byggnader å Skeppsholmen, bl. a. sjökrigsskolans och sjökarteverkets byggnader.

Utredningen fann, att örlogsbasen lämpligen borde utflyttas till Lidingö. Fyra alternativ rörande förläggningen därstädes hade utarbetats med angivande av såväl brutto- som nettokostnader, de sistnämnda motsvarande belopp, som vederbörande alternativ skulle betinga efter avdrag av dels försäljningssumman för fastigheterna i Stockholm och dels i Stockholms varvs byggnadsfond inestående medel.

Efter överbägande av de olika förslagens fördelar och olägenheter kom utredningen till det resultatet, att förläggandet av flottstationen till området Skärsätra—Mölna å Lidingö vore att föredraga, varvid ur ekonomisk synpunkt vore att observera, att en utflyttning ställde sig icke oväsentligt billigare än modernisering på dittillsvarande plats.

Sedan marinförvaltningen i utlåtande den 30 januari 1931 framställt vissa erinringar mot flottstationsutredningens förslag och i samband därmed ifrågasatt överarbetning av Skärsätra—Mölnaförslaget, uppdrog Kungl. Maj:t i april 1931 åt ämbetsverket att verkställa sådan överarbetning av vissa av de framlagda alternativa förslagen. I anledning härav framlade marinförvaltningen den 23 februari 1934 två alternativa kostnadsberäknade förslag till ny örlogsstation å Skärsätra—Mölna, varjämte ämbetsverket hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om vissa ytterligare förhandlingar avseende med flottstationens förflyttning förknippade ekonomiska frågor. I anslutning härtill inkom chefen för marinstaben i februari 1934 med underdånig framställning om att frågan om örlogsstationens förflyttning till Lidingö måtte upptagas till slutligt avgörande.

Marinförvaltningens och chefens för marinstaben framställningar remitterades därefter för yttrande till 1930 års försvarskommission, som i utlåtande den 30 juli 1935 bl. a. anförde, att frågan om förläggningsort för örlogsstationen icke närmare behandlats i kommissionens samma dag angivna betänkande. Orsaken härtill vore, att frågan om utflyttning av Stockholms örlogsstation till väsentlig del finge anses vara av ekonomisk art. Försvarskommissionen inskränkte sig fördenskull till att framhålla att, såsom i kommissionens betänkande närmare utvecklats, en primär örlogsbas alltjämt vore erforderlig inom Stockholms skärgård.

Emellertid hade marinförvaltningen i underdånig skrivelse den 4 september 1934 hemställt om medgivande att utan avvaktan av försvarskommissionens ställningstagande i frågan för tids vinnande verkställa undersökning i de i ämbetsverkets förslag av den 23 februari 1934 angivna hänseendena. Efter bifall härtill av Kungl. Maj:t framlade marinförvaltningen

den 18 december 1937 förslag till nytt avtal angående försäljning av örlogsstationens nuvarande områden i Stockholms stad av innehåll bl. a., att kronan till Stockholms stad skulle överlåta ifrågavarande områden för en köpeskilling av 30 miljoner kronor. Det nya avtalet ansåge marinförvaltningen antagbart under förutsättning, bl. a., att örlogsstationen och örlogsvarvet förflyttades från huvudstaden i huvudsaklig omfattning enligt det av ämbetsverket den 23 februari 1934 framlagda med alternativ 2 betecknade förslaget med vissa förbättringar, vilket förslag i januari 1937 kostnadsberäknats till 37 miljoner kronor. I häröver avgivet utlåtande förordade chefen för marinen en utflyttning till området Skärsåtra—Mölna i enlighet med marinförvaltningens förslag. I utlåtande den 1 februari 1938 över det framlagda preliminära avtalet angående försäljning till staden av örlogsstationens nuvarande områden anförde kammarkollegium bland annat, att ämbetsverket icke ansåge sig kunna tillstyrka, att ifrågavarande preliminära avtal godkändes såsom slutlig uppgörelse mellan kronan och Stockholms stad. Under förutsättning att örlogsstationens förflyttning ansåges bära äga rum, ville kollegiet förorda till övervägande att, i syfte att möjliggöra sådan förflyttning, örlogsstationens markområden övertogos av allmänna fastighetsfonden mot ersättning från densamma.

I ett av chefen för försvarsstaben den 9 februari 1938 i ärendet avgivet utlåtande, därvid frågan om stationens förflyttning från eller kvarblivande i Stockholm betraktades huvudsakligen ur strategisk och luftförsvarssynpunkt, uttalades bland annat, att förflyttning snarast möjligt syntes bära ske både för att möjliggöra erforderlig modernisering av stationen och, framför allt, för att frigöra huvudstaden från en militär anläggning, som otvivelaktigt ökade anledningarna till och skadegörelsen vid luftanfall mot Stockholms centrum. Ur de synpunkter, försvarsstaben hade att beakta, innebure förläggning av flottstationen till Lidingö betydande olägenheter, vilka skulle kunna undanröjas genom stationens förflyttning till ett område längre ut i Stockholms skärgård.

I underdånig skrivelse den 1 mars 1938 hemställde marinförvaltningen, att, därest Kungl. Maj:t icke ansåge sig utan ytterligare utredning kunna taga ställning till frågan om plats för örlogsstationens förläggning, Kungl. Maj:t måtte låta verkställa ytterligare utredning angående annan lämplig plats för örlogsstationen och örlogsvarvet än å Lidingö och att med ledning därav slutligt förslag i ärendet måtte avgivas.

Med anledning härav anförde chefen för försvarsdepartementet till statsrådsprotokollet den 24 mars 1938 bl. a. följande:

I anslutning till vad de militära myndigheterna numera enhälligt förorda anser även jag, att ett borrhöjande av Stockholms örlogsstation och örlogsvarv från huvudstadens centrum framstår som ett önskemål, som snarast möjligt bör bringas till förverkligande. De skäl, som tala härför, äro i främsta rummet av organisatorisk och ekonomisk art. De inom stationens nuvarande områden till buds stående utrymnen äro nämligen alltför begränsade och splittrade för att en efter moderna principer inrättad örlogsbas där skall kunna med fördel för framtiden hava sin plats. Och i varje fall lära kostna-

derna för att på den nuvarande platsen åstadkomma en örlogsstation av något så när likartad beskaffenhet som en till annan plats utflyttad bli va oproportionerligt höga i förhållande till det resultat som står att ernå. Förutom nämnda skäl talar för en utflyttning även den omständigheten, att, på sätt särskilt chefen för försvarsstaben framhållit, huvudstaden därigenom skulle frigöras från en militär anläggning, som måste sägas öka anledningarna till och skadegörelse vid luftanfall mot Stockholms centrum. Som ett ytterligare skäl kan också åberopas den brandrisk för Nordiska muséet m. fl. värdefulla byggnader, som örlogsvarvets nuvarande belägenhet innebär.

Enligt min mening bör åt de synpunkter, som av chefen för försvarsstaben i ärendet andragits, ägnas den största uppmärksamhet. Innan definitiv ståndpunkt toges till frågan om platsen för den nya örlogsstationen, lärar därför, på sätt försvarsstabschefen ifrågasätter, en ytterligare utredning böra företagas rörande förutsättningarna för att, alltjämt med tillbörligt beaktande av kostnadssynpunkten, giva stationen en förläggning mot vilken betänkligheter av den art, försvarsstabschefen i ärendet anfört, icke göra sig i samma grad gällande. Utredningen lärar i första hand böra taga sikte på den av försvarsstabschefen omnämnda platsen vid Österskär men torde också, därest anledning därtill skulle under utredningens gång uppkomma, böra omfatta andra platser inom Stockholms skärgård, vilka icke av kostnads-skäl redan från början måste anses uteslutna.

Den av departementschefen åsyftade utredningen uppdrogs av Kungl. Maj:t åt chefen för marinen i samråd med chefen för försvarsstaben och chefen för marinförvaltningen. Till fullgörande av nämnda uppdrag avgav chefen för marinen, såsom tidigare omnämmts, den 24 januari 1939 betänkande med utredning och förslag rörande plats i Stockholms skärgård för förläggning av Stockholms örlogsbas.

På grundval av det resultat, vartill utredningen lett, hemställde chefen för marinen, att Kungl. Maj:t måtte förelägga riksdagen förslag angående utflyttning snarast möjligt av Stockholms örlogsbas till Erstavik i huvudsaklig överensstämmelse med av marinförvaltningen uppgjort förslag ävensom angående anvisande av erforderliga medel för anläggandet av den nya örlogsbasen. Sammanlagda anläggningskostnaderna beräknades till 66 miljoner kronor.

Frågan om utflyttningen av Stockholms örlogsbas upptogs härefter till behandling av 1941 års försvarsutredning i samband med spörsmålet om marindistriktens blivande organisation. Utredningen anförde, att en utflyttning på grund av utökningen av marinorganisationen i förhållande till 1936 års försvarsordning syntes bli va ofrånkomlig. Då riksdagen emellertid på grund av genom krigsutbrottet omedelbart aktualiserade behov anvisat medel till viss modernisering av Stockholms örlogsvarv, syntes det till undvikande av alltför stora samtida utgifter för örlogsbasanläggningen önskvärt, att utflyttning till en början komme till stånd för enbart örlogsstationen. Frågan om örlogsstationens utflyttande förutsattes skola upptagas till slutlig behandling så snart utredningens förslag om marinorganisationen varit föremål för statsmakternas prövning.

I och med krigsutbrottet 1939 förlorade frågan om utflyttning av örlogs-

basen temporärt sin aktualitet, utan att dock därför avföras från dagordningen.

Vid tiden för krigsutbrottet voro — förutom chefens för Ostkustens marindistrikt kansli, Stockholms örlogsstation och Stockholms örlogsvärv — sjökrigsskolan, rekrytskolan för stammanskap och värnpliktiga, Stockholms örlogsstations korpralskola samt underofficersskola förlagda till Skeppsholmen och angränsande områden. Vidare bedrevs därstädes utbildning i ett antal yrkesskolor och yrkeskurser för underofficerare och manskap. I samband med den förstärkta försvarsberedskapen och därav föranledda ökade personalinkallelser gjorde sig bland annat förläggningssvårigheter omedelbart gällande, vilkas lösande skyndsammast måste åvägbringas genom provisoriska åtgärder. Sålunda förhyrdes under krigsåren för örlogsstationens räkning bland annat Liljewalchs konsthall samt viss del av restaurant Hasselbacken, varjämte viss personal förlades ombord. En stor del av personalen, som hade sitt hemvist i Stockholm, kunde dessutom vid tjänstgöring å Skeppsholmen bibehålla sitt vanliga kvarter i staden.

En successiv utflyttning från Skeppsholmen av bland annat vissa skolor visade sig emellertid ofrånkomlig. I proposition till 1941 års riksdag föreslog sålunda Kungl. Maj:t, efter utredning av de marina myndigheterna, inköp och ianspråktagande för sjökrigsskolans räkning av Näsby slottsegendom vid Djursholm. Med bifall till propositionen anvisade riksdagen till inköpet och för ombyggnadsarbeten tillhopa 4 284 700 kronor.

På skäl, för vilka närmare redogörelse kommer att lämnas i det följande, hava för marinens räkning vidare förvärvats vissa delar av Berga egendom invid Hårsfjärden. För närvarande pågå vid Berga arbeten av betydande omfattning för förläggandet därstädes av ej mindre marinens underofficersskola än även Stockholms örlogsstations värnpliktskola, tidigare belägen å Skeppsholmen som del av rekrytskolan för stam och värnpliktiga.¹ Hittills påbörjade arbeten beräknas betinga en kostnad av cirka 5 miljoner kronor, medan vissa återstående arbeten beräknas draga en kostnad av tillhopa cirka 1 miljon kronor.

Sammanfattningsvis angivas nedan alltsedan år 1939 vidtagna eller planerade åtgärder med avseende å förläggningen av de militära inrättningarna å Skeppsholmen.

Militär inrättning:

Förläggningsplats:

Sjökrigsskolan	Utflyttad till Näsby slott (Djursholm).
Rekrytskolan för	
a) stam	a) Flyttad till Karlskrona under benämningen sjömansskolan, avseende utbildning av stammanskap.
b) värnpliktiga	b) Avsedd att utflyttas till Berga (Hårsfjärden) under benämning värnpliktskolan.

¹ Den del av rekrytskolan, som avsåg utbildning av stammanskapet, är numera förlagd till Karlskrona, varest utbildning av all flottans stampersonal äger rum vid den s. k. sjömansskolan.

<i>Militär inrättning:</i>	<i>Förläggningsplats:</i>
Stockholms örlogsstations korpralskola	Kvarligger tills vidare på Skeppsholmen.
Underofficersskolan	Avsedd att utflyttas till Berga (Hårsfjärden).
Vissa yrkeskurser och yrkesskolor . . .	Kvarligga tills vidare på Skeppsholmen (anknutna till varvsdriften).
Radioskolan	Kvarligger på Skeppsholmen; disponerar egen byggnad på varvsområdet.
Arméns intendenturförråd	Utflyttat till Ulvsunda; disponerar fortfarande visst förrådsutrymme på Skeppsholmen.

I fråga om Stockholms örlogsvarv förordade marinförvaltningen, efter samråd med statens industrikommission, i skrivelse den 31 augusti 1940, att vissa moderniseringsarbeten vid varvet snarast möjligt måtte komma till utförande. I proposition till 1940 års urtima riksdag framhöll chefen för försvarsdepartementet, att det vore uppenbart, att man vid bedömandet av frågan om modernisering av örlogsvarvet måste räkna med örlogsbasens förflyttning inom en icke alltför avlägsen framtid såsom sannolik eventualitet. Tydligt borde modernisering av varvet — vilken beräknades draga en kostnad av 5 850 000 kronor — under sådana förhållanden icke komma till stånd med mindre den finge anses såsom ur försvarsberedskapssynpunkt oundgängligen nödvändig. Då örlogsvarvets underhåll och normala förnyelse i följd av örlogsbasens planerade förflyttning under lång tid eftersatts, hade en situation inträtt, då en modernisering av varvet icke utan våda för flottans krigsberedskap kunde uppskjutas. Riksdagen anvisade 430 000 kronor till modernisering av varvet. Vidare bemyndigades Kungl. Maj:t att för samma ändamål ur Stockholms varvs byggnadsfonds under budgetåret 1940/41 tillgängliga medel disponera ett belopp av 2 200 000 kronor. Till ytterligare fullföljande av förenämnda rationaliseringsplan anvisades av 1941 års riksdag 2 520 000 kronor.

Beträffande Stockholms örlogsstation framhöll marinförvaltningen i skrivelse den 15 april 1941, att efter genomförandet av 1936 års försvarsordning och under den vid krigsutbrottet anbefallda förstärkta försvarsberedskapen behovet av ökade förläggnings- och matsalsutrymmen samt större expeditions- och skollokaler på Skeppsholmen för Stockholms örlogsbas ur såväl hygienisk som tjänstgöringssynpunkt gjort sig alltmera gällande. Marinförvaltningen vore visserligen principiellt av den uppfattningen, att minsta möjliga kostnader borde nedläggas på Skeppsholmen, innan frågan om örlogsbasens bibehållande därstädes eller förflyttning till annan plats avgjorts, men ämbetsverket ansåge dock, att vissa åtgärder omedelbart måste vidtagas för att tillgodose det mest trängande behovet av utrymmen. Chefen för marinen förordade för sin del i skrivelse den 19 april 1941 mera vittgående åtgärder för ett provisoriskt tillgodoseende av lokalbehovet på Skeppsholmen, varvid två olika alternativ framlagts till förläggningsfrågans ordnande. Det alternativ,

som förordades av marinchefen, innefattade utflyttning i tre olika etapper av örlogsstationen och örlogsvarvet, allt i överensstämmelse med det år 1939 avgivna förslaget. Med hänsyn till att utflyttningen under alla förhållanden komme att draga viss tid, bleve det emellertid enligt marinchefens åsikt nödvändigt, att vissa provisoriska åtgärder vidtoges för avhjälpande av bristerna i de dåvarande lokalförhållandena. I anslutning till ifrågavarande förslag beviljade 1941 års riksdag på Kungl. Maj:ts hemställan 790 000 kronor till vissa ombyggnadsarbeten vid Stockholms örlogsstation. Vidare anvisade 1942 års riksdag 110 000 kronor till vissa byggnadsarbeten vid örlogsstationen.

Utöver de arbeten, som sålunda vid Stockholms örlogsbas utförts i enlighet med angivna rationaliseringsplan för örlogsvarvet ävensom för tillgodoseende av behovet av förläggningslokaler för örlogsstationens räkning, har en omfattande byggnadsverksamhet ägt rum med anlitande av dels av riksdagen särskilt anvisade medel, dels medel å förskottsstaten.

Då revisorerna ansett det vara av intresse att erhålla uppgift om samtliga de kostnader, som under den förstärkta försvarsberedskapen nedlagts på ny- och ombyggnadsarbeten vid marindistriktet, örlogsstationen och örlogsvarvet samt de marina anläggningarna å Berga. Hårsfjärdens örlogsdepå och sjökrigsskolan i Näsby, har framställning om erhållande av dylika uppgifter gjorts hos marinförvaltningen. I skrivelse den 23 november 1945 har emellertid ämbetsverket anfört bl. a. följande:

Det har visat sig, att det kräves ytterligare omfattande utredningsarbete för att åstadkomma en noggrann kostnadssammanställning över de många berörda byggnadsobjekten. Emellertid uppstå vissa svårigheter att utföra en sådan utredning beroende exempelvis på det förhållandet, att ett stort antal handlingar förstördes vid jagarbranden å Hårsfjärden under september 1941. Vid utnyttjande av krigstitlar hava vidare lokalmyndigheterna i enlighet med givna bestämmelser själva fattat beslut om utförande av åtskilliga brådskande arbeten. Dessa beslut hava dessutom ofta varit muntliga eller utfärdats i form av s. k. signalmeddelanden, varför marinförvaltningen i sådana fall saknar nödiga verifikationer i skriftväxlingen med lokalförvaltningarna. De av Kungl. Maj:t anvisade medlen äro vidare i de flesta fall uppdelade på ett mycket stort antal olika byggnadsobjekt, och på varje enskilt objekt hava ofta nedlagts kostnader härrörande från olika anslag.

Genom hänvändelse till byggnadsdepartementet vid örlogsvarvet och depåingenjören vid Hårsfjärdens örlogsdepå hava revisorerna emellertid införskaffat vissa uppgifter angående ifrågavarande kostnader. Vidare har chefen för Stockholms örlogsvarv under hand delgivit revisorerna vissa beräkningar av kostnaderna för ny- och ombyggnaderna inom Stockholms örlogsbas. Genom sammanställning av de sålunda erhållna uppgifterna — vilka få betraktas såsom mycket approximativa — hava revisorerna kommit fram till en total kostnadssumma av 16 miljoner kronor, i vad avser byggnadsarbeten å Skeppsholmsområdet. Härav har riksdagen särskilt anvisat tillhoppa omkring 12 miljoner kronor, medan resterande kostnader läckts med anlitande av medel från förskottsstaten.

Vid sidan av de permanenta örlogsbaserna erfordras såväl i krig som i fred vissa andra örlogsbaser av mer eller mindre tillfällig karaktär. Dessa kunna i fred under längre eller kortare tid tjäna som förläggingsplatser för rustade sjöstridskrafter, vilka med dem som utgångspunkt hava större möjligheter att utföra vissa övningar än under förläggning vid den permanenta basen. Viktigast av ifrågavarande baser är den främst för kustflottan avsedda basorganisationen vid Hårsfjärden (Hårsfjärdens örlogsdepå) med anläggningar för yrkesutbildning i olika avseenden, hangarer, slip och byggnader för torpedbåtar, oljeförråd, idrottsplats och sporthall m. m. Nedlagda kostnader för byggnadsverksamheten vid Hårsfjärdens örlogsdepå under åren 1939—1945 synas kunna uppskattas till ca 6 miljoner kronor, varav ca 2,5 miljoner kronor anvisats av riksdagen och 5,5 miljoner kronor utgått av medel från förskottsstaten.

I proposition till 1943 års höstriksdag erinrades, att Hårsfjärden alltmär framträtt som den för kustflottan lämpligaste övningsbasen på Ostkusten och att på grund därav marinens anläggningar därstädes successivt blivit alltmer omfattande. De kostnader och det arbete, som nedlagts på denna plats, talade för att Hårsfjärdens örlogsdepå jämväl under framtiden komme att utnyttjas. Till förhindrande av eventuell framtida privat exploatering av därstädes för kustflottan värdefulla områden och då visst behov av ytterligare utrymme för kustflottans verksamhet förelåge samt förvärv för kronans räkning av vissa delar av Berga egendom invid Hårsfjärden syntes lämpligt, anvisade riksdagen 2 635 000 kronor till inköp av Berga egendom.

Sammanfattningsvis lämnas här nedan uppgift å de ungefärliga kostnader, som under åren 1939—1945 nedlagts eller under den närmaste framtiden avses komma att nedläggas på olika ny- och ombyggnadsarbeten vid Stockholms örlogsbas, sjökrigsskolan, Bergaområdet och Hårsfjärdens örlogsdepå:

Stockholms örlogsstation och örlogsvarv	cirka	16 000 000	kr.
Sjökrigsskolan (Näsby) (inköp och byggnadskostnader)	»	4 250 000	»
Bergaområdet (inköp och byggnadskostnader).	»	7 635 000	»
Hårsfjärdens örlogsdepå	»	8 000 000	»

Summa cirka 35 885 000 kr.

Revisorernas
uttalande.

Frågan om ändrad förläggning av Stockholms örlogsbas har, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, under en avsevärd tidrymd varit föremål för myndigheternas och statsmakternas uppmärksamhet. I de utredningar i ämnet, som tid efter annan verkstälts, har behovet av en förflyttning av örlogsbasen från Stockholm mer eller mindre kraftigt understrukits. Beträffande platsen för den nya förläggningen hava däremot meningarna brutit sig. Under det att i tidigare utredningar vissa områden vid Lidingö respektive vid Österskär utpekats såsom lämpliga ur förläggningssynpunkt, har i det av chefen för marinen den 24 januari 1939 avgivna betänkandet med förslag rörande plats i Stockholms skärgård för förläggning av Stockholms örlogsbas Erstavik förordats såsom plats för en sådan förläggning. Alltsedan krigsutbrottet 1939 har

emellertid arbetet med planläggandet av den nya örlogsbasen fått vila, dock utan att frågan därmed skulle anses vara avförd från dagordningen. Strävandena under krigsåren hava i stället inriktats på att med tillvaratagande av förefintliga resurser i största möjliga grad tillgodose försvarsberedskapens krav. Avsevärda kostnader hava nedlagts i nybyggnader och moderniseringar av befintliga anläggningar av olika slag vid örlogsbasen i Stockholm. Dessa anläggningar hava i flera fall erhållit permanent karaktär. Jämsides med dessa byggnadsarbeten hava pågått och pågå arbeten för utflyttning av vissa till Stockholms örlogsbas anknutna skolor och utbildningskurser. Sålunda har sjökrigsskolan numera förlagts till Näsby, och vissa andra skolor äro avsedda att utflyttas till Berga vid Hårsfjärden. För nämnda ändamål hava medel anvisats till betydande belopp.

Revisorerna finna det anmärkningsvärt, att marinförvaltningens bokföring icke varit ordnad på sådant sätt, att ens någorlunda exakt uppgift kunnat lämnas å de kostnader, som under beredskapsåren sammanlagt nedlagts å anläggningarna vid örlogsbasen och vid Hårsfjärdens örlogsdepå. Följaktligen har det icke heller varit möjligt att erhålla uppgift å fördelningen av dessa kostnader å dels medel, som särskilt anvisats av riksdagen, och dels sådana, som utgått från förskottsstaten. Såvitt revisorerna kunnat finna, har dock en betydande del av kostnaderna för de permanenta anläggningarna bestritts från förskottsstaten.

De under krigsåren sålunda vidtagna åtgärderna synas revisorerna, även om de betingats av rådande extra ordinarie förhållanden, i vissa hänseenden ha varit ägnade att föregripa resultatet av utredningen om örlogsbasens förflyttning. Särskilt må erinras om den i en tidigare utredning hävdade uppfattningen, att de olika anläggningarna lämpligen borde förläggas i nära grannskap av varandra, då därigenom personalen bättre skulle kunna utnyttjas. Denna synpunkt kan knappast sägas ha ägnats tillbörlig uppmärksamhet vid de åtgöranden med avseende å örlogsbasens förläggning, som under de senaste åren ägt rum. Genom uppflyttningen å olika håll av skolor och utbildningsanstalter hava sålunda möjligheterna till en samlad förläggning av örlogsbasen tillspillogivits. Enligt revisorernas mening bör, innan ytterligare medel för mera bestående anläggningar anvisas till örlogsbasen, frågan om dess framtida förläggning hava bringats till sin lösning.

§ 9.

Under de gångna krigsåren, då förstärkt försvarsberedskap varit rådande, har riksdagen vid sidan av riksstaten för förstärkning av rikets försvarsberedskap ställt medel till Kungl. Maj:t förfogande på särskilda beredskapsstater att lända till efterrättelse såsom förskottsstater. För reglering av utgifter, verkställda inom dessa staters ram, hava anslag anvisats å tilläggsstat. Någon gränsdragning mellan medelsdispositionen å riksstat respektive förskottsstat har under nämnda förhållanden icke alltid varit möjlig.

Förskotts-
stats- och
krigstitel-
redovisningen
under den
förstärkta
försvars-
beredskapen.

Revisorerna hava ansett det vara av intresse att till närmare belysande av

utvecklingen av medelsredovisningssystemet under beredskapstiden lämna nedanstående redogörelse.

I samband med utfärdande av krigsredovisningsbestämmelser eller eljest har såväl Kungl. Maj:t som de centrala förvaltningsmyndigheterna meddelat föreskrifter, som i olika hänseenden begränsat anslagsmedlens användande.

Beträffande handläggning av ärenden av teknisk och ekonomisk natur vid krigsmakten under den förstärkta försvarsberedskapen har krigsförvaltningsreglementet varit gällande, vilket reglemente i förhållande till fredsbestämmelserna medgivit en betydligt längre gående decentralisering av beslutanderätten i hithörande ärenden. Då ärendenas ändamålsenliga handläggning det krävde, kunde sålunda beslutanderätten tilldelas till och med chef för underavdelning av förband eller annan organisation, under förutsättning blott att denne vore av officers tjänsteställning.

I skrivelse den 12 maj 1939, nr 243, hade riksdagen anmält, att riksdagen i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition den 10 mars 1939, nr 235, framlagda förslag och en inom riksdagens första kammare väckt motion, nr 298,

dels godkänt det vid statsrådsprotokollet över finansärenden för den 10 mars 1939 fogade förslaget till beredskapsstat för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1939/40;

dels bemyndigat Kungl. Maj:t att vid krig eller krigsfara fastställa denna beredskapsstat eller viss del därav att lända till efterrättelse såsom förskottsstat samt att ställa å förskottsstaten uppförda anslag till vederbörande myndigheters förfogande;

dels förklarar, att därest nämnda bemyndigande tagits i anspråk för försvarsdepartementets del i avseende å ett sammanlagt belopp av 100 miljoner kronor, ytterligare medel av de å beredskapsstaten för samma departement upptagna anslagsbeloppen icke finge disponeras under annan förutsättning än att Konungen låtit riksdagskallelse utgå eller riksdagen ändock skulle inom tjugo dagar sammanträda;

dels ock medgivit, att under samma förutsättning i beredskapsstaten angivna särskilda anslagsbelopp finge överskridas.

Den 26 augusti 1939 sattes beredskapsstaten i kraft såsom förskottsstat. Å denna fanns för varje försvarsgren allenast ett anslag. För att en närmare redovisning av kostnaderna vid beredskapsförbanden skulle kunna erhållas, föreskrevs genom försvarsdepartementets ämbetsskrivelse den 3 september 1939 angående redovisning av vissa kostnader för förstärkt försvarsberedskap m. m., att utgifterna för vederbörliga i och för anbefalld förstärkt försvarsberedskap organiserade förband m. m. vid armén skulle redovisas under ett antal särskilda titlar (krigstitlar). Dessa titlar erhöles därmed karaktären av statistiska undertitlar till förskottsstatens anslag.

Genom ämbetsskrivelse den 2 december 1939 angående redovisning av vissa mobiliseringskostnader föreskrevs, att i ämbetsskrivelsen den 3 september 1939 intagna redovisningsbestämmelser skulle gälla jämväl i fråga om sådana förband m. m., vilka organiserades i anledning av anbefalld partiell

mobilisering. Motsvarande bestämmelser meddelades även samma dag för marinen.

Dessförinnan hade frågan om användningen av krigstitlarna såsom undertitlar till förskottsstaten underställts 1939 års urtima riksdag genom proposition nr 73.

Sedan försvarsmakten i sin helhet blivit försatt på krigsfot, förordnade Kungl. Maj:t genom brev den 19 april 1940 med anledning av en av arméförvaltningen i skrivelse den 13 februari 1940 gjord framställning, att allmänna krigsförvaltningsreglementet och krigskassareglementet skulle tills vidare från och med tidpunkt, arméförvaltningen finge fastställa, äga tillämpning med avseende å samtliga truppförband och organisationer vid armén ävensom försvarsstaben.

I samband härmed förordnade Kungl. Maj:t bland annat, att redovisning av utgifterna under de anslag, vilka disponerades och utbetalades av arméförvaltningen, skulle tills vidare från och med den av arméförvaltningen enligt ovan fastställda tidpunkten ske å krigstitlar. Beslut, som av Kungl. Maj:t meddelats angående anvisande av medel från anslag, vilkas utgiftsredovisning sålunda skulle ske å krigstitlar, skulle alltjämt äga tillämpning. De särskilda bestämmelser, som för redovisningen å krigstitlar befunnas erforderliga, skulle utfärdas av arméförvaltningen. Motsvarande föreskrifter meddelades för marinen och flygvapnet.

I budgetredovisningen för budgetåret 1939/40 redovisades emellertid samtliga anslag, som icke avsågo löpande beredskapskostnader, specifikt. Detta innebar, att samtliga anslag av engångskaraktär enligt riksräkenskapsverkets uppfattning borde undantagas från krigstitelredovisningen. Denna redovisning godkändes av Kungl. Maj:t genom nådigt brev den 18 oktober 1940.

Genom beslut den 28 juni 1940 ställde Kungl. Maj:t ett å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1939/40 under fjärde huvudtiteln anvisat förslagsanslag till täckning av vissa försvarskostnader till vederbörande centrala förvaltningsmyndigheters samt länsstyrelsernas förfogande, varjämte Kungl. Maj:t förordnade, att i samband med avslutande av räkenskaperna för budgetåret 1939/40 ersättning från nyssnämnda tilläggsstatsanslag skulle tillföras de å förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. för nämnda budgetår uppförda förskottsanslagen till Lantförsvaret (Da), Sjöförsvaret (Ea), Flygvapnet (Fa) samt Försvarsväsendet i allmänhet: Engångsutgifter (Ga) och Löpande utgifter (Gb) för de utgifter, som bestritts å dessa förskottsanslag och som icke i annan ordning blivit ersatta.

Från och med budgetåret 1940/41 erhöles även specifik redovisning för samtliga till förskottsstaten hänförliga engångsutgifter.

I kungl. brev den 4 juli 1941 ställdes för budgetåret 1940/41 täckningsanslag till vederbörande myndigheters förfogande, varvid tillika föreskrefs, att samtliga anvisningar å förskottsanslaget Försvarsväsendet i allmänhet: Engångsutgifter (Ga) å förskottsstaterna för försvarsväsendet m. m. för budgetåren 1939/40 och 1940/41 skulle i bokförings- och redovisningshänseende

av vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter likställas med reservationsanslag.

Vidare förordnades, att tilläggsstatsanslaget till Täckning av vissa försvarskostnader: Engångsutgifter skulle uppdelas i särskilda undertitlar enligt viss förteckning med angivna belopp samt att undertitlarna i redovisningshänseende skulle behandlas såsom skilda anslag, från vilka vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter skulle hava att avföra erforderliga medel för täckning av sådana under budgetåret 1940/41 gjorda utbetalningar från det å förskottsstaten för försvarsväsendet m. m. för budgetåret 1940/41 uppförda förskottsanslaget Försvarsväsendet i allmänhet: Engångsutgifter, vilka icke i annan ordning blivit ersatta.

Slutligen föreskrevs, att tilläggsstatsanslaget till Täckning av vissa försvarskostnader: Löpande utgifter skulle disponeras för täckning av de utgifter, som under budgetåret 1940/41 avförts å förskottsanslagen till Lantförsvaret (Da), Sjöförsvaret (Ea), Flygvapnet (Fa) samt Försvarsväsendet i allmänhet: Löpande utgifter (Gb), till den del nämnda anslag icke kunde beredas täckning från andra å riksstat och tilläggsstat för löpande utgifter anvisade anslag; och skulle utgifterna å förenämnda tilläggsstatsanslag redovisas specificerade i anslutning till den genom Kungl. Maj:ts beslut den 28 juni 1940 föreskrivna krigstitelredovisningen. Från och med den 1 juli 1941 motsvarade de för dessa anslag fastställda undertitlarna de i riksstaten uppförda grupperubrikerna för fjärde huvudtitelns anslag.

Enligt kungl. brev den 13 juni 1941 till arméförvaltningen, marinförvaltningen och flygförvaltningen angående redovisningen av vissa försvarskostnader skulle för de i riksstaten för budgetåret 1941/42 under rubrikerna A. Försvarsdepartementet, B. Centrala förvaltningsmyndigheter, D. Vissa försvarsväsendet tillhörande institutioner och E. Diverse angivna myndigheterna och utgiftsändamålen uppläggas krigstitlar med samma nomenklatur och benämning som de i riksstaten uppförda anslagen.

Utgifter, hänförliga till under rubriken C. Försvarskrafterna uppförda, för individualiserade materielanskaffningar avsedda anslag eller dylika äldre anslag, skulle enligt de för medelsanvisningarna gällande bestämmelserna redovisas å sina anslag, vilka därvid hos arméförvaltningen (marinförvaltningen, flygförvaltningen) skulle uppföras såsom undertitlar till krigstitlarna för försvarskrafterna.

Å krigstiteln Ca 14 (Cb 10, Cc 10) Byggnader och markområden finge icke redovisas andra utgifter än sådana, till vilkas bestridande medel ställts till förfogande å förskottsstaten för försvarsväsendet, eller som avsåge underhåll av byggnader, vilka uppförts med anlåtande av anslag å nämnda stat och beträffande vilka beslut om överföring till försvarsväsendets fastighetsfond ännu icke hade meddelats.

Utgifter, hänförliga till förskottsstatens anslag till engångsutgifter, skulle — med iakttagande av de särskilda bestämmelser, som för dessa anvisningar kunde komma att av Kungl. Maj:t meddelas — av arméförvaltningen (marinförvaltningen, flygförvaltningen) redovisas å de för försvarskrafterna fast-

ställda krigstitlarna, varvid de genom särskilda undertitlar skulle särskiljas från övriga å dessa titlar redovisade utgifter.

Enligt kungl. brev den 30 juni 1942 angående redovisningen av vissa försvarskostnader skulle de den 13 juni 1941 meddelade bestämmelserna angående enhetlig krigsredovisning i tillämpliga delar gälla jämväl under budgetåret 1942/43.

I kungl. brev samma dag angående anslag under fjärde huvudtiteln å förskottsstaten för försvarsväsendet för budgetåret 1942/43 föreskrevs att kostnader, som i enlighet med av Kungl. Maj:t för varje särskilt fall meddelade bestämmelser skulle bestridas från det å förenämnda förskottsstat uppförda förskottsanslaget Cd Engångsutgifter (Ga), skulle på sätt närmare framginge av propositionen nr 356 till 1942 års riksdag enligt Kungl. Maj:ts bestämmande redovisas under vissa särskilda delposter, nämligen:

- 1) Utgifter i anledning av för riksdagen anmälda beslut m. m.
- 2) Utgifter i anledning av för riksdagen anmälda äskanden m. m.
- 3) Övriga utgifter.

Under beredskapstiden hava alltså använts två krigstitelsystem, det ena omfattande undertitlar till förskottsstatens anslag till löpande utgifter, det andra omfattande undertitlar till förskottsstatens anslag till engångsutgifter. För de senare har därjämte lämnats särskild redovisning för varje under förskottsstatens anslag till engångsutgifter meddelad anvisning, varvid varje anvisning i räkenskaperna skolat behandlas såsom särskilt reservationsanslag. Specifik redovisning har vidare lämnats för varje för särskilt ändamål i riksstaten anvisat reservationsanslag. Redogörelser för meddelade anvisningar hava lämnats riksdagens vederbörande utskott.

Från och med den 1 juli 1944 har krigstitelredovisningen upphört och nytt redovisningssystem införts, innebärande närmare anslutning till riksstatsens anslagsindelning. För sådana till förskottsstaten hänförliga utgifter som icke kunnat fördelas efter riksstatsens anslagsindelning hava härvid fastställts särskilda redovisningstitlar.

Av de här omnämnda bestämmelserna följer, att vederbörande myndigheter icke haft befogenhet använda förskottsstatens anslag till löpande utgifter och för dessa anslag fastställda undertitlar till nyanskaffning av krigsmateriel, byggnadsarbeten, som ej avse flyttbara baracker för beredskapsförband m. fl. engångsutgifter, samt ej heller för sådana fredsmässiga försvarsutgifter, som normalt skola täckas från riksstatsanslag.

Revisorernas granskning har givit vid handen, att de militära myndigheterna i stor utsträckning brutit mot dessa bestämmelser. Till belysande härav må anföras följande exempel.

Under § 12 i sin berättelse anförde sålunda 1944 års revisorer beträffande krigssjukvården på Gotland, bland annat, att förhållandena i samband med uppförandet av ett krigssjukhus i Lärbro syntes revisorerna högst anmärkningsvärda i det att, utan att anslag för ändamålet beviljats eller bemyndigande i någon form av högre förvaltningsmyndighet givits, avsevärda belopp med anlitanande av krigstiteln för hälso- och sjukvård av den värnplik-

tige chefläkaren vid sjukhuset använts för sjukhusets uppförande. I nämnda fall vore utgifterna av den beskaffenhet, att de enligt gällande föreskrifter skolat belasta förskottsstatens anslag till engångsutgifter, för vilka emellertid fordrats särskilt bemyndigande av Kungl. Maj:t.

Under § 8 i förevarande berättelse hava revisorerna beträffande förläggningen av Stockholms örlogsbas framhållit, att utom de kostnader, som av riksdagen anvisats för byggnadsarbeten, betydande belopp för samma ändamål utan vare sig riksdagens eller Kungl. Maj:ts särskilda bemyndigande avförts å förskottsanslag.

Den av revisorerna företagna undersökningen har vidare givit vid handen, att utom i nämnda fall byggnadsverksamhet i avsevärd utsträckning under beredskapstiden förekommit utan att medel härför i vederbörlig ordning ställts till förfogande. Av uppgifter, som stått till revisorernas förfogande, framgår sålunda bl. a., att central förvaltningsmyndighet i vissa fall bemyndigat underordnade myndigheter att med anlitande av medel å förskottsstaten utföra byggnadsföretag, vilka icke kunna anses hava haft avseende å den omedelbara förstärkningen av rikets försvarsberedskap och för vilka förskottsstaten sålunda icke lärer hava varit avsedd. I vissa fall hava underordnade myndigheter i strid mot av central förvaltningsmyndighet givna föreskrifter bedrivit byggnadsverksamhet, därvid kostnader av enahanda art vid olika tillfällen bokförts å olika krigstitlar. I de uppgifter, som av revisorerna i förevarande hänseende inforrats, har ofta kommit till synes en viss oklarhet rörande den myndighet, som beslutat de olika byggnadsföretagen, ävensom osäkerhet beträffande tillämpningen av krigsredovisningsföreskrifterna.

Revisorernas
uttalande.

Revisorerna äro väl medvetna om nödvändigheten av att vederbörande myndigheter vid krig eller krigsfara erhålla vittgående rörelsefrihet i fråga om medelsanvändningen. Det är emellertid ägnat att ingiva allvarliga betänkligheter, då — såsom i många fall skett — vederbörande myndighet i strid med gällande förvaltnings- och redovisningsföreskrifter anlitat förskottsstaten för utgifter, för vilka denna icke varit avsedd. Revisorerna vilja dock medgiva, att vissa i redogörelsen anmärkta missförhållanden kunna hänföras till dels oklarhet i utfärdade föreskrifter och dels avsaknad i vissa avseenden av bestämmelser. Det har särskilt uppmärksammats, att skillnaden mellan begreppen löpande utgifter och engångsutgifter icke till fullo klargjorts för de utanordnande myndigheterna. Krigstitelredovisningssystemet synes särskilt under beredskapstidens första år icke heller hava fyllt de fordringar, som bort kunna ställas på detsamma. Den långtgående decentraliseringen av beslutanderätten i förvaltningsärenden, som krigsförvaltningsreglementet medgivit, har ofta haft till följd, att personal med otillräckliga insikter och erfarenheter erhållit alltför vittgående befogenheter, vilket medfört mindre ändamålsenliga dispositioner. Slutligen torde kunna konstateras, att de kontrollerande organen icke kunnat helt fylla sina uppgifter. Delvis torde dessa förhållanden hava berott på att såsom ovan framhållits er-

forderliga för krig och krigsfara lämpade regler icke alls eller endast delvis funnits utarbetade samt att omfattande organisatoriska omläggningar behövt genomföras under rådande beredskap.

Det har syntts revisorerna angeläget, att i anslutning till de beredskapsstater för försvarsväsendet, som årligen underställas riksdagen, närmare överväges, vilka dispositionsregler, som skola gälla för de å dessa uppförda anslagen. Därvid vilja revisorerna särskilt understryka betydelsen av tydliga föreskrifter till förhindrande av att utgifter av engångsnatur komma att belasta förskottsanslag till löpande utgifter. Frågan om omfattningen av krigsförvaltningsmyndigheternas beslutanderätt i ekonomiskt avseende under beredskapsförhållanden synes även böra göras till föremål för särskild prövning.

FEMTE HUVUDTITELN.

Socialdepartementet.

§ 10.

Kontrollen
över barna-
vårds-
nämndernas
redovisningar
av mödra-
hjälpsmedel.

Enligt förordningen den 11 juni 1937, nr 339, om mödrahjälp kan kvinna, som i anledning av havandeskap eller barnsbörd är i uppenbart behov av understöd, tillerkännas mödrahjälp av statsmedel. Hjälpen lämnas i den form, som för varje särskilt fall finnes lämpligast, i en eller flera poster till ett sammanlagt belopp av i regel högst 400 kronor.

För behandling av frågor rörande mödrahjälp finnes i varje landstingsområde eller stad utanför landsting en mödrahjälpnsämnd. Utbetalning av mödrahjälp, som beviljats av dylik nämnd, sker genom vederbörande barnavårdsnämnd, som jämväl skall övervaka, att hjälpen kommer till användning i enlighet med givna föreskrifter.

Enligt bestämmelserna i kungörelsen den 22 oktober 1937, nr 848, med tillämpningsföreskrifter till förenämnda förordning skall beslut, varigenom mödrahjälp beviljats, av mödrahjälpnsämnden ofördröjligen delgivas länsstyrelsen, som har att till den barnavårdsnämnd, på vilken det ankommer att verkställa beslutet, utanordna det belopp, vartill kostnaderna för hjälpen enligt beslutet högst må uppgå.

Barnavårdsnämnd, som har att verkställa dylikt beslut, skall föra dagbok över de åtgärder, som i varje ärende av nämnden vidtagas, samt de utbetalningar, som göras. Dagbok skall härvid föras med särskilt upplägg för varje ärende. Barnavårdsnämnds räkenskaper rörande mödrahjälpverksamheten skola föras skilda från nämndens räkenskaper i övrigt.

Inträffa sådana omständigheter, att mödrahjälp, varom beslut meddelats, enligt barnavårdsnämndens mening ej bör vidare utgå eller bör lämnas i annan form eller på andra villkor än i beslutet föreskrivits, åligger det barnavårdsnämnden att därom lämna meddelande till mödrahjälpnsämnden för den åtgärd, mödrahjälpnsämnden finner påkallad.

Det åligger barnavårdsnämnd att årligen före den 1 april och den 1 oktober till länsstyrelsen insända utdrag av dagboken över sådana ärenden, i vilka hjälpverksamheten avslutats under nästföregående kalenderhalvår. De till länsstyrelsen insända utdragen skola åtföljas av vederbörliga verifikationer i huvudskrift, tydligt utvisande tiden för utbetalning samt till vem och för vilket ändamål utbetalning skett. Därest de till barnavårdsnämndens förfogande för ifrågavarande ärenden ställda medlen icke i sin helhet tagits

i anspråk, skola samtidigt till länsstyrelsen återlevereras sålunda odisponerade belopp.

Vid avgivande av redovisning som nu sagts skall barnavårdsnämnden jämväl till länsstyrelsen inleverera belopp, som återbetalats å utlämnade lån.

Det åligger länsstyrelsen att granska av barnavårdsnämnd avgiven redovisning samt att, om därvid befinnes att barnavårdsnämnden utbetalat medel i strid mot mödrahjälpsnämndens beslut eller givna föreskrifter, framställa anmärkning mot redovisningen. Barnavårdsnämnd är skyldig att på anmodan tillställa länsstyrelsen eller mödrahjälpsnämnden utdrag av dagboken över mödrahjälpsverksamheten inom kommunen även å annan tid och i andra fall än nyss sagts.

Enligt givna föreskrifter ankommer det sålunda på vederbörande länsstyrelse att kontrollera, dels att beviljad mödrahjälp använts på i mödrahjälpsnämnds beslut föreskrivet sätt, dels ock att barnavårdsnämnd ställer sig gällande föreskrifter angående redovisning av utbetald mödrahjälp till efterrättelse. Tillsyn över mödrahjälpsverksamheten i dess helhet utövas av socialstyrelsen, som har att med biträde av fattigvårds- och barnavårdskonulenterna utöva kontroll över att för denna verksamhet gällande bestämmelser iakttagas samt äger att i sådant avseende meddela nödiga råd och anvisningar.

I sin egenskap av tillsynsmyndighet infortrade socialstyrelsen den 13 juni 1944 från samtliga länsstyrelser uppgift dels om och i vad mån från länsstyrelsernas sida framställd anmärkning avsett mera betydelsefullt åsidosättande av mödrahjälpsnämnds beslut eller av socialstyrelsen meddelade anvisningar, dels ock i vad mån barnavårdsnämnderna vid nämnda tidpunkt fullgjort sina redovisningar av omhänderhavda mödrahjälpsmedel i enlighet med i tillämpningskungörelsen givna föreskrifter. Revisorerna, som tagit del av de inkomna svaren, hava därvid gjort följande iakttagelser.

Anmärkningar hava framställts av så gott som samtliga länsstyrelser, i en del fall mot ett fåtal barnavårdsnämnder, i andra däremot mot så gott som samtliga ifrågakommande nämnder. De framställda anmärkningarna hava varit av både saklig och formell natur.

Revisorerna hava i detta sammanhang allenast upptagit till granskning redovisningen av mödrahjälpsmedlen i formellt avseende. Vad denna angår synes det vara synnerligen vanligt, framför allt i mindre landskommuner, att redovisningarna, när de inkommit till länsstyrelsen, hava varit ofullständiga. Sålunda hava verifikationer ofta icke bifogats, och i den mån de bifogats hava de ofta icke varit så specificerade att därav klart framgått, huruvida medlen använts i enlighet med mödrahjälpsnämnds beslut. Räkningarna hava vidare icke alltid varit försedda med betalningskvitto och — där de varit ställda till vederbörande barnavårdsnämnd — intyg om varornas mottagande från den, som tillerkänts mödrahjälp. Vidare hava vissa barnavårdsnämnder, utan att föreskrivna utdrag av dagboken bifogats, insänt kvitterade räkningar å utbetald mödrahjälp utan angivande av namnet å den hjälp-sökande eller uppgift å det av mödrahjälpsnämnden beviljade beloppet. I

något fall hava dagböcker i mödrahjälpsärenden icke förts i vederbörlig ordning.

Vad beträffar frågan angående barnavårdsnämndernas skyldighet att till länsstyrelserna avgiva redovisning inom den i tillämpningskungörelsen föreskrivna tiden, hava dessa föreskrifter i ett stort antal fall icke nöjaktigt följts.

Länsstyrelsen i Värmlands län meddelade sålunda, att fem barnavårdsnämnder icke redovisat ärenden, där mödrahjälp beviljats redan 1939. Fem barnavårdsnämnder hade icke redovisat ärenden, där mödrahjälpsnämndens beslut förelegat år 1940, sex nämnder ärenden från år 1941, varjämte ett stort antal ärenden från fjorton kommuner, där mödrahjälp beviljats under år 1942, kvarstodo oredovisade.

I Västmanlands län hade en barnavårdsnämnd ännu icke redovisat ärenden, där mödrahjälp beviljats under 1938 och 1939. I samma län hade två kommuner icke slutredovisat ärenden för 1941, sex kommuner ärenden för 1942 samt tjugufyra kommuner ärenden för 1943.

Länsstyrelsen i Norrbottens län meddelade, att Piteå stads barnavårdsnämnd försummat avgiva redovisning för såväl första halvåret 1943 som även för vissa ärenden avseende tidigare år.

Enligt länsstyrelsen i Gotlands län har det varit förenat med icke ringa besvär att förmå nämnderna att i tid avgiva redovisningar. Allenast ungefär hälften av dessa eller ett femtiotal hade i tid inkommit med redovisningar. Tre nämnder hade i november 1944 ännu icke redovisat under andra halvåret 1943 avslutade ärenden.

I februari 1945 hade av barnavårdsnämnderna i Älvsborgs län åtta nämnder icke lämnat redovisning för under andra halvåret 1943 avslutade ärenden, varjämte förutom fyra av dessa ytterligare fyra underlåtit lämna redovisning för år 1942 och första halvåret 1943. Länsstyrelsen, som tidigare hade anmodat ifrågavarande barnavårdsnämnder att fullgöra sin redovisningsskyldighet, hade ånyo med skärpa framhållit nödvändigheten av att utan dröjsmål lämna redovisning.

Enligt länsstyrelsen i Örebro hade ännu i juli 1944 slutredovisning icke inkommit för första halvåret 1943 från bland andra barnavårdsnämnden i Örebro stad. För andra halvåret 1943 saknades redovisning för två nämnder.

Beträffande de flesta länsstyrelser hade slutlig redovisning för under andra halvåret 1943 utgiven mödrahjälp icke av vederbörande barnavårdsnämnder till länsstyrelsen avgivits inom föreskriven tid.

I de fall, då verifikationer icke bilagts eller icke försetts med erforderlig specifikation eller attest, hava ärenden måst skickas på remiss för komplettering, vilket i avsevärd mån fördröjt och försvårat länsstyrelsernas handläggning av mödrahjälpsärendena. En sådan försening synes dock i än högre grad hava föranletts av att barnavårdsnämnderna i stor utsträckning underlåtit att slutredovisa sina ärenden inom därför föreskriven tid. Som ovan påvisats hänför sig denna underlåtenhet tämligen regelmässigt till de ärenden, som ligga i tiden närmast till för att redovisas, men även ärenden av mycket gammalt datum föreligga oredovisade. I vissa fall synas barnavårds-

nämnderna hava haft svårigheter att avgiva redovisning inom stadgad tid, även om ärendet i och för sig slutförts inom bestämd tid, t. ex. på grund av att verifikationer till följd av den hjälpsökandes försumlighet icke avlämnats i tid. I sådana fall hava länsstyrelserna i allmänhet medgivit anstånd med redovisningen. Enligt länsstyrelsernas redogörelser synes dock nämndernas underlåtenhet att redovisa i viss grad bero på försumlighet eller ren tredska. Vederbörande länsstyrelse har först efter upprepade påstötningar kunnat förmå nämnderna att redovisa. I vissa fall har redovisning icke skett. Möjligheterna för länsstyrelsen att inom ramen för sina ämbetsbefogenheter avkräva kommunerna redovisning synas även vara begränsade. Länsstyrelsen i Västerås är sålunda den enda länsstyrelse, som antytt möjligheten av vitesföreläggande enligt 25 § landshövdingeinstruktionen för rättelses vinnande.

Riksdagens år 1939 församlade revisorer upptogo till granskning jämväl anslagen till mödrahjälp. I detta sammanhang berörde nämnda års revisorer även frågan om kontrollen över mödrahjälpmedlen. Revisorerna uttalade därvid, att allvarliga brister vidlåde övervakningen från barnavårdsnämndernas sida av medlens användning ävensom dessa nämnders redovisningar. Revisorerna betonade nödvändigheten av att föreskrifter ofördröjligen utfärdades, vilka reglerade barnavårdsnämndernas skyldigheter i fråga om mödrahjälp. Därvid borde enligt revisorerna tydligt klarläggas, att barnavårdsnämnderna i likhet med andra kommunala myndigheter med likartade uppgifter vore ansvariga för sådana oriktiga och uppenbart olämpliga åtgärder, som innefattade ekonomiska förfoganden utanför ramen för gällande bestämmelser.

I skrivelse till statsrådet och chefen för socialdepartementet den 4 oktober 1939 meddelade socialstyrelsen, att styrelsen funne det önskvärt, att granskningen av barnavårdsnämndernas mödrahjälpssverksamhet gjordes sådan, att därigenom en verklig kontroll över mödrahjälpens användning erhöles, och hemställde i samband därmed, att statsrådet ville taga upp frågan om fastställande av vissa enhetliga grunder beträffande gransknings skyldigheten.

I anledning härav föreslog Kungl. Maj:t i proposition till 1940 års riksdag, bland annat, att i mödrahjälpförordningen skulle införas en bestämmelse, att medel vilka barnavårdsnämnd utbetalat i strid mot mödrahjälpnsämndens beslut eller givna föreskrifter, av nämnden skulle återbetalas på föreläggande av länsstyrelse, i den mån skäl till eftergift icke förelåge. Föredragande departementschefen förutsatte, att bestämmelsen icke skulle komma till användning annat än i mera uppenbara fall, då tredska eller försummelse i större omfattning eller av allvarligare beskaffenhet hos barnavårdsnämnd förelegat. I en motion i första kammaren i anledning av propositionen framhölls, att genom den i propositionen föreslagna anordningen ett personligt betalningsansvar skulle komma att lagfästas gentemot barnavårdsnämnds ledamöter. Gällande rätt kände enligt motionären icke till någon befogenhet för förvaltningsmyndighet att av kommunala förtroendemän utkräva ett sådant personligt betalningsansvar — detta fastän kommunala organ i åtskil-

liga fall hade att träffa avgöranden om dispositionen av statsmedel. Det vore även av påtaglig betydelse ur rättssäkerhetssynpunkt, att frågan om betalningsansvar bleve utredd och bedömd enligt de för rättegångsmål i allmänhet gällande grunder. Motionären förutsatte emellertid, att barnavårdsnämnds ledamöter borde bära ett ekonomiskt ansvar för felaktiga åtgärder. Frågan vore endast på vilket sätt ett sådant ansvar borde utkrävas. Tredje särskilda utskottet framhöll i sitt utlåtande över propositionen, att med det föreslagna stadgandet en form av redogöraransvar gentemot staten skulle införas för kommunala förtroendemän vid omhändertagande av statsmedel. Utskottet fann därför starka betänkligheter råda mot att utan en mera ingående undersökning införa ett stadgande därom på ett speciellt område som det förevarande, så mycket mera som utskottet icke kunde finna att någon liknande bestämmelse förekomme i andra fall, där kommunala organ omhändertog statsmedel. I anledning härav blev den i propositionen föreslagna bestämmelsen icke godkänd av riksdagen.

Revisorernas
uttalande.

Den av revisorerna lämnade redogörelsen ger vid handen, att barnavårdsnämndernas redovisningar av mödrahjälpsmedlen allt fortfarande äro behäftade med vissa brister. Svårigheter förefinnas för de granskande myndigheterna, länsstyrelserna, att komma till rätta med detta problem. Detta synes i sin tur bero på oklarhet beträffande länsstyrelsernas möjligheter att anlita tvångsmedel mot en försumlig barnavårdsnämnd.

Såsom förut framhållits, avvisade 1940 års riksdag Kungl. Maj:ts förslag att i mödrahjälpsförordningen införa en bestämmelse, som medgäve länsstyrelsen möjlighet att förelägga försumlig barnavårdsnämnd att återbetala medel, vilka icke av nämnden nöjaktigt redovisats. Vid frågans behandling inom riksdagen framhöll vederbörande utskott i anslutning till en inom riksdagen i ärendet väckt motion, att genom det i propositionen föreslagna stadgandet en form av redogöraransvar gentemot staten skulle införas för kommunala förtroendemän vid omhändertagande av statsmedel. Vidare fann utskottet, som icke ansåg sig i detta sammanhang kunna överblicka frågan, huruvida ett sådant ansvar i allmänhet skulle kunna anses lämpligt, starka betänkligheter möta mot att utan en mera ingående undersökning införa ett stadgande därom på ett speciellt område som det förevarande, så mycket mera som utskottet icke kunde finna, att någon liknande bestämmelse förekomme i andra fall, där kommunala organ omhändertog statsmedel. I praktiken kunde man räkna med att till återbetalning anmärkta belopp i de flesta fall komme att återlevereras till statsverket, och i händelse av vägran stode domstolsvägen öppen.

I sitt utlåtande erinrade utskottet även, att regeringsrätten i utslag ogillat av en barnavårdsnämnd anförda besvär över att vederbörande länsstyrelse förelagt nämnden att på grund av bristande redovisning bland annat i formellt avseende (kvitto å disponerade medel saknades) återbetala visst belopp (R. Å. 1939 not S 460, jfr även not S 344). I detta sammanhang uttalade utskottet emellertid att — även om barnavårdsnämndens ansvarighet härige-

nom måste anses fastställd — rent praktiskt föga torde vara vunnet härmed, enär ett i dylik administrativ ordning vunnet fastställelsebeslut icke torde kunna verkställas i exekutiv ordning.

Revisorerna finna det uppenbart att, därest man vill försäkra sig om en riktig användning av mödrahjälpsmedlen, en effektivare kontroll över redovisningen av dessa medel måste anordnas. Det förefaller otillfredsställande, att ett uppseendeväckande och omständligt domstolsförfarande i sista hand måste anlitas för införskaffande av nöjaktig redovisning. Man kommer emellertid här lätt in på svårlösta spörsmål av stor principiell räckvidd. I varje fall synes det emellertid angeläget, att de kommunala revisorernas granskning utsträckes att omfatta även mödrahjälpsmedlen. En sålunda utvidgad granskning torde utgöra en förutsättning för ett riktigt fullgörande av den kommunala revisionen, vilken icke är effektiv utan att den omfattar samtliga under de kommunala myndigheternas förvaltning stående kassor. I gällande bestämmelser finnes emellertid intet nämnt om de kommunala revisorernas ställning i fråga om granskning av mödrahjälpsmedlen. I detta sammanhang må nämnas, att det förekommit såväl att barnavårdsnämnder motsatt sig, att de kommunala revisorerna granska sådana medel, som även att revisorerna vägrat att ingå på en granskning av desamma. Starka skäl tala emellertid för att de kommunala revisorerna åläggas att granska ifrågavarande medel.

§ 11.

Enligt bestämmelserna i förordningen den 11 juni 1937 (nr 339) om mödrahjälp må kvinna, som i anledning av havandeskap eller barns börd är i uppenbart behov av understöd, tillerkännas mödrahjälp av statsmedel. Då anledning därtill finnes, må mödrahjälp helt eller delvis lämnas såsom räntefritt lån. Vid utlämnande av mödrahjälp, som beviljats i form av lån, skall barnavårdsnämnd tillse, att vederbörlig skuldförbindelse och, där så föreskrivits, säkerhetshandling avlämnas. Sådan lånehandling skall av barnavårdsnämnden på betryggande sätt förvaras, till dess lånet blivit återbetalat. Återbetalning av lån skall göras till barnavårdsnämnden och åligger det nämnden att tillse, att lån inom föreskriven tid återbetalas. Finner nämnden rättsliga åtgärder böra vidtagas för indrivning av oguldet lånebelopp, har nämnden att göra anmälan därom till mödrahjälpsnämnden och äger mödrahjälpsnämnden att påkalla biträde av länsstyrelsen för vidtagande av erforderliga åtgärder. Har mödrahjälp lämnats i form av lån, må, där det finnes skäligt, den mödrahjälpsnämnd, som beviljat hjälpen, medgiva uppskov med återbetalningen intill tio år. På framställning av nämnden må socialstyrelsen, då skäl därtill äro, medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet med avseende å hela återstående lånebeloppet eller del därav. Ansökan av låntagare om uppskov med återbetalning av lånebelopp eller befrielse från återbetalningsskyldighet bör mottagas av barnavårdsnämnden och av denna förutom eget yttrande överlämnas till mödrahjälpsnämnden. I samband med redovisningen av ärenden, i vilka hjälpverksamheten av-

Lån till
mödrahjälp.

slutats under föregående kalenderhalvår, skall barnavårdsnämnden till länsstyrelsen inlämna belopp, som under kalenderhalvåret återbetalats å utlämnade lån.

Mödrahjälpens huvudform är bidrag utan återbetalningsskyldighet. Hjälpen kan lämnas såsom lån, »då anledning därtill finnes». Beträffande frågan i vilken form mödrahjälpen bör utgå framhöll befolkningskommissionen i betänkande med förslag till moderskapspenning och mödrahjäl, att vid prövning av ansökan om hjälp städse borde undersökas, huruvida kvinnans ekonomiska möjligheter vore sådana, att hon skäligen borde kunna på kortare tid återbetala erhållen hjälp. Därest så ansåges vara fallet, borde hjälp endast lämnas i form av lån. Lån komme i anledning härav att bliva formen för hjälp framför allt åt kvinnor, vilkas hjälpbehov vore av utpräglat tillfällig natur. Då denna kategori av kvinnor endast undantagsvis skulle kunna anses berättigad till hjälp i form av direkta bidrag, ansåg kommissionen därför förekomsten av låneformen möjliggöra, att kretsen av dem, som kunde ifrågakomma till hjälp, skulle kunna väsentligt utvidgas. Med hänsyn till mödrahjälpens syfte att motverka aborter vore detta av särskild betydelse, eftersom de abortsökande kvinnorna till icke ringa del torde vara att söka inom den angivna kategorien kvinnor. Endast genom tillvaron av en sådan hjälpform som lån ansåg kommissionen möjlighet finnas att bisträcka även de kvinnor, vilka aldrig skulle vilja mottaga något understöd av samhället, även om detta ej hade karaktär av fattigvård.

I proposition nr 38 till 1937 års riksdag med förslag till förordning om moderskapspenning m. m. uttalade chefen för socialdepartementet bland annat, att förekomsten av en låneform skulle kunna erbjuda åtskilliga fördelar. Exempelvis kunde, där hjälp till en ogift moder måste beviljas utan hänsynstagande till faderns ekonomiska förhållanden (då barnafadern vägrade att utgiva bidrag eller ej kunde anträffas eller faderskapet vore tvistigt) i nämndens beslut föreskrivas, att hjälpen eller viss del därav, motsvarande faderns beräknade bidrag, skulle utgå såsom lån. Visade det sig sedan, att fadern ej kunde utgiva beräknat bidrag, borde lånet eller motsvarande del därav efterskänkas av Kungl. Maj:t på anmälan av vederbörande mödrahjälpsnämnd.

I samband med avlåtande av proposition nr 5 till 1940 års urtima riksdag med förslag till förordning om ändring i vissa delar av mödrahjälpsförordningen anförde departementschefen bland annat, att hela låneformen inom denna hjälpverksamhet vore behäftad med svagheter, som gjorde den mindre användbar. Möjligheterna för en vare sig gift eller ogift kvinna i små omständigheter att kunna återbetala dessa lån utan att på nytt komma i svårigheter syntes i allmänhet icke vara stora. Låneformen borde därför i huvudsak reserveras för kvinnor i mera tillfälliga trångmål i samband med havandeskap eller barnsörd men normalt i sådana omständigheter, att de skäligen borde kunna på kortare tid återbetala hjälpen. Däremot borde enligt departementschefen vid beviljande av mödrahjäl hänsyn tagas till de

underhållsbidrag, som kunna påräknas för såväl moder som barn från barnafadern.

Genom beslut av 1940 års urtima riksdag har socialstyrelsen bemyndigats att såsom tillsynsmyndighet över mödrahjälpsverksamheten lämna råd och anvisningar till mödrahjälpsnämnder och barnavårdsnämnder. I anledning härav har styrelsen i sin år 1942 utgivna handbok för mödrahjälpsverksamheten även närmare uppdragit riktlinjerna för mödrahjälpslånens tillämplighetsområde. I överensstämmelse med departementschefens ovannämnda uttalande avses här mödrahjälpslånen i första hand bära reserveras för de normalt mera välsituerade. Sålunda anser socialstyrelsen lån bära komma i fråga i sådana fall, då såväl mannen som hustrun äro förvärvsarbetande och då hustrun med sannolikhet kan förväntas återvända till arbetet efter barnsörden. Låneformen förordas även i vissa fall, då mannen varit inkallad till militärtjänst men har en god civil anställning, som han med sannolikhet kan förväntas återfå vid permitteringen. Lånevägen har även ansetts kunna anlitas för den händelse, att utredningen givit vid handen att mannen av en eller annan anledning tillhandahållit kvinnan hushållspengar med belopp, som är oskäligt lågt i förhållande till hans inkomster. En förutsättning för att lån skall få utgå i dylika fall bör enligt socialstyrelsen vara, att mannen tecknat borgen för lånet. Återbetalningen av lånen i dessa fall anses bära särskilt noga övervakas. Slutligen bör lån kunna utgå även till sökande, som av annan anledning än de angivna befinner sig i tillfälligt trångmål. En ytterligare förutsättning anses dock i dessa fall vara, att vederbörande i framtiden kan påräkna regelbundet arbete med så goda inkomster att bidrag utan återbetalningsskyldighet icke bör ifrågakomma enligt de i det föregående angivna normerna. Lån bära vidare undantagsvis kunna beviljas även i vissa fall, då bidrag utan återbetalningsskyldighet skulle vara försvarligt med hänsyn till sökandens inkomster vid tiden för utredningen. Det gäller här sådana fall, då sökanden har utsikter att inom en nära framtid förbättra sin ekonomiska ställning. Exempel härå är, då sökanden ligger i skilsmässa eller då överhuvud sökandens ekonomiska ställning icke kan överblickas förrän efter en kortare tid. Frågan huruvida mödrahjälpsbidraget slutgiltigt skall få karaktären av bidrag eller lån kan i dessa fall ännu vid tiden för beslutet icke avgöras, varför bidraget tills vidare lämpligen beviljas såsom lån.

Såsom ovan framhållits må socialstyrelsen, då skäl därtill äro, medgiva befrielse från återbetalningsskyldighet med avseende å hela återstående lånebeloppet eller del därav. Enligt tidigare gällande bestämmelser tillkom denna rätt Kungl. Maj:t. I underdånig skrivelse den 1 april 1940 hade socialstyrelsen föreslagit överlämnande av beslutanderätten i fråga om lånens efterskänkande till mödrahjälpsnämnderna, vilket enligt styrelsens uppfattning borde verksamt bidraga till bland annat en ökad användning av denna hjälpform. I förutnämnda proposition till 1940 års urtima riksdag uttalade departementschefen, att en överflyttning av rätten att efterskänka lånen till mödrahjälpsnämnderna skulle i hög grad underlätta handläggningen av hithörande

ärenden. Med hänsyn till önskvärdheten av central kontroll över en dylik verksamhet, som eljest lätt kunde utveckla sig efter olika principer och föra med sig olika behandling av låntagare i olika delar av landet, föreslogs där- emot socialstyrelsen få rätt att medgiva befrielse från ifrågavarande åter- betalningsskyldighet. Några närmare direktiv efter vilka linjer dessa avskriv- ningar skola verkställas av socialstyrelsen hava icke meddelats.

Genom beslut den 5 maj 1939 förordnade Kungl. Maj:t, att per den 1 juli 1938 skulle inrättas en diversemedelsfond, benämnd fonden för lån till mödrahjälp, vilken skulle förvaltas av statskontoret och från vilken ifråga- varande lån skulle utlämnas. Avbetalningar å lån skulle över fonden till- föras riksstatens inkomsttitel »Övriga diverse inkomster» och helt eller delvis efterskänkta lån avföras från densamma. Vidare meddelades vissa föreskrif- ter angående länsstyrelsernas skyldighet att till statskontoret redovisa å ut- lämnade lån verkställda amorteringar, ävensom deras rätt att av fonden utfå ersättning för gjorda utbetalningar. I den mån lån utlämnas från fon- den, skola motsvarande belopp av statskontoret överföras till fonden från anslaget till mödrahjälp.

Följande sammanställning utvisar summan av de lån, som utlämnats sedan mödrahjälpverksamhetens tillkomst, samt de belopp, som under samma tid avskrivits:¹

Budgetår	Utlämnade lån kr.	Avskrivningar		Utestående lån vid bud- getårets slut kr.
		Antal lån	kr.	
1938/39	189 896	—	—	189 896
1939/40	111 512	—	1 403	258 321
1940/41	102 335	99	13 155	314 022
1941/42	47 120	265	22 224	298 787
1942/43	35 279	589	43 696	257 913
1943/44	30 103	235	17 419	238 683
1944/45	21 433	303	35 236	180 389

Revisorernas
uttalande.

Vid införandet av mödrahjäplån såsom särskild hjälpform vände man sig främst till sådana hjälpbehövande, som mera tillfälligtvis voro i trång- mål men normalt befunno sig i sådana ekonomiska omständigheter, att de skäligen borde på kortare tid kunna återbetala erhållen hjälp. Mödrahjälp- lånen hava sålunda reserverats för normalt mera välplacerade. Utvecklingen har emellertid visat, att denna speciella hjälpform icke fått den omfattning, som från början åsyftats. Utlåningen har alltsedan mödrahjälpens tillkomst visat ständigt sjunkande tendens. Den högsta utlåningssiffran nåddes under verksamhetens första år, då lån utlämnades med tillhoppa 189 896 kronor. Under budgetåret 1944/45 utbetalades lån med tillhoppa 21 433 kronor eller det lägsta lånebelopp, som hittills förekommit. I och för sig är emellertid låne- formen för mödrahjälp icke utan betydelse. Många hysa ännu motvilja att

¹ Uppgift å antalet utlämnade lån före år 1944 har icke kunnat erhållas. Budgetåret 1944/45 utlämnades 169 lån, varav 43 voro förenade med bidrag.

söka understöd av det allmänna, även om detta icke har karaktären av fattigvård. Även för sådana, som icke äro berättigade till understöd, torde förekomsten av möjligheten att erhålla räntefritt lån vara värdefull, enär erforderliga medel eljest måste i annan ordning upplånas på för vederbörande oförmånligare villkor.

Vid sin granskning hava revisorerna uppmärksammat, att under senare år avsevärda lånebelopp avskrivits. I anledning härav hava revisorerna infordrat upplysning från socialstyrelsen angående den praxis, styrelsen tillämpat i fråga om avskrivning av mödrahjälpslån. Styrelsen har härvid bland skäl för avskrivning anfört, att sökanden avlidit eller familjens ekonomi försämrats genom lägre inkomster, militärtjänst, arbetslöshet, sjukdom m. m., att en vid lånets beviljande väntad förbättring av sökandens ekonomi icke inträffat, att enligt styrelsens mening mödrahjälpen från början rimligen borde hava beviljats utan återbetalningsskyldighet samt att ny barnsörd inträffat, varigenom försörjningsbördan ökats. I enlighet med ett av vederbörande departementschef i samband med avlåtande av proposition i ämnet till 1940 års urtima riksdag gjort uttalande, att låneformen icke längre borde anlitas i sådana fall, där lån till ogifta mödrar tidigare beviljats att återbetalas i den mån barnafadern fullgjorde sin underhållsplikt, har socialstyrelsen sedermera i stor utsträckning avskrivit dylika lån.

Revisorerna vilja framhålla önskvärdheten av att en viss återhållsamhet iakttages beträffande avskrivningar av mödrahjälpslånen. Därvid synas de möjligheter, mödrahjälpsnämnderna hava att medgiva betalningsansånd, i större utsträckning böra anlitas, vilket särskilt synes kunna ske i många fall, där socialstyrelsen för närvarande brukar avskriva lånen, t. ex. där sökandens ekonomi tillfälligt försämrats på grund av lägre inkomster, militärtjänst, arbetslöshet, sjukdom m. m.

§ 12.

Statens arbetsmarknadskommission har under de senare åren disponerat anslagsmedel till avsevärda belopp. Revisorerna hava ansett det vara av intresse att i vidstående räkenskapssammandrag (tablå 1) och specifikation över tillgångar och skulder den 30 juni 1945 (tablå 2) närmare belysa kommissionens medelsförvaltning under budgetåret 1944/45.

Statens
arbetsmark-
nadskommis-
sions ställ-
ning i
räkenskaps-
hänseende.

Tablå 1 utvisar, att de av kommissionen redovisade nettoutgifterna under budgetåret belöpa sig till omkring 63,3 miljoner kronor medan från anslag rekviderade medel efter avdrag av återlevereringar uppgå till endast 61,6 miljoner kronor. Den av riksräkenskapsverket upprättade budgetredovisningen upptager sistnämnda belopp. Av tablå 1 jämförd med tablå 2 framgår, att av de å anslagen till kostnader för överflyttning av arbetskraft och åtgärder för arbetsmarknadens reglering lyftade medlen sammanlagt cirka 905 000 kronor disponerats för utgifter, vilka hänföra sig till anslagen till anordnande av barackläger och omskolning av beredskapsinvalidier. På dessa senare anslag har alltså budgetredovisningen utvisat en belastning, som i motsvarande

grad understigit den verkliga. Vidare framgår av tablå 2, att vid budgetårets utgång hos arbetsmarknadskommissionen såsom behållning redovisats kontanta medel till ett belopp av i runt tal 760 000 kronor. Såväl dessa medel som övriga tillgångar i form av utestående förskott och fordringar av diverse personer å sammanlagt cirka 6 850 000 kronor hava bestritts av anslagsmedel och alltså — förutom de belopp som av kommissionen redovisats såsom utgifter — i budgetredovisningen framkommit såsom anslagsbelastning.

Den bristande överensstämmelse, som sålunda föreligger mellan arbetsmarknadskommissionens redovisning och budgetredovisningen, är att hänföra till det förhållandet att kommissionen i egenskap av underförvaltning i budgethänseende är inordnad under statskontoret. I fråga om medelsförvaltningen äro nämligen de olika statliga ämbetsverk och myndigheter, som tillsammans utgöra statsverket, uppdelade i huvudsakligen två grupper, nämligen dels huvudförvaltningar, dels ock sådana förvaltningar, som i budgethänseende äro inordnade under huvudförvaltningar. Den grundläggande olikheten mellan huvudförvaltningar och dylika underordnade förvaltningar består däri, att huvudförvaltningarna hava eget konto i rikshuvudboken. En huvudförvaltning kommer härigenom att gentemot budgeten redovisa såväl alla anslag, som myndigheten själv disponerar, som även de anslag, vilka myndigheten — såsom fallet är med statskontoret i fråga om t. ex. arbetsmarknadskommissionens anslag — har att efter rekvisition utbetala till densamma i medelshänseende underordnade förvaltningar. Dessa senare bestrida därpå de med anslagen avsedda utgifterna och avgiva häröver självständiga specialredovisningar till riksräkenskapsverket eller, vad beträffar krisorganen, till överrevisionen för krisförvaltningen.

I detta sammanhang vilja revisorerna erinra om vad statskontoret och riksräkenskapsverket i sitt gemensamma utlåtande den 11 september 1934 anförde i fråga om statsmyndigheternas hänförande till huvudförvaltningar eller till i räkenskapshänseende underordnade förvaltningar. Ämbetsverken föreslogo, att ett större antal myndigheter i räkenskapshänseende skulle göras till huvudförvaltningar med rätt att anlita statsverkets checkräkning i riksbanken, vilken rätt som regel innefattas i begreppet huvudförvaltning. Såsom skäl härför åberopades bland annat följande:

Det nuvarande systemet, enligt vilket ett stort antal myndigheter i räkenskapshänseende vore underordnade särskilda huvudförvaltningar, medförde givetvis såtillvida ökat arbete beträffande bokföringen och redovisningen, som dessa myndigheter hade att rekvirera erforderliga medel från vederbörande huvudförvaltning. Detta innebure nämligen, att medlen måste bokföras och redovisas icke blott såsom utgift hos huvudförvaltningen utan även såsom inkomst hos den medelsmottagande underförvaltningen. Genom den mera specificerade redovisning av statens utgifter, som i samband med den beslutade omläggningen av riksstatens uppställning skulle komma till stånd, skulle det med denna dubbelbokföring förenade arbetet i viss mån bliva mera tidsödande än förut. Uppenbart vore, att den omgång, som vore förenad med själva den procedur, genom vilken medel ställdes till en underlydande förvaltnings disposition, skulle bortfalla, för den händelse vederbö-

rande medelsmottagande förvaltning själv bleve huvudförvaltning med egen dragningsrätt å statsverkets checkräkning. I detta sammanhang erinrades även om att beträffande flera riksstatsanslag utbetalningar ägde rum direkt till vederbörande från huvudförvaltningen, sedan underförvaltningen intygat, att vissa villkor för medlens utbetalande blivit uppfyllda. Sålunda utbetalade exempelvis statskontoret efter intyg av lantbruksstyrelsen, att vissa för medlens erhållande uppställda villkor uppfyllts, bland annat bidrag från statens avdkningsanslag.

Ur kontrollsynpunkt vore anordningen med en huvudförvaltning, omfattande ett stort antal underförvaltningar, av jämförelsevis ringa värde, då det icke ankomme på huvudförvaltningen att övervaka, att de utanordnade medlen av underförvaltningen användes för sitt angivna ändamål, samt det för övrigt knappast skulle låta sig göra för huvudförvaltningen att effektivt utöva en dylik övervakning.

Ur riksbookföringens synpunkt vore denna anordning icke tillfredsställande så till vida, att skiljaktighet lätt kunde uppkomma mellan anslagsbelastningen i huvudförvaltningens räkenskaper och underförvaltningens, beroende på att underförvaltningen genom omföring mellan skilda anslag eller anslagsposter disponerade de rekvirerade medlen på annat sätt än som till huvudförvaltningen uppgivits. Bortsett härifrån bleve emellertid överensstämmelsen under budgetårets olika månader mellan, å ena sidan, den i riksbookföringen för underförvaltningen redovisade anslagsbelastningen och, å andra sidan, de hos underförvaltningen redovisade faktiska utgifterna i regel bristfällig, beroende på att medelsrekvisitionen hos huvudförvaltningen icke kunde helt anpassas till det för olika ändamål framträdande medelsbehovet och dessutom ej alltid skedde månadsvis. För budgetåret i dess helhet kunde fullständig överensstämmelse mellan hos huvudförvaltningen redovisade medelsrekvisitioner och hos underförvaltningen bokförda utgifter ernås allenast, om och i den mån underförvaltningen vid budgetårets utgång varit i tillfälle att till huvudförvaltningen för olika utgiftstitlar inleverera eventuellt kvarstående kassabehållning.

De erfarenheter, som under de gångna åren vunnits i de fall, då dragningsrätt å statsverkets giroräkning medgivits vissa myndigheter, visade oförtydligt, att, ur synpunkten av räkenskapernas överskådlighet, reda och lättbet att kontrollera, avsevärda fördelar vore därmed förenade.

Med ställning som huvudförvaltning följer skyldighet att i och för den löpande riksbookföringen till riksräkenskapsverket avgiva månatliga kassareporter, vilka bland annat läggas till grund för de belastningstabeller och inkomstsammandrag, som för varje månad upprättas inom nämnda ämbetsverk.

Såsom framgår av propositionen nr 273 till 1944 års riksdag angående anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. har vid beräkningen av medelsbehovet å anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering arbetsmarknadscommissionen upptagit detta medelsbehov för budgetåret 1944/45 specificerat å åtta undertitlar. Av dessa hava för statliga beredskapsarbeten beräknats 45 miljoner kronor, medan för var och en av undertitlarna statskommunala beredskapsarbeten, kontantunderstödsverksamhet, arkivarbeten och musikerhjälp samt statliga stenbeställningar beräknats belopp från 2,5 till 10 miljoner kronor. Dessutom beräknades visst belopp under budgetåret stå till Kungl. Maj:ts förfogande för främjande av företagarverksam-

het m. m. Denna uppdelning å undertitlar har av kommissionen även iakttagits vid redovisningen.

Beträffande anslaget till kostnader för överflyttning av arbetskraft har Kungl. Maj:t föreskrivit, att utgifterna från anslaget skola i arbetsmarknads-kommissionens räkenskaper bokföras specificerade å särskilda undertitlar. Vid äskande av täckningsanslag för budgetåret 1944/45 för av kommissionen å motsvarande anslag å allmän förskottsstat havda utgifter beräknades (prop. 1945: 308 s. 25 och 26) till förflyttningsbidrag, familjetillägg m. m. till arbetare, som under krisen överflyttats till skogsarbete, 12,1 miljoner kronor, till anskaffning av kojor och kojinventarier för den i skogsarbete sysselsatta ovana arbetskraften 5 miljoner kronor och för ytterligare sex utgiftsändamål belopp varierande från 500 kronor till 850 000 kronor, samt för diverse andra utgifter 1 159 500 kronor.

Revisorerna hava ansett det vara av intresse att i vidstående tablå (nr 3) angiva de av arbetsmarknads-kommissionen å anslagen redovisade utgifterna. Det till Kungl. Maj:ts förfogande ställda beloppet för främjande av företagarverksamhet m. m. har av Kungl. Maj:t bland annat disponerats för beviljande av bidrag och lån till olika företagarföreningar i landet.

Revisorernas
uttalande.

Av det anförda framgår, att flera olägenheter ur redovisningssynpunkt vidlåda den nuvarande anordningen med statens arbetsmarknads-kommission såsom underförvaltning i förhållande till statskontoret. Särskilt bör framhållas, att härigenom av kommissionen redovisade utgifter icke ligga till grund för budgetredovisningen. Dessa olägenheter skulle undvikas, därest kommissionen bleve huvudförvaltning och medgäves dragningsrätt å statsverkets checkräkning.

Anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering — i riksstaten för innevarande budgetår upptaget med 47,5 miljoner kronor — är avsett för utgifter av skilda slag. En gränsdragnings mellan anslagets olika ändamål torde såsom ovan framgår i viss utsträckning vara möjlig att genomföra. Revisorerna, som icke förbisett, att vissa av anslagets undertitlar äro av tillfällig karaktär, vilja dock framhålla önskvärdheten av att för vinnande av överskådlighet och förenkling ur redovisningssynpunkt en uppdelning av detta anslag i flera riksstatsanslag kommer till stånd. Även beträffande anslaget till kostnader för överflyttning av arbetskraft kunna vissa skäl anföras för en uppdelning av anslaget.

Beträffande de medel, som från anslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering utgå i form av lån till främjande av företagarverksamhet m. m., vilja revisorerna ifrågasätta lämpligheten av att sådan låneverksamhet finansieras från detta anslag.

Statens arbetsmarknadskommission.

Anslagsredovisning 1944/45.

Anslagsnamn	Tillgångar utöver skulder 1/7 1944 kr.	Från anslag rekvirerade medel kr.	Till anslag åter- levererade medel kr.	Utgifter kr.	Inkomster kr.	Nettoutgift kr.	Tillgångar utöver skulder 30/6 1945 kr.
Statens arbetsmarknadskommission m. m.:							
V B 14 Avlöningar, förslagsanslag .	103 412: 05	12 300 000:—	603 412: 05	11 652 101: 89	—	11 652 101: 89	147 898: 11
15 Omkostnader, förslagsanslag	68 441: 21	5 450 000:—	68 441: 21	5 341 267: 67	1 11: 87	5 341 255: 80	108 744: 20
16 Åtgärder för arbetsmarknadsreglering m. m., reservationsanslag	5 258 273: 52	22 000 000:—	—	34 054 479: 67	9 306 047: 42	24 748 432: 25	2 509 841: 27
16 a Kostnader för överflyttning av arbetskraft, reservationsanslag	3 510 272: 05	20 000 000:—	400 000:—	18 105 203: 55	486 248: 96	17 618 954: 59	5 491 317: 46
16 b Täckning av vissa planeringskostnader, reservationsanslag	—	500 000:—	498 811: 40	1 188: 60	—	1 188: 60	—
V G 8 a Bidrag till flyktingars uppehälle, yrkesutbildning m. m., förslagsanslag	—	905 000:—	30 772: 32	874 227: 68	—	874 227: 68	—
8 c Anordnande av barackläger, förslagsanslag	—	1 591 200:—	—	2 495 209: 67	179: 79	2 495 129: 88	— 903 929: 88
IV E a Täckning av vissa löpande försvarsutgifter: Viss hjälpverksamhet till förmån för till militärtjänst inkallades familjer	241 900:—	500 000:—	—	595 095:—	—	595 095:—	146 805:—
IV E 22 a Omskolning av beredskapsinvalid, förslagsanslag . .	—	—	—	1 771: 39	—	1 771: 39	— 1 771: 39
Summa	9 182 298: 83	63 246 200:—	1 601 436: 98	73 120 545: 12	9 792 338: 04	63 328 157: 08	7 498 904: 77
			61 644 763: 02				

¹ Ifrågakarande inkomster hava i tablå »Specifikation till anslagsredovisning 1944/45» (tablå 3) redovisats under rubriken »Ränteinkomster».

Tablå 2.

Tillgångar och skulder den 30 juni 1945.

Tillgångar.	
Kassabehållning	3 477: 68
Innestående å checkräkning	214 602: 15
» » postgirokonto	542 030: 76
Förskott	
V B 14	31 274: 43
15	84 863: 99
16	1 289 342: 94
16 a	<u>969 225: 93</u> 2 374 707: 29
Diverse fordringar	
V B 14	3 709: 57
15	1 433: 86
16	502 762: 60
16 a	<u>3 965 506: 18</u> 4 473 412: 21
Interna fordringar	
V B 16	721 771: 39
16 a	<u>183 929: 88</u> 905 701: 27
	<u>Summa 8 513 931: 36</u>

Skulder.	
Div. skulder	109 325: 32
Interna skulder	
V G 8 c	903 929: 88
IV E 22 a	<u>1 771: 39</u> 905 701: 27
Tillgångar utöver skulder	7 498 904: 77
	<u>Summa 8 513 931: 36</u>

Tablå 3.

Specifikation till anslagsredovisning 1944/45.

Statens arbetsmarknadskommission:

Avlöningar (V B 14)

Statens arbetsmarknadskommission		2 623 173: 47	
Länsarbetsnämnderna och arbetsförmedlingsanstalterna .	8 934 007: 36		
Statsbidrag till pensioner åt befattningshavare vid arbetsförmedlingsanstalterna .	94 921: 06	9 028 928: 42	11 652 101: 89

Omkostnader (V B 15)

Statens arbetsmarknadskommission			
Centrala förvaltningen	1 022 372: 48		
Arbetslöshetsnämnderna (revisorer)	9 245: 55		
Familjebidragsnämnderna (revisorer)	545 488: 67	1 577 106: 70	
Länsarbetsnämnderna och arbetsförmedlingsanstalterna .		3 749 410: 46	
Värnpliktslänenämnderna		14 750: 51	5 341 267: 67

Åtgärder för arbetsmarknadens reglering (V B 16)

Statliga beredskapsarbeten

I S. A. K:s regi	
Kostnader	12 272 825: 97

Avgår

Ersättning för utförda arbeten . . .	12 035: 62
--------------------------------------	------------

Dagavgifter för hänvisade arbetare

475 538: 80	487 574: 42	11 785 251: 55	
	Transport	11 785 251: 55	16 993 369: 56

	Transport	11 785 251: 55	16 993 369: 56
I annans regi			
Arbetsplat-			
sernas kost-			
nader		327 083: 36	
Sociala kost-			
nader		<u>201 133: 43</u>	528 216: 79
<i>Avgår</i>			
Ersättning för			
utförda ar-			
beten		90 000: —	
Dagavgifter			
för hänvi-			
sade arbe-			
tare		<u>290 548: 35</u>	<u>380 548: 35</u>
			147 668: 44
Statskommunala beredskaps-			
arbeten			7 370 421: 83
Statskommunala reservarbeten			180 126: 80
Arkivarbeten m. m.			3 745 916: 11
Administrationsbidrag			129 878: 55
Kontantunderstödsverksamhet			1 030 118: 15
Kursverksamhet i samband			
med arbetslöshetshjälp			22 933: 85
Aktualisering av beredskaps-			
mönstringsregistren			5 272: 35
Resebidrag			771 038: 81
Centralförråd			259 620: 93
Kommittékostnader m. m.			1 912: 27
Ersättning för vissa utförda			
arbeten		—6 250 762: 72	
<i>Avgår</i>			
Kostnader under 1944/45		<u>5 237 821: 59</u>	—1 012 941: 13
Inventarier			
Kostnader för			
nyanskaff-			
ning		1 534 951: 47	
reparationer			
och om-			
kostnader		<u>962 809: 86</u>	<u>2 497 761: 33</u>
	Transport	2 497 761: 33	24 437 218: 51
			16 993 369: 56

Transport 2 497 761: 33 24 437 218: 51 16 993 369: 56

Avgår

Försäljnings-
medel 126 289: 40

Hysesinkoms-
ter 293 180: 80

Arbetsplatser
och länsar-
betsnäm-
der: nya ar-
betsred-
skap och nya
förläggings-
inventarier . 1 133 904: 72

Slitage för ar-
betsmaskiner 633 172: 67 2 186 547: 59 311 213: 74 24 748 432: 25

*Kostnader för överflyttning av ar-
betskraft (V B 16 a)*

Uttagning med tjänsteplikt 14 747: 60

Anskaffning av kojor och koj-
inventarier för den i skogs-
arbete sysselsatta ovana ar-
betskraften

Kostnader 2 930 875: 21

Avgår

Försäljnings-
medel 358 965: 88

Hysesinkoms-
ter 127 283: 08 486 248: 96 2 444 626: 25

Förflyttningsbidrag, familje-
tillägg m. m. till arbetare,
som under krisen överflyt-
tats till skogsarbete 13 117 935: 71

Arbetsblock 261 241: 61

Jordbruksläger 749 197: 23

Resebidrag till arbetssökande 447 258: 10

Kurser för utbildning av re-
servarbetskraft 181 407: 88

Registrering och uttagning av
arbetskraft m. m. 252 023: 36

Transport 17 468 437: 74 41 741 801: 81

	Transport	17 468 437: 74	41 741 801: 81
Kostnader vid länsarbetsnämndernas förråd		150 103: 05	
Kostnader för allmänna lönenämnden för tjänsteplikt . .		413: 80	17 618 954: 59
<i>Täckning av vissa planeringskostnader (V B 16 b)</i>			
Bidrag till planeringskostnader för vissa kommunala och enskilda arbeten			1 188: 60
<i>Bidrag till flyktingars uppehälle, yrkesutbildning m. m. (V G 8 a)</i>			
Beklädnadsutrustning åt finska barn			874 227: 68
<i>Anordnande av barackläger (V G 8 c)</i>			
Utbyggnad av vissa barackläger			2 495 209: 67
<i>Täckning av vissa löpande försvarsutgifter (42/43 IV Ea):</i>			
Viss hjälpverksamhet till förmån för de till militärtjänst inkallades familjer			595 095: —
Kostnader			
<i>Omskolning av beredskapsinvalider (IV E 22 a)</i>			
Arbetsvård för beredskapsinvalider			1 771: 39
Ränteinkomster			— 91: 66
	Summa	63 328 157: 08	

§ 13.

Till följd av de extraordinära krav, som under våren 1940 kommo att stäl- Revisionen av
las på arbetsmarknaden, framstod en utbyggnad och förstärkning av dåva- arbetsmark-
rande statens arbetsmarknadskommission såsom önskvärd. På grund härav nadskom-
ombildades kommissionen genom Kungl. Maj:ts beslut den 7 maj 1940 från missionens
ett rådgivande, huvudsakligen till regeringen bundet organ, med vissa utred- medelsför-
ningsuppgifter med avseende å hjälpverksamheten vid arbetslöshet till ett valtning.
organ med administrativa befogenheter samt ledande och samordnande upp-
gifter på arbetsmarknadsområdet.

Den företagna omläggningen innebar i huvudsak, att den centrala ledning-
en av arbetsförmedlingen, vilken tidigare åvilat socialstyrelsen, samt hjälp-
verksamheten vid arbetslöshet, vilken sedan år 1914 handhafs av statens
arbetslöshetskommission, sammanfördes till en och samma myndighet. Den
offentliga arbetsförmedlingen förstatligades tills vidare, samtidigt som sär-
skilda länsorgan, länsarbetsnämnderna, inrättades med främsta uppgift att
närmast under kommissionen verka samordnande och ledande i fråga om
arbetsförmedlingsverksamheten inom länet. Kostnaderna för såväl arbets-
förmedlingen som länsarbetsnämnderna skulle helt bestridas av till kommis-
sionens förfogande stående medel. De befogenheter med avseende å hjälp-
verksamheten vid arbetslöshet, vad beträffar såväl understöds- som arbets-
linjen, vilka tidigare tillkommo statens arbetslöshetskommission, överfördes
samtidigt till kommissionen.

Åt kommissionen uppdrogs jämväl att fungera såsom riksarbetsstyrelse
enligt lagen om tjänsteplikt samt tillsynsmyndighet enligt förordningen om
krigsfamiljebidrag. Även i fråga om tillämpningen av förordningen om värn-
pliktslån uppdrogs åt kommissionen att vara tillsynsmyndighet.

Genom brev den 31 maj 1940 till statens arbetsmarknadskommission an-
gående granskning av kommissionens räkenskaper och förvaltning m. m.
föreskrev Kungl. Maj:t, att statens arbetsmarknadskommissions, länsarbets-
nämndernas och de under ledning av länsarbetsnämnd ställda offentliga ar-
betsförmedlingsanstaltarnas förvaltning och räkenskaper ävensom den verk-
samhet, som bedrevs med bidrag av statsmedel under nämnda myndigheters
förvaltning, skulle granskas av särskilda överrevisorer, till vilkas biträde
skulle finnas en revisionsavdelning.

Revisorerna hava funnit det vara av intresse att närmare undersöka inne-
börden av den särskilda överrevision, som sålunda införts för det stora för-
valtningsområde den nuvarande kommissionen med underlydande organ om-
spänner. Särskild uppmärksamhet har härvid ägnats åt den ställning ifråga-
varande revision intar i förhållande till andra revisionsorgan. Till en början
hava revisorerna underrättat sig angående tillkomsten av nu gällande system
med särskild överrevision på ifrågavarande område.

På grund av den ovisshet, som i hög grad präglade den svenska arbets-
marknaden under förra världskrigets första år, tillsatte regeringen år 1914
statens arbetslöshetskommission med uppgift att inkomma med förslag till

åtgärder, ägnade att motverka den under dåvarande förhållanden väntade arbetslösheten. Under första tiden av sin verksamhet intill år 1922 var arbetslöshetskommissionen i fråga om revision underkastad föreskrifterna i kungörelsen den 29 september 1911 angående sättet för redovisning av kostnaderna för kommittéer och liknande beredningar. I enlighet härmed hade ordföranden att till kammarrätten ingiva redovisning för varje kalenderår. I anledning av kungörelsen den 31 december 1920 med vissa föreskrifter i samband med kammarrättens revisionsavdelnings överflyttande till riksräkenskapsverket ingavs för år 1920 redovisning till riksräkenskapsverket.

Den svåra ekonomiska kris, som under åren 1921—1923 drabbade vårt näringsliv, gjorde det nödvändigt att lägga upp den av kommissionen bedrivna hjälpverksamheten för arbetslösa efter andra linjer. De allmänna arbetena, vilka tidigare spelat en tämligen underordnad roll vid sidan om kontantunderstödsverksamheten, kommo nu att få den dominerande plats i hjälpsystemet, de alltsedan dess bibehållit. Arbetslöshetskommissionens befattning med den löpande verksamheten växte samtidigt som kommissionen successivt förlorade sin karaktär av rådgivande organ till regeringen. Det tillkom nämligen kommissionen att på eget initiativ igångsätta nödhjulsarbeten. Under tiden fram till den 1 juli 1933, då den statliga verksamheten för arbetslöshetens bekämpande undergick en betydelsefull omläggning, var kommissionen den myndighet, som — allenast under den allmänna uppsikt, som utövades av regeringen — ensam handhade den statliga hjälpverksamheten för arbetslösa och avgjorde den omfattning och de former, i vilka hjälpen skulle lämnas. Arbetslöshetskommissionen ägde med hänsyn härtill fullmakt att förhållandevis självständigt ikläda staten betydande ekonomiska förpliktelser. Till följd av den omfattning dessa nödhjulsarbeten fingo under krisens svåraste år, blev det nödvändigt att anförtro dem åt två särskilda institutioner, Södra Sveriges statsarbeten och Norrlands statsarbeten, med säte i respektive Göteborg och Umeå. De sålunda bildade organen voro att betrakta som kommissionen underställda verkställighetsorgan men hade med avseende å arbetenas utförande en i förhållande till kommissionen mycket självständig ställning. I kameralt avseende hade de egen medelsförvaltning samt voro utrustade med särskilda revisionsavdelningar. Verksamhetens till följd av den svåra arbetslöshetens växande omfattning och säregna karaktär påkallade emellertid en mera effektiv och ingående kontroll.

Till följd härav uppdrog Kungl. Maj:t åt särskilda sakkunniga att inkomma med förslag till bestämmelser angående räkenskaper för och revision av Södra Sveriges och Norrlands statsarbeten. Enligt av utredningsmännen den 20 februari 1922 avgivet förslag borde kommissionens egna räkenskaper åtföljda av vederbörliga verifikationer före den 1 april varje år insändas till riksräkenskapsverket för granskning. De båda arbetsdirektionerna föreslogos skola varje månad till riksräkenskapsverket avlämna kassarapporter jämte räkenskaper, åtföljda av verifikationer.

Av motiven framgår emellertid, att utredningsmännen tänkt sig ett ytterligare alternativ för den önskade kontrollens utformning. Sålunda vore en-

ligt utredningsmännen avsevärda fördelar att vinna, därest revisionen förlades till den plats, där räkenskaper och övrigt för revisorerna behöfligt material funnes samlat. Uppllysningar kunde i så fall erhållas och undersökningar verkställas i helt annan utsträckning än om revisionen verkställdes inom riksräkenskapsverket. Denna revision, vilken alltså borde vara intimt knuten till själva platsen för den ifrågavarande hjälpverksamhetens bedrivande, borde sammansättas av en riksdagsman (ledamot av statsutskottet), en representant för riksräkenskapsverket samt en arbetarrepresentant. Revisionsberättelse skulle tillställas Kungl. Maj:t, riksräkenskapsverket samt arbetslöshetskommissionen. En dylik revision skulle enligt utredningsmännen vara att föredraga, men den avstyrktes likväl ur vissa synpunkter av sålunda sammanfattade skäl:

Av en revision, organiserad på nyss angivet sätt, skulle möjligen kunna utvinnas mera än av en revision inom riksräkenskapsverket, men den torde även ställa sig betydligt dyrare än en revision, verkställd av ett redan befintligt revisionsorgan. Dessutom torde med en så organiserad revision följa den svårigheten, att när revisionen slutat sitt arbete, funnes intet organ, som utövade tillsyn därå, att till återbetalning anmärkta belopp verkligen inflöto eller att av revisionen påyrkade ändringar och förbättringar i redovisningssystemet i verkligheten genomfördes och genomfördes på sätt revisionen avsett. Enligt vårt förmenande torde alltså revisionen av Norrlands statsarbetens och Södra Sveriges statsarbetens räkenskaper böra förläggas till riksräkenskapsverket. För att emellertid kontrollen å användningen av alla de medel, som av riksdagen beviljas för arbetslöshetens bekämpande, skall kunna bliva i möjligaste mån effektiv, böra jämväl arbetslöshetskommissionens räkenskaper ingå till och underkastas granskning i riksräkenskapsverket.

I det yttrande över förslaget, som avgavs av arbetslöshetskommissionen, avstyrktes förslaget om revisionens förläggning till riksräkenskapsverket. Sålunda anfördes, att statsarbetena på grund av sin tillfälliga verksamhet måste utveckla sig efter linjer, som på förhand icke kunde bestämmas eller angivas inom ramen av en instruktion, utan fastställdes av arbetslöshetskommissionen från tid till annan. På grund härav skulle det erfordras ett revisionssystem av annan art än det av riksräkenskapsverket tillämpade. Därest revisionen lades under riksräkenskapsverket, befarades även en betydligt ökad arbetsbörda, enär utförliga motiveringar med all sannolikhet skulle behöva utarbetas för att förklara sådana åtgärder, som avveko från för andra statens verk gällande bestämmelser. Revisionen skulle härigenom avsevärt fördyras utan att ett bättre resultat skulle uppnås.

Genom beslut den 10 mars 1922 förordnade Kungl. Maj:t tre överrevisorer att granska statens arbetslöshetskommissionens samt Södra Sveriges och Norrlands statsarbetens förvaltning och räkenskaper. Vid statsarbetena skulle vidare räkenskaperna granskas av en särskild revisionsavdelning, vilkens föreståndare hade att avgiva rapport över revisionsarbetets resultat till vederbörande arbetsdirektion och överrevisorerna. Revision skulle, vad kommissionen beträffar, ske dels för kalenderkvartal, dels för kalenderår, och revisionsberättelse skulle ingivas till chefen för socialdepartementet. I och med

att statsarbetena år 1924 införlivades med kommissionen och kommissionen på grund härav i fortsättningen kom att bedriva alla arbeten i egen regi, bortföll kvartalsrevisionen.

I samband med den utbyggnad och förstärkning, som arbetsmarknads-kommissionen vid omorganisationen år 1940 undergick, upptogs även frågan om revisionens framtida ordnande. I detta sammanhang framhöll departementschefen i proposition nr 216 till 1940 års riksdag, att med hänsyn till omfattningen och beskaffenheten av de allmänna arbeten, som utfördes eller bekostades genom kommissionen, en särskild revision av denna verksamhet vore värdefull och borde bibehållas. Då denna verksamhet svårligen låte sig skiljas från kommissionens verksamhet och förvaltning i övrigt, förordades att överrevisorernas uppdrag skulle omfatta den nybildade kommissionens och länsarbetsnämndernas verksamhet i dess helhet.

Enligt nu gällande instruktion av den 31 maj 1940 skola revisorerna vara till antalet tre samt i sitt arbete biträdas av en särskild revisionsavdelning, bestående av det antal befattningshavare Kungl. Maj:t prövar erforderligt. Överrevisorerna äga antaga och entlediga befattningshavarna å avdelningen. Ersättningar till dessa utgå i enlighet med av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter. Överrevisorerna samt enligt revisorernas bestämmande befattningshavarna å revisionsavdelningen äga företaga tjänsteresor i den omfattning det finnes erforderligt. Den jourhavande överrevisorn åligger att utöva chefskapet över revisionsavdelningens personal samt att ansvara för bedrivandet av det granskningsarbete, som ankommer på avdelningen. Han skall vidare verkställa föreskriven inventering av arbetsmarknadskommissionens kassa samt för överrevisorerna anmäla resultatet av granskningsarbetet. Förvaltning och räkenskaper skola, förutom granskning för varje avslutat räkenskapsår, underkastas en fortlöpande granskning.

Beträffande arten av revisionen har föreskrivits, att överrevisorernas granskning skall bedrivas företrädesvis i syfte att bedöma lämpligheten av gjorda utbetalningar och övriga förvaltningsåtgärder. Revisionsavdelningen har att efter överrevisorernas bestämmande verkställa detaljgranskning av räkenskaper och andra handlingar. Inventering av arbetsmarknadskommissionens kassa skall på förut icke tillkännagiven tid verkställas varje månad. I övrigt skall inventering verkställas i den omfattning, överrevisorerna finna erforderlig.

Överrevisorerna skola äga tillgång till samtliga de arbetsmarknads-kommissionens, länsarbetsnämndernas och arbetsförmedlingsanstalternas handlingar, som de anse behövliga för sin granskning. De äga jämväl att av vederbörande myndigheter erhålla de upplysningar och uppgifter, som härvid äro erforderliga. Senast nio månader efter det ett budgetårs räkenskaper i avslutat skick avlämnats till överrevisorerna, skola dessa till Kungl. Maj:t avgiva berättelse över sin granskning av samma budgetårs förvaltning. Berättelsen skall innehålla, förutom ett allmänt omdöme rörande förvaltningen, redogörelse för de åtgärder från överrevisorernas sida, till vilka granskningen givit anledning.

Därest granskningen föranleder anmärkning, höra överrevisorerna i första hand fästa arbetsmarknadskommissionens uppmärksamhet på förhållandet. Anse revisorerna, att saken icke kan bero härvid, skulle enligt tidigare gällande bestämmelser den framställda anmärkningen underställas Kungl. Maj:ts prövning. Efter en år 1944 vidtagen ändring skall för vinnande av rättelse anmärkning i första hand tillställas riksräkenskapsverket. Om revisorerna anse det erforderligt, kan dock anmärkningen även direkt underställas Kungl. Maj:t.

Av det nu anförda framgår att den av överrevisorerna företagna granskningen är av såväl teknisk som kameral natur. Genom den kamerala granskningen undersökes att utgifterna verkställt i överensstämmelse med gällande författningar och övriga föreskrifter, att inkomster och utgifter äro rätt bokförda och verifierade samt att inkomstmedel i rätt ordning inflyta.

Kommissionens egna räkenskaper undergå fortlöpande granskning av revisionsavdelningen. Likaså underkastas länsarbetsnämndernas och de offentliga arbetsförmedlingsanstaltens räkenskaper fortlöpande granskning.

Granskningen av de statliga beredskapsarbetena äger rum med beaktande av upprättade kostnadsberäkningar, gällande kontrakt och avgivna arbetsrapporter, varvid kontrolleras att gällande kontraktsbestämmelser iakttagits, att likvid ingått och att debiterade merkostnader för utförda arbeten influtit. I samband med denna granskning kontrolleras stickprovvis, att inköpt materiel upptagits i föreskrivna materielredogörelser och att i vederbörlig ordning försäld eller kasserad materiel blivit avförd ur räkenskaperna.

Då som tidigare framhållits arbetsmarknadskommissionen även fungerar såsom tillsynsmyndighet enligt förordningarna om värnpliktslån och krigsfamiljebidrag, verkställa överrevisorerna i visst hänseende granskning jämväl av värnpliktslånenämndernas och familjebidragsnämndernas medelsförvaltning. Sålunda ingå värnpliktslånenämndernas redovisningar till kommissionen för granskning. Familjebidragsnämndernas verksamhet granskas av särskilt utsedda revisorer. Granskning av räkenskaperna för de kommunala beredskapsarbetena, beredskapskurserna och yrkesskolorna samt annan statsunderstödd hjälpverksamhet vid arbetslöshet verkställs lokalt av särskilt utsedda revisorer, varav minst en förordnas av länsstyrelsen. Framställning om utbekommande av statsbidrag, åtföljd av revisionsberättelse, ingives till arbetsmarknadskommissionen, vilken efter prövning utbetalar statsbidraget. Överrevisorernas granskning inskränker sig till en stickprovvis företagen undersökning av utbetalningarnas författningens riktighet. Beträffande till övriga statsmyndigheter av kommissionen verkställda utbetalningar har revisionsavdelningen att särskilt uppteckna sådana utgiftsposter, som skola undergå uppbörds kontroll genom riksräkenskapsverkets försorg. Slutligen granska överrevisorerna kommissionens huvudbok med ledning av kassabok, memorial och specialräkenskaper.

I detta sammanhang hava revisorerna även ansett sig böra i korthet redogöra för hur den kamerala revisionen i statsförvaltningen i allmänhet är anordnad.

Den kamerala revisionen av statsmyndigheternas medelsförvaltning utövas i första hand av det centrala revisionsorganet, riksräkenskapsverket. Enligt sin instruktion har sålunda detta verk att utöva central kontroll över, förutom redogörelsernas överensstämmelse med fastställda formulär samt deras riktighet till siffran, att statens inkomster uppbäras och redovisas samt att utgifterna verkställas och bokföras i enlighet med riksstat, specialstater, utfärdade författningar och eljest givna stadganden samt att i övrigt vid förvaltningen av kronans medel och andra tillgångar gällande föreskrifter följas samt nödig sparsamhet och statens bästa iakttages. Därjämte bedrivs kameral revision även av de specialrevisioner, som finnas anordnade hos vissa centrala ämbetsverk, med underlydande lokalförvaltningar, vilkas räkenskaper äro av stor omfattning och delvis hava en teknisk prägel. Dylika specialrevisioner finnas sålunda anordnade hos försvarets civilförvaltning, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt affärsverken. Dessa revisioner granska underlydande lokalförvaltningars räkenskaper, medan däremot granskningen av respektive centralkassor verkställas av riksräkenskapsverket, varigenom detta ämbetsverk i egenskap av centralt revisionsorgan fått viss möjlighet att utöva tillsyn över respektive ämbetsverks medelsförvaltning i dess helhet. Därest riksräkenskapsverket anser förhållandena det påkalla, kan verket nämligen utsträcka sin granskning även till lokalförvaltningarna.

Gemensamt för den revisionsverksamhet, som utövas av ovannämnda reviderande verk, är det anmärkningsförfarande, som utmynnar i den s. k. anmärkningsprocessen.

I detta sammanhang må även nämnas den särskilda överrevision, som har till uppgift att granska krisorganens räkenskaper. Detta revisionsorgan är dock betingat av kristidsförhållandena samt är på grund härav avsett att avvecklas i takt med avvecklingen av själva krisförvaltningen.

Revisorernas
uttalande.

Revisionen av statens arbetsmarknadskommissions räkenskaper skiljer sig i flera avseenden från vad som gäller i fråga om revisionen beträffande övriga områden inom statsförvaltningen.

Till att börja med är att märka, att det stora förvaltningsområde, kommissionen omspannar, i sin helhet är undantaget från den centrala revisionsmyndighetens kamerala granskning. Såsom förut framhållits har även i de fall, då vid vissa ämbetsverk särskilda s. k. specialrevisioner av praktiska skäl inrättats för kameral revision av vissa lokalförvaltningars räkenskaper, riksräkenskapsverket likväl ansetts böra granska vederbörande centralförvaltningar samt även äga rätt att granska lokalförvaltningarna. Vad åter angår arbetsmarknadskommissionen har den nu gällande ordningen berövat riksräkenskapsverket varje möjlighet att utöva den allmänna tillsyn över den ekonomiska förvaltningen, ämbetsverket i sin egenskap av centralt revisionsorgan har att fullgöra inom statsförvaltningen i övrigt. Med hänsyn härtill förefinnas risker att sådana principer i fråga om den ekonomiska förvaltningen kunna utbilda sig, vilka i avsevärd mån skilja sig från vad som eljest tillämpas inom statsförvaltningen.

Inom järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen finnas även av Kungl. Maj:t förordnade överrevisorer, vilka hava till uppgift att granska nämnda myndigheters räkenskaper och förvaltning. Överrevisorerna vid dessa förvaltningar hava att i första hand utöva en granskning ur ekonomisk synpunkt. Den kamerala revisionen torde däremot ligga vid sidan av deras egentliga arbetsuppgifter. Vad åter angår den revision, som utövas av arbetsmarknadskommissionens överrevisorer, skiljer sig denna till arten i väsentlig mån från förut nämnda överrevisorerers granskning, därigenom att den skall avse icke blott saklig utan jämväl fortlöpande kameral granskning.

Arbetsmarknadskommissionen har undergått en betydelsefull förändring ur administrativ synpunkt. Efter att från början hava varit ett utpräglat krisorgan med vissa rådgivnings- och utredningsuppgifter med avseende å hjälpverksamheten vid arbetslöshet har kommissionen kommit att successivt tilldelas viktiga administrativa befogenheter. Efter ombildningen år 1940 kan kommissionen sägas hava erhållit karaktären av ett ämbetsverk med den mera självständiga ställning, som i allmänhet tillkommer ett sådant. I samma mån kommissionen sålunda fått en fastare organisation och tilldelats mera permanenta arbetsuppgifter, har dess karaktär av krisorgan förminskats. Jämsides härmed har en centralisering skett i fråga om medelsförvaltningen. Under sådana förhållanden synes det icke motiverat, att den kamerala revisionen fortfarande är anordnad på sätt som gäller i avseende å krisförvaltningen. Ett inordnande av densamma under permanent revisionsorgan framstår därför såsom naturligt. I detta sammanhang förtjänar även nämnas, att särskilda sakkunniga för närvarande äro sysselsatta med utredning angående dels ett överflyttande till arbetsmarknadskommissionen av tillsynen över den statsunderstödda arbetslöshetsförsäkringen — för närvarande förlagd till socialstyrelsen — dels ock ett definitivt förstatligande av arbetsförmedlingen. Därest dessa verksamhetsgrenar för framtiden varaktigt komma att hänföras till kommissionen, kunna uppenbarligen än större skäl åberopas för att den kamerala revisionen bör handhavas av ett permanent revisionsorgan.

Med hänsyn till vad ovan anförts vilja revisorerna — utan att därigenom ifrågasätta lämpligheten av att den sakliga granskningen av arbetsmarknadskommissionen och dess underlydande organ handhavas av särskilda överrevisorer — såsom sin mening uttala, att den rent kamerala och författningsmässiga granskningen av arbetsmarknadskommissionens räkenskaper icke bör undandragas det centrala revisionsorganet.

§ 14.

Enligt 1934 års arbetsförmedlingslag ålägg det landsting och städer utanför landsting att för sina respektive områden anordna en arbetsförmedlingsanstalt med ett huvudkontor samt erforderligt antal avdelningskontor och ombud. Ledningen utövades av en styrelse, sammansatt av lika antal representanter för arbetsgivarnas och arbetstagarnas intressen under ordförandeskap av en i dessa intressen icke engagerad person. Socialstyrelsen var tillsynsmyndighet.

Länsarbetsnämnderna.

Genom kriget inträdde på arbetsmarknaden ett sådant läge, att ett centralt organ erfordrades för att utöva en enhetlig ledning av arbetsförmedlingsverksamheten och avgöra frågor om fördelning och utnyttjande av tillgänglig arbetskraft. Dessutom fordrades lokala organ för lösande av de uppgifter centralorganet överlämnade till dem. Vidare trädde lagen om tjänsteplikt i kraft den 31 december 1939, varvid åt en särskild myndighet måste anförtros att handhava tillämpningen av lagen.

För att tillgodose dessa behov ombildades den 7 maj 1940 den dittills rådgivande arbetsmarknadskommissionen till en kommission med administrativa befogenheter i statliga arbetsmarknads- och arbetslöshetsfrågor. Genom kungörelse samma dag (nr 329) förordade Kungl. Maj:t med stöd av lagen om tjänsteplikt, att den offentliga arbetsförmedlingen skulle från och med den 20 maj 1940 tills vidare stå under statlig ledning. Arbetsmarknadskommissionen blev därvid även chefsmyndighet för arbetsförmedlingen. Såsom lokala myndigheter åt kommissionen i arbetsmarknads- och arbetsförmedlingsfrågor organiserades en länsarbetsnämnd i varje län samt i Stockholms stad. Under dessa nämnder skulle arbetsförmedlingarna sortera. Länsarbetsnämnd skulle å vederbörande anstalts vägnar äga anställa ny personal och besluta om personalens anställnings-, arbets- och avlöningsvillkor under den tid ifrågavarande anordning bestode. Enligt Kungl. Maj:ts instruktioner (1940: 326 och 328) är kommissionen riksarbetsstyrelse, och länsarbetsnämnd är länsarbetsstyrelse enligt lagen om tjänsteplikt.

Inom den offentliga arbetsförmedlingen finnas vissa specialförmedlingar. Tidigast tillkom sjömansförmedlingen. Under huvudsakligen de senaste fem åren hava ytterligare tillkommit fyra specialförmedlingar nämligen: 1) ungdomsförmedlingarna, som ombesörja förmedling av arbete åt ungdom under 18 år och bedriva yrkesvägledning bland såväl arbetssökande som ungdom i skolorna; 2) tjänstemannaförmedlingarna, som i första hand betjäna yrkesgrupperna förvaltningstjänstemän, kontorspersonal, tekniker, lantbruks- och skogstjänstemän samt lärare; 3) artist- och musikerförmedlingarna, som finnas i Stockholm, Göteborg, Malmö, Växjö, Linköping, Västerås, Karlstad och Gävle; samt 4) arbetsberedning åt partiellt arbetsföra (psykiskt eller fysiskt defekta, socialt missanpassade med flera), som handhaves av sociala kuratorer. Befattningar av sistnämnt slag äro avsedda att inrättas i varje län, men organisationen är ännu ej fullt utbyggd.

Den offentliga arbetsförmedlingens utveckling framgår av följande uppställning.

År	Antal genom den offentliga arbetsförmedlingen tillsatta platser	År	Antal genom den offentliga arbetsförmedlingen tillsatta platser
1934	257 000	1940	510 000
1935	266 000	1941	609 000
1936	301 000	1942	798 000
1937	354 000	1943	893 000
1938	360 000	1944	926 000
1939	436 000		

Den övervägande delen av arbetskraftsutbytet går dock normalt vid sidan av arbetsförmedlingen.

Länsarbetsnämnderna hava dessutom erhållit åtskilliga uppgifter, vilka huvudsakligen betingats av läget under krigsåren. För att trygga bränsleförsörjningen hava speciella åtgärder vidtagits för att skaffa arbetskraft till skogsbruket. Arbetslösa från andra yrkesområden hava erhållit förmåner vid skogsarbete, om de antagit av arbetsförmedlingen anvisat skogsarbete. Under år 1945 utgingo även särskilda premier av statsmedel till yrkesvana skogsarbetare samt till skogsägare, som under tiden den 1 april (för norra delen av landet 23 april) — 30 september 1945 utförde skogsarbete av visst slag. Under oktober och november månader erhöilo nämnda kategorier jämväl arbetspremie för framkörning av brännved. Utbetalning av dessa premier verkställdes av länsarbetsnämnderna.

Länsblockledarna äro knutna till länsarbetsnämnderna, som i övrigt tillhandahålla erforderlig personal och tjänstelokaler m. m. åt länsblockmyndigheterna. Under krigsåren hava dessa i samråd med länsarbetsnämnderna och kristidsnämnderna bland annat fastställt fördelningen av de s. k. uppgiftskorten för värnpliktiga jordbrukare, varigenom deras beredskapstjänstgöring under jordbrukets högsåsonger reglerats.

För att täcka jordbrukets behov av arbetskraft under krigsåren har även utnyttjats den tillfälliga arbetsinsats, som skolungdomar och andra kunnat lämna under sommarferierna. Planläggningen och det praktiska genomförandet av denna verksamhet inom länen ha ombesörjts av länsarbetsnämnderna.

Den 2 juni 1942 infördes med stöd av tjänstepliktslagen arbetsförmedlingstvång för torvhanteringen, vilket fortfarande gäller. Efterlevnaden därav kontrolleras av länsarbetsnämnderna i deras egenskap av länsarbetsstyrelser enligt tjänstepliktslagen.

Önskemålet att hindra en för snabb avgång av arbetskraft från jordbruk och skogsbruk ledde även till bestämmelser om arbetsförmedlingstvång för byggnadsverksamhet, vilka den 1 juli 1943 avlöstes av lagen om tillståndstvång för byggnadsverksamhet. Denna lagstiftning innefattar bland annat kontroll av den inom byggnads- och anläggningsverksamhet sysselsatta arbetskraften. All arbetskraft, som sysselsättes, skall vara godkänd av länsarbetsnämnden eller dess underlydande organ. Vidare avgiver länsarbetsnämnden yttranden ur arbetsmarknadssynpunkt över inkommande ansökningar om byggnadstillstånd.

De talrika flyktingar, som under senare år kommit till landet, skola genom länsarbetsnämndernas försorg placeras på den svenska arbetsmarknaden samt utrustas med kläder, bohag och dylikt, ävensom beredas bostad. Flyktingsärendena handläggas vid flertalet nämnder av speciella utlänningskonsulenter och utlänningsamanuenser. De tjänstemän hos nämnderna, som handlägga utlänningsärenden, skola numera även vara lokala ombud åt statens utlänningskommissions sociala byrå och statens flyktingsnämnd. Under år 1944 hava sammanlagt 45 376 utlänningar av 34 olika nationaliteter — därav 36 453 manliga och 8 923 kvinnliga — placerats i arbete.

Under den förstärkta försvarsberedskapen hade länsarbetsnämnderna att yttra sig över ansökningar i stort antal om anstånd eller hempermittering från militärtjänstgöring.

Åtskilliga av länsarbetsnämndernas arbetsuppgifter avse planläggning av arbetsmarknaden under mobilisering och krig, framför allt industriens mobiliseringsplanering. För sådant ändamål föras olika register, bland annat ett företagsregister samt det mycket omfattande beredskapsmönstringsregistret, byggande på 1943 års beredskapsmönstring jämte senare kompletteringar. Vidare för nämnden beredskapsregister över inom länet bosatta, till nämnden anmälda s. k. beredskapspliktiga. Dit höra bland annat personal inom civilförsvaret, lottor, rödakorspersonal, hemvärnsmän, reservarbetskraft inom jordbruk och industri m. m.

I samband med den militära beredskapens avveckling uppdrog Kungl. Maj:t åt arbetsmarknadskommissionen dels att handlägga ärenden rörande övergångsförmåner åt viss långtidsinkallad militär personal, dels att såsom arbetsvårdsorgan vidtaga åtgärder för arbetsberedning åt beredskapsinvalid-er. Ävenså hava länsarbetsnämnderna ålagts att i samråd med de militära myndigheterna medverka till att avgående fast anställt manskap vid försvaret beredes utkomst på den civila arbetsmarknaden.

Sedan den 1 januari 1945 hava länsarbetsnämnderna dessutom tilldelats arbetsuppgifter beträffande hjälpverksamheten vid arbetslöshet. Dessa utgöras av både aktuella uppgifter och planeringsåtgärder. Länsarbetsnämnderna skola hava den närmaste tillsynen över kommunernas arbetslöshetsverksamhet och organen för denna, arbetslöshetsnämnderna, vilka tidigare stått under tillsyn direkt av arbetsmarknadskommissionen. Även i den pågående planläggningen i fråga om samhällseliga investeringar i arbetslöshets-hindrande syfte deltaga länsarbetsnämnderna.

Frågan om den offentliga arbetsförmedlingens framtida organisation är föremål för utredning av särskilda sakkunniga, tillkallade enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 mars 1943. I detta hänseende lära de sakkunniga framlägga förslag under förra hälften av år 1946.

Till länsarbetsnämnderna och arbetsförmedlingsanstalterna hava för innevarande budgetår anvisats ett avlöningsanslag å 8 800 000 kronor och ett omkostnadsanslag å 3 500 000 kronor. Under tidigare budgetår hava däremot medel för dessa ändamål anvisats under anslagen till arbetsmarknadskommissionen. Revisorerna hava ansett det vara av intresse att lämna en redogörelse för statsverkets motsvarande kostnader för tidigare budgetår. Till en början vilja revisorerna framhålla, att den offentliga arbetsförmedlingens organisation under krigsåren betydligt förstärkts, såsom framgår av följande uppställning. Härvid har hänsyn ej tagits till den organisationsförstärkning, som det innebar, att ett centralt organ, arbetsmarknadskommissionen, inrättades för verksamheten.

Den offentliga arbetsförmedlingens organisation.

År	Huvudkontor	Avdelningskontor	Fristående sjömansförmedlingar	Fasta ombud	Tillfälliga ombud
1934	37	100	23	omkr. 900 (fasta och tillf.)	
1935	29	115	21	138	omkr. 800
1936	29	127	21	371	» 825
1937	29	127	21	414	» 700
1938	29	131	20	454	» 600
1939	29	137	19	478	» 600
1940	29	144	18	488	» 600
1941	25	146	17	472	» 600
1942	25	152	17	472	» 600
1943	25	185	17	429 (ortsombud)	» 600 (lokalombud)
1944	25	203	16	453 »	» 600 »

Antalet befattningshavare, inräknat även tillfälligt anställd personal, vid länsarbetsnämndernas centrala kanslier och arbetsförmedlingarnas huvud- och avdelningskontor framgår av följande sammanställning:

	Antal
Vid början av år 1940	425
» » » » 1941	531
» » » » 1942	850
» » » » 1943	1 375
» » » » 1944	1 725
» » » » 1945	2 030

Den tillfälliga personalen har från början av år 1942 till början av år 1945 ökat från 259 till 836 befattningshavare.

Statsverkets kostnader för den offentliga arbetsförmedlingen och länsarbetsnämnderna, bortsett från kostnaderna för arbetsmarknadskommisionen, framgå av följande uppställning.

Budgetår	Avlöningar Kronor	Omkostnader Kronor	Summa Kronor
1940/41	2 541 233	1 275 635	3 816 868
1941/42	3 417 494	1 753 822	5 171 316
1942/43	5 144 820	2 478 587	7 623 407
1943/44	7 222 848	2 964 081	10 186 929
1944/45	9 028 928	3 749 410	12 778 338

De olika länsarbetsnämndernas administrationskostnader under budgetåret 1944/45 hava närmare specificerats å efterföljande två tablåer.

Länsarbets-

L ä n	O m k o s t -			
	Rese- & traktamentsersättning till tjänstemän kronor	Hyror för tjänstelokaler samt värme och lyse, vattenavg. kronor	Städning, tvätt och renhållning kronor	Kontorsmateriel och dylikt kronor
Stockholms stad	7 541: 53	131 885: 94	32 140: 03	17 516: 95
Stockholms	20 269: 92	52 124: 27	13 732: 52	6 019: 51
Uppsala	6 819: 67	28 477: 06	5 183: 25	4 433: 73
Södermanlands	11 740: 53	31 174: 69	6 336: 23	11 380: 73
Östergötlands	28 605: 55	65 941: 54	16 777: 75	18 560: 82
Jönköpings	15 194: 65	24 605: 83	5 411: 39	8 307: 46
Kronobergs	16 804: 68	20 802: 17	4 435: 04	5 467: 31
Kalmar	15 662: 62	28 978: 86	5 550: 63	7 061: 66
Gotlands	5 191: 35	4 032: 25	1 059: 15	1 571: 15
Blekinge	10 738: 52	16 970: 97	5 232: 99	3 818: 76
Kristianstads	21 826: 51	21 691: 37	8 073: 43	8 099: 78
Malmöhus	17 503: 87	142 592: 32	13 114: 34	8 397: 05
Hallands	8 939: 30	17 248: 53	4 933: 87	3 402: 94
Göteborgs och Bohus ..	9 845: 53	83 748: 82	18 972: 07	12 503: 53
Älvsborgs	12 454: 75	37 766: 19	6 196: 64	6 175: 51
Skaraborgs	5 596: 54	19 549: 43	4 514: 15	5 345: 62
Värmlands	8 386: 97	34 998: 43	5 880: 16	7 381: 53
Örebro	14 972: 25	48 677: 02	10 629: 75	8 516: 33
Västmanlands	17 580: —	32 898: 66	5 523: 18	5 899: 47
Kopparbergs	15 544: 14	26 599: 66	5 801: 87	7 206: 91
Gävleborgs	22 664: 98	35 073: 82	11 753: 11	8 808: 08
Västernorrlands	30 433: 85	52 934: 56	10 161: 76	13 042: 88
Jämtlands	15 248: 58	19 922: 88	3 801: 15	8 914: 65
Västerbottens	10 043: 91	26 377: 48	3 776: 40	6 700: 49
Norrbottnens	16 885: 56	37 957: 76	7 642: 69	9 911: 66
Kronor	366 495: 76	1 043 030: 51	216 633: 55	204 444: 51

Av tablåerna framgår, att i arvoden, avlöningar och pensionsavgifter under budgetåret 1944/45 utbetalats i runt tal 9 029 000 kronor, varav i avlöningar och arvoden till stadigvarande anställd personal 5 988 000 kronor och i arvoden till tillfälligt anställd personal 2 814 000 kronor. Omkostnaderna hava uppgått till cirka 3 749 000 kronor, varav 1 043 000 kronor i hyror m. m., 366 000 kronor i rese- och traktamentsersättningar till tjänstemän, 315 000 kronor i telefonabonnemang och 870 000 kronor i telegram och telefonsamtal. I posten övriga omkostnader å i runt tal 311 000 kronor ingå bland annat sjukvårdskostnader, annonsering, publikationstryck samt inköp och underhåll av kontorsmaskiner.

Sedan revisorererna avlagt besök å vissa länsarbetsnämnder, hemställde revisorererna hos statens organisationsnämnd om en preliminär undersökning vid något eller några av länsarbetsnämndernas kontor rörande möjligheterna att rationalisera arbetet. På nämndens uppdrag verkställdes undersökningen av kanslichefen hos nämnden, som den 21 november 1945 avgav en promemoria i ämnet.

I fråga om lokal- och arbetsplaneringen anfördes i promemorian bland annat följande.

nämnderna.

n a d e r				Övriga omkostnader	Summa
Telefon- abonnemang	Telegram och telefon- samtal	Post- avgifter	Inköp och underhåll av möbler och inventarier		
kronor	kronor	kronor	kronor	kronor	kronor
44 586: 80	28 621: 70	10 026: 19	30 800: 08	46 942: 63	350 061: 85
22 167: 98	25 785: —	6 017: 74	8 990: 36	10 300: 63	165 407: 93
5 841: 67	20 432: 45	1 954: 77	7 535: 87	6 388: 37	87 066: 84
9 223: 53	38 080: 85	9 386: 72	18 644: 14	7 075: 92	143 043: 34
17 907: 14	59 427: 70	15 483: 42	23 732: 15	27 445: 46	273 881: 53
10 214: 10	36 207: 15	8 109: 63	7 112: 81	7 227: 21	122 390: 23
7 651: 45	33 423: 70	4 826: 10	7 316: 17	11 811: 57	112 538: 19
12 141: 96	30 386: 04	4 927: 66	8 908: 27	7 205: 74	120 823: 44
3 134: 74	6 033: 80	457: 02	2 250: 34	5 025: 79	28 755: 59
8 609: 22	24 237: 60	4 591: 16	6 329: 65	3 666: 05	84 194: 92
10 787: 91	42 333: 50	7 068: 96	6 185: 33	9 715: 35	135 782: 14
23 739: 69	47 676: 90	10 852: 15	7 695: 82	27 342: 75	298 914: 89
6 601: 08	16 069: 69	1 862: 20	3 409: 31	5 121: 81	67 588: 73
26 293: 85	45 105: 10	11 342: 41	16 564: 15	34 722: 24	259 097: 70
9 621: 73	32 692: 81	7 051: 79	4 629: 75	7 667: 88	124 257: 05
6 408: 71	27 299: 25	4 155: 58	5 408: 09	780: 50	79 057: 87
9 561: 96	29 922: 20	6 529: 04	6 965: 97	9 502: 93	119 129: 19
11 351: 13	28 803: 60	5 078: 77	7 839: 37	14 280: 70	150 148: 92
6 564: 61	28 149: 70	3 879: 51	5 970: 88	6 733: 27	113 199: 28
10 973: 38	34 893: 75	7 635: 05	12 610: 21	9 720: 90	130 985: 87
10 441: 54	41 161: —	8 295: 78	15 767: 72	11 147: 76	165 113: 79
16 284: 06	67 675: —	13 337: 92	10 937: 04	16 847: 21	231 654: 28
8 414: 37	49 415: 45	8 338: 22	5 290: 78	7 860: 47	127 206: 55
9 857: 26	36 578: 15	4 835: 54	8 287: 28	4 719: 83	111 176: 34
6 791: 90	39 919: 68	3 473: 67	13 605: 87	11 745: 21	147 934: —
315 171: 77	870 331: 77	169 517: —	252 787: 41	310 998: 18	3 749 410: 46

Tillgodoseendet av särskilt lokalbehovet har försvårats på grund av rådande lokalbrist. I regel hava de tillkomna arbetsuppgifterna måst lösas med stor skyndsamhet. Nu anförda omständigheter hava självfallet medfört, att arbetsorganisationen icke i alla avseenden kunnat ordnas på sätt som hade kunnat ske, om uppbyggandet av densamma fått ske successivt och under lugna förhållanden.

En utomstående fäster sig beträffande lokalförhållandena särskilt vid förekomsten av ett stort antal väntrum för arbetssökande. I vissa fall är praktiskt taget varje arbetsförmedlingsdetalj försedd med sitt särskilda väntrum. Dessa rum kunna i vissa fall bryta den kontakt mellan detaljerna, som kan vara ur arbetssynpunkt erforderlig, och även förhindra ett rationellt utnyttjande av detaljernas personal. Den ifrågavarande lokalplaneringen förorsakar även i vissa fall att personal, som skall betjäna ett flertal avdelningar, exempelvis maskinskriverskorna, måst placeras i mera avlägsna utrymmen. Det har framhållits, att det är erforderligt med särskilda väntrum för olika kategorier av arbetssökande. Ett sammanförande av väntrummen har uppgivits kunna inverka menligt i fråga om de arbetssökandes trivsel och minska besöksfrekvensen. En icke fackman på området har svårt att bedöma bärigheten av detta argument, men det vill dock synas som om en viss centralisering av de besökande skulle kunna ske utan större olägenheter.

Länsarbetsnämnderna.

L ä n	Arvoden, avlöningar och pensionsavgifter				Summa kronor
	Arvoden till ordförande, ledamöter och ersättare kronor	Avlöningar och arvoden till stadig- varande an- ställd personal kronor	Pensions- avgifter kronor	Arvoden till tillfälligt anställd personal kronor	
Stockholms stad	4 524: —	748 771: 41	30 528: 63	448 674: 33	1 232 498: 37
Stockholms	5 718: —	295 309: 15	7 744: 50	192 535: 39	501 307: 04
Uppsala	5 350: —	153 829: 49	1 216: 92	57 845: 90	218 242: 31
Södermanlands	4 800: —	187 751: 28	2 338: 80	116 259: 64	311 149: 72
Östergötlands	5 592: —	329 992: 84	7 918: 35	293 191: 40	636 694: 59
Jönköpings	4 966: —	198 953: 41	2 023: 20	84 329: 68	290 272: 29
Kronobergs	5 124: —	150 749: 87	—	50 464: 35	206 338: 22
Kalmar	4 800: —	193 320: 55	1 212: 60	78 852: 97	278 186: 12
Gotlands	4 500: —	42 756: 59	—	18 531: 52	65 788: 11
Blekinge	4 800: —	122 951: 40	2 844: 85	38 358: 38	168 954: 63
Kristianstads	5 112: —	191 790: 07	4 055: 80	76 154: 69	277 112: 56
Malmöhus	6 018: —	438 095: 13	6 804: 93	130 625: 21	581 543: 27
Hallands	5 100: —	129 297: 64	1 820: 94	31 482: 88	167 701: 46
Göteborgs och Bohus . .	5 400: —	486 301: 85	5 118: 45	156 359: 80	653 180: 10
Älvsborgs	5 166: —	203 802: 23	4 066: 24	103 548: 65	316 583: 12
Skaraborgs	4 800: —	138 834: 24	897: —	61 972: 45	206 503: 69
Värmlands	6 065: —	198 719: 09	774: 90	104 290: 83	309 849: 82
Örebro	5 546: 20	265 082: 46	8 279: 90	105 006: 34	383 914: 90
Västmanlands	4 848: —	154 453: 40	960: —	80 457: 04	240 718: 44
Kopparbergs	5 844: —	177 405: 48	3 047: 11	113 311: 84	299 608: 43
Gävleborgs	5 994: —	265 656: 69	2 119: 98	122 623: 76	396 394: 43
Västernorrlands	6 000: —	344 432: 94	—	154 023: 34	504 456: 28
Jämtlands	5 112: —	174 796: 91	610: —	81 238: 69	261 757: 60
Västerbottens	5 400: —	168 099: 52	—	59 621: 20	233 120: 72
Norrbottens	5 478: —	226 775: 36	537: 96	54 260: 88	287 052: 20
Kronor	132 057: 20	5 987 929: —	94 921: 06	2 814 021: 16	9 028 928: 42

Beträffande arbetsförmedlingsdetaljerna framhölls bland annat följande.

Arbetsförmedlingsverksamheten är i regel uppdelad på detaljer, vilka var för sig handlägga ärenden rörande viss grupp av arbetssökande. Så förefin-
nas exempelvis beträffande manliga sökande särskilda detaljer för industri-
och hantverksarbetare, jordbruksarbetare, skogsarbetare, sjömän, byggnads-
arbetare, transportarbetare och tjänstemän. För kvinnliga sökande kunna
förekomma detaljer för husligt arbete, hemhjälp, restaurang- och hotellper-
sonal m. fl. Särskilda ungdomsförmedlingar finnas, uppdelade på avdelning-
ar för flickor och för pojkar. Å varje sådan detalj äro placerade en eller två
tjänstemän beroende på rörelsens omfattning. Sökandefrekvensen är mycket
ojämn, varför splittringen på detaljer i många fall torde medföra, att perso-
nalen ofta icke har jämn sysselsättning. Då detaljerna i regel hava sina
särskilda lokaler, där passning av besök och telefoner äger rum, är det svårt
att flytta en tjänsteman, som har litet att göra, till en detalj med större ar-
betsbelastning. En centralisering till större grupper genom sammanslagning
av flera kategorier av kundtjänsten skulle förvisso medföra en bättre ekono-
misering med arbetskraften. Det bleve därvid även lättare att ordna med
telefon-tjänsten, avlösning vid lunchraster och annan frånvaro, skolning av
aspiranter m. m. Arbetsförmedlingstjänstemännen synas väl erfarna på olika
grenar av förmedlingsverksamheten, och en specialisering torde, åtminstone
vad flertalet arbetssökandekategorier beträffar, icke vara nödvändig.

Länsarbetsnämndernas inkommande post föranledde följande uttalande.

Med den ganska omfattande post, som förekommer vid länsarbetsnämnderna, skulle det vara till fördel, om posten kunde hämtas så tidigt, att den vore öppnad, inkomststämplad och uppsorterad samt, vad beträffar sådan post som skall diarieföras, helst även diarieförd, då kontorsarbetet i övrigt skall börja för dagen. Ärendenas behandling skulle därigenom påskyndas.

Där postverkets arbetsorganisation för närvarande lägger hinder i vägen för en tidigare posthämtning, kan det kanske vara möjligt att genom överenskommelse med postverket åstadkomma ändring i detta avseende. Andra statliga, kommunala eller enskilda företag kunna måhända även hava intresse av en omläggning. Fall kunna nämligen ofta förekomma, där tillräcklig sysselsättning icke kan beredas personalen, förrän posten kommit densamma tillhanda.

I fråga om diarieföring och vissa andra kontorstekniska spörsmål anfördes bland annat följande.

Diarieföringen är på samtliga besökta ställen relativt omfattande. Genom en noggrann genomgång av förekommande handlingsmaterial och ett centralt fastställande från arbetsmarknadskommissionens sida av vilka handlingar, som skola diarieföras, bör diarieföringsarbetet kunna avsevärt minskas. Vid en av de besökta institutionerna förklarade man sig knappast hava någon praktisk användning av diarieföringen.

Uppgörandet av arbetsmarknadsstatistiken utgör ett relativt omfattande arbete. I viss mån olika förfaringssätt för statistikuppgifternas sammanställning tillämpas vid de besökta länsarbetsnämnderna.

Vad årsstatistiken beträffar kan ifrågasättas, om icke möjligen en centralisering av arbetet därmed till arbetsmarknadskommissionen kan vara lämplig. Därvid skulle möjligen användning av mekaniska hjälpmedel, exempelvis hålkortssystem, kunna visa sig lönande.

Format, papperskvalitet, färger m. m. å använda blanketter hava befunnits mycket varierande. En standardisering torde kunna medföra besparingar icke blott i fråga om själva blanketterna utan även vad avser förvaringshjälpmedel m. m. I vissa fall kan kombineringsblanketter äga rum, varigenom icke blott blankett- utan även arbetsbesparing vid blanketternas ifyllande vinnes.

En blankettrevision, utförd av sakkunnig person, torde vara av behov påkallad.

Olägenheterna av det nuvarande telefonsystemet påtalades särskilt.

Samtliga besökta institutioner äro försedda med manuell telefonväxel. Lokaltelefon saknas. Telefonsamtal mellan tjänstemännen inom kontoren förmedlas genom växeln. Då dessutom telefontrafiken från och till allmänheten är mycket omfattande, blir växeln hårt belastad, vilket medför långa väntetider, varigenom mycken tid för såväl tjänstemän som allmänhet förspilles. Om bättre telefonförbindelser ordnas inom lokalerna, möjliggöres centralisering av vissa arbetsökanderegister, som behöva anlitas av de olika avdelningarna.

En länsarbetsnämnd har erhållit visst anslag för installerande av automatväxel. Enär anslaget enligt uppgift icke lär vara tillräckligt för anskaffande av automatväxel av tillfredsställande kapacitet och lokalfrågorna icke äro slutligt ordnade, har installationen fått tills vidare anslå.

Då det synes angeläget, att telefonkommunikationerna ordnas bättre än för närvarande, torde en expertundersökning i frågan vara att förorda.

Såsom slutomdöme uttalade utredningsmannen, att möjligheter finnes att i vissa avseenden förenkla och förenhetliga arbetet vid länsarbetsnämndernas kontor. Härför erfordrades emellertid en noggrann organisationsundersökning. En sådan syntes vara av särskild vikt, då det gällde att efter avvecklingen av beredskapsförhållandena på mest effektiva och ekonomiska sätt ordna arbetsorganisationen.

Revisorernas
uttalande.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att kostnaderna för länsarbetsnämndernas verksamhet äro av mycket betydande storleksordning. Verksamheten har emellertid under krigsåren erhållit en exceptionellt stor omfattning, i det att åt nämnderna anförtrots ett flertal krisbetonade uppgifter, vilka nödvändiggjort anställandet av tillfällig personal i stor utsträckning. Revisorerna förutsätta att, allt efter det nämnda uppgifter bortfalla, denna personal väsentligt minskas.

Revisorerna äro medvetna om att vid den offentliga arbetsförmedlingen arbetsbelastningen alltefter rådande arbetslöshet kan undergå mer eller mindre tillfälliga växlingar. Dessa skiftningar på arbetsmarknaden torde dock i allmänhet icke vara alltför hastigt påkommande, utan kunna i regel förutses tämligen långt i förväg. Någon större marginal beträffande personalen torde därför knappast vara erforderlig. Under tider av ringa arbetslöshet bör personalens storlek kunna någorlunda anpassas efter de arbetsuppgifter, som då föreligga, såsom planeringsarbeten och förmedling av arbetskraft till olika yrkesområden, och först vid inträdande arbetslöshet successivt utökas.

Vid sina besök hos vissa länsarbetsnämnder hava revisorerna fått det intrycket, att arbetet icke alltid varit rationellt organiserat, vilket även bestyrkts av en preliminär undersökning, som på revisorernas uppdrag verkställdes genom statens organisationsnämnd. Revisorerna inse väl, att det kan hava mött svårigheter att ernå en ändamålsenlig organisation av arbetet under de krävande förhållanden, varunder länsarbetsnämnderna de senare åren arbetat. Härtill torde icke minst svårigheter att anskaffa lämpliga kontorslokaler hava bidragit. Revisorerna vilja emellertid understryka vikten av att, innan frågan om länsarbetsnämndernas framtida organisation upptages till slutlig prövning, åt statens organisationsnämnd eller annat lämpligt organ uppdrages att undersöka möjligheterna till rationalisering av arbetet vid nämnderna.

§ 15.

Jordbruks-
och verk-
stadsdriften
vid statliga
skyddshem
och alko-
holistan-
stalter.

Vid flera statliga anstalter, där personer av olika anledningar omhändertagits av samhället i visst syfte, sysselsättas de omhändertagna i stor utsträckning med arbete i jordbruk eller verkstäder. Sålunda förekommer såväl jordbruks- som verkstadsdrift i icke ringa omfattning vid vissa under socialstyrelsen stående anstalter, nämligen skyddshem och alkoholistanstalter. Revisorerna hava ansett sig böra undersöka, huru den ekonomiska förvaltningen vid dessa anstalter är anordnad samt huruvida en tillfredsställande kontroll över verksamheten föreligger.

Enligt instruktionen för socialstyrelsen den 23 december 1937 har styrelsen överinseende över skyddshemmen. Närmare föreskrifter angående styrelsens verksamhet härutinnan finnas meddelade i stadgan för skyddshemmen den 24 september 1937 och instruktionen för skyddshemsinspektören den 23 december samma år. I fråga om skyddshemmens organisation m. m. finnas förutom i nämnda författningar bestämmelser meddelade även i barnavårdslagen.

Beträffande medelsförvaltningen hava föreskrifter lämnats i särskilda kungl. brev. Den ekonomiska förvaltningen vid de statliga skyddshemmen är för närvarande organiserad huvudsakligen på följande sätt.

I riksstaten finnas upptagna anslag till avlöningar, omkostnader och byggnadsarbeten samt under rubriken uppbörd i statens verksamhet inkomsttiteln »Inkomster vid statens skyddshem». I fråga om denna inkomsttitel har föreskrivits att inkomsterna i vederbörande skyddshems räkenskaper skola redovisas å särskilda undertitlar, däribland Överskott av särskilda rörelsegrenar: Jordbruksdriften; Verkstadsdriften; Tvättinrättningarna. Kungl. Maj:t har därjämte fastställt specialstater för nämnda rörelsegrenar. Socialstyrelsen har i anslutning härtill fastställt specialstater för varje skyddshem.

Anslagen till avlöningar och omkostnader utbetalas av socialstyrelsen och disponeras av vederbörande skyddshemsstyrelser. Anslaget till byggnadsarbeten utbetalas och disponeras av socialstyrelsen.

I samband med fastställande av specialstater för skyddshemmen har socialstyrelsen föreskrivit, att skyddshemsstyrelserna icke skulle äga att utan skyddshemsinspektörens tillstånd överskrida vissa av de i specialstaterna ingående utgiftsposterna.

Varje skyddshemsstyrelse åligger att under överinseende av skyddshemsinspektören utöva tillsyn över skyddshemmet och ledning av dess förvaltning. Den närmaste ledningen av skyddshemmet handhaves av en föreståndare, som i regel biträdes av en eller flera befattningshavare i frågor rörande den ekonomiska förvaltningen och den affärsmässiga driften vid hemmet. Skyddshemsstyrelsen åligger, bland annat, att meddela erforderliga föreskrifter om räkenskapsföring, kassavård och kontroll därå, i den mån dylika föreskrifter ej meddelats av riksräkenskapsverket. Detta ämbetsverk har fastställt vissa formulär för medelsredovisningen. Styrelsens ordförande eller annan ledamot, som styrelsen därtill förordnar, har att med särskild uppmärksamhet följa skyddshemmets verksamhet.

Föreståndare åligger i regel, bland annat, att föra hemmets räkenskaper, att uppbära och redovisa inflytande inkomster samt svara för att behöriga likvider inflyta eller indrivnas i rätt tid. Skyddshemmens räkenskaper insändas kvartalsvis till socialstyrelsen, där en priskontrollerande och tekniskt reviderande granskning av desamma verkställes.

Enligt gällande föreskrifter skola finnas olika slag av skyddshem, bland annat yrkeshem för vanartade gossar, hemskolor för vanartade flickor, jordbrukshem för vissa vanartade över den egentliga skolåldern samt ungdoms-

hem för vissa omhändertagna personer mellan aderton och tjuguetå års ålder.

I yrkeshem och ungdomshem för män skall meddelas såväl teoretisk som praktisk yrkesutbildning i jordbruk med ladugårds- och trädgårdsskötsel samt i snickeri och mekaniskt verkstadsarbete. I hemskola och ungdomshem för kvinnor skall meddelas såväl teoretisk som praktisk utbildning i husligt arbete. På grund av de uppgifter, som sålunda åvila skyddshemmen, driva dessa i stor utsträckning jordbruk och verkstadsrörelse. För närvarande äro 16 statliga skyddshem i verksamhet, varav staten äger 14 och arrenderar 2. Såväl jordbruks- som verkstadsdrift förekommer vid 9 skyddshem, medan vid de åtestående 7 i huvudsak endast jordbruk drives.

Den åkerareal, som brukas av skyddshemmen, varierar mellan 6,5 och 52 ha, vilket närmare framgår av nedanstående sammanställning beträffande de olika skyddshemmen. I åkerarealen ha i förekommande fall inräknats även park- och trädgårdsområden.

Skyddshem	Åkerareal i ha	Skyddshem	Åkerareal i ha
Hamnargården	15	Ljungaskog	40
Gräskärr	31·5	Forsane	52
Folåsa	38	Sundbo	42·5
Östra Spång	14	Långanäs	40
Åkerby	42·3	Lövsta	48
Engesberg	6·5	Brättegården	8·5
Vemyra	33·1	Broby	12
Johannisberg	30	Sonestorp	10

För jordbruksdriften finnes särskild personal anställd, vilken för närvarande uppgår till omkring 30 personer, varav 15 äro lönegradsplacerade samt de övriga avlönade från jordbrukets stat. För närvarande äro vid skyddshemmen anställda 10 rättare, 3 jordbruksförmän, 6 trädgårdsmästare och 6 ladugårdsförmän. Genom beslut den 2 mars 1945 har socialstyrelsen fastställt behörighetsvillkor för tjänster vid statens skyddshem, varvid föreskrifter meddelats angående kompetensvillkor för bland annat rättare, ladugårdsförmän och trädgårdsmästare. Jordbruksdriften handhaves under vederbörande skyddshemsstyrelsens överinseende av föreståndaren.

Driftresultatet vid de statliga skyddshemmens jordbruk framgår av nedanstående sammanställning över redovisat över- eller underskott de sex senast förflutna budgetåren.

Överskott har sålunda redovisats endast under budgetåren 1942/43 och 1943/44. Under budgetåren 1939/40—1944/45 har underskott uppkommit på verksamheten med sammanlagt 38 672 kronor.

Gräskärrs och Forsane skyddshem hava samtliga här upptagna budgetår redovisat överskott å driften. Skyddshemmet i Ljungaskog har redovisat överskott sedan budgetåret 1940/41. Östra Spång och Vemyra hava redovisat underskott å driften samtliga ifrågavarande budgetår utom 1944/45. Långa-

Budgetår	Överskott		Underskott		Nettoresultat av verksamheten under budgetåret (överskott = +) (underskott = -) Kronor	Anm.
	Antal skydds- hem	Kronor	Antal skydds- hem	Kronor		
¹ 1939/40	10	3 001	4	17 121	— 14 120	¹ Under detta budgetår funnos endast 15 skyddshem. Ett visade varken över- eller underskott
1940/41	9	9 292	7	22 805	— 13 513	
1941/42	7	9 493	9	29 440	— 19 947	
² 1942/43	10	13 149	5	10 828	+ 2 321	
1943/44	12	24 423	4	9 878	+ 14 545	
1944/45	11	26 312	5	34 270	— 7 958	² Ett skyddshem visade varken över- eller underskott
Summa kronor					— 38 672	

näs har redovisat överskott under budgetåren 1939/40—1942/43. Budgetåret 1943/44 redovisades emellertid ett underskott å 2 700 kronor och budgetåret 1944/45 ett underskott å 17 000 kronor. Enligt inhämtad uppgift berodde sistnämnda underskott på att under budgetåret inköpts en avelstjur för omkring 5 000 kronor, varjämte ombyggnader företagits för cirka 12 000 kronor. I detta sammanhang må framhållas, att någon driftbokföring icke förekommit, varför möjlighet icke finnes att ingå på ett bedömande av jordbrukets lönsamhet vid skyddshemmen.

En direkt jämförelse med de uppgifter som finnas beträffande jordbrukets lönsamhet i allmänhet torde sålunda icke vara möjlig, då de räkenskapsresultat, som för bokföringsår publiceras i lantbruksstyrelsens meddelanden, icke äro jämförbara med skyddshemmens med hänsyn till bland annat de olika bokföringssätten. Enligt de nyssnämnda räkenskapsresultaten hade emellertid jordbruk i motsvarande storleksgrupper och belägenhet som de statliga skyddshemmens under de senaste åren alltigenom redovisat nettoöverskott. Det högsta överskottet per ha åker har redovisats av Ljungaskog budgetåret 1944/45 med 314 kronor. Det största underskottet har redovisats av Långanäs samma budgetår med 425 kronor per ha.

Av viss betydelse för bedömande av driftresultatet vid skyddshemmen är det förhållandet, att skyddshemseleverna i stor utsträckning deltaga i jordbruksarbetet. Härigenom erhålles en visserligen ovan men billig arbetskraft.

Antalet elever i jordbruks- och trädgårdsskötsel vid de olika hemmen varierar betydligt. Vid slutet av år 1944 var antalet elever exempelvis vid Sonestorp 2, vid Vemyra 12, vid Ljungaskog 24 och vid Forsane 28. Antalet elever per avlönad befattningshavare i jordbruket vid slutet av år 1944 utgjorde lägst 4 och högst 8.

Vid bedömandet av jordbruksdriftens lönsamhet vid de statliga skyddshemmen måste hänsyn tagas till dels att arbetskraften är relativt billig — endast s. k. flitpengar belasta jordbruket — dels att avlöningar till den arbetsledande personalen icke alls eller endast i ringa utsträckning betalas av jordbruket, dels ock att vid beräkningen av de redovisade resultaten ränta och amortering å i rörelsen nedlagt kapital, avskrivningar, skatter etc. icke medräknats.

En annan omständighet, som bör beaktas, är att en stor del av de produkter, som frambringas inom jordbruket, konsumeras i skyddshemmens hushåll. Det är därför av stor vikt, att en väl avvägd prissättning äger rum så att icke jordbruket belastas med låga försäljningspriser. Enligt uppgift debiteras vanligen jordbruket på orten gällande partipriser.

De av socialstyrelsen fastställda specialstaterna för jordbruksdriften vid de statliga skyddshemmen hava i allmänhet icke kunnat följas. Skillnaden mellan det beräknade och det faktiska resultatet av jordbruksdriften har i flera fall varit avsevärd. Sålunda har socialstyrelsen i ett fall beräknat ett överskott å 2 300 kronor, medan överskottet i själva verket blivit 12 562 kronor, och i ett annat fall ett underskott av 100 kronor, medan underskottet faktiskt blivit 17 000 kronor.

Vad angår verkstadsdriften vid skyddshemmen förekommer sådan vid 9 hem. Snickeriverkstäder finnas vid 7, mekaniska verkstäder vid 6, skrädderier vid 2, tapetseriverkstad vid 1 och tvättinrättning vid 2 skyddshem.

Vid skyddshemmen äro anställda särskilda yrkeslärare, sammanlagt 18, alla lönegradsplacerade och avlönade från avlöningsanslaget. Av dessa äro för närvarande 7 yrkeslärare i snickeri, 6 i mekanisk verkstad, 2 i skrädderi, 1 i tapetseri och 2 i tvätt. Särskilda behörighetsvillkor för lärare i yrkesämnen hava fastställts av socialstyrelsen genom beslut den 2 mars 1945.

Antalet elever, som undervisats i den vid skyddshemmen bedrivna verkstadsdriften, var vid slutet av åren 1941, 1942, 1943 och 1944 respektive 100, 119, 132 och 137. Vid slutet av år 1944 funnos 52 elever i snickeri, 56 i mekanisk verkstad, 12 i skrädderi, 7 i tapetseri och 10 i tvätt.

I fråga om det ekonomiska resultatet av verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen har i de flesta fall redovisats underskott å verksamheten. Även beträffande verkstadsdriften är emellertid bokföringen bristfällig. Någon lagerbokföring lär enligt uppgift icke förekomma. Lövstahemmet har gemensam bokföring för jordbruksdriften och verkstadsdriften.

Redovisat över- eller underskott å verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen framgår av följande sammanställning.

Budgetår	Överskott		Underskott		Resultat av verksamheten under budgetåret (överskott = +) (underskott = -) kronor
	Antal skyddshem	Kronor	Antal skyddshem	Kronor	
1939/40	6	6 576	2	10 093	— 3 517
1940/41	2	4 367	7	14 767	— 10 400
1941/42	5	7 952	4	6 519	+ 1 433
1942/43	3	7 986	6	23 006	— 15 020
1943/44	6	11 426	3	8 746	+ 2 680
1944/45	3	2 154	4	4 063	— 1 909
					— 26 733

I fråga om verkstadsdriften vid skyddshemmen har sålunda redovisats underskott de senaste sex budgetåren med 26 733 kronor. Av skyddshemmen hava Vemyra, Johannisberg och Sundbo varje redovisningsår från och med 1940/41 redovisat underskott. Brättegården och Sonestorp hava visat de bästa resultaten. Vid Långanäs redovisades året 1942/43 ett underskott å 9 934 kronor. Under de övriga fem åren redovisades överskott två år och underskott tre år. Räknat per elev visar resultatet av verkstadsdriften stora variationer. Sålunda har Sonestorp de två sista budgetåren redovisat ett överskott å 856 kronor respektive 751 kronor per elev. Största underskott per elev har redovisats av Långanäs med 620 kronor för budgetåret 1942/43, Vemyra med 309 kronor för samma budgetår samt Johannisberg med 354 kronor för budgetåret 1943/44.

Som fallet är i fråga om jordbruksdriften vid de statliga skyddshemmen bör även vid bedömandet av verkstadsdriftens lönsamhet beaktas det förhållandet, att arbetskraften är relativt billig samt att vid beräkning av de redovisade resultaten hänsyn icke tagits till ränta, amorteringar och å det i rörelsen nedlagda kapitalet.

Som ovan nämnts fastställer socialstyrelsen sedan redovisningsåret 1943/44 specialstater för verkstadsdriften vid skyddshemmen. Liksom fallet är i fråga om jordbruket hava dessa specialstater i allmänhet icke kunnat följas.

Av de redovisade resultaten synes icke kunna dragas någon bestämd slutsats, huruvida verkstadsdriften är ekonomiskt bärande. Vid en inom statens sakrevision företagen utredning har det konstaterats, att i rätt stor omfattning omföring i räkenskaperna icke verkställes, då arbeten utföras i verkstäderna för respektive hems räkning, vilket speciellt varit fallet under redovisningsåret 1942/43. Som framgår av ovanstående sammanställning redovisades detta år sammanlagt 15 020 kronor i underskott å verkstadsdriften vid skyddshemmen. Vid ett hem hade stora inköp gjorts av virke, färger och fernissor, vilka i räkenskaperna bokförts på snickeriverkstadsens utgifter. Vid hemmet förfärdigades av dessa materialier en mångfald föremål såsom bord och stolar för hemmets räkning. På grund av bristande anslag hade vederbörliga omföringar sedermera icke kunnat göras i räkenskaperna, varför kostnaderna för de tillverkade föremålen fått belasta verkstadens konto.

Från och med redovisningsåret 1943/44 äro möjligheterna att på ovan nämnt sätt utnyttja verkstädernas konton för nyanskaffning m. m. för hemmens räkning i avsevärd mån begränsade därigenom, att specialstater årligen fastställas av socialstyrelsen och strängare kontroll införts beträffande anslagen.

Det material, som erfordras för verkstadsdriften, brukar inköpas å orten. De alster, som tillverkas, försäljas av vederbörande skyddshem. Då de flesta alster på grund av elevernas ringa yrkesfärdighet äro bristfälliga i ett eller annat avseende, är det icke möjligt att erhålla samma priser som för andra liknande alster i marknaden.

Enligt bestämmelserna i lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister (alkoholistlagen) skola de allmänna alkoholistanstalterna stå under

uppsikt av socialstyrelsen. Närmare bestämmelser härom finnas förutom i lagen huvudsakligen i stadgan den 23 december 1920 för statens tvångsarbetsanstalter och i samband med dem anordnade alkoholistanstalter samt i kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare bestämmelser rörande alkoholistvården.

För närvarande äro fyra statliga alkoholistanstalter i verksamhet, nämligen Venngarn, Svartsjö, Haknäs och Karlstad. Svartsjö är en kombinerad tvångsarbets- och alkoholistanstalt. Alkoholistanstalten i Karlstad är knuten till straffängelset därstädes.

Varje anstalt står under ledning av en av Kungl. Maj:t utsedd styrelse. Den närmaste ledningen handhaves av en direktör, som i fråga om jordbruks- och verkstadsdriften biträdes av speciellt härför anställda befattningshavare. I den av Kungl. Maj:t fastställda personalförteckningen för Svartsjö finnas sålunda upptagna bland annat en lantbruksinspektor i lönegrad A 18 och en trädgårdsmästare i lönegrad A 12. Därjämte har Kungl. Maj:t fastställt särskilt arvode till ett jordbrukstekniskt biträde hos styrelsen. I personalförteckningen för Venngarn har upptagits en lantbruksinspektor i lönegrad A 17.

Enligt uppgift äro för närvarande å Svartsjö i jordbruks- och verkstadsdrift anställda en trädgårdsmästare, fem första förmän, två yrkesmästare och sexton förmän, alla lönegradsplacerade.

Från och med budgetåret 1941/42 skola samtliga inkomster vid statens tvångsarbetsanstalt å Svartsjö och statens alkoholistanstalt därstädes samt vid statens alkoholistanstalter å Venngarn och Haknäs uppdebiteras å den under uppbörd i statens verksamhet uppförda inkomstiteln »Inkomster vid statens tvångsarbets- och alkoholistanstalter».

Vid anstalterna å Venngarn och Svartsjö förekommer såväl jordbruks- som verkstadsdrift. Venngarn omfattar cirka 228 ha och Svartsjö cirka 333 ha åker.

Å jordbruksdriften har under alla de senaste fem budgetåren redovisats överskott. Det är emellertid stor skillnad på storleken av de av anstalterna redovisade överskotten, i det Svartsjö under alla åren redovisat ett avsevärt större överskott än Venngarn, även räknat per ha åker.

Liksom vid de statliga skyddshemmen deltaga de för vård omhändertagna i viss utsträckning i jordbruksarbetet. För närvarande äro sålunda av 90 å Svartsjö intagna alkoholister omkring 15 sysselsatta i jordbruket. Å Venngarn äro ungefär hälften av de intagna eller mellan 60 och 70 man sysselsatta i jordbruks- och trädgårdsdrift.

Även i fråga om verkstadsdriften hava anstalterna redovisat överskott under budgetåren 1940/41—1943/44. Härvid har Venngarn redovisat större överskott än Svartsjö, utom för budgetåret 1943/44.

I motsats till vad fallet är vid skyddshemmen har sålunda underskott icke redovisats å verksamheten något av de angivna budgetåren.

Som fallet är i fråga om skyddshemmen bör vid bedömandet av lönsamheten av jordbruks- och verkstadsdriften beaktas, att arbetskraften är billig, ehuru måhända icke fullgod, samt att hänsyn till räntor, amorteringar etc.

icke tagits vid beräklandet av det ekonomiska resultatet av ifrågavarande rörelsegrenar.

Beträffande alkoholistanstalternas ekonomiska förvaltning har socialstyrelsen icke ålagt några särskilda uppgifter eller erhållit några speciella befogenheter. Styrelsen handlägger endast ärenden angående intagningar, utskrivningar och sociala frågor i allmänhet. Anslagen utbetalas sålunda av vederbörande länsstyrelser och ej av socialstyrelsen.

I fråga om den ekonomiska förvaltningen vid skyddshemmen har ordningen i stort sett varit oförändrad sedan hemmens förstatligande den 1 januari 1938. Förslag till omorganisation hava emellertid upprepade gånger framlagts, då den fastställda ordningen snart visade sig medföra olägenheter. Redan 1938 uppkom fråga om en viss centralisering av skyddshemmens ekonomiska förvaltning till socialstyrelsen. Riksräkenskapsverket framlade den 25 augusti 1939 förslag i sådant syfte, varvid bland annat framhölls, att skyddshemmens ekonomiska förvaltning syntes hava anordnats på ett sätt, som försvårade tillämpandet av rationella förvaltningsprinciper. I samband med en framställning den 12 december 1939 i ärendet erinrade socialstyrelsen bland annat om att särskilda medel ej funnes anslagna för vare sig jordbruk eller verkstadsdrift, varför utgifterna härför finge bestridas av inkomsterna. Inkomster och utgifter av såväl verkstads- som jordbruksdriften syntes lämpligen i sin helhet böra redovisas vid verksamhetsårets slut, då eventuellt överskott av driften borde inlevereras till socialstyrelsen.

I augusti 1941 upptog besparingsutredningen frågan till prövning. Genom remiss den 24 januari 1942 uppdrog statsrådet och chefen för socialdepartementet åt socialstyrelsen att efter hörande av styrelserna för de statliga skyddshemmen avgiva yttrande i fråga om centralisering till socialstyrelsen av den ekonomiska förvaltningen vid skyddshemmen. Styrelsen lät bland annat särskilda sakkunniga utreda frågan.

Beträffande jordbruks- och verkstadsdriften framhöll de sakkunniga, att avsättning för tillverkade artiklar och erhållna produkter vurnes genom att hemmen köpte av varandra och utträttade arbete (exempelvis tvätt och sömnad) åt varandra. I den mån verkstädernas produktion ökade, borde enligt de sakkunnigas mening order kunna placeras i öppna marknaden genom skyddshemsledningarnas och inspektionens försorg. Först om avsättning icke kunde vinnas därigenom, borde ett centralt organ såsom fångvårdsstyrelsens arbetskontor anlitas. Bokföringen borde fortfarande ske lokalt. Frågan angående en fullständig förrådsredovisning ansågo de sakkunniga böra bero.

I fråga om centralisering av upphandlingen ansågo de sakkunniga, att en sådan icke syntes nödvändig med hänsyn till de möjligheter till förmånligare priser, som även vid enskild upphandling kunde erhållas av statliga verk och inrättningar. En vägledning borde dock lämnas av skyddshemsinspektionen angående de artiklar, som kunde erhållas genom centralupphandling. Hemmen kunde även anlita varandra vid upphandling. Sedan verkstadsdriften kommit i gång, borde hemmens behov av möbler och textilier kunna

tillgodoses genom hemmens egen produktion. Det vore enligt de sakkunniga av synnerligen stor betydelse, att skyddshemsinspektionen härutinnan utövade en förmedlande och handledande verksamhet.

På förslag av socialstyrelsen i samband med ovannämnda utredning infördes från och med budgetåret 1943/44 en priskontrollerande och tekniskt reviderande granskning av skyddshemmens räkenskaper.

Vid bedömandet av lönsamheten av jordbruks- och verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen kan vad 1934 års skyddshemssakkunniga anfört härom vara av visst intresse. I senaste delen av sitt betänkande (SOU 1935: 64, s. 8—9) hava de sakkunniga bland annat anfört, att det vid yrkeshemmen vore synnerligen viktigt, att arbetet i de olika yrkena, jordbruk, trädgård och verkstäder, organiserades så ändamålsenligt som möjligt med hänsyn till såväl elevernas utbildning och arbetsförmåga som det ekonomiska resultatet av verksamheten. Yrkesutbildningen borde enligt de sakkunniga så mycket som möjligt ordnas i form av produktivt arbete. Därigenom förvärvade eleverna, utöver en viss yrkeskunskap, även den arbetsintensitet, som vore rådande på arbetsplatser ute i livet, och bleve därmed bättre skickade för förvärvsarbete. På detta sätt tillgodosåges även i fråga om yrkesarbetet på ett skyddshem det krav, som måste ställas på varje yrkesutövning, nämligen att den skall lämna gott ekonomiskt resultat. De sakkunniga förutsatte, att om verksamheten på ett skyddshem ordnades på sådant sätt, lönerna till den personal, som handhade utbildningen i jordbruk, trädgårdsskötsel och andra yrken, komme att helt eller till största delen täckas av inkomsterna från dessa verksamhetsgrenar.

I detta sammanhang må även nämnas, att såsom ovan i korthet berörts i samband med inom statens sakrevision verkställda utredningar angående verksamheten vid de statliga skyddshemmen och alkoholistanstalterna frågan rörande den vid dessa anstalter förekommande jordbruks- och verkstadsdriften även blivit föremål för viss undersökning.

Revisorernas
uttalande.

Av den verkställda utredningen framgår, att nettoresultaten av såväl jordbruks- som verkstadsdriften vid de statliga skyddshemmen i genomsnitt utvisa underskott, under det att vid de allmänna alkoholistanstalterna för motsvarande verksamhetsgrenar redovisas överskott. Emellertid kunna de redovisade resultaten icke utan vidare tjäna som ledning vid bedömandet av den ekonomiska förvaltningen av dessa anstalter, alldenstund någon af-färsmässig driftbokföring vanligen ej ägt rum. Vissa skyddshem synas dock genomgående uppvisa sämre resultat än andra. Huruvida orsaken härtill varit bristfällig skötsel av verksamheten eller om andra omständigheter inverkat, torde icke kunna fastställas annat än efter en mera ingående utredning än den revisorerna varit i tillfälle att företaga. En anledning till det mindre gynnsamma resultatet synes dock hava varit, att enhetliga grunder saknats för prissättningen. Icke obetydliga summor torde även kunna tillföras statsverket genom en rationell inköps- och försäljningspolitik och överhuvud en rationell drift. En viss kontroll härutinnan har visserligen utövat

av socialstyrelsen med ledning av insända räkenskaper, men denna granskning kan knappast tillmätas större betydelse, då den endast är av teknisk-kameral natur. Dessutom utövas denna kontroll endast i efterhand.

Den omständigheten, att skyddshemmen och alkoholistanstalterna i främsta rummet hava att fullgöra sociala uppgifter, utesluter icke att affärsmässiga principer både kunna och böra tillämpas vid drivande av med dessa institutioner förenade jordbruk och verkstäder. En förutsättning härför är, att denna verksamhet ställes under sakkunnig kontroll. En sådan bör omfatta såväl de statliga skyddshemmen som de allmänna alkoholistanstalterna. Revisorerna ifrågasätta därför, om icke socialstyrelsen bör tillförsäkras erforderlig sakkunskap för ledningen av den vidsträckta ekonomiska verksamhet, som bedrivs vid styrelsens anstalter.

I detta sammanhang hava revisorerna även velat upptaga en fråga om redovisningen av vissa riksstatsanslag. Revisorerna vilja visserligen ifrågasätta, huruvida icke även anslagen till statens alkoholistanstalter lämpligen borde utbetalas av socialstyrelsen i stället för av vederbörande länsstyrelse.

§ 16.

Den i statens tjänst anställda personalen — såväl tjänstemän som arbetare — är i stor utsträckning i avlöningsreglementen eller i kollektivavtal tillförsäkrad vissa löneförmåner vid olycksfall i tjänsten.

Under tjänstledighet på grund av sjukdom, som föranletts av olycksfall i tjänsten, åtnjuter ordinarie befattningshavare oavkortad lön utan tidsbegränsning. Extra ordinarie och extra befattningshavare äga uppbära oavkortad lön intill dess ett år respektive sex månader förflutit från dagen för olycksfallet. För tid därutöver skall befattningshavaren å lönen vidkännas A- respektive B-avdrag, så framt ej vederbörande myndighet på grund av särskilda förhållanden finner anledning medgiva, att avdrag icke skall äga rum, eller ock, såvitt angår extra befattningshavare, att A-avdrag skall ske. Med extra befattningshavare jämföras i förevarande hänseende aspiranter vid de affärsväsende verken. Genom kollektivavtal äro stora kategorier av statens arbetare likaledes tillförsäkrade viss sjukavlöning vid olycksfall i arbete. Nu nämnda ersättningar överstiga i regel den sjukpenning, som utgår enligt olycksfallsförsäkringslagen. Sjukpenningen motsvarar ungefär två tredjedelar av den årliga arbetsförtjänsten och är dessutom maximerad till 7 kronor om dagen.

De sjukvårdsförmåner, som vid olycksfall i tjänsten enligt avlöningsreglementena tillkomma ordinarie, extra ordinarie och extra statliga befattningshavare, korrespondera i stort sett mot olycksfallsförsäkringslagens motsvarande ersättningar. Även statens arbetare äro ofta vid sjukdom på grund av olycksfall i arbete tillförsäkrade liknande förmåner. Stundom hava dock i kollektivavtalen intagits förbehåll, att dylik ersättning icke skall utgå, om ersättning utgår enligt olycksfallsförsäkringslagen.

I den mån vid sjukdom på grund av olycksfall i arbete sjukavlöning eller sjukvårdsförmåner åtnjutas enligt avlöningsreglementen eller kollektivavtal,

Anmälan till
riksförsäkringsanstalten
om vissa
olycksfall i
arbete.

utgår icke motsvarande ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen till den skadade. Då flertalet olycksfall äro av relativt lindrig art och endast medföra rätt till sjukavlönning och sjukvårdsförmåner, kommer i ett stort antal fall ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen icke att utgå till de statsanställda. Enligt kungörelser den 9 november 1928 (nr 429) och den 30 juni 1942 (nr 678) skall emellertid varje olycksfall i arbete, som drabbar i statens tjänst anställd, anmälas till riksförsäkringsanstalten, som har att besluta om rätten till ersättning enligt nämnda lag samt om ersättningens art och storlek, även om någon ersättning enligt lagen icke skall utgå till den skadade.

I den mån ersättning utgår enligt olycksfallsförsäkringslagen, utbetalas denna av riksförsäkringsanstalten från förslagsanslaget till bestridande av statsverket åliggande, av andra medel ej utgående ersättningar i anledning av olycksfall i arbete m. m. De affärsdrivande verken utbetala dock själva denna ersättning, vilken belastar deras driftkostnader. Även vissa andra myndigheter utbetala själva ifrågavarande ersättning.

Det statliga lönesystemet gäller med mindre jämkningar även för folk- och småskollärare samt för lärare vid högre kommunala skolor. Statsbidrag utgår till en väsentlig del av avlöningen till dessa lärare, vilka äro kommunalt anställda. De äro försäkrade enligt olycksfallsförsäkringslagen, vanligen i riksförsäkringsanstalten, och de kommunala myndigheter, som utbetala sjukavlönningen, få i gengäld uppbära sjukpenningen. Sjukvårdsförmånerna åter utgå i första hand enligt olycksfallsförsäkringslagens bestämmelser och icke enligt avlöningsreglementena. Olägenheterna av dessa avvikelser från det statliga lönesystemet påtalades redan av 1942 års revisorer under § 28 av deras berättelse (s. 130—132).

Antalet heltidsanställda i statens tjänst samt antalet lärare tillhörande ovannämnda kategorier framgår av följande uppställning. Uppgifterna äro hämtade ur en i särskild bilaga till betänkandet angående dyrortsgrupperingen (SOU 1945: 32) redovisad statistik avseende väsentligen förhållandena årsskiftet 1943—1944. (Siffrorna hava avrundats.)

Ordinarie statliga befattningshavare	69 000
Extra ordinarie statliga befattningshavare	24 000
Extra statliga befattningshavare och aspiranter	12 000
Övriga statliga befattningshavare	69 000
Arbetare i statens tjänst	83 000
Lärare vid folkskolor	25 000
Lärare vid högre kommunala skolor	2 000
	Summa 284 000

Under år 1944 inkommo till riksförsäkringsanstalten 22 470 olycksfallsanmälningar beträffande befattningshavare och arbetare i statens tjänst. Det övervägande flertalet av dessa anmälningar avsåg olycksfall, som endast berättigade till sjukpenning och sjukvårdsersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen. Sålunda utgjorde antalet olycksfall i statens tjänst, på grund av

vilka för första gången under år 1944 beviljats invaliditetsersättning, endast 267 och livräntor till efterlevande endast 64. Huru många av dessa anmälningar, som avsågo ordinarie, extra ordinarie och extra befattningshavare, framgår ej av anstaltens statistik.

Av det anförda framgår, att varje olycksfall i arbete, som drabbar tjänstemän och arbetare i statens tjänst, skall anmälas till riksförsäkringsanstalten. Det övervägande flertalet olycksfall orsakar endast en kortare tids sjukdomstillstånd. I ett stort antal sådana skadefall utgå enligt avlöningsreglementen eller kollektivavtal sjukavlöning och sjukvårdsförmåner i sådan omfattning, att någon ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen icke kommer att utgå. Dessa skadefall måste likväl anmälas till riksförsäkringsanstalten, vilket orsakar såväl de anmälande myndigheterna som riksförsäkringsanstalten en hel del arbete, som vanligen torde vara ganska onödigt. Enligt revisorernas mening borde myndigheterna icke vara skyldiga att till riksförsäkringsanstalten anmäla dylika olycksfall. Skulle i något fall uppstå tvekan huruvida olycksfall i arbete föreligger eller vilken ersättning, som skall utgå, böra dock givetvis vederbörande myndigheter anmäla olycksfallet till riksförsäkringsanstalten för att få saken prövad.

Revisorernas
uttalande.

Det statliga lönesystemet gäller med mindre jämkningar även för folk- och småskollärare samt för lärare vid högre kommunala skolor. Vid olycksfall i tjänsten uppbära de i regel oavkortad lön, men statsbidrag beräknas endast på lönen minskad med sjukpenningen enligt olycksfallsförsäkringslagen. Denna anordning har visat sig medföra olägenheter. Enligt revisorernas mening skulle det vara rationellt att även vid olycksfall i tjänsten tillämpa samma system som för statens befattningshavare. Anmälan om dylika olycksfall skulle i så fall kunna begränsas på samma sätt som för statstjänstemän.

Revisorerna vilja uttala önskemålet, att skyldigheten att anmäla olycksfall i tjänsten snarast begränsas på sätt revisorerna antytt.

§ 17.

Sedan den nationalsocialistiska regimen trätt till makten i Tyskland och vissa flyktingar därifrån sökt sig till Sverige, uppkom behov av särskilda organisatoriska anordningar för flyktingarnas mottagande. I syfte att tillgodose sådana behov tillkommo privata kommittéer. Dessa organ lämnade av insamlade eller eljest till deras förfogande stående medel understöd åt hjälpbehövande flyktingar, som kommit till Sverige, och sökte i samarbete med den offentliga arbetsförmedlingen eller på annat sätt skaffa dem anställningar här i landet eller hjälpa dem till vidare emigration. 1939 års riksdag beviljade ett anslag på 500 000 kronor för bidrag till flyktingarnas uppehälle och yrkesutbildning m. m. I anslutning härtill förordnade Kungl. Maj:t den 19 maj 1939, att ärenden rörande fördelningen av detta anslag skulle handhavas av en särskild nämnd, kallad nämnden för statens flyktinghjälp. Härigenom hade tillskapats en ordning, avpassad för den då rå-

Den ekonomiska förvaltningen av statens utlänningskommission underlydande flyktingläger.

dande situationen i fråga om flyktingarnas mottagande, under vilken enskilda organ i huvudsak ombesörjde hjälpåtgärderna, ehuru med stöd och kontroll av statligt organ.

Det nämnda anslaget och den därav stödda verksamheten blev av särskild betydelse efter krigsutbrottet, då fastare former för flyktinghjälpen påkallades och antalet hjälpbehövande flyktingar ökades. Nu inkopplades statens utrymningskommission i arbetet på så sätt att medan nämnden för statens flyktinghjälp skulle handha ärenden om statsbidrag till den av de privata flyktingkommittéerna bedrivna hjälpverksamheten, fick utrymningskommissionen sig anförtrott att svara för understödjande av flyktingar i läger. Denna anordning bestod till den 1 oktober 1941, då nämnden ombildades till den ännu existerande statens flyktingnämnd med uppgift att dels stödja de privata flyktingkommittéerna, dels utbetala direkt understöd till enskilda nödställda flyktingar, under det att utrymningskommissionens uppgifter med avseende å understöd åt flyktingar i läger och anordnande av sådana läger överflyttades till socialstyrelsen. Det hade nämligen visat sig mindre lyckligt, att kommissionen hade ansvaret för förläggningsverksamheten, medan socialstyrelsen hade att taga befattning med flertalet övriga utlänningsärenden.

Genom kungörelse den 12 september 1941 (nr 753) om statlig och statsunderstödd flyktinghjälp förordnade nämligen Kungl. Maj:t, att i den mån flyktinghjälp ansåges böra utgå i form av beredande av vistelse å för flyktingar anordnat läger, verksamheten skulle handhavas av socialstyrelsen. Vid större tillströmning av flyktingar ankomme det dock enligt nämnda kungörelse på statens utrymningskommission att efter Kungl. Maj:ts förordnande vidtaga erforderliga anstalter för anskaffande av bostäder och ordnande av försörjning åt flyktingar. Genom nämnda kungörelse synes sålunda hava fastslagits att anordnandet av utlänningsläger och omhändertagandet av deras drift uteslutande skulle ankomma på socialstyrelsen (numera utlänningskommissionen), medan i katastrofsituationer denna myndighet i sin förenämnda verksamhet skulle biträdas av utrymningskommissionen (numera civilförsvarsstyrelsen), vilken efter Kungl. Maj:ts förordnande hade att vidtaga vissa förberedande åtgärder med avseende å bostadsanskaffning och försörjning. Utrymningskommissionen (civilförsvarsstyrelsen) skulle sålunda icke i något fall taga direkt befattning med den egentliga lägerverksamheten.

Inom socialstyrelsen handhades utlänningsärendena tidigare å styrelsens första byrå, som i övrigt handhade sociala frågor i allmänhet. I samband med ikraftträdandet av 1937 års utlänningslag inrättades emellertid en särskild utlänningsbyrå. Genom beslut den 17 maj 1940 förordnade Kungl. Maj:t emellertid, att å styrelsen ankommande ärenden rörande planläggning, anordnande och drift av för vissa utlänningsars omhändertagande avsedda s. k. interneringsförläggningar, rörande disciplinen och ordningen inom sådana förläggningar samt rörande där omhändertagna utlänningsars förflyttning till andra förläggningar eller deras tagande i förvar skulle tills vidare

handläggas å en särskild, från utlänningsbyrån skild avdelning för utlänningsförläggningar inom socialstyrelsen. Avdelningen skulle förestås av en särskild förordnad chef benämnd överinspektör för utlänningsförläggningar med uppgift att i egenskap av adjungerad ledamot av socialstyrelsen handlägga till avdelningen hörande ärenden ävensom utföra erforderlig inspektion av utlänningsförläggningar.

Avdelningens befogenheter utökades sedermera den 21 september 1941, då Kungl. Maj:t i avsikt att åstadkomma större enhetlighet och förbättrad kontroll med avseende å den med statens stöd bedrivna hjälpverksamheten för flyktingar förordnade bland annat, att hos socialstyrelsen förekommande ärenden enligt förutnämnda kungörelse om statlig och statsunderstödd flyktinghjälp skulle handläggas å styrelsens avdelning för flyktingförläggningar.

Den 28 april 1943 tillkallade t. f. chefen för justitiedepartementet, enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande, sakkunniga för att verkställa en översyn av gällande utlänningslag jämte vad därmed ägde samband. I direktiven anfördes bland annat, att det syntes påkallat att det i samband med en översyn av lagstiftningen undersöktes i vad mån genom centralisering i vissa hänseenden eller på annat sätt förbättringar kunde ernås i organisatoriskt hänseende. Den 13 februari 1944 avgåvo de sakkunniga förslag till viss centralisering av utlänningsärendenas handläggning till en särskilt inrättad central utlänningsmyndighet. Förslaget föränleddes av farhågor för att utlänningsärendena skulle öka i antal så mycket, att det icke skulle bli socialstyrelsen möjligt att jämte sina övriga åligganden fullgöra uppgiften att vara utlänningsmyndighet. I huvudsaklig överensstämmelse med vad de sakkunniga förordat framlade Kungl. Maj:t för vårriksdagen 1944 förslag angående den centrala organisationen för utlänningskontrollen. Riksdagen godkände det framlagda förslaget, varefter den 1 juli 1944 statens utlänningskommission inrättades såsom central utlänningsmyndighet.

Enligt gällande instruktion av den 22 juni 1944 (nr 489) åligger statens utlänningskommission att, i enlighet med instruktionen och i övrigt gällande föreskrifter samt i den mån instruktioner för andra verk och myndigheter ej annat föränleda, handlägga ärenden rörande utlänningsars in- och utresor, uppehåll och arbete ävensom utlänningskontroll i övrigt. Kommissionen skall bestå av en ordförande och chef samt högst åtta ledamöter. Ersättare skola finnas för ordföranden samt, i den utsträckning Kungl. Maj:t bestämmer, jämväl för ledamöterna. Ordförande, ledamöter och ersättare förordnas av Kungl. Maj:t. Inom kommissionen skola vidare finnas tre byråer, nämligen passbyrån, kontrollbyrån och sociala byrån, vilka var och en förestås av en byråchef. Enligt instruktionen skola vidare de föreskrifter, som, utöver vad denna innehåller eller eljest blivit stadgat, erfordras med avseende å arbetet inom utlänningskommissionen av kommissionen meddelas i särskild arbetsordning.

Kommissionen har ännu icke (november 1945) meddelat någon arbetsordning. Revisorerna hava emellertid under hand inhämtat, att enligt nu till-

lämpad ordning på passbyrån handläggas ärenden angående inresor, uppehålls- och arbetstillstånd. Kontrollbyrån handhar den löpande individuella utlänningskontrollen och skall främst svara för övervakning av utlänningsarna ur säkerhetssynpunkt. Sociala byrån skall ombesörja dels hjälpverksamheten för nödställda flyktingar genom anordnande av flyktingläger, anskaffande av utrustning m. m., dels skötsel av de utlänningsförläggningar, som av säkerhetsskäl upprättats för omhändertagande av vissa utlännningar. Därjämte har byrån att tillhandahålla kansli åt statens flyktingnämnd.

Behandlingen av flyktingarna i Sverige har i hög grad underlättats däri-genom att framför allt de stora norska och danska flyktinggrupperna omhändertagits av de norska respektive danska legationerna genom särskilda organ, flyktingkontor, anknutna till legationerna. Dessa hava i gott samarbete med de av frågan berörda svenska myndigheterna i huvudsak övertagit försörjningen av flyktingarna och vården om deras personliga angelägenheter. Även vid omhändertagandet av vissa andra flyktinggrupper har värdefullt bistånd lämnats av respektive länders representanter i Sverige.

De svenska myndigheterna hava emellertid haft att övertaga alla utlännningar, som icke på annat sätt blivit omhändertagna. Den centrala utlänningsmyndigheten har för sådant ändamål inrättat ett fiertal flyktingförläggningar, vilkas skötsel åligger myndigheten.

Inför utsikten att läget i våra grannländer skulle komma att utveckla sig i sådan riktning, att vårt land skulle få mottaga flyktingar till väsentligt större antal än tidigare, utfärdade Kungl. Maj:t genom beslut den 1 september 1944 föreskrifter i fråga om omhändertagande av flyktingar under vissa förhållanden m. m. och bemyndigade därvid chefen för socialdepartementet dels att utfärda närmare föreskrifter angående förfarandet vid omhändertagandet av en större flyktingström, dels ock att meddela beslut angående den tidpunkt, från vilken ifrågavarande förfarande helt eller delvis skulle vinna tillämpning. Med stöd av sålunda givet bemyndigande fastställde chefen för socialdepartementet samma dag vissa i en inom departementet upprättad promemoria angivna riktlinjer att tills vidare lända till efterrättelse, såvitt avsåge planläggningen av mottagande av en större flyktingström till landet. Därjämte förordnade departementschefen jämlikt samma bemyndigande, att vad nämnda promemoria innehöle beträffande flyktingars första mottagande inom gräns- eller kustområde samt i fråga om läkarbesiktning och sanitetsbehandling omedelbart skulle lända till efterrättelse.

Av förenämnda promemoria framgår bland annat, att flyktingarnas mottagande och omhändertagande i princip skulle ankomma på de civila myndigheterna. Under vissa förhållanden kunde det dock bliva erforderligt, att det direkta ansvaret för flyktingarnas första omhändertagande inom visst angivet gräns- eller kustområde ålades de militära myndigheterna. Åtgärderna inom varje län för mottagande av en större flyktingström ävensom planlägningsarbetet härför skulle samordnas under länsstyrelsens ledning. Efter det att civilförsvarslagen trätt i kraft skulle uppgiften att ordna flyk-

tingarnas förläggning och utspisning ankomma på civilförsvarsorganisationen. För tiden dessförinnan skulle ifrågavarande uppgift ankomma på de dåvarande under utrymningskommissionen lydande inkvarterings- och socialtjänstorganen.

Promemorian angav vidare att flyktingarna först skulle föras till uppsamlingsplatser. Efter verkställd sanitetsbehandling eller läkarbesiktning skulle flyktingarna transporteras till karantänsförläggning och därifrån placeras i definitiva förläggningar eller inkvarteras på annat sätt. Flyktingar, som anträffades av militära eller civila kust- eller gränsbevakningsorgan, skulle av dessa organ hänvisas till närmaste uppsamlingsplats eller till polischefen i orten.

Genom promemorian hade sålunda den i tidigare nämnda kungörelse den 12 september 1941 åt utrymningskommissionen (civilförsvarsstyrelsen) meddelade uppgiften att vidtaga erforderliga anstalter för anskaffande av bostäder och ordnande av försörjning åt flyktingar vidgats därhän att sistnämnda myndighet skulle handhava mottagandet av till riket anländande flyktingar och sålunda själv upprätta och driva utlänningsläger.

Genom beslut den 8 september 1944 föreskrev Kungl. Maj:t, att erforderliga åtgärder skulle vidtagas för att möjliggöra mottagande här i riket av ett större antal flyktingar från norra Finland (evakuerade finska medborgare) samt att härvid bestämmelserna i förutnämnda den 1 september 1944 meddelade beslut och fastställda promemoria skulle lända till efterrättelse i den mån annat icke följde av det i ovannämnda beslut den 8 september åt överbefälhavaren lämnade uppdraget att, med biträde i viss omfattning av berörda civila myndigheter, ombesörja för flyktingarnas omhändertagande erforderlig verksamhet inom ett närmare angivet område av Norrbottens län.

Den 25 september 1944 bestämde chefen för socialdepartementet, att samtliga de i berörda promemoria upptagna föreskrifterna skulle omedelbart lända till efterrättelse, såvitt avsåge omhändertagande av flyktingar, som från Finland och de baltiska länderna inkomme till riket annorledes än över landgränsen mot Finland. I skrivelse den 17 november 1944 föreskrev departementschefen, att dessa föreskrifter skulle lända till efterrättelse jämväl beträffande omhändertagande av flyktingar, som inkomme över landgränsen mot Finland.

Genom beslut samma den 17 november angående åtgärder för mottagande av vissa flyktingar från Norge uppdrog Kungl. Maj:t åt civilförsvarsstyrelsen att, i samråd med vissa angivna myndigheter, inom rikets ödemarksområden vid gränsen mot Norge vidtaga erforderliga åtgärder för att underlätta framkomstmöjligheterna för flyktingar från nämnda land samt föreskrev bland annat, att beträffande flyktingarnas omhändertagande i övrigt bestämmelserna i beslutet och promemorian av den 1 september 1944 skulle lända till efterrättelse.

Med anledning av civilförsvarslagens ikraftträdande förordnade Kungl. Maj:t genom beslut den 24 november 1944 — med ändring av tidigare av Kungl. Maj:t och chefen för socialdepartementet meddelade beslut i ämnet

i de delar sagda beslut vore däremot stridande — att civilförsvaret skulle från och med den 1 december 1944 handhava den verksamhet för omhändertagande av flyktingar som avsåge flyktingarnas mottagande, förläggning, utspisning och transporter i den mån behov härav föreläge och ombesörjandet av angivna åtgärder icke ankomme på militär myndighet eller statens utlänningskommission eller ock polismyndighet i denna dess egenskap.

Kungl. Maj:ts sist angivna beslut synes hava givit anledning till viss tveksamhet. Å ena sidan har nämligen gjorts gällande, att beslutet innebure, att civilförsvarsstyrelsen hade fått sig ålagda alla uppgifter rörande flyktingars mottagande m. m., som icke enligt uttryckliga beslut ankomme på militär myndighet, utlänningskommissionen eller polismyndighet i denna dess egenskap. Å andra sidan hade den åsikten hävdats, att beslutet endast åsyftade de åtgärder rörande planläggning och verkställighet, som avsågos i promemorian den 1 september 1944 och beslutnen rörande dessas tillämplighet.

Utlänningskommissionen, som delade den sistnämnda uppfattningen, hemställde därför i skrivelse den 13 februari 1945 efter samråd med civilförsvarsstyrelsen att Kungl. Maj:t måtte komplettera beslutet den 24 november 1944 med angivna begränsning. Härav skulle då följa, att ansvaret för flyktingarnas mottagande och vistelse här i landet i övrigt skulle ombesörjas av kommissionen i enlighet med tidigare nämnda kungörelse den 12 september 1941, övriga utlänningsförfattningar samt utbildad praxis. Civilförsvarsstyrelsens uppgifter åter skulle begränsas till katastrofsituationer. I anslutning till den sålunda gjorda hemställan meddelade kommissionen, att antalet till Sverige ankommande flyktingar från Finland och de baltiska länderna nedgått så, att kommissionen med sina resurser kunde bemästra svårigheterna för deras första mottagande och omhändertagande.

Med anledning av utlänningskommissionens framställning upphävde Kungl. Maj:t den 20 april 1945 de beslut, som efter den 1 september 1944 meddelats i fråga om utökning av promemorians tillämpningsområde, samt förordnade att omhändertagandet av evakuerade finska medborgare skulle i sin helhet tillkomma civilförsvaret, att på civilförsvaret skulle beträffande andra flyktingar än evakuerade finska medborgare ankomma att ombesörja de i promemorian angivna åtgärderna för flyktingarnas första mottagande, förläggning, utspisning, utrustning och transporter, som erfordrades intill dess flyktingarna blivit omhändertagna å karantänförläggning eller annan därmed likställd förläggning, samt att statens arbetsmarknadskommission med underlydande organ skulle i den mån så erfordrades biträda vid flyktingarnas utrustning.

Med hänsyn härtill föreskrev Kungl. Maj:t vidare, att de finska och baltiska flyktingarna (ej evakuerade finska medborgare), som vistades vid av civilförsvaret drivna förläggningar, skulle snarast möjligt omhändertagas av utlänningskommissionen. Vidare förklarade sig Kungl. Maj:t, därest flyktingströmmen till riket ånyo skulle erhålla stor omfattning, vilja till prövning upptaga frågan om utsträckt tillämpning av bestämmelserna i promemorian den 1 september 1944.

Inför den hastigt uppdykande möjligheten av en större flyktingström söderifrån och med hänsyn till den växande storleken av pågående hittransporter av s. k. repatriandi, vilka genom Röda korsets försorg överfördes från arbets- och koncentrationsläger i Tyskland, förordnade Kungl. Maj:t redan den 27 april 1945, att samtliga de i berörda promemoria upptagna föreskrifterna omedelbart skulle lända till efterrättelse, såvitt avsåge omhändertagande av flyktingar, som från Danmark och Tyskland inkommo till riket, varvid dock bland annat följande ändrade föreskrifter skulle gälla:

Verksamhet, som enligt promemorian ankommer på utrymningsorganisation eller länsstyrelse, skall i stället utövas av civilförsvaret.

Karantänsbehandling av flyktingar bör som regel äga rum vid förläggningar, som efter karantänstidens slut fortfarande kunna utnyttjas såsom förläggningar för flyktingarna.

Av utlänningskommissionen redan disponerade karantänsförläggningar skola, efter uppgörelse mellan civilförsvarsstyrelsen och utlänningskommissionen, i den omfattning som kan anses lämplig fortfarande handhavas av utlänningskommissionen och utnyttjas för omhändertagande av flyktingar.

Sedan situationen hösten 1945 helt förändrats och antalet till Sverige ankommande flyktingar från Danmark och Tyskland nedgått till normal omfattning, upphävde Kungl. Maj:t genom beslut den 19 oktober 1945 på där-om av utlänningskommissionen framlagt förslag berörda den 27 april 1945 meddelade bestämmelser.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att de utländska flyktingarnas omhändertagande och omvårdnad i Sverige sedan hösten 1944 i organisatoriskt avseende fallit under tvenne myndigheter, nämligen civilförsvarsstyrelsen och statens utlänningskommission. Gränsdragningen mellan de nämnda myndigheternas behörighetsområden har varierat tid efter annan med hänsyn till flyktingströmmens storlek m. m. I stort sett har fördelningen verkställt sålunda, att under civilförsvaret fallit mottagandet av flyktingarna vid deras ankomst till landet, upprättandet av karantänsförläggningar samt överhuvud taget omvårdnaden av flyktingarna under deras första månader i Sverige, varjämte omhändertagandet av omkring 38 000 till Sverige hösten 1944 evakuerade finska medborgare helt ankommit på civilförsvaret. På utlänningskommissionens lott har i allmänhet fallit att svara för flyktingarnas fortsatta vistelse i landet.

I fråga om de flyktingförläggningar, som administrativt höra under civilförsvarsstyrelsen, har statens sakrevision under 1945 verkställt en omfattande granskning av den ekonomiska förvaltningen vid respektive förläggningar. Då det syntes ändamålsenligt, att jämväl de under utlänningskommissionen lydande förläggningarna blevo föremål för granskning enligt motsvarande linjer och med beaktande av sakrevisionens erfarenheter, hava revisorerna låtit verkställa en sådan utredning, varvid under månaderna oktober och november de flesta av kommissionens förläggningar blivit besökta.

Revisorerna hava besökt den polska förläggningen å Ronneby brunn, medan de av revisorerna utsedda granskningsmännen ytterligare besökt till-

hoppa 36 utlänningsförläggningar. Verksamheten vid följande utlänningsförläggningar har sålunda på revisorernas föranstaltande granskats genom besök å ort och ställe:

<i>Uppsala län</i>	<i>Göteborgs och Bohus län</i>
Lövsta bruk	Robertshöjd I
<i>Södermanlands län</i>	Robertshöjd II
Ekersta	Skatås
<i>Östergötlands län</i>	<i>Älvsborgs län</i>
Doverstorp	Helsjön
Åsgårds pensionat, Svärtinge	<i>Värmlands län</i>
<i>Kronobergs län</i>	Kalhyttan
Dädesjö	<i>Örebro län</i>
Ryds brunn	Loka brunn
Tingsryd	<i>Kopparbergs län</i>
Älmhult	Grangärde
<i>Blekinge län</i>	Ingels
Ronneby brunn	Humblebackens pensionat, Falun
<i>Kristianstads län</i>	Kråkbergs pensionat, Mora
Osby	Rämshyttan
<i>Malmöhus län</i>	Rättvik
Frostavallen	Strätenbo
Grand hotell, Mölle	Tappudden
Örenäs slott	Vikarbyn
<i>Västmanlands län</i>	<i>Gävleborgs län</i>
Baggå	Axmar
Baggbron	Hälsingmo
Färna bruk	Högbo herrgård, Sandviken
Krampen	Sunnerstaholm

Med hänsyn till den relativa kortvarigheten av den tid, varunder berörda flyktingar och repatriandi kunna beräknas kvarbliva i landet respektive i under statlig tillsyn stående utlänningsförläggningar, har det icke ansetts ändamålsenligt att till granskning upptaga sådana med flyktingvården sammanhängande ekonomiska spørsmål, vilka efter eventuell omprövning icke numera skulle kunna medföra några egentliga besparingar för statsverket. Frågor sådana som flyktingvårdens centrala ledning, förläggningarnas rekognoserande till även ur ekonomiska synpunkter lämpliga platser, beklädning, socialtjänst, sjukvård etc. hava sålunda icke blivit föremål för egentlig granskning. I stället har i första hand tagits sikte på sådana sidor av organisation och medelsförvaltning, beträffande vilka en omläggning eller annan lämplig åtgärd inom förhållandevis kort tid kunde förväntas medföra verkliga kostnadsminskningar för statsverket. I enlighet härmed har uppmärksamheten i främsta rummet riktats på sådana frågor som personalorganisationen vid förläggningarna och avlöningen av där anställda, upphandlingens anordnande samt utspisnings- och förläggningskostnaderna.

Utlänningskommissionens lägerverksamhet från och med ingången av år 1945 kan med hänsyn till det klientel, som vistats å lägren, uppdelas på två perioder. Intill juli månad utgjordes sålunda beläggningen huvudsakligen av balter. Vid årets början hade utlänningskommissionen inrättat 67 läger för omkring 8 500 baltiska flyktingar. De flesta av dessa läger voro små eller medelstora, endast 12 hade mer än 200 flyktingar. I början av juni hade antalet baltiska flyktingar nedgått till omkring 4 200 fördelade å 30 läger. Under sommaren sjönko beläggningsciffrorna ytterligare och omkring den 10 augusti 1945 funnos å kommissionens 15 baltläger endast ungefär 1 500 flyktingar. De sista dagarna i mars 1945 började den söderifrån kommande strömmen av repatriandi. I enlighet med då gällande bestämmelser organiserades deras mottagande av statens utlänningskommission vid mottagningscentraler i Malmö och Hälsingborg, varifrån flyktingarna efter registrering och sanitetsbehandling överfördes till ett antal karantänförläggningar i södra delen av Sverige. Till en början anlände endast ströfall, först den 9 april 1945 började större grupper anlända. Under tiden 26 mars—1 maj anlände sammanlagt 11 943 repatriandi. Av dessa voro 168 svenskar, 2 629 danskar, 2 262 norrmän, 4 131 tyskar, 790 fransyskor och 5 005 polacker. På grund av den ökade omfattningen av flyktingtransporterna förordrade Kungl. Maj:t den 27 april 1945, såsom tidigare nämnts, att civilförsvarsstyrelsen i fortsättningen skulle sörja för mottagande och förläggning av ankommande repatriandi. En följd av sistnämnda bestämmelse blev att ett betydande antal repatriandi överfördes från utlänningskommissionen till civilförsvaret i samband med att sistnämnda myndighet övertog vissa av utlänningskommissionens karantänförläggningar.

Sedan i början av juli ytterligare en stor kontingent repatriandi anlant till landet, uppkom under sommarens lopp frågan om repatriandis definitiva omhändertagande å av utlänningskommissionen upprättade förläggningar. Ett antal sådana organiserades, varvid bland annat de förutvarande norska polislägren samt ett flertal s. k. pensionatsförläggningar togos i anspråk. Antalet sådana läger, platsantal och beläggning framgår av bifogade tabell (bil. 1).

Beträffande den ekonomiska verksamheten vid utlänningskommissionens läger har kommissionen meddelat närmare direktiv i fråga om bland annat inventarie- och förrådsförvaltning, upphandling, utspisning, utlännning tillkommande förmåner utöver kost ävensom utlännings skyldighet att erlagga viss betalning etc.

I fråga om inventarieförvaltningen, som omfattar lägrens köks- och hushållsred, möbler, kläder, linne, sjukvårds- och sängutrustning, verktyg m. fl. inventarier, har föreskrivits, att artiklarna skola vara antecknade i en särskild inventarieförteckning eller i kortregister samt inventeras två gånger årligen enligt härför uppgjorda listor, varvid till äventyrs förefintlig brist skall anmälas till kommissionen. Varje befattningshavare, som fått sig anförtrodd vården och tillsynen av någon del av lägret tillhöriga inventarier, är ansvarig för dess redovisning, och vid ombyte av för inventarierna ansvarig skall in-

ventering och överlämnande ske. Kontinuerliga förändringar i inventariebeståndet skola anmälas till kommissionen, och i samband därmed har föreskrivits, att inköp av inventarier som regel skall ske genom kommissionens centralupphandling. Då inköp undantagsvis måste göras direkt genom lägret, skall kommissionens tillstånd härtill först inhämtas såvitt värdet överstiger 10 kronor. Försäljning av kommissionen tillhöriga inventarier får icke ske utan kommissionens medgivande. Beträffande lump och skrot har föreskrivits, att försäljning skall ske efter infordrande av anbud i dagspressen och försäljningsprotokoll insändas till kommissionen.

Även beträffande förvaltningen av lägrens förråd av proviant, bränsle och materialier har kommissionen föreskrivit, att förrådskort enligt särskilt formulär skola upprättas och månadsvis avslutas. Som regel skall därvid gälla, att alla varor, vilka icke omedelbart förbrukas utan tagas i anspråk i mån av behov, skola föras i förråd. Beträffande inventering och kassation ha i stort sett utfärdats enahanda föreskrifter som i fråga om inventarieförvaltningen.

Vad särskilt gäller den kontinuerliga redovisningen av proviantförrådet har föreskrivits, att förutom ovannämnda förrådskort skall föras jämväl journal över proviantåtgången. Till grund för beräkning av den proviant, som skall utspisas, lägges dagsbesked, upptagande antal spisande inkvarterade utläningar, anställda och gäster. Med ledning av dessa uppgifter uträknas kvantiteterna av de behövliga proviantartiklarna till påföljande dag enligt gällande utspisningsstat. För varje månad uppgöres slutligen en sammanställning av portionskostnaderna för utspisningen, vilken sammanställning möjliggör kontroll av att utspisningskostnaderna hållas inom en av utspisningsstat och livsmedelspriser bestämd ram. En avskrift av ifrågavarande sammanställning skall senast den 10:e i varje månad ingivas till kommissionen.

Den i två delar utarbetade utspisningsstaten, en för tiden juni—oktober och en för tiden november—maj, anger det kosthåll, som normalt bör förekomma å läger. Det förutsattes dock att ändringar beträffande såväl kostens sammansättning som portionernas storlek kunna vara nödvändiga med hänsyn till köksförhållanden, leveranssvårigheter och klienteletts art. Sådana ändringar få dock som regel icke verka prisförhöjande.

Innan nu gällande utspisningsstater utfärdats, hade kommissionen genom skrivelse den 22 december 1944 fastställt en instruktion rörande användning av utspisningsstat, enligt vilken kostpriset beräknades till 1:22 kronor. Därefter har kommissionen genom skrivelse den 22 juni 1945 anbefallt ny utspisningsstat avseende sommarmånaderna och utarbetad i samråd med statens institut för folkhälsan. Det beräknade kostpriset uppgick härvid till 1:35 kronor.

Slutligen har kommissionen genom skrivelse den 11 oktober 1945 fastställt utspisningsstat att gälla för vintermånaderna. Därvid har räknats med följande kostpris per dag och person:

Normalkost för utlänning	1: 30 kr.
Sjuk- och extrakost enl. läkares ordination	1: 30 » + 20 öre
Extra kost till utlänning och personal med hårt kroppsarbete (skogs- och vägarbete etc.)	1: 30 » + 20 »
Normalkost för personal	1: 30 » + 10 »
Extra förplägnad under helg- och högtidsdagar till samtliga .	10 öre.

Vidare har föreskrivits, att normalkosten till repatriandi intill den 11 november 1945 skall utökas, beträffande ransonerade livsmedel högst i den omfattning kommissionen medgiver och beträffande icke ransonerade livsmedel i den omfattning för lägret ansvarig läkare föreskriver. Denna kostnadsökning må dock icke i något fall överstiga 25 procent av priset för normalkost. Priset för normalkost kan sålunda under angivna förutsättningar beräknas till högst 1:65 kronor per dag och person.

Enär upphandlingsförrordningen med hänsyn till bland annat lägrens obeständighet visat sig icke kunna tillämpas vid inköpen av livsmedel för lägrens behov, har utlänningskommissionen måst söka andra utvägar att rationalisera utspisningsförhållandena. Genom skrivelse den 22 december 1944 anvisade sålunda kommissionen lägren vissa leverantörer, från vilka offerter å livsmedel skulle infordras. Dessa leverantörer hade av kommissionen utvalts på basis av de upphandlingar av livsmedel, som företagits av statens sinnessjukhus samt landstingens sjukvårdsinrättningar. Med hänsyn till att lägren voro belägna i olika delar av landet hade centrala avtal icke kunnat träffas med ifrågavarande leverantörer utom i ett par fall.

Samtidigt gjorde kommissionen förfrågan hos de större försäljningsorganisationerna av livsmedel, vilka kunde tänkas ifrågakomma för leverans till kommissionens läger, nämligen AB Svenska kolonialvarugrossister, Inköpscentralernas AB och Kooperativa förbundet. Av dessa förklarade sig Kooperativa förbundet villigt att i samband med upprättande av varje kommissions läger ingiva anbud till lägret för leverans från närmaste konsumtionsförening. Lägret hade i samband härmed skyldighet att infordra jämförande anbud å orten.

Den 17 januari 1945 tillskrev kommissionen statens livsmedelskommission med anhållan, att livsmedelskommissionen måtte medgiva, att lägren erhöle inköpslicens å livsmedel för en tid av tre månader. Avsikten med denna framställning var att å såväl livsmedel som tvättmedel söka för en längre tid träffa mera fasta avtal med leverantörer, vilka specialiserat sig på leveranser till allmänna inrättningar. Livsmedelskommissionen avtog dock, bland annat med hänsyn till lägrens obeständighet, denna framställning men medgav att lämna licens för en månad i taget. Licens för så kort tid har emellertid icke möjliggjort någon större lagerhållning på de mindre lägren, varför livsmedelspriserna för dessa ligga något högre än för de större lägren.

För närvarande gäller i fråga om inköp av livsmedel sålunda den föreskriften att lägerföreståndare eller intendent är skyldig att hos närmaste statliga eller landstingssjukhus förfråga sig om de leverantörer, som leve-

rera livsmedel till dessa inrättningar, och från dessa leverantörer infordra underhandsanbud. Samtidigt skall infordras jämförande anbud från vissa i cirkulär till lägerföreståndare närmare angivna leverantörer, med vilka kommissionen avtalat om möjligast fördelaktiga anbud i fråga om leverans av kött, fläsk och charkuterivaror, spisbröd, färsk fisk, salt sill, fiskkonserver, mjölk och mejeriprodukter, ägg, mjöl, margarin, örter, kaffe och kako samt äppelmos och saft m. m.

Utlänningskommissionen har jämväl gått i författning om att från arméns intendenturförråd inköpa vissa proviantartiklar för lägrens behov. Dylika inköp, vilka förmedlas direkt av kommissionen, ha under år 1945 verkställts tvenne gånger, den första gången i februari månad för täckande av behovet till och med den 30 juni 1945, den andra gången i september månad, då behovet täcktes fram till och med den 31 december 1945. Sistnämnda upphandling omfattade 1 465 kg smörst, 9 955 kg lingonsylt, 2 985 kg torkad frukt, 7 020 kg salt sill, 5 270 kg salt, 5 020 kg äppelmos, 3 862 kg makaroner samt 2 715 kg gröna örter.

Beträffande upphandling av mjukt matbröd har slutligen kommissionen för varje läger lämnat anvisning å lämplig leverantör i enlighet med en av statens sakrevision i skrivelse till kommissionen den 7 juli 1945 överlämnad specifikation.

Den vid utlänningsföreläggningarna tjänstgörande personalen anställs och avlönas delvis direkt av utlänningskommissionen, delvis av vederbörande föreläggningschef. I sistnämnda fall sökes kontakt med ortens arbetsförmedling och tillämpas i förekommande fall gällande löneavtal. Godkännande av anställning och avlöningsvillkor skall dessutom i samtliga fall inhämtas från utlänningskommissionen. Till kommissionen insändes varje månad i och för kontroll en rapport för varje läger, upptagande där anställd personal och dess avlöning.

I fråga om utlänningsförmåner utöver kost och logi har föreskrivits, att fickpenning skall utgå med 50 öre för dag till envar inkvarterad utlänningsman, som fyllt 16 år och icke har arbetsinkomst. Till mödrar med minderåriga barn utgår utöver fickpenning jämväl barntillägg med 25 öre om dagen för varje barn i åldern 3—15 år.

Inkvarterade utlänningsmän, vilka åtaga sig nedannämnda arbetsuppgifter å lägren, erhålla — förutom kost och logi — ersättning enligt följande:

1) Leg. läkare samt läkare, vilken tjänstgör som sjukvårdare	250: — kr. pr månad
2) Sjuksköterska	100: — » » »
3) Förtroendeman	75: — » » »
4) Kontorsbiträde	60: — » » »
5) Snickare, målare, övriga hantverkare, vedhuggare, transportarbetare högst	2: 50 » » dag
6) Köksbiträden	2: 50 » » » ,
8 tim.

För dagavlönad gäller vidare, att om arbetstiden understiger cirka 8 timmar, motsvarande avdrag göres å dagspenningen. Fickpenning utgår icke till utländsk personal, som erhåller avlöning enligt ovanstående.

Beträffande inkvarterad utlänning, som erhållit arbete utanför lägret, har föreskrivits, att utlänningen i mån av förmåga skall bidra till sina försörjningskostnader på sådant sätt att betalning för kost och logi erlägges med $\frac{1}{3}$ av arbetsinkomsten, dock med högst 3 kronor per dygn. Om vederbörande på grund av arbetet ej erhåller full kost och logi från lägret, skall från förenämnda belopp, 3 kronor, avdragas värdet av den kost, som icke erhållits.

Enligt från statens utlänningskommission meddelade uppgifter voro vid tiden för granskningsarbetets igångsättande i början av oktober 1945 ett åttio-tal utlänningsförläggningar ianspråktagna av kommissionen. Av ifrågavarande förläggningar voro 67 avsedda för repatriandi, nämligen 26 pensionatsförläggningar och 41 förläggningar drivna i kommissionens egen regi.

Det torde ligga i sakens natur att en verksamhet av det slag, som här avses, erbjudit organisatoriska svårigheter, vilka det gällt för utlänningskommissionen att övervinna, stundom i brådskande och svårbedömliga lägen. Även med beaktande härav synas dock i vissa avseenden ej oväsentliga kostnadsstegringar blivit följderna av åtgärder, som torde kunnat undvikas eller till tiden begränsas.

Revisorerna hava sålunda, såsom närmare framgår av de i bilaga 1 återgivna beläggningsciffrorna från olika utlänningsläger, kunnat konstatera, att mångenstädes tillgängliga utrymmen vid förläggningarna under den tid utredningen omfattar blivit endast ofullständigt utnyttjade. Detta förhållande, som givetvis medfört ökade kostnader för statsverket, har dock till viss grad kunna förklaras därigenom, att det ålegat utlänningskommissionen att hålla barackförläggningar i betydande utsträckning disponibla för senare leverans till Danmark.

Till följd härav ävensom av strävan att för sitt klientel tillhandahålla förläggningstrymmen av möjligast god standard har utlänningskommissionen nödgats ianspråktaga pensionatsförläggningar i stor omfattning. Revisorerna vilja icke närmare ingå på frågan om förläggningar i egen regi eller pensionatsförläggningar i detta sammanhang varit att föredraga. Spörsmålet torde även av utlänningskommissionen hava behandlats i samråd med medicinalstyrelsen. Revisorerna hysa emellertid den uppfattningen att dessa pensionatsförläggningar ställt sig dyra. För de flesta förläggningar av pensionatstyp har en ersättning utgått, beräknad efter 5—5:50 kronor per dag och vuxen person. Därest ianspråktagandet av pensionatsförläggningarna varit att betrakta som ett övergående provisorium utan längre varaktighet skulle mot en på nyssnämnt sätt fixerad prissättning — särskilt om ianspråktagandet skett under tid då pensionaten regelmässigt hava säsong — måhända ingen erinran varit att framställa. I och med att kommissionens dispositionsrätt till pensionaten mångenstädes utsträckts över längre tid — ett halvår

Revisorernas
uttalande.

och däröver — innefattande jämväl utpräglade låg- och dödsåsongperioder, synes det emellertid revisorerna uppenbart att vid förhyrningsvillkorens fastställande större hänsyn bort tagas till de förhållanden, som i allmänhet råda inom denna näringsgren, och till vad motsvarande drift i egen regi skulle kostat. Utslagna över en längre tidsperiod torde de normala intäkterna av en pensionatsrörelse i flertalet fall ej ens tillnärmelsevis uppgå till de belopp per dag och person som av utlänningskommissionen erlagts. Härtill kommer att den allmänna standarden både i fråga om utspisning och boendetätthet kunnat sänkas under den tid kommissionen disponerat pensionaten såsom utlänningsförläggningar. Även respektive hyresvärdars personalkostnader torde under samma tid kunnat ej oväsentligt nedbringas, enär kommissionen tillhandahållit handräckning för köksarbeten, städning m. m. Detta handräckningsarbete har vid samtliga av revisorerna undersökta pensionatsförläggningar med undantag av Grand Hotell i Mölle utan ersättning utförts av repatriandi.

I detta sammanhang torde böra påpekas, att vid vissa pensionatsförläggningar utlänningskommissionen ställt garanti för beläggning av ett fixerat minimiantal platser men sedermera icke ianspråktagit det sålunda garanterade antalet platser, varigenom statsverket åsamkats kostnader.

Med hänsyn till de betydande belopp, vartill kostnaderna för ianspråktagandet av pensionatsförläggningarna uppgå och då revisorerna äro av den meningen att en billigare prissättning på detta område bör kunna uppnås, synes det i fråga om de pensionatsförläggningar, vilka utlänningskommissionen alltjämt ärnar behålla, angeläget att en översyn av nu gällande prissättning kommer till stånd. En prissänkning synes kunna påfordras redan av det skälet, att utlänningskommissionen genom att till pensionatsförläggningarna distribuera sin i oktober 1945 fastställda utspisningsstat möjliggjort en i förhållande till pensionatens sedvanliga utspisningsnivå sänkt standard utan att vederlag härför vunnits genom motsvarande hyressänkning.

Revisorerna hava jämväl uppmärksammat, att endast muntlig överenskommelse föreligger beträffande flertalet av de större pensionatsförläggningarna. Detta är bland annat fallet med samtliga de utlänningsförläggningar, vilka ägas eller drivas av Folkrorelsernas rese- och semesterorganisation (Reso). Det säger sig självt att avsaknaden av skrivna förhyrningsavtal vid uppkommande tvist eller i händelse av tvekan beträffande omfattningen av hyresvärdens åtaganden kan komma att innebära en olägenhet för statsverket. Revisorerna finna det därför önskvärt, att i samband med den ovannämnda översynen av inackorderingskostnaderna i förekommande fall avtal upprättas, som skapa klarhet i fråga om vederbörande pensionatsinnehavares åtaganden gentemot utlänningskommissionen.

Utlänningskommissionen har genom utfärdade portionsstater meddelat anvisningar rörande utspisningen vid förläggningarna. Gentemot den kostnadsram, inom vilken utspisningsstandarden härigenom tillåtits fluktuera, synes

intet vara att erinra. Denna kostnad har såvitt gäller till landet överförda personer från tyska koncentrationsläger temporärt fått överskridas med 25 procent, vilket synes vara fullt motiverat. Den högsta råvarukostnad, vartill utspisad normal portion sålunda fått stiga, uppgår till 1 krona 65 öre per person och dag.

Revisorerna hava närmare låtit granska endast den del av upphandlingsverksamheten vid utlänningsförläggningarna som berör livsmedel. De av utlänningskommissionen på ifrågavarande område vidtagna åtgärderna hava i stort sett varit ändamålsenliga, och ett förtjänstfullt arbete har nedlagts på att inom hithörande område nedbringa kostnaderna. Med hänsyn till önskvärdheten av att försvarrets lagerhållning av vissa proviantartiklar i tid omsättes förefaller det revisorerna emellertid önskvärt att upphandlingen från arméns intendenturförråd göres så omfattande som möjligt även om ifrågavarande upphandling siffermässigt skulle komma att i något fall ställa sig dyrare än annan upphandling.

Revisorerna hava konstaterat, att de anvisningar till förbilligande av bröd-upphandlingen, som av kommissionen utfärdats, mångenstädes lämnats obeaktade av vederbörande förläggningsföreståndare.

En granskning av personalorganisationen och avlöningskostnaderna vid de besökta utlänningsförläggningarna har såsom framgår av bifogade tabell 2 givit vid handen att administrationskostnaderna variera inom förhållandevis vida gränser från den ena förläggningen till den andra. I tabellen har räknats med endast kontantavlönning till av utlänningskommissionen avlönad personal med undantag av utländsk handräckningspersonal. Beloppen inkludera sålunda icke naturaförmåner av något slag, ej heller avlönning till av annan myndighet anställd personal, exempelvis sjukvårdspersonal. Då platsantalet på vissa förläggningar såsom tidigare nämnts varit ofullständigt utnyttjat, hava de månatliga kostnaderna för personalorganisationen i vart fall ställts i relation såväl till förläggningens totala platsantal som till den aktuella beläggningen. I tabellen angivna siffror avse sålunda månatliga personalkostnader per 100 platser respektive 100 omhändertagna personer. Då med säkerhet icke kan avgöras, huruvida nuvarande personalorganisation vid respektive förläggningar vore tillräcklig vid full beläggning och då vidare förläggningarna i nu ifrågavarande avseende icke alltid äro fullt jämförbara, bliva de i tabellen angivna siffrorna approximativa men torde dock tillåta en överblick i stort av kostnadsvariationen mellan förläggningarna.

De påvisade olikheterna i relativ personalkostnad torde till större delen kunna förklaras med hänvisning till rådande olikheter i fråga om klientel, lokala förhållanden etc. För att såvitt möjligt åstadkomma likformighet mellan förläggningarna i förevarande avseende synes en översyn av rådande förhållanden vara lämplig.

Av den lämnade redogörelsen framgår slutligen, att flyktingarnas omhändertagande och omvårdnad sedan hösten 1944 i organisatoriskt avseende fallit under tvenne myndigheter, nämligen civilförsvarsstyrelsen och sta-

Tablå över beläggningen å av statens utlänningskommission anordnade läger för repatriandi från tyska arbets- och koncentrationsläger.

Datum 1945	Antal läger			Platsantal			Beläggning			Outnyttjad kapacitet		
	I egen regi	Pensionat	Summa	I egen regi	Pensionat	Summa	I egen regi	Pensionat	Summa	I egen regi	Pensionat	Summa
3 augusti	28	9	37	7 614	2 225	9 839	3 615	1 446	5 061	3 999	779	4 778
10 »	32	12	44	8 504	2 365	10 869	4 945	1 512	6 457	3 559	853	4 412
17 »	34	13	47	8 667	2 656	11 323	5 961	1 683	7 644	2 706	973	3 679
24 »	35	15	50	9 572	2 575	12 147	6 351	1 968	8 319	3 221	607	3 828
31 »	34	16	50	9 029	2 731	11 760	6 225	2 050	8 275	2 804	681	3 485
7 september.....	37	23	60	10 265	3 301	13 566	6 415	2 538	8 953	3 850	763	4 613
14 »	37	23	60	10 245	3 314	13 559	6 389	2 673	9 062	3 856	641	4 497
21 » ¹												
28 »	39	25	64	10 121	3 546	13 667	6 365	2 748	9 113	3 756	798	4 554
5 oktober.....	41	26	67	9 556	3 207	12 763	6 104	2 400	8 504	3 452	807	4 259
12 »	45	27	72	9 093	3 194	12 287	5 301	2 286	7 587	3 792	908	4 700
19 »	45	27	72	8 373	3 156	11 529	4 711	2 252	6 963	3 662	904	4 566
26 »	44	27	71	8 506	2 833	11 339	4 645	2 325	6 970	3 861	508	4 369
2 november.....	42	26	68	7 929	2 669	10 598	4 472	1 893	6 365	3 457	776	4 233
9 »	43	25	68	7 957	2 617	10 574	4 268	1 926	6 194	3 689	691	4 380

¹ Uppgift saknas.

Förläggningar i egen regi.

Förläggningens namn	Full beläggning		Aktuell beläggning	
	Platser	Kostnad	Platser	Kostnad
Ekersta (Södermanland)	450	1 220: —	220	2 490: —
Doverstorp (Östergötland)	600	1 330: —	387	2 070: —
Dådesjö (Kronoberg)	85	1 000: —	70	1 200: —
Robertshöjd I (Göteborgs och Bohus)	185	2 520: —	157	2 970: —
Robertshöjd II (Göteborgs och Bohus)	150	2 560: —	92	4 170: —
Skatås (Göteborgs och Bohus)	150	2 820: —	119	3 550: —
Helsjön (Älvsborg)	200	1 460: —	192	1 520: —
Stråtenbo (Kopparberg)	450	860: —	397	980: —
Tappudden (Kopparberg)	450	980: —	114	3 880: —
Baggå (Västmanland)	150	1 840: —	145	1 910: —
Färna bruk (Västmanland)	450	1 000: —	87	4 140: —
Krampen (Västmanland)	150	1 440: —	67	3 220: —
Högbo herrgård, Sandviken (Gävleborg)	100	1 220: —	67	1 820: —
Sunnerstaholm (Gävleborg)	450	1 120: —	350	1 430: —

Pensionatsförläggningar.

Förläggningens namn	Full beläggning		Aktuell beläggning	
	Platser	Kostnad	Platser	Kostnad
Lövsta bruk (Uppsala)	50	900: —	47	960: —
Ryds brunn (Kronoberg)	200	530: —	104	1 020: —
Tingsryd (Kronoberg)	70	280: —	58	340: —
Älmhult (Kronoberg)	115	670: —	31	2 480: —
Osby (Kristianstads)	80	310: —	80	310: —
Frostavallen (Malmöhus)	90	550: —	65	770: —
Grand hotell, Mölle (Malmöhus)	350	500: —	302	570: —
Kalhyttan (Värmland)	65	650: —	52	820: —
Loka brunn (Örebro)	355	380: —	288	470: —
Grangärde (Kopparbergs)	180	370: —	175	380: —
Humblebackens pensionat, Falun (Kopparb.)	60	500: —	66	450: —
Kråkbergs semestergård, Mora (Kopparberg)	50	530: —	22	1 200: —
Rämshyttan (Kopparberg)	65	540: —	62	560: —
Rättvik (Kopparberg)	107	430: —	107	430: —
Vikarbyn (Kopparberg)	110	410: —	96	470: —

tens utlänningskommission. Såvitt fråga är om åtgärder i samband med utläanningarnas mottagande och första omhändertagande i landet torde denna fördelning av arbetsuppgifterna på tvenne myndigheter under vissa tidsperioder icke kunnat undvikas och ej heller medfört större olägenheter. Vad däremot gäller utläanningarnas omhändertagande i definitiva förläggningar, synes uppdelningen hava medfört vissa olägenheter av såväl ekonomisk som organisatorisk natur. Den stora utnyttjade kapaciteten å utlänningskommissionens förläggningar under tiden augusti—november 1945 har sålunda enligt uppgift delvis varit motiverad av beredskapshållning för mottagande av flyktingar från civilförsvarets förläggningar. Enligt revisorernas mening torde därför civilförsvarets återstående lägerverksamhet snarast böra avvecklas och klientelet överföras till utlänningskommissionen.

Vice ordföranden herr Ward har ej deltagit i detta beslut.

SJÄTTE HUVUDTITELN.

Kommunikationsdepartementet.

§ 18.

Under förarbetena till den nya vägorganisationen framhölls från flera håll önskvärdheten av att vägförvaltningarna i länen gäves en så självständig ställning som möjligt. Då antalet vägförvaltningar bestämdes till 24 — en i varje län — ansågs emellertid en starkt centraliserad administration nödvändig dels för vinnande av erforderlig enhetlighet, dels ock med hänsyn till svårigheten att besätta samtliga 24 vägdirektörsposter med personer, som vore fullt kvalificerade att omhändervärd en decentraliserad förvaltning.

Om åtgärder för en decentralisering och förenkling av administrationen av det allmänna vägväsendet.

Överrevisorerna för väg- och vattenbyggnadsväsendet hava i sin berättelse rörande överrevisorernas verksamhet under budgetåret 1944/45 framhållit, att nyssnämnda skäl för en starkt centraliserad förvaltning väl alltjämt gjorde sig gällande. Det vore emellertid uppenbart, att vägadministrationen till följd härav arbetade tungt och att personalens tid i alltför stor utsträckning toges i anspråk för skriftväxling till men för personalens huvudsakliga uppgifter. Många arbetsuppgifter måste väl administreras centralt, om man skulle kunna vinna ett gott resultat, men det förefölle överrevisorerna sannolikt, att en decentralisation från väg- och vattenbyggnadsstyrelsen till vägförvaltningarna i åtskilliga avseenden redan nu, sedan en viss enhetlighet vunnits genom den centraliserade förvaltningen, skulle utan våda kunna äga rum. Överrevisorerna förordade därför att denna fråga av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjordes till föremål för utredning.

Vad särskilt angår de centraliserade upphandlingarna för vägväsendet sade sig överrevisorerna med tillfredsställelse hava konstaterat, att de priser, som tillämpats vid förrådsbyråns upphandlingar, i allmänhet vore låga och ej sällan väsentligt lägre än de, till vilka vägstyrelserna tidigare kunnat verkställa sina inköp. Det vore emellertid att märka, att de lägre priser, som vunnits genom centraliserad upphandling, icke utan vidare kunde jämföras med dem, som tillämpats vid vägstyrelsernas inköp. Hänsyn måste bland annat även tagas till den tidsspillan och det besvär, som det av förrådsrörelsen betingade rekvisitionsförfarandet medförde. Flera vägmästare hade för överrevisorerna uppgivit, att leveranser av reservdelar och dylikt på grund av rekvisitionsförfarandet och depåförrådets otillräckliga lagerhållning oskäligt fördröjts. Sådana dröjsmål kunde föranleda omkostnader, varigenom den vinst, som uppnåddes genom centraliserad upphandling, ginge förlorad. De påtalade dröjsmålen torde dock kunna i betydande mån före-

kommas genom ökad lagerhållning i depåförråden, genom att vägmästarna i större utsträckning använde telefon för rekvisitioner och genom att vägförvaltningarna utnyttjade dem tillkommande befogenhet att i brådskande fall själva verkställa inköp i orten.

Överrevisorerna hava vidare i olika sammanhang anmärkt på det myckna expeditionsarbetet inom vägadministrationen. De båda vägingenjörerna för underhållet samt för projektering och byggande vid vägförvaltningen i Norrbottens län voro exempelvis bundna vid tjänsterummet i sådan mån, att de endast i ringa utsträckning hade tillfälle att företaga inspektioner och resor ute i länet. För ledningen och kontrollen av pågående arbeten vore det givetvis av stor betydelse, att de båda avdelningscheferna kunde företaga erforderliga resor. Överrevisorerna erinrade vidare, att de i en tidigare berättelse framhållit nödvändigheten av att åtgärder skyndsamt vidtoges för att minska vägmästarnas expeditionsarbete samt därefter förordat, att frågan om en förenkling av kalkylationsbokföringen och utformandet av blanketter till rapporter och dylikt gjordes till föremål för särskild utredning av experter. Sedan sådan utredning ägt rum, hade väg- och vattenbyggnadsstyrelsen beslutat viss förenkling av rapportsystemet med avseende å underhållsarbetena, varjämte maskinbokföringen förenklats. Enligt överrevisorernas mening hade reformerna medfört en icke oväsentlig förenkling av vägmästarnas expeditionsarbete. Därjämte hade vägmästarna i stor utsträckning fått hjälp med detta av förrådsförmän och andra förmän. Med hänsyn till vikten av att vägmästarna finge ägna sin huvudsakliga arbetstid åt ledningen och kontrollen av pågående underhållsarbeten, borde frågan om behovet och möjligheten att ytterligare minska vägmästarnas expeditionsarbete vara föremål för väg- och vattenbyggnadsstyrelsens oavbrutna uppmärksamhet. Överrevisorerna erinrade vidare, att på flera håll i landet vägnämndsledamöter beklagat sig över att de icke ägde rätt att företaga tjänsteresor, som vore nödvändiga för ett riktigt fullgörande av vägnämndernas arbetsuppgifter. På grund härav förordade överrevisorerna, att vägförvaltningarna av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjordes uppmärksamma på att vägnämnderna ägde rätt till ersättning för dylika resor.

Riksdagens revisorer hava under hand inhämtat väg- och vattenbyggnadsstyrelsens uppfattning rörande vad överrevisorerna sålunda framhållit. Styrelsen har därvid förklarat sig anse, att en decentralisering av vägadministrationen efter hand borde ske i all den omfattning, som visade sig möjlig. Styrelsen hade också från början varit inriktad härpå. Så snart styrelsen fått en arbetsdetalj uppordnad och genomförd efter rationella linjer samt det visat sig, att vägförvaltningarna kunde enhetligt handlägga sådant ärende, hade verksamheten decentraliserats. Sålunda hade redan år 1944 det kamerala arbetet för viss vägbyggnadsverksamhet överflyttats från styrelsen till vägförvaltningarna. Numera hade även handläggningen av en del personalärenden överlämnats till förvaltningarna. Skadeståndsanspråk upp till 200 kronor, som ej föranledde rättegång, reglerades numera av vägförvaltningarna. Det vore avsett att prövningen av marklösenfrågor skulle,

sedan markersättnings-sakkunniga avgivit förslag till enhetspris, överflyttas till förvaltningarna. Sedan upphandlingsverksamheten numera förts in på rationella banor, hade en viss decentralisation av inköpsverksamheten kunnat genomföras utan väsentligt uppgivande av den centrala upphandlingens fördelar. Efter en den 15 september 1945 vidtagen ändring av den av styrelsen utfärdade arbetsordningen för vägförvaltningarna ägde dessa befogenhet att inköpa gengasbränsle, virke och betongrör för en kostnad av högst 50 000 kronor per gång och övrigt till inventarier och förlagseffekter icke hänförligt gods för en kostnad av högst 10 000 kronor per gång. Vidare ägde vägförvaltning anskaffa inventarier till ett värde av 1 000 kronor samt förlagseffekter för oförutsedda, brådskande arbeten till ett värde av högst 1 000 kronor per gång, därest expediering genom depåförråd icke utan dröjsmål kunde äga rum. För att säkerställa, att sålunda medgiven inköpsrätt i lämplig utsträckning delegerades till vägmästare, hade för dem stadgats skyldighet att direkt hos leverantör rekvirera effekter intill ett belopp av 400 kronor för oförutsedda, brådskande arbeten, därest rekvisition i vanlig ordning skulle medföra avsevärt dröjsmål. För att minska kontorsarbetet för vägingenjörerna och övervägmästarna hade styrelsen för avsikt att i sina petita upptaga frågan om förstärkning av personalen. Beträffande vägnämndsledamöternas rätt till ersättning för resa, som företoges »för att på platsen bedöma till nämnderna hänskjutna frågor om förändring av enskild väg till allmän eller ombyggnad av viss väg», hade styrelsen den uppfattningen, att hinder icke förelåg för utfående av dylik ersättning. De av vägnämnderna företrädde lokala väginresserna förväntades härigenom bliva tillgodosedda. Frågan om lättnad i vägmästarnas expeditjonsarbete vore föremål för styrelsens oavlåtliga uppmärksamhet. Någon tid fordrades emellertid för att vinna erfarenhet rörande verkningarna av redan företagna förändringar. Det borde ock framhållas, att ett visst mått av kontorsarbete för en vägmästare vore icke bara ofrånkomligt utan även önskvärt för att vägmästaren skulle kunna följa verksamhetens ekonomiska förlopp.

Den starka centralisation av vägadministrationen, som av olika skäl ansågs påkallad vid utformandet av den statliga vägorganisationen, har medfört att personalen tages i anspråk för expeditjonsarbete i väsentligt större utsträckning än vad som skulle hava varit fallet vid en mera decentraliserad förvaltning. Behovet av en långt driven centralisation av vägadministrationen har emellertid minskats, sedan personalen vid vägförvaltningarna vunnit erforderlig förtrogenhet med arbetsuppgifterna och sedan viss enhetlighet vunnits genom den centraliserade förvaltningen. På grund härav och då det myckna expeditjonsarbetet uppenbarligen är till men för en effektiv ledning och kontroll av vägarbetena, vilja revisorerna framhålla önskvärdheten av att en ökad decentralisation av vägadministrationen kommer till stånd. Av vad ovan anförts framgår, att denna uppfattning delas även av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Sålunda har handläggningen av åtskilliga vägärenden under senaste tid överflyttats till vägförvaltningarna, vilka även i övrigt erhållit ökade

Revisorernas
uttalande.

befogenheter. Därjämte hava vissa andra anordningar genomförts i syfte att förenkla expeditionsarbetet. En ytterligare decentralisering och förenkling av expeditionsarbetet synes emellertid erforderlig och möjlig. Revisorerna förutsätta, att frågan härom är föremål för väg- och vattenbyggnadsstyrelsens oavslutliga uppmärksamhet och att de åtgärder vidtagas, vartill förhållandena må giva anledning.

§ 19.

Landsstats-
huset i
Halmstad.

Genom beslut av 1937 års riksdag anvisades 13 700 kronor till förbättrade lokaler för länsstyrelsen i Hallands län. Medlen kommo emellertid icke till användning, då den avsedda utökningen av tjänstelokalerna vid närmare omprövning visade sig icke bliva fullt tillfredsställande. I stället uppdrog Kungl. Maj:t den 14 januari 1938 åt byggnadsstyrelsen att i samråd med länsstyrelsen och lantmäteristyrelsen verkställa utredning rörande nybyggnad för länsstyrelsen och lantmäterikontoret i länet. Byggnadsfrågans lösning fördröjdes emellertid av vissa stadsplanefrågor, som sammanhängde med den halländska kustlandsvägens sträckning. Först år 1941 ansågos stadsplanefrågorna hava avancerat så långt, att man ansåg sig kunna taga ställning till ett nybyggnadsförslag.

Vid denna tidpunkt hade 1940 års civila byggnadsutredning börjat sin verksamhet. Efter samråd med byggnadsutredningen lät byggnadsstyrelsen utarbeta förslag till lokaler endast för länsstyrelsen. Lantmäterikontoret ansågs kunna tills vidare behålla de lokaler, som det hittills disponerat, och länsarkitektkontoret föreslogs förlagt till slottet. Med hänsyn till den då under utredning varande frågan om vägväsendets förstatligande kunde ej heller ett säkert program uppställas för den statliga vägorganisationens lokalbehov.

Förslag till landsstatshus efter det nya programmet framlades av länsarkitektkontoret i oktober 1941. Det beräknades draga en kostnad av 395 000 kronor. Förslaget hade uppgjorts i nära samarbete med byggnadsstyrelsen, som — enligt vad revisorerna inhämtat — då ansett sig i stort sett bunden av civila byggnadsutredningens normer. Byggnadsutredningen, som den 8 december 1941 yttrade sig över förslaget, anförde därvid också, att de av utredningen tillämpade grundsatserna för förenkling av ämbetsbyggnader syntes med lovvärd konsekvens hava beaktats vid planläggningen av det föreslagna byggnadsföretaget. Utredningen funne därför icke anledning till erinran mot förslaget i denna del. Vad anginge kostnaderna syntes dessa hava beräknats i överkant och vid oförändrade materialpriser medgiva någon reduktion.

Vid 1942 års riksdag hemställde Kungl. Maj:t om anslag för ändamålet med 395 000 kronor. Kungl. Maj:t hade därvid upptagit det framlagda förslaget utan att förorda annat än obetydliga jämkningar. Riksdagen anförde, att ifrågavarande förslag enligt vad byggnadsstyrelsen påvisat innebure ej oväsentliga besparingar av tidigare av länsstyrelsen framställda utrymmeskrav, i det förslaget bland annat ej innefattade lokaler för lantmäteri-, läns-

arkitekt- och vägingenjörskontoren. Då emellertid förslaget, såsom departementschefen framhållit, finge anses tillgodose länsstyrelsens dåvarande lokalbehov samt dessutom innefattade goda tillbyggnadsmöjligheter, därest behov av ökade utrymmen framdeles skulle uppstå, ansåg sig riksdagen böra anvisa det äskade beloppet.

Då beskattningsorganisationssakkunnigas förslag om inrättandet av en särskild taxeringsavdelning vid varje länsstyrelse beräknades medföra ökat lokalbehov, föreslog byggnadsstyrelsen i skrivelse den 25 augusti 1942, efter framställning från länsstyrelsen i Hallands län, att byggnadsplanen för landsstatshuset skulle utvidgas. Lämpligast och billigast skulle detta kunna ske genom att uppföra entrépartiet å den föreslagna byggnaden i tre våningar i stället för tidigare föreslagna två våningar. Merkostnaden härför beräknades till 35 000 kronor. I skrivelse den 14 december 1942 hemställde byggnadsstyrelsen om anvisande av ytterligare 75 000 kronor för att kompensera inträdda prisstegringar m. m. Vid 1943 års riksdag anvisades de begärda tilläggsbeloppen. Till landsstatshuset hava sålunda anvisats sammanlagt (395 000 + 35 000 + 75 000 =) 505 000 kronor. Enligt uppgift från byggnadsstyrelsen hava byggnadskostnaderna uppgått till 491 000 kronor. Då byggnadens volym är 5 150 kubikmeter, hava alltså kostnaderna per kubikmeter uppgått till cirka 95 kronor 50 öre. Denna jämförelsevis höga kostnad föranleddes enligt vad revisorerna inhämtat bland annat av att det lämnade byggnadstillståndet icke avsåg sommarmånaderna, varför vid entreprenad-ansbudens ingivande vederbörande måste räkna med fördyrande uppehåll i arbetet under sommaren. Därtill kom, att grundläggning måst utföras medelst pålning och att rummen gjorts små, varigenom volympriset blivit högt. Byggnaden blev färdig i oktober 1943.

Revisorerna hava avlagt besök i landsstatshuset i Halmstad och därvid gjort vissa iakttagelser. Sessionssalen hade en längd av 10 meter och en bredd av 4,5 meter. Den föreföll att vara för liten och kunde icke heller användas för sådana större sammanträden, som ofta bruka förekomma hos en länsstyrelse. Korridorerna i byggnaden hade en bredd av 1,9 meter, vilket föreföll att vara snävt tillmätt. Dörrar, som voro placerade mitt emot varandra på ömse sidor om korridoren, slog nämligen emot varandra, om de öppnades samtidigt. En viss risk för olycksfall syntes härigenom föreligga. Vidare syntes arbetsrummen vara knappt tillmätta med hänsyn till att besök av allmänheten voro vanliga och att för arbetets behöriga bedrivande, såsom fallet är å en länsstyrelse, erfordrades ett stort antal akter och handlingar förvarades å tjänsterummen.

Enligt vad revisorerna inhämtat äro lokalerna otillräckliga. Inom länsarkitektkontoret i Halmstad har i anledning härav utarbetats förslag till en omfattande tillbyggnad för en beräknad kostnad av omkring 700 000 kronor.

Landsstatshuset i Halmstad tillkom vid en tidpunkt, då det av flera skäl ansågs angeläget att begränsa de offentliga byggnadsföretagen för civilt ändamål. Vid sitt besök i landsstatshuset gjorde revisorerna vissa iakttagelser,

Revisorernas
uttalande.

för vilka ovan redogjorts. Revisorerna kommo till den bestämda uppfattningen, att lokalerna äro för knappt tillmätta. Då, såsom ovan nämnts, en tillbyggnad av landsstatshuset redan visat sig vara erforderlig, hava revisorer-na velat fästa riksdagens uppmärksamhet på de gjorda iakttagelserna.

Till vad ovan anförts vilja revisorer-na på grund av sina iakttagelser i övrigt beträffande den statliga byggnadsverksamheten anföra vissa synpunkter på de allmänna normer, som uppgjorts och framlagts av civila byggnadsutredningen, och vilka enligt Kungl. Maj:ts beslut den 25 februari 1944 skola i huvudsak lända till efterrättelse vid planläggning och utförande av statliga ämbetsbyggnader.

Enligt dessa normer, vilka i tillämpliga delar skola gälla jämväl vid ändring av förut uppförd sådan byggnad, skall noga iakttagas, att byggnaden icke gives större omfattning eller mera kostnadskrävande utförande än som med hänsyn till ändamålet kan anses strängt erforderligt. I normerna föreskrives vidare, att det till grund för planläggningen upprättade lokalprogrammet skall göras till föremål för noggrant övertvägande ur synpunkten av bestående organisation samt befattningshavarnas antal och fördelning. Därvid skola även eventuella prognoser för organisationens framtida utveckling underkastas en ingående prövning. Vid bedömandet av lokalbehovet skall iakttagas, att särskilda lokaler för personal med arbetsuppgifter av tillfällig karaktär icke beräknas. Även vid sådana institutioner, där hänsyn måste tagas till förekommande fluktuationer i personalbeståndet, skall enligt normerna anordnandet av reservrum i regel undvikas.

Förutom dessa generella bestämmelser innehålla normerna åtskilliga detaljanvisningar angående beräkning av framtida utvidgningar, kommunikationssystem, lokalernas dimensionering, byggnadsmaterial, uppvärmningssystem m. m.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 10 juni 1944 hade byggnadsstyrelsen — som icke beretts tillfälle att yttra sig över ifrågavarande allmänna normer — uttalat sina allvarliga farhågor för att ett tillämpande av normerna skulle komma att leda till överdrifter. Sparsamheten borde icke drivas så långt, att den äventyrade byggnadernas ändamålsenliga användande, eller att beträffande byggnadsmaterial och utformning berättigade krav på god byggnadskultur åsidosattes.

Beträffande reservutrymmen inneburo de allmänna normerna, att sådana utrymmen praktiskt taget icke finge medtagas vid planerandet av nybyggnader för statens räkning. Detta skulle enligt byggnadsstyrelsens mening bestämt strida mot gjord erfarenhet, enligt vilken det allmännas behov av lokaler varit i ständigt stigande och följaktligen tillgång till reservutrymmen i de statliga ämbetsbyggnaderna visat sig högst behövt och värdefullt. Den statliga förvaltningen torde alltjämt komma att ställas inför nya personalkrävande uppgifter, och dess växande kunde sålunda icke anses avslutat. Nybyggnader borde därför enligt styrelsens mening icke få uppföras utan ett rimligt antal reservrum eller möjlighet att på annat sätt tillgodose ett ökat lokalbehov. Detta gällde icke endast egentliga ämbetsbyggnader utan även

sådana byggnader, som vore avsedda för exempelvis post- eller telegrafverkens räkning. Den verksamhet dessa statliga verk bedreve ökade oavbrutet, och då de oftast uppförde sina byggnader i de centrala delarna av samhällena läte sig utvidgning eller tillbyggnad icke så lätt göras, sedan en gång byggnaden vore uppförd.

Revisorerna uppskatta till fullo värdet av de strävanden, som gjorts att i allmänhet befrämja sparsamhet i den offentliga byggnadsverksamheten. På grund av de erfarenheter revisorerna gjort i samband med besöket i den nya landsstatsbyggnaden i Halmstad samt de iakttagelser i övrigt, för vilka ovan redogjorts, hava revisorerna emellertid kommit till den uppfattningen, att normerna för den statliga byggnadsverksamheten i vissa avseenden synas vara ägnade att i tillämpningen medföra tillkomsten av mindre ändamålsenliga lokaler och därför leda till oekonomiska ändrings- och underhållsåtgärder för framtiden.

SJUNDE HUVUDTITELN.

Finansdepartementet.

§ 20.

Kontrollen
över medel,
som av statliga myndigheter utbetalas till kommunala samfälligheter.

Till kommunala samfälligheter av olika slag utbetalas genom statliga myndigheters försorg medel till skilda ändamål. Till belysande härav lämnas i det följande en översikt beträffande vissa sådana utbetalningar.

Sålunda utgå till kommunernas socialvårdsutgifter avsevärda bidrag. Staten lämnar bland annat bidrag i olika former till kommunernas arbetslöshetskostnader. Till kommun, som anordnat social hemhjälpförmedling, utgår bidrag till avlöning åt hemvårdarinnor. Kommun, där nykterhetsnämnd finnes, kan erhålla ersättning av statsmedel till viss driftsverksamhet. Dylik kommun med ringa ekonomisk bärkraft kan vidare beviljas bidrag till vårdkostnad för person, om vars intagande å allmän alkoholistanstalt blivit förordnat. Landsting och kommun kunna erhålla bidrag till anordnande av erkänd alkoholistanstalt eller inackorderingshem ävensom till driften av dylika anstalter. Kommuner erhålla även ersättning av statsmedel för utgiven fattigvård och barnavård åt utlänningar och sådana svenska medborgare, vilkas hemortsrätt icke kan utrönas. För fattigvård och barnavård åt lappar ävensom till uppförande av ålderdomshem för lappar lämnas även bidrag av statsmedel. Till driftskostnaderna vid arbetshem erhålla landsting och städer, som icke deltaga i landsting, statsbidrag med visst belopp i förhållande till det genomsnittliga antalet vårdtagare å hemmet. Till barn, som före fyllda 18 år omhändertagits för skyddsuppfostran och överlämnats till enskilt hem eller barnhem, äger barnavårdsnämnd uppbära årligt statsbidrag. Vidare äger barnavårdsnämnd åtnjuta viss gottgörelse av statsmedel för av nämnden utgivna bidragsförskott. Kommun, som anordnat särskilda anstalter för s. k. halvöppen barnavård, kan åtnjuta vissa bidrag till driften av dylika anstalter. Bidrag utgår även till driften vid vissa sommarkolonier samt till fria sommarresor för barn. Staten utbetalar till kommun viss del av den godkända kostnaden för uppförande av s. k. pensionärshem till beredande av billiga bostäder åt åldringar och invalider, vidare hyresrabatter för mindre bemedlade, barnrika familjer samt bidrag till främjande av visst bostadsbyggande å landet. För tillgodoseende av behovet av allmänna samlingslokaler må bidrag av statsmedel beviljas kommun för anskaffande av byggnad för dylikt ändamål.

Ett kommunalt verksamhetsområde, där statsbidrag förekomma i stor utsträckning, är hälso- och sjukvården. Landsting äga sålunda bekomma bidrag till avlöningar åt distriktssköterskor, distriktsbarnmorskor samt distriktstandläkare och distriktstandsköterskor. För folktandvården utgår bidrag dels till landsting för viss utrustning av tandpolikliniker, dels till primärkommunerna för lindring i obemedlades och mindre bemedlades tandvårdskostnader. Till dispensärverksamheten erhålla landsting statsbidrag för vissa drifts- och underhållskostnader. Landsting äro vidare berättigade till statsbidrag för den förebyggande mödra- och barnavården. Till förbättrad sjukvård inom rikets ödemarksområden kan statsbidrag beviljas landsting och landskommuner för olika anordningar såsom sjukstugor, automobiler och motorbåtar för sjukvårdsändamål. Statsbidrag må vidare tilldelas landsting eller kommun för uppförande eller inrättande av tuberkulossjukvårdsanstalter, förlossningsanstalter, hem för kroniskt sjuka samt vårdhem för lättskötta sinnessjuka ävensom till driften av dylika anstalter. Landsting och städer utanför landsting kunna åtnjuta bidrag till avdelningar för barnsjukvård vid eller i anslutning till lasarett. Epidemidistriktet erhålla statsbidrag till uppförande, inrättande eller inlösen av epidemisjukhus, varjämte även driftsbidrag till dylika anstalter må utgå.

Till kostnaderna för polisväsendet lämnar staten bidrag efter olika grunder i städer och på landsbygden. Stad, som tillhandahåller statspolis, åtnjuter full ersättning av statsmedel för sina kostnader för avlöning åt sådan personal samt skälig ersättning för kostnaderna för statspolisens verksamhet. Polisdistrikt å landsbygden erhåller visst bidrag till personalens avlöningar samt ersättning för telefonkostnader.

På kommunikationsväsendets område utgå bidrag till betydande belopp av automobilskattemedel till väg- och gatuhållningen i städer och stadslignande samhällen, som äro väghållare, ävensom statsbidrag till kommuner för byggnad av vissa hamnar och farleder.

På undervisningsväsendets område har statsbidragssystemet nått en rik utveckling. Statsbidrag utgår sålunda till den vid folk- och småskolor, vissa sjukvårdsanstalter och barnhem samt skolhem och arbetsstugor anställda lärarpersonalens avlöningar. Även för arvoden åt lärare i slöjd och lärarinnor i hushållsgöromål erhåller skoldistrikt ersättning av statsmedel. Särskild ersättning lämnas skoldistrikt till folkundervisningens befrämjande i rikets nordligaste gränsorter samt till skolundervisning åt lots- och fyrpersonalens barn. Till bestridande av skoldistrikts kostnader för inackordering av skolbarn och för anordnande av skolskjutsar eller skolbarnsbespisning må skoldistrikt erhålla bidrag. Av statsmedel utgå vidare bidrag till byggnadsarbeten för anskaffande av nya undervisningslokaler för folkskoleväsendet ävensom bidrag till vissa redan befintliga sådana. Till underhåll av skollokaler samt för tillhandahållande av skolmöbler och undervisningsmateriel äger skoldistrikt åtnjuta statsbidrag med visst årligt belopp för varje lokal. Tjänstebostadsbidrag utgår vidare för bestridande av kostnader för tjänstebostäder åt lärarpersonalen. För fortsättningsskoleväsendet utgår bidrag till avlöning

av lärarpersonal. Till skoldistrikt, som genomfört centralisering av fortsättnings-skolorna, må beviljas statsbidrag med högst det belopp, som därigenom uppkommen besparing motsvarar. Till kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor och praktiska mellanskolor utgår bidrag till viss del av avlöningskostnaderna. Kommun, landsting eller annan kommunal samfällighet, som uppehåller yrkesskola, må åtnjuta understöd av statsmedel. Även till driften av centrala verkstadsskolor utgå vissa bidrag. För upprättande och underhåll av folkbibliotek utgår understöd till såväl borgerlig som kyrklig kommun.

Till hushållningssällskapen utbetalas bidrag till administrationskostnader men även andra bidrag av skilda slag, såsom till gödselvärdsanläggningar, ladugårdsförbättringar, nyodlingar, betesförbättringar, täckdikningar etc. Skogsvårdsstyrelserna uppbära årliga bidrag dels till administrationskostnader och dels till skogsutdikningar, skogsodlingar, väg- och flottledsbyggnader å skogar i enskild ägo m. m.

Kommun, vars kostnader för skogsbrandväsen i betraktande av kommunens ekonomiska förhållanden finnas vara betungande, kan erhålla statsbidrag för denna verksamhet.

Ur kyrkofonden utgå som bekant vissa bidrag till löner åt prästerskapet.

Förutom nu angivna statsbidrag av olika slag, vilka i allmänhet anknyta till viss kommunal förvaltningsgren samt avse att möjliggöra för kommuner eller andra samfälligheter av kommunal natur att på ett nöjaktigt sätt fullgöra dem ålagda uppgifter, utgå även vissa andra bidrag, vilka närmast hava karaktären av allmänna tillskott till kommunernas hushållning. Till sistnämnda kategori kunna hänföras ersättningar till landsting och städer utanför landsting för indragna brännvinsförsäljningsmedel. Hit hör även den s. k. tolagsersättningen, som utbetalas till vissa städer med tullkammare. Även åtskilliga andra ersättningar utbetalas till städer för indragna rättigheter och inkomster. Vidare må erinras om att till skattetyngda kommuner årligen utgå stora belopp såsom skatteutjämningsmedel.

Beträffande vissa statsmedel, vilka utbetalas till kommunala organ, gäller att kommunen fått i uppgift att disponera dem för statens räkning enligt givna föreskrifter samt med viss redovisningsskyldighet till statligt organ. Till denna grupp äro att hänföra mödrahjälpsmedel, vilka tillställas barnavårdsnämnderna, lån till främjande av bostadsbyggande av olika slag m. m.

Utöver nu nämnda bidrag av olika slag utbetalas från statliga myndigheter medel, vilka på grund av särskilda bestämmelser uppbäras och redovisas för kommunernas räkning. Sålunda gäller i fråga om bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter att, samtidigt med inleverering av kronan tillkommande andel av dylik avgift, till vederbörande kommun skall överlämnas dess andel därav. Skogsvårdsavgift skall uppbäras och redovisas i samband med kronoutsylderna, varefter huvudparten av de sålunda influtna medlen utbetalas till de olika skogsvårdsstyrelserna. Samma är förhållandet med landstingsmedel, vilka uppbäras i samband med kronouppbör-

den. Vidare åligger det landsfiskal att till kommunen redovisa restindrivna kommunalutskylder samt vissa bötesandelar.

Huvudparten av de medel, vilka sålunda tillhandahållas kommunala organ, utbetalas av länsstyrelserna och statskontoret. Men även socialstyrelsen, arbetsmarknadskommissionen, medicinalstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, lantbruksstyrelsen, egnahemsnämnderna m. fl. utbetala årligen betydande belopp till kommunerna.

Nu gällande bestämmelser angående kontroll över till olika kommunala organ och myndigheter utbetalade medel återfinnas i kungörelsen den 10 november 1933 (nr 613) angående sättet för vissa utbetalningar till kommuner m. fl. I nämnda kungörelse har föreskrivits att såsom villkor för utbetalande av bidrag av statsmedel till kommun, församling, fattigvårdssamhälle, skoldistrikt, väghållningsdistrikt, polisdistrikt, landsting eller annan kommunal förvaltningsenhet skall gälla att postgirokonto öppnats för den kassa, som har att mottaga medlen. Vidare skall utbetalning av statsmyndighet eller utmätningsman till kommunal förvaltningsenhet, som för vederbörande kassa öppnat postgirokonto, verkställas genom girering till kassans postgirokonto eller, i vad rör statsmyndighet som ej själv har postgirokonto för medel, varom nu är fråga, genom insättning å kassans konto. I särskilt tillägg till sistnämnda kungörelse den 30 juni 1934 (nr 398) har föreskrivits, att kommunal förvaltningsenhet vid rekvisition hos statsmyndighet av bidrag av statsmedel skall uppgiva numret å det postgirokonto, som medlen skola tillgodoföras.

På grund av nämnda kontrollbestämmelser tillställer postgirokontoret vederbörande medelsförvaltande kommunala organ dels kontoutdrag för varje förändring kontot undergår, dels ock årligt besked rörande kontots ställning vid utgången av nästföregående år. Såsom bilagor till kontoutdraget fogas härvid kupongerna till de inbetalnings- eller girokort, på grund av vilka betalning skett. Dessa uppgifter tillställas däremot icke de kommunala revisorerna. Från postgirokontoret kunna dessa visserligen efter framställning erhålla sådana uppgifter. Men även om revisorerna infordra dylika uppgifter — vilket icke alltid är fallet — så äro desamma likväl icke fullt tillräckliga som underlag för revision, enär de endast lämna uppgift beträffande de förändringar kontot under året undergått men däremot självfallet icke upplysningar om arten av de medel som inbetalts.

Enligt vad revisorerna inhämtat förekommer emellertid, att statliga myndigheter utbetala medel till kommunala organ även i annan ordning än över postgiro. Sålunda har utbetalning skett medelst postanvisning, telegramremissa samt check. Dessa utbetalningsvägar hava visserligen endast undantagsvis anlåtats — framför allt i brådskande fall — men de innebära likväl en viss brist i det gällande kontrollsystemet. Därest systemet med utbetalning av statsmedel över postgiro skall utgöra underlaget för kontrollen, måste tydligen varje möjlighet till undantag från ett sådant utbetalningssätt förringa det därmed åsyftade kontrollvärdet.

Revisorernas
uttalande.

Den ovan lämnade redogörelsen har visat, hurusom genom statliga myndigheter medel av skilda slag årligen tillställas kommunala samfälligheter. Huvudparten av dessa medel är avsedd att utgöra bidrag till kostnaderna för fullgörande av olika förvaltningsuppgifter, av vilka åtskilliga ålagts kommunerna av staten. Därjämte ställas till kommunernas förfogande medel, vilka kommunerna äro skyldiga att för statens räkning förvalta och disponera mot viss redovisningsskyldighet. En ytterligare grupp utgöra sådana medel, främst vissa skatter och offentliga avgifter, vilka för kommunernas räkning uppbäras och redovisas av staten.

De medel, vilka sålunda ställas till kommunala myndigheters förfogande, uppgå till högst betydande belopp. En överslagsberäkning ger vid handen, att för närvarande mellan 500 och 600 miljoner kronor årligen utbetalas till olika kommunala organ. Med hänsyn till den utveckling statsbidragssystemet nått och ytterligare kan förväntas få, torde denna siffra inom en nära framtid komma att ytterligare stiga. Revisorerna vilja i detta sammanhang framhålla den betydelse ett genomförande av den föreslagna uppbördsreformen kan komma att få med avseende å det ekonomiska mellanhavandet mellan stat och kommun. Enligt förslaget skall nämligen uppbörden även av kommunalskatten verkställas i samband med kronouppbörden. Därest förslaget genomföres, kommer uppenbarligen statsverket att bliva redovisningsskyldigt gentemot kommunerna för högst avsevärda belopp. För det stora flertalet av landets kommuner skulle då praktiskt taget samtliga inkomster komma att levereras över statliga organ.

Det är uppenbarligen en angelägenhet av allmänt intresse, att möjligheter förefinnas till effektiv kontroll över att de medel, vilka genom statliga myndigheter tillställas kommunala organ, verkligen komma dessa till godo för avsedda ändamål. Ur kommunal synpunkt bör det vara av synnerlig vikt, att icke blott det medelsförvaltande organet utan även revisorerna erhålla tillförlitliga uppgifter om storleken och arten av de medel, som utbetalats till vederbörande kommunala förvaltningsmyndighet.

Såsom ovan framhållits är det nuvarande kontrollsystemet behäftat med brister. Revisorerna ifrågasätta, huruvida icke det mest effektiva vore att föreskriva, att de olika utbetalande myndigheterna skulle tillställa de kommunala revisorerna ett sammandrag över de medel av skilda slag, vilka under viss tid utbetalats. Med hänsyn till att den kommunala redovisningen omfattar kalenderår torde sådana sammandrag lämpligen böra avlämnas efter varje års utgång samt avse det senast förflutna kalenderåret. Uppgifterna borde lämna besked icke blott om beloppet av de utbetalade medlen utan även om de förhållanden i övrigt, som kunde vara av värde för den kommunala revisionen, såsom arten av de medel, som utbetalats, den tid utbetalningen hänför sig till, huruvida medlen utgöra förskott etc. Den nu föreslagna anordningen förutsätter tydligen, att hos den utbetalande myndigheten föres ett särskilt konto för utbetalningar till varje kommun.

Revisorerna äro väl medvetna om att det nu föreslagna systemet kan komma att medföra ökat arbete för de utbetalande statliga organen. Detta mer-

arbete torde dock i avsevärd utsträckning kunna nedbringas, om den särskilda kontoföringen utföres i nära anslutning till den löpande bokföringen. Enligt vad revisorerna inhämtat torde redan nu ett kontosystem av antytt slag finnas upplagt hos vissa myndigheter. Med hänsyn till de uppenbara fördelarna för kommunerna av att erhålla sådana kontrolluppgifter, som här avses, torde för övrigt en viss kostnad härför vara väl motiverad.

§ 21.

Riksdagens revisorer hava vid upprepade tillfällen påtalat att landskontorens befattningshavare innehåft uppdrag i taxeringsnämnder såsom ordförande eller kronoombud. Sålunda uttalade redan 1922 års revisorer, att det borde uppmärksammas, att icke uppdrag såsom ordförande och ledamöter i beskattningsnämnder tilldelades länsstyrelserna underlydande tjänstemän i större omfattning än som av omständigheterna med nödvändighet påkallades. Sedermera hava revisorerna åren 1926, 1927, 1930 och 1932 berört samma fråga.

Vissa befattningshavares anlåtande för taxeringsuppdrag.

Länsstyrelseutredningen ansåg i sitt år 1936 avgivna betänkande (SOU 1936:56) anställandet av bokföringssakkunniga vid landskontoren, vilket möjliggjorts enligt beslut vid 1935 års riksdag, vara ett steg i rätt riktning. Dessa sakkunniga skulle nämligen kunna tillhandagå ordförande, som därom gjorde framställning, med råd och anvisningar och möjligen fungera såsom kronoombud i taxeringsnämnd. En stor del av det granskningsarbete, som förut skett under sommaren, skulle därigenom komma att utföras under årets första hälft och anmärkningsmålen i prövningsnämnden borde kunna icke oväsentligt nedbringas. Det innebure vidare en möjlighet att avveckla det ofta påtalade systemet att taxeringsuppdrag lämnades länsstyrelsernas befattningshavare såsom bisyssla.

Utredningen ansåg det vidare lämpligt, att Kungl. Maj:t anbefalldes länsstyrelserna, att vid utseende av ordförande och kronoombud i taxeringsnämnd iakttaga, att befattningshavare vid länsstyrelse icke förordnades härtill i i andra fall än då detta för vinnande av bästa möjliga resultat av taxeringsarbetet visade sig angeläget.

I proposition nr 178 till 1937 års riksdag anförde departementschefen bland annat, att han funne vad länsstyrelseutredningen anført i fråga om länsstyrelsetjänstemännens medverkan vid olika stadier av taxeringsarbetet välbetänkt. I cirkulärskrivelse till länsstyrelserna den 14 januari 1938 anbefalldes Kungl. Maj:t länsstyrelserna att vid utseende av ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd iakttaga, att befattningshavare vid länsstyrelse icke härtill förordnades i andra fall än då så kunde ske utan eftersättande av befattningshavare åvilande tjänsteåligganden och sådant förordnande för vinnande av bästa möjliga resultat av taxeringsarbetet prövades lämpligt.

Beskattningsorganisationssakkunniga föreslogo i sitt betänkande (SOU 1942:49) inrättandet av en särskild taxeringsavdelning vid länsstyrelserna. Till denna avdelning skulle bland annat också höra taxeringsrevisorer och bi-

träden åt dessa, taxeringsassistenter. Vidare föreslogs inrättande av en ny tjänst, benämnd taxeringsintendent, vars innehavare skulle vara chef för taxeringsavdelningen, samt såsom biträde åt denne en taxeringsinspektör. Taxeringsavdelningens personal skulle helt disponeras för taxeringsarbetet.

Taxeringsrevisorernas och taxeringsassistenternas uppgift skulle främst vara att genom bokgranskningar och dylikt möjliggöra en ökad kontroll av deklaramaterialet. Det gällde därvid icke endast att skapa möjligheter att bevaka statens skatteintresse. Dessa tjänstemäns arbete skulle jämväl kunna bli till fördel för de skattskyldiga. Tidigare hade nämligen beskattningsnämnderna i vissa fall i saknad av uppgifter om de verkliga förhållandena påfört taxeringar, som sedermera efter bokföringsgranskning måst ned sättas.

Beträffande frågan om förordnande av befattningshavare å taxeringsavdelningen såsom ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd anförde de sakkunniga efter att hava vägt skälen för och emot, att det vore givet, att taxeringsintendenten ej skulle kunna innehava taxeringsuppdrag. Detsamma borde gälla taxeringsrevisor och taxeringsassistent. Övriga befattningshavare å taxeringsavdelningen skulle däremot, om så funnes erforderligt, kunna tilldelas sådana uppdrag, varvid de sakkunniga dock erinrade om den ovan nämnda cirkulärskrivelsen av år 1938.

I proposition (nr 345) till 1943 års riksdag godtog departementschefen i fråga om omorganisationen i huvudsak de sakkunnigas förslag. I taxeringsavdelningarna skulle således ingå dels taxeringsrevisor och dels taxeringsassistent. Taxeringsrevisor skulle biträda taxeringsintendenten med bokföringsgranskning och annat kvalificerat kontrollarbete och taxeringsassistenterna skulle biträda taxeringsrevisorerna vid fullgörande av deras arbete.

I fråga om befattningshavares å landskontor uppdrag såsom ordförande eller kronoombud i taxeringsnämnd anförde departementschefen, bland annat, att landskamrerare och taxeringsintendent med hänsyn till sin ställning icke borde innehava dylika uppdrag. Däremot ansåg departementschefen i motsats till de sakkunniga, att något »direkt hinder» icke borde föreligga mot att taxeringsrevisor eller taxeringsassistent tilldelades uppdrag av ifrågavarande slag. Emellertid underströk departementschefen, att ovannämnda skrivelse den 14 januari 1938 alltjämt borde äga tillämpning.

Riksdagen lämnade propositionen i här förevarande hänseenden utan erinran.

Enligt beslut vid 1943 års riksdag vidtogs den ändringen i taxeringsförordningen, att taxeringen av sådana skattskyldiga, som icke äro fysiska personer, oskifta dödsbon eller familjestiftelser, hänföras till särskilda taxeringsnämnder, medan taxeringen av övriga skattskyldiga skulle ske i lokala taxeringsnämnder. En särskild taxeringsnämnd har alltså att taxera i huvudsak aktieföretag och ekonomiska föreningar, medan övriga skattskyldiga och således även rörelseidkare taxeras i lokal nämnd.

För att biträda vid taxeringen av rörelseidkare infördes samtidigt taxeringskonsulenter, vilka var och en inom visst område av länet, omfattande ett

antal taxeringsdistrikt, skulle granska och inför vederbörande taxeringsnämnd föredraga deklARATIONER och andra uppgifter, vilka avgivits av sådana rörelseidkare, som skola taxeras av nämnden.

Till taxeringskonsulent borde enligt departementschefens mening förordnas en för uppdraget väl kvalificerad tjänsteman vid landskontoret eller en härads-skrivare eller annan väl kvalificerad person.

Självdeklaration skall i regel avgivas senast den 15 februari. Vissa skattskyldiga såsom bland annat aktiebolag och den, som enligt lag varit skyldig föra handelsböcker, må dock njuta anstånd till senast den 31 mars, om räkenskapsåret gått till ända senare än den 31 oktober året näst före taxeringsåret. Detta är i allmänhet fallet och anståndet torde mycket ofta utnyttjas. Detta medför, att deklARATIONERNA icke komma vederbörande ordförande i taxeringsnämnd tillhanda förrän tidigast den 31 mars och ofta några dagar senare, ifall deklARATIONEN inlämnats till länsstyrelse eller annan, som äger mottaga deklARATIONER. Först omkring den 10 april kan därför granskningen av dessa deklARATIONER taga sin början. Taxeringsarbetet skall i de flesta fall vara avslutat den 15 maj, då även längderna måste vara i huvudsak färdiga, enär de skola avlämnas senast den 20 maj.

Av de anförda tidsbegränsningarna följer att taxeringskonsulenterna och de tjänstemän, som hava att verkställa bokföringsgranskning, under perioden omkring 10 april—10 maj måste bli synnerligen arbetstyngda.

Revisorerna hava förmedelst genomgång av länskungörelserna undersökt, i vilken utsträckning befattningshavare å landskontoren och då särskilt taxeringsrevisor och taxeringsassistenter vid innevarande års taxering förordnats som ordförande i särskild eller lokal taxeringsnämnd eller som taxeringskonsulenter. Det har därvid befunnits, att i tolv län taxeringsrevisor förordnats till ordförande i särskild taxeringsnämnd och i tre län till ordförande i lokal taxeringsnämnd. I aderton län har taxeringsrevisor förordnats som taxeringskonsulent. Dessutom har i två län taxeringsrevisor förordnats som kronombud i särskild taxeringsnämnd.

I fem län har taxeringsassistent förordnats till ordförande i lokal taxeringsnämnd och i tjugutvå län som taxeringskonsulent. Vidare har taxeringsinspektör i två län förordnats som ordförande i särskild taxeringsnämnd, i sju län som ordförande i lokal taxeringsnämnd och i fem län som taxeringskonsulent.

I samtliga län förekom, att befattningshavare å landskontoren i större eller mindre utsträckning förordnats som ordförande i taxeringsnämnd och då i regel i lokal nämnd. Länsstyrelserna synas därvid ofta haft benägenhet att förordna egna tjänstemän till ordförande i distrikt, omfattande delar av residensstaden eller belägna i dess närhet.

Det ligger i sakens natur, att det kan vara till gagn för landskontorens befattningshavare vid fullgörande av deras tjänsteåligganden att hava tillräcklig kännedom om skatte- och taxeringsförfattningarnas praktiska tillämpning och att sådan erfarenhet bäst vinnes under förordnande som ordfö-

Revisorernas
uttalande.

rande eller kronoombud i taxeringsnämnd. Vidare kan det vara svårt att finna lämplig ordförande i en del distrikt. Å andra sidan böra lika självklart dessa befattningshavare ej tilldelas uppdrag av detta slag i sådan utsträckning, att deras arbete i tjänsten blir åsidosatt. I distrikt, där det ej bör möta större svårighet att utanför landskontoret finna person lämplig som ordförande i taxeringsnämnd, vilket kan förmodas i regel vara fallet i residensstäder och i närheten av dessa liggande distrikt, synas länsstyrelsens befattningshavare ej böra anlitas. De torde i stället böra hållas i reserv för förordnande i sådana distrikt, där svårigheten att finna lämplig ordförande är större.

I fråga om taxeringsrevisorerna och taxeringsassistenterna synes deras förordnande som ordförande i särskilt distrikt eller som konsulenter betänkligt. Detta medför nämligen, att de vid samma tidpunkt bliva sysselsatta med ett forcerat taxeringsarbete och en lika forcerad bokföringsgranskning, om de, såsom avsett är, skola kunna stå länets samtliga taxeringsnämnder till tjänst. Revisorerna dela visserligen den av departementschefen år 1943 uttalade uppfattningen, att något direkt hinder icke bör finnas att förordna dessa befattningshavare till ordförande i taxeringsnämnd, men väl att dylika förordnanden böra givas sparsamt och företrädesvis i sådana fall, då särskilda skäl kunna föranleda därtill. I annat fall torde inrättandet av de nya taxeringsavdelningarna å landskontoren icke komma att medföra den nytta, som avsetts.

§ 22.

Restitution
av krono-
utskylder.

Gällande bestämmelser angående restitution av kronoutskylder finnas meddelade i uppbördsreglementet den 14 december 1917. Med kronoutskylder enligt detta reglemente avses årliga utskylder och avgifter till kronan samt sådana utskylder och avgifter, som enligt allmän författning eller med tillämpning av särskilda, av Kungl. Maj:t meddelade stadganden uppbäras och redovisas i sammanhang med kronoupbörderna. Hit hänföras sålunda inkomst- och förmögenhetsskatt, särskild skatt å förmögenhet, landstingsskatt och tingshusmedel m. m. På grund av särskilda föreskrifter skall uppbördsreglementet i tillämpliga delar äga giltighet jämväl beträffande debitering, uppbörd och redovisning av värnskatt, krigskonjunkturskatt samt allmän omsättningsskatt m. m.

I § 21 uppbördsreglementet, sådan denna lyder efter en den 15 mars 1944 (nr 75) vidtagen ändring, stadgas, att envar, som vinner nedsättning i eller befrielse från honom påförda kronoutskylder, äger att genom länsstyrelsen i det län, varest debiteringen skett, kostnadsfritt återbekomma vad han för mycket erlagt. I enlighet med bestämmelserna i förordningen den 2 maj 1919 angående rätt till ränta vid restitution av utskylder m. m. är vederbörande berättigad uppbära ränta å vad sålunda restituerats med 5 procent för år.

Ovannämnda ändring i § 21 uppbördsreglementet innebar, att ansökningsförfarandet från och med den 1 april 1944 borttogs vid restitution av krono-

utskylder. För att utröna i vilken utsträckning länsstyrelserna på grund av nämnda författningsändring numera restituera utan särskild ansökan, hava revisorerna inhämtat upplysningar härom från samtliga länsstyrelser samt skatteverket i Stockholm. I samband därmed hava revisorerna jämväl undersökt i vad mån kontrollåtgärder av nu nämnda myndigheter vidtagits för att förebygga att ett och samma belopp restitueras flera gånger.

Den verkställda utredningen har givit vid handen, att 18 länsstyrelser samt skatteverket i Stockholm utan ansökan restituera kronoutskylder på grund av taxeringsbeslut, meddelade av samtliga besvärinstanser, nämligen länsprövningsnämnd, mellankommunala prövningsnämnden, kammarrätten och regeringsrätten. Länsprövningsnämndens beslut tillställles länsstyrelses uppborndsavdelning genom taxeringsavdelningens försorg, vilket sker genom överlämnande av ändringslängd. I fråga om beslut av mellankommunala prövningsnämnden verkställer länsstyrelse restitution med ledning av till länsstyrelsen översända utdrag ur ändringslängden. Kammarrättens utslag överlämnas till länsstyrelsen i två exemplar, avsedda att delgivas, det ena taxeringsintendenten och det andra den skattskyldige. Från regeringsrätten översändes ett exemplar av utslagen till taxeringsavdelningen för kännedom, medan det andra tillställles den skattskyldige direkt.

För undvikande av dubbelutbetalningar hava ifrågavarande länsstyrelser ansett sig böra vidtaga olika åtgärder. Sålunda hava vissa länsstyrelser upplagt särskilt kortregister för ändamålet. I en del fall synes anteckning om restitution i hos länsstyrelsen förvarat exemplar av vederbörligt utslag utgöra enda kontrollåtgärd. I samband med restitution göres hos vissa länsstyrelser anteckning i uppbornds-boken för den skattepost, restitutionen avser.

Vissa länsstyrelser medgiva icke restitution utan särskild ansökan. Sålunda må nämnas, att länsstyrelsen i Göteborg tillämpar förfarandet med restitution utan ansökan av den skattskyldige allenast, när det gäller beslut av länsprövningsnämnden, däremot icke i fråga om utslag av kammarrätten eller regeringsrätten. Såsom förklaring härtill har länsstyrelsen uppgivit, att till undvikande av dubbelrestitutioner originalutslaget alltid bör företes i och för påteckning om verkställd restitution. Såsom ytterligare motivering för sitt förfarings sätt anför länsstyrelsen:

Då regeringsrättsutslaget endast i avskrift kommer länsstyrelsen tillhanda, medan originalet expedieras direkt till den klagande, ligger häri hinder att verkställa restitution med åtföljande påteckning å originalutslaget utan den skattskyldiges medverkan genom utslagets företeende. Det anses då, att han likaväl må begära att få till sig utbetalt det belopp, vartill han kan vara berättigad; något fördröjande av utbetalningen föranledes icke härav. När kammarrätten beslutat nedsättning i taxering på besvär av den skattskyldige, måste i varje fall avvaktas, att besvärstiden tilländagår mot taxeringsintendenten, innan kronoutskylder kunna restitueras. I väntan härå har den skattskyldige kunnat hinna få utslaget sig delgivet. Han gör då naturligt nog framställning om att återfå belopp, vartill han kan vara berättigad. Restitutionsbeslut alternativt på ansökan eller ex officio skulle leda till tvekan och påkalla noggrann undersökning i varje fall till undvikande av dubbel-

restitution. Det har därför ansetts nödvändigt att även i detta fall begära den skattskyldiges medverkan med företeende av utslaget, därvid samtidigt kunde begäras utbetalning av skatt, som borde återgå.

Länsstyrelsen i Örebro restituerar från och med år 1945 i vederbörlig ordning erlagd skatt utan ansökan, därest nedsättningen grundar sig å länsprövningsnämndens eller mellankommunala prövningsnämndens beslut. Har däremot skatten icke erlagts i föreskriven ordning, har länsstyrelsen ansett restitution böra ske först efter ansökan med till denna fogat indrivningskvitto. Restitution på grund av kammarrättens och regeringsrättens utslag har skett endast efter ansökan. Såsom motiv härför har länsstyrelsen uppgivit, att till förekommande av dubbel utbetalning länsstyrelsen funnit originalutslaget böra åtecknas bevis om dagen och beloppet för utbetalningen.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län restituerar utan ansökan allenast på grund av länsprövningsnämndens beslut. Restitution på grund av kammarrättens och regeringsrättens utslag verkställs, efter det att uppbörsavdelningen från taxeringsavdelningen erhållit avskrift av vederbörande utslag samt originalutslaget inkommit från vederbörande skattskyldig. I samband med restitutionen förses originalutslaget med bevis om utbetalning, varigenom risken för dubbelutbetalning anses eliminerad.

Även länsstyrelsen i Blekinge län tillämpar förfarandet med restitution utan ansökan allenast då nedsättning grundas å länsprövningsnämndens beslut, vilka komma till uppbörsavdelningens kännedom genom taxeringsavdelningens försorg, medan däremot andra beslut icke komma till denna avdelnings kännedom annorledes än genom den nedsättningsberättigades egen ansökan. Då fråga är om restitution på grund av dessa sistnämnda beslut fordras för utbetalning, att sökanden företer honom av vederbörande nämnd eller rätt tillställt protokollsutdrag eller utslag. Å dessa påtecknar sedan länsstyrelsen att restitution skett samt dagen för denna.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län har tidigare tillämpat den praxis, att för restitution grundad på beslut av mellankommunala prövningsnämnden samt utslag av kammarrätten och regeringsrätten fordrats särskild ansökan samt företeende av sökandens original exemplar. Länsstyrelsen har emellertid meddelat, att för framtiden restitution utan ansökan skall ske jämväl beträffande kammarrättens och regeringsrättens utslag. Under sådana förhållanden kommer sålunda särskild ansökan att erfordras allenast i fall då restitution grundar sig på mellankommunala prövningsnämndens beslut. Såsom motiv härför uppgiver länsstyrelsen, att denna nämnd endast tillfälligtvis synes delgiva länsstyrelsen sina beslut genom översändande av protokollsutdrag.

Länsstyrelsen i Södermanlands län restituerar icke utan särskild ansökan i fall då nedsättning grundar sig på beslut av mellankommunala prövningsnämnden samt utslag av regeringsrätten. Såsom orsak härtil har uppgivits, att dessa instanser icke tillställt länsstyrelserna något exemplar för verkställighet. Före juni månad innevarande år restituerade länsstyrelsen även nedsättningar på grund av kammarrättsutslag endast på ansökan. Risk för dub-

belutbetalningar på grund av nu gällande system anser länsstyrelsen i allmänhet föreligga genom att en länsstyrelse kan restituera dels på grund av inkommen ansökan och dels på grund av från vederbörande instans erhållet beslut om nedsättning. Genom att kortregister över alla restitutionsberättigade upplagts, anser länsstyrelsen emellertid denna risk eliminerad.

Med den utformning § 21 i uppbördsreglementet erhöll genom författningsändringen den 15 mars 1944 avsågs uppenbarligen, att länsstyrelserna skulle verkställa restitution av kronoutskylder utan att vederbörande skattskyldig skulle behöva göra någon särskild ansökan. Det torde även vara i överensstämmelse med allmän rättsuppfattning, att den enskilde utan särskild omgång bör erhålla åter, vad som oriktigt blivit honom avkrävt. Den av revisorerna gjorda utredningen har emellertid visat, att vissa länsstyrelser fortfarande påfordra ansökningsförfarande. Tre av dessa länsstyrelser restituera utan ansökan, sedan länsprövningsnämndens beslut vunnit laga kraft, medan beträffande beslut eller utslag av övriga taxeringsinstanser erfordras särskild ansökan, varvid originalutslaget skall bifogas för att åtecknas bevis om den verkställda restitutionen. En länsstyrelse restituerar utan ansökan såväl när det gäller länsprövningsnämndens som mellankommunala prövningsnämndens beslut. Samma länsstyrelse kräver emellertid ansökan jämte till denna fogat indrivningskvitto, därest skatten icke erlagts i föreskriven ordning. En annan länsstyrelse tillämpar det förfarings sättet att restituera utan ansökan på grund av beslut av samtliga taxeringsinstanser med undantag av mellankommunala prövningsnämnden, medan en länsstyrelse medgiver restitution utan ansökan beträffande beslut av länsprövningsnämnden samt kammarrättens utslag.

Revisorernas
uttalande.

Anledningen till nuvarande olikformighet i fråga om restitutionsförfarandet synes vara, att vissa länsstyrelser icke funnit sådana kontrollåtgärder som de ansett lämpliga för undvikande av dubbelrestitutioner. Särskilt synas dessa länsstyrelser vara obenägna att restituera ex officio på grund av utslag av beskattningsdomstolarna, i vilket fall länsstyrelserna regelmässigt ansett sig böra hava tillgång till originalutslaget i och för påteckning om verkställd restitution.

Avskaffandet av ansökningsförfarandet vid restitution innebar visserligen vidgade risker för dubbelrestitution samt förutsatte på grund härav, att särskilda kontrollåtgärder vidtoges, ägnade att nedbringa dessa risker. De åtgärder i sådant syfte, som vidtagits av de länsstyrelser, vilka medgiva restitution utan särskild ansökan — uppläggande av kortregister eller notering i uppbördsbok — synas emellertid i allmänhet vara fullt tillfredsställande.

Emellertid är det av viss betydelse, att likformighet med avseende å restitutionsförfarandet i enlighet med gällande bestämmelser åvägbringas. Revisorerna anse det därför önskvärt, att de länsstyrelser, vilka fortfarande medgiva restitution först efter ansökan, snarast vidtaga sådana kontrollåtgärder, som kunna erfordras, för att det avsedda restitutionsförfarandet utan särskild ansökan skall kunna vinna allmän tillämpning.

§ 23.

Redogörelse
för kronopp-
börden och
restindriv-
ningen.

I enlighet med instruktionen för riksräkenskapsverket den 30 juni 1944 hava revisorerna från verket erhållit redogörelse för dels resultatet av den ordinarie uppbörden i rikets olika län i fråga om 1944 års kronoutskylder (tab. 1) ävensom av värnsskatt för budgetåret 1944/45 (tab. 2), dels resultatet av restindrivningen inom de olika landsfiskalsdistrikten och magistratsstäderna t. o. m. utgången av år 1944 i fråga om 1941—1943 års kronoutskylder (här ej återgivna). I sammandrag för hela riket återges (tab. 3 och 4) resultatet av uppbörden vid uppbördsterminerna av 1941—1944 års kronoutskylder och av 1941/42—1944/45 års värnsskatt.

Riksräkenskapsverket har vidare överlämnat vissa översiktstabläer, utvisande bland annat, resultatet av uppbörd och restindrivning fram till innevarande år i fråga om 1941 års kronoutskylder, vilka tabläer underlätta en granskning av resultatet inom landsfiskalsdistrikten respektive magistratsstäderna i de olika länen. De tabläer, som redovisa förloppet i fråga om debetsedlarna, torde hava intresse ej minst ur den synpunkten, att en statistik allenast över beloppen så tillvida kan bliva missvisande som erläggandet av ett fåtal betydande skattebelopp på sina håll kan vara tillräckligt för att det samlade resultatet i avseende på beloppen skall te sig relativt gott, ehuru skattebetalningen i allmänhet varit dålig.

Nyssnämnda översiktstabläer återgivas i det följande (tab. 5—8).

Såsom revisorerna redan framhöllo i sin berättelse föregående år vore en av de verksammaste åtgärderna för ernående av en bättre ordning vid indrivning av restförda kronoutskylder att förstärka den centrala skattekontroll, som utövas av riksräkenskapsverket, och göra den mera systematiskt ordnad. Revisorerna ansågo sig redan förra året kunna konstatera, att den inom verket organiserade uppbördsstatistiken måste hava givit ämbetsverket helt andra möjligheter än tidigare att få ett grepp om skatteuppbördens och särskilt restindrivningens bedrivande i rikets skilda delar.

Ämbetsverkets till revisorerna lämnade redogörelse bestyrker detta. Ofta starka skiljaktigheter i uppbördsresultatet kunna mången gång förklaras av den skiftande ekonomiska och sociala strukturen inom olika områden samt befolkningens större eller mindre rörlighet. Förekommande långa avstånd kunna även inverka på resultaten. En närmare genomgång av resultaten i jämförbara utmätningsdistrikt och städer visar emellertid även avsevärda variationer.

Ämbetsverket har till samtliga länsstyrelser översänt tabläerna över uppbördsresultatet och restindrivningens förlopp, därvid förutsatts att varje magistratsstad och landsfiskalsdistrikt skulle tillställas ett exemplar av redogörelsen. Länsstyrelserna anmodades därvid att infordra vederbörandes förklaring i de fall, det kunde anses påkallat, samt att jämte eget yttrande insända förklaringarna till verket. Länsstyrelserna anmodades vidare att redogöra för de åtgärder, som vidtagits eller som respektive länsstyrelse ämnade vidtaga i de fall, då indrivningsresultatet icke kunde anses tillfredsställande.

Ur det sålunda inkomna materialet har riksräkenskapsverket delgivit revisorerna vissa påpekanden och ifrågasatta åtgöranden. Man har sålunda som förklaring till dåligt indrivningsresultat framhållit, förutom den ovan påpekade olika strukturen, vissa speciella faktorer såsom omfattande och långvariga militärinkallelser, lokala driftsnedläggningar och inskränkningar, befolkningsanhopning i samband med tillkomst eller utvidgning av krigsindustriell verksamhet och dylikt. Som förklaring till dåligt indrivningsresultat i allmänhet anföres även, att skatt påföres vid så låg inkomst, att skatten ej kan uttagas genom införsel och att det ofta är utsiktslöst att indriva skatt hos kvinnor, som slutat sin anställning i samband med äktenskaps ingående. Det sista har särskilt framträtt senare år till följd av de goda sysselsättningsmöjligheterna, de exempelvis inom viss krigsindustri förhållandevis höga lönerna och den stegrade äktenskapsfrekvensen. Dessa orsaker kunna väl ock ha förantlett variationer mellan olika distrikt.

Det har vidare hänvisats till brist på indrivningspersonal. Särskilt beträffande vissa magistratsstäder har åberopats ovillighet hos städerna att bekosta erforderlig organisation för indrivningsarbetets behöriga fullgörande. För landsbygdens del spelar jämväl den konkurrens in, som förefinnes mellan fjärdingsmännens polisuppgifter och indrivningsverksamhet. Exekutionspersonalen består ofta av reservbefäl, som varit inkallad till militärtjänstgöring, vilket inverkat menligt, liksom att landsfiskalernas polis- och administrativa uppgifter ökats under kriget.

I många avgivna förklaringar anföres att ett bättre resultat skulle kunna nås genom förstärkning av indrivningspersonalen, ändamålsenligare fördelning av arbetsuppgifterna, större intresse för uppgiften o. s. v. I vissa fall lär en tendens att helt hänföra skatteindrivningen till fjärdingsmännens arbetsområde framskymta, vilket enligt ämbetsverkets mening kan få menliga följder. I en del magistratsstäder pågår utredning om organisationens lämplighet och i andra hava särskilda åtgärder vidtagits för att nå ett bättre resultat. Vissa länsstyrelser hava meddelat sin avsikt att igångsätta undersökning angående en effektivisering av indrivningsarbetet.

I enlighet med riksdagens tidigare uttalade önskemål hava revisorerna i det föregående framlagt en redogörelse för förloppet av kronouppbörden och restindrivningen, grundad på inom riksräkenskapsverket numera instruktionsmässigt utarbetad uppbördsstatistik.

Revisorernas
uttalande.

Tillgången till detaljerade uppgifter angående uppbörds- och indrivningsresultatet är uppenbarligen av värde ur många synpunkter. Därigenom synes bland annat den centrala kontrollen hava kommit i ett gynnsammare läge och större möjligheter hava öppnats för ingripanden i sådana fall, där detta är särskilt påkallat.

I detta sammanhang anse sig revisorerna icke kunna utan vidare förbigå den i det föregående berörda omständigheten, att i vissa fall iakttagits en tendens från landsfiskalers sida att hänföra restindrivningen helt till fjärdingsmännens arbetsområde. Revisorerna dela uppfattningen, att en sådan

tendens, därest den bleve mera allmän, kunde få menliga följder. Även om landsfiskalerna med den nya organisationen ofta fjärmats från det praktiska indrivningsarbetet, torde det vara uppenbart, att ett levande intresse från vederbörande landsfiskals sida för att indrivningsarbetet inom distriktet handhaves på bästa sätt, i allmänhet utgör en förutsättning för ett gott resultat.

Vid ett genomförande av den föreslagna uppbördsreformen torde det bliva nödvändigt att under en del år framåt uppmärksamt följa indrivningen och avkortningarna i fråga om de vid övergången utestående skatterestantierna, dels till undvikande av onödiga skatteförluster och dels för ernående av garantier för likformighet vid avkortningsförfarandet.

Efter en uppbördsreform kunna restantierna visserligen förväntas nedgå, i varje fall i fråga om löntagare, men indrivningsförfarandet synes å andra sidan i de enskilda fallen komma att kompliceras. I detta sammanhang är vidare att märka, att även kommunala restantier avsetts skola efter en reform tillfalla staten. Enligt revisorernas mening är det därför av största vikt att även framdeles löpande kunna följa förloppet av såväl skatteuppbörden i dess nya form som även av restindrivningen.

Tabell 1. 1944 års kronoutsyldier.

L ä n (Lb = landsbygd och fögderistäder St = magistrats- städer)	Antal utfär- dade debets- sedlar	Summa debiterade utsyldier	Influtet under uppbördstermin eller vid uppbördsstämma					
			Debetsedlar			Belopp		
			Antal	% 1944	% 1943	Kronor	% 1944	% 1943
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Stockholms stad	444 348	215 406 433	305 906	68-84	68-88	197 618 425	91-74	91-69
Stockholms	{ lb 205 082 st 20 173	{ 47 151 454 4 436 970	{ 149 703 13 474	{ 73-00 66-79	{ 73-27 70-07	{ 40 609 366 3 564 012	{ 86-13 80-33	{ 86-20 81-20
Uppsala ¹	{ lb 56 301 st 32 031	{ 8 692 227 11 167 082	{ 45 648 22 779	{ 81-08 71-12	{ 81-82 72-39	{ 7 862 493 10 043 487	{ 90-45 89-94	{ 91-15 89-72
Södermanlands	{ lb 77 491 st 44 924	{ 14 425 312 13 907 155	{ 62 366 30 944	{ 80-48 68-88	{ 83-55 74-64	{ 13 130 391 12 249 730	{ 91-02 88-09	{ 92-13 89-83
Östergötlands	{ lb 118 824 st 83 533	{ 18 795 266 22 030 060	{ 99 319 55 325	{ 83-58 66-23	{ 84-08 66-88	{ 17 306 616 19 389 983	{ 92-08 88-02	{ 92-13 88-21
Jönköpings	{ lb 130 812 st 24 085	{ 21 214 871 6 391 490	{ 111 659 17 487	{ 85-36 72-61	{ 86-13 71-58	{ 19 482 452 5 733 564	{ 91-83 89-71	{ 92-24 88-64
Kronobergs	{ lb 80 645 st 10 778	{ 10 716 253 2 517 986	{ 69 037 8 590	{ 85-61 79-70	{ 85-91 78-79	{ 9 825 821 2 293 646	{ 91-69 91-09	{ 91-65 91-10
Kalmar	{ lb 113 297 st 30 966	{ 15 816 007 7 920 559	{ 93 822 21 323	{ 82-81 68-86	{ 82-70 68-95	{ 14 454 541 6 889 269	{ 91-39 86-98	{ 91-43 85-81
Gotlands	{ lb 27 179 st 8 588	{ 3 435 730 2 396 670	{ 23 551 6 345	{ 86-65 73-88	{ 86-52 76-50	{ 3 226 818 2 133 958	{ 93-92 89-04	{ 90-83 88-50
Blekinge	{ lb 57 500 st 29 524	{ 7 088 940 7 321 240	{ 41 388 20 583	{ 71-98 69-72	{ 74-81 68-88	{ 6 081 603 6 268 660	{ 85-79 85-62	{ 85-76 84-97
Kristianstads	{ lb 138 754 st 18 068	{ 21 556 532 6 029 958	{ 116 316 13 473	{ 83-83 74-57	{ 83-67 73-36	{ 19 807 277 5 900 977	{ 91-89 92-72	{ 91-57 92-58
Malmöhus	{ lb 151 763 st 196 724	{ 28 757 636 61 823 175	{ 131 049 133 212	{ 86-35 67-71	{ 86-31 67-73	{ 26 995 189 56 260 431	{ 93-87 91-00	{ 93-70 91-06
Hallands	{ lb 68 409 st 26 520	{ 9 004 990 8 059 165	{ 58 840 19 627	{ 86-01 74-01	{ 85-39 74-05	{ 8 374 993 7 354 558	{ 93-00 91-26	{ 92-31 91-65
Göteborgs o. Bohus	{ lb 123 652 st 191 947	{ 17 648 025 80 932 973	{ 94 049 106 581	{ 76-06 55-53	{ 76-03 55-64	{ 15 200 264 73 275 345	{ 86-13 90-54	{ 86-71 89-41
Älvsborgs	{ lb 159 303 st 56 781	{ 22 885 827 17 008 494	{ 130 846 40 250	{ 82-14 70-89	{ 82-38 68-60	{ 20 633 994 15 272 389	{ 90-16 89-79	{ 90-43 88-68
Skaraborgs	{ lb 132 496 st 19 784	{ 20 133 349 5 146 628	{ 113 039 14 903	{ 85-32 75-33	{ 85-84 76-94	{ 18 491 930 4 661 496	{ 91-85 90-58	{ 91-86 90-58
Värmlands	{ lb 136 546 st 28 933	{ 26 038 897 8 414 315	{ 102 846 19 239	{ 75-32 66-50	{ 77-30 68-74	{ 23 309 781 7 192 399	{ 89-52 85-48	{ 89-97 86-14
Örebro	{ lb 106 896 st 44 292	{ 22 376 912 12 323 041	{ 86 021 31 734	{ 80-47 71-65	{ 80-33 73-67	{ 20 322 971 10 851 645	{ 90-82 88-06	{ 90-09 87-87
Västmanlands	{ lb 67 726 st 37 300	{ 15 005 917 15 194 108	{ 53 842 24 578	{ 79-50 65-89	{ 81-56 71-65	{ 13 645 359 13 632 770	{ 90-93 89-72	{ 91-30 90-79
Kopparbergs	{ lb 152 919 st 9 840	{ 27 925 685 8 659 988	{ 123 752 7 283	{ 80-93 74-01	{ 82-32 74-75	{ 25 150 100 8 361 201	{ 90-06 96-55	{ 90-05 97-07
Gävleborgs	{ lb 132 325 st 35 020	{ 23 384 283 7 275 219	{ 96 703 24 364	{ 73-08 69-57	{ 73-65 65-98	{ 20 353 316 6 443 142	{ 87-04 88-56	{ 87-70 83-49
Västernorrlands	{ lb 141 837 st 22 197	{ 21 072 542 7 114 235	{ 95 026 15 219	{ 67-00 68-56	{ 66-63 67-12	{ 17 018 467 6 202 088	{ 80-76 87-18	{ 80-88 87-89
Jämtlands	{ lb 82 576 st 12 583	{ 10 215 856 4 164 432	{ 58 890 8 475	{ 71-32 67-35	{ 74-22 71-62	{ 8 190 291 3 633 040	{ 80-17 87-24	{ 82-91 86-85
Västerbottens	{ lb 116 164 st 15 692	{ 15 599 524 5 221 593	{ 89 937 12 004	{ 77-42 76-50	{ 78-93 77-08	{ 13 571 892 4 729 346	{ 87-00 90-57	{ 88-23 90-14
Norrbottens	{ lb 109 950 st 10 333	{ 19 216 246 3 569 714	{ 68 358 7 219	{ 62-17 69-86	{ 62-22 69-24	{ 15 616 281 3 125 587	{ 81-27 87-80	{ 81-17 87-46

¹ Tilläggsdebetsedlar ej inräknade.

Tabell 2. 1944/45 års värnskatt: resultat av den ordinarie uppbördén.

L ä n (Lb = landsbygd och föggeristäder St = magistrats- städer)	Antal utfär- dade debet- sedlar	Summa debiterade utskylder	Influtet under uppbördstermin eller vid uppbördsstämma					
			Debetsedlar			Belopp		
			Antal	% 1944	% 1943	Kronor	% 1944	% 1943
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Stockholms stad	408 388	148 588 161	293 653	71.91	71.65	135 560 252	91.23	91.46
Stockholms	{ lb 138 233	{ 24 212 338	{ 99 091	{ 71.68	{ 71.80	{ 20 934 516	{ 86.46	{ 86.37
	{ st 15 401	{ 2 224 317	{ 10 164	{ 66.00	{ 69.31	{ 1 773 060	{ 79.71	{ 79.92
Uppsala ¹	{ lb 40 081	{ 3 823 176	{ 32 853	{ 81.97	{ 79.45	{ 3 440 976	{ 90.00	{ 89.96
	{ st 27 354	{ 5 984 622	{ 20 465	{ 74.82	{ 75.40	{ 5 443 743	{ 90.96	{ 91.32
Södermanlands	{ lb 55 672	{ 6 367 623	{ 45 831	{ 82.32	{ 82.33	{ 5 717 961	{ 89.80	{ 91.11
	{ st 36 594	{ 7 021 219	{ 26 947	{ 73.64	{ 78.06	{ 6 223 241	{ 88.63	{ 91.09
Östergötlands	{ lb 81 610	{ 8 082 480	{ 67 503	{ 82.71	{ 81.96	{ 7 359 834	{ 91.06	{ 91.26
	{ st 72 238	{ 13 095 475	{ 49 300	{ 68.25	{ 69.45	{ 11 500 819	{ 87.82	{ 88.65
Jönköpings	{ lb 94 445	{ 9 346 953	{ 80 206	{ 84.92	{ 84.82	{ 8 486 996	{ 90.80	{ 91.72
	{ st 20 557	{ 3 135 463	{ 15 699	{ 76.37	{ 76.54	{ 2 850 384	{ 90.91	{ 90.61
Kronobergs	{ lb 55 815	{ 4 158 174	{ 47 012	{ 84.23	{ 82.97	{ 3 766 593	{ 90.58	{ 89.84
	{ st 8 377	{ 1 189 409	{ 6 751	{ 80.59	{ 80.04	{ 1 091 903	{ 91.80	{ 92.01
Kalmar	{ lb 72 539	{ 6 338 343	{ 58 908	{ 81.21	{ 80.23	{ 5 749 560	{ 90.71	{ 90.40
	{ st 24 528	{ 3 830 518	{ 17 261	{ 70.37	{ 70.52	{ 3 886 159	{ 88.40	{ 87.60
Gotlands	{ lb 17 674	{ 1 187 468	{ 15 072	{ 85.28	{ 83.16	{ 1 066 169	{ 89.79	{ 88.82
	{ st 6 783	{ 1 085 370	{ 5 213	{ 76.85	{ 75.94	{ 976 188	{ 89.94	{ 89.38
Blekinge	{ lb 37 132	{ 2 816 686	{ 27 199	{ 73.25	{ 71.86	{ 2 379 521	{ 84.48	{ 84.10
	{ st 24 904	{ 3 457 548	{ 18 060	{ 72.52	{ 69.79	{ 3 025 329	{ 87.50	{ 86.69
Kristianstads	{ lb 96 116	{ 9 500 086	{ 79 296	{ 82.50	{ 81.80	{ 8 702 589	{ 91.61	{ 91.50
	{ st 15 213	{ 3 088 835	{ 11 829	{ 77.76	{ 77.29	{ 2 902 340	{ 93.96	{ 94.18
Malmöhus	{ lb 110 046	{ 13 587 848	{ 94 258	{ 85.65	{ 85.34	{ 12 676 178	{ 93.29	{ 93.26
	{ st 174 381	{ 39 677 388	{ 124 349	{ 71.31	{ 71.01	{ 36 305 012	{ 91.50	{ 91.55
Hallands	{ lb 41 997	{ 3 934 231	{ 34 940	{ 83.20	{ 83.98	{ 3 637 854	{ 92.47	{ 91.89
	{ st 22 611	{ 4 157 253	{ 17 906	{ 79.19	{ 77.45	{ 3 862 635	{ 92.91	{ 92.79
Göteborg o. Bohus	{ lb 78 734	{ 8 630 372	{ 57 588	{ 73.14	{ 72.19	{ 7 427 416	{ 86.06	{ 86.79
	{ st 169 468	{ 53 192 052	{ 98 961	{ 58.40	{ 57.98	{ 48 015 166	{ 90.27	{ 89.29
Älvsborgs	{ lb 111 962	{ 10 391 534	{ 90 609	{ 80.93	{ 79.43	{ 9 277 554	{ 89.28	{ 89.36
	{ st 47 516	{ 8 864 901	{ 34 254	{ 72.09	{ 70.15	{ 8 057 992	{ 90.90	{ 90.28
Skaraborgs	{ lb 94 142	{ 8 681 093	{ 79 599	{ 84.55	{ 84.24	{ 7 912 854	{ 91.15	{ 91.33
	{ st 16 518	{ 2 546 937	{ 12 907	{ 78.14	{ 78.25	{ 2 306 693	{ 90.57	{ 91.87
Värmlands	{ lb 93 719	{ 10 862 243	{ 69 114	{ 74.39	{ 75.47	{ 9 738 325	{ 89.65	{ 90.24
	{ st 23 369	{ 3 848 428	{ 16 103	{ 68.91	{ 69.49	{ 3 364 961	{ 87.44	{ 88.15
Örebro	{ lb 75 010	{ 10 158 860	{ 60 376	{ 80.49	{ 79.13	{ 9 155 054	{ 90.12	{ 89.67
	{ st 36 722	{ 6 369 630	{ 26 147	{ 71.20	{ 71.77	{ 5 686 698	{ 89.28	{ 89.00
Västmanlands	{ lb 51 656	{ 6 989 390	{ 41 066	{ 79.50	{ 81.01	{ 6 300 471	{ 90.14	{ 90.23
	{ st 32 372	{ 8 007 699	{ 22 329	{ 68.98	{ 75.16	{ 7 191 984	{ 89.81	{ 91.95
Kopparbergs	{ lb 106 591	{ 11 830 332	{ 85 413	{ 80.13	{ 81.18	{ 10 559 592	{ 89.26	{ 90.63
	{ st 8 058	{ 4 765 997	{ 5 674	{ 70.42	{ 76.26	{ 4 639 363	{ 97.34	{ 97.71
Gävleborgs	{ lb 88 191	{ 9 188 545	{ 63 959	{ 72.52	{ 71.56	{ 8 049 404	{ 87.60	{ 88.44
	{ st 28 593	{ 4 436 433	{ 20 687	{ 72.35	{ 63.40	{ 3 995 129	{ 90.05	{ 85.06
Västernorrlands	{ lb 95 148	{ 8 087 563	{ 62 892	{ 66.10	{ 62.83	{ 6 605 707	{ 81.68	{ 81.23
	{ st 16 979	{ 3 358 213	{ 11 925	{ 70.23	{ 66.94	{ 3 015 966	{ 89.81	{ 89.57
Jämtlands	{ lb 50 222	{ 3 862 297	{ 32 771	{ 65.25	{ 65.66	{ 2 930 446	{ 75.87	{ 78.61
	{ st 10 103	{ 2 031 892	{ 7 092	{ 70.20	{ 69.84	{ 1 810 171	{ 89.09	{ 89.41
Västerbottens	{ lb 74 572	{ 5 305 487	{ 57 210	{ 76.72	{ 74.71	{ 4 516 404	{ 85.13	{ 85.47
	{ st 12 630	{ 2 267 684	{ 9 901	{ 78.39	{ 78.99	{ 2 065 325	{ 91.08	{ 90.96
Norrbottens	{ lb 73 395	{ 6 172 681	{ 46 150	{ 62.88	{ 61.74	{ 4 882 027	{ 79.09	{ 79.68
	{ st 8 010	{ 1 407 880	{ 5 757	{ 71.87	{ 71.24	{ 1 244 350	{ 88.38	{ 87.70

¹ Tilläggsdebetsedlar ej inräknade.

Tabell 3. Uppbörden av 1941—1944 års kronoutskylder.

Sammandrag.

	Antal utfärdade debetsedlar	Summa debiterade utskylder	Influtet under uppbördstermin eller vid uppbördsstämma			
			Debetsedlar		Belopp	
			Antal	%	Kronor	%
<i>1941 års kronoutskylder:</i>						
Landsbygd	2 595 079	312 333 433	1 995 924	76·91	277 172 955	88·74
Städer	1 405 321	403 512 554	915 395	65·14	368 599 052	91·35
Hela riket	4 000 400	715 845 987	2 911 319	72·78	645 772 007	90·21
<i>1942 års kronoutskylder:</i>						
Landsbygd	2 625 240	346 847 511	2 064 910	78·66	310 875 289	89·63
Städer	1 426 559	427 602 377	959 573	67·26	389 086 088	90·99
Hela riket	4 051 799	774 449 888	3 024 483	74·65	699 961 377	90·38
<i>1943 års kronoutskylder:</i>						
Landsbygd	2 645 688	398 494 608	2 100 265	79·38	355 319 687	89·16
Städer	1 425 009	479 448 924	964 289	67·67	433 193 344	90·35
Hela riket	4 070 697	877 943 532	3 064 554	75·28	788 513 031	89·82
<i>1944 års kronoutskylder:</i>						
Landsbygd	2 688 447	448 158 281	2 116 007	78·71	398 662 206	88·96
Städer	1 454 964	544 422 683	980 917	67·42	492 771 148	90·51
Hela riket	4 143 411	992 580 964	3 096 924	74·74	891 433 354	89·81

Tabell 4. Uppbörden av 1941/42—1944/45 års värnskatt.

Sammandrag.

	Antal utfärdade debetsedlar	Summa debiterade utskylder	Influtet under uppbördstermin eller vid uppbördsstämma			
			Debetsedlar		Belopp	
			Antal	%	Kronor	%
<i>1941/42 års värnskatt:</i>						
Landsbygd	1 448 730	91 010 343	1 150 193	79·39	82 366 297	90·50
Städer	1 070 926	196 562 289	731 538	68·31	180 847 390	92·01
Hela riket	2 519 656	287 572 632	1 881 731	74·68	263 213 687	91·53
<i>1942/43 års värnskatt:</i>						
Landsbygd	1 645 022	134 745 165	1 261 353	76·68	120 621 101	89·52
Städer	1 150 185	255 014 167	804 229	69·92	234 067 863	91·79
Hela riket	2 795 207	389 759 332	2 065 582	73·90	354 688 964	91·00
<i>1943/44 års värnskatt:</i>						
Landsbygd	1 751 927	167 567 407	1 354 729	77·33	148 702 166	88·74
Städer	1 185 790	292 512 063	832 413	70·20	265 626 117	90·81
Hela riket	2 937 717	460 079 470	2 187 142	74·45	414 328 283	90·06
<i>1944/45 års värnskatt:</i>						
Landsbygd	1 834 702	193 515 803	1 429 516	77·92	171 274 001	88·51
Städer	1 267 667	337 633 324	889 334	70·16	306 294 863	90·72
Hela riket	3 102 369	531 149 127	2 318 850	74·74	477 568 864	89·91

Tabell 5. Tablå över uppbörd och restindrivning av 1941 års kronoutskylder inom de olika utmätningsmansdistrikten å landsbygden (inkl. fögderistäderna).

A. Med hänsyn till debetsedlar.

L ä n	Antal utmätningsmansdistrikt	Resultat av ordinarie uppbörd													Resultat av indrivning t. o. m. år 1944											
		Guldna debetsedlar i % av totala antalet													Guldna debetsedlar i % av antalet restförda											
		31-35	36-40	41-45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	41-45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	
		Antal utmätningsmansdistrikt																								
Stockholms län.....	24	—	—	—	2	—	—	—	8	4	7	3	—	—	—	—	—	—	1	2	3	5	5	7	—	1
Uppsala ».....	9	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	3	2	—	—
Södermanlands ».....	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	7	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	4	2	—	—
Östergötlands ».....	19	—	—	—	—	—	1	—	1	5	6	6	—	—	—	—	—	—	2	—	—	4	4	8	2	1
Jönköpings ».....	17	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	9	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	2	9	1
Kronobergs ».....	13	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	8	2	—
Kalmar ».....	18	—	—	—	—	—	—	1	—	8	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7	8	1	—
Gotlands ».....	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—
Blekinge ».....	10	—	—	—	—	—	—	5	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	7	—	—	
Kristianstads ».....	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	2	—
Malmöhus ».....	22	—	—	—	—	—	—	—	—	3	11	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	9	9	—
Hallands ».....	10	—	—	—	—	—	—	—	1	1	3	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	3	—
Göteborgs o. Bohus län ..	17	—	—	—	—	1	1	—	4	—	5	3	3	—	—	—	—	1	—	5	1	5	—	5	—	—
Älvsborgs län.....	21	—	—	—	—	—	—	1	6	4	5	4	1	—	—	—	—	1	—	—	2	6	6	4	2	
Skaraborgs ».....	19	—	—	—	—	—	—	—	1	3	8	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	9	6	—
Värmlands ».....	21	—	—	—	—	—	2	1	6	7	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	7	7	—	—
Örebro ».....	14	—	—	—	—	—	—	1	1	4	7	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4	4	3	—	—
Västmanlands ».....	11	—	—	—	—	—	—	—	1	8	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	7	1	1	—
Kopparbergs ».....	23	—	—	—	—	1	—	—	6	5	7	2	2	—	—	—	—	—	1	2	6	4	6	3	1	—
Gävleborgs ».....	23	—	—	—	—	—	2	1	9	7	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	4	6	6	—
Västernorrlands ».....	26	—	—	2	1	3	6	4	3	1	2	4	—	—	—	—	—	—	1	1	3	3	7	8	—	—
Jämtlands ».....	19	—	—	—	—	1	1	3	3	8	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	2	3	5	2	1
Västerbottens ».....	25	—	—	—	—	—	1	4	2	5	5	7	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2	8	8	3
Norrbottnens ».....	23	1	—	2	4	1	5	3	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	5	9	1	—	—
Summa	420	1	—	4	7	7	16	18	41	58	97	105	60	6	1	—	1	7	19	36	63	112	114	56	11	

Tabell 6. Tablå öfver uppbörd och restindrivning av 1941 års kronoutskylder inom de olika utmätningssmansdistrikten å landsbygden (inkl. fägderistäderna).

B. Med hänsyn till belopp.

L ä n	Antal utmätningssmansdistrikt	Resultat av ordinarie uppbörd										Resultat av indrivning t. o. m. år 1944										
		Influtet belopp i % av debiterat										Influtet belopp i % av restfört										
		56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	96-100	41-45	46-50	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	96-100
		Antal utmätningssmansdistrikt																				
Stockholms län.....	24	—	—	1	—	4	7	6	5	1	1 ¹	—	—	—	1	2	4	5	7	3	1	—
Uppsala ».....	9	—	—	—	—	—	2	2	5	—	—	—	—	—	—	2	4	5	3	—	—	—
Södermanlands ».....	11	—	—	—	—	—	—	3	8	—	—	—	—	—	—	1	2	4	2	3	—	—
Östergötlands ».....	19	—	—	—	1	—	—	3	14	1	—	—	—	—	1	1	3	3	7	6	1	—
Jönköpings ».....	17	—	—	—	—	—	—	4	12	1	—	—	—	—	—	—	4	4	2	9	2	—
Kronobergs ».....	13	—	—	—	—	—	—	4	9	—	—	—	—	—	—	1	2	4	6	6	—	—
Kalmar ».....	18	—	—	—	1	—	—	7	10	—	—	—	—	—	—	—	1	1	8	9	—	—
Gotlands ».....	4	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—
Blekinge ».....	10	—	—	—	—	—	7	3	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	8	—	—	—
Kristianstads ».....	21	—	—	—	—	—	—	10	11	—	—	—	—	—	—	1	4	12	4	—	—	—
Malmöhus ».....	22	—	—	—	—	—	—	4	16	2	—	—	—	—	—	—	—	1	12	7	2	—
Hallands ».....	10	—	—	—	—	—	—	1	9	—	—	—	—	—	1	—	—	3	5	1	—	—
Göteborgs o. Bohus län ..	17	—	—	—	2	2	2	9	2	—	—	—	—	1	3	3	4	4	2	—	—	—
Älvsborgs län.....	21	—	—	—	—	—	3	10	8	—	—	—	—	—	—	1	3	8	9	—	—	—
Skaraborgs ».....	19	—	—	—	—	—	—	5	14	—	—	—	—	—	—	—	1	6	8	4	—	—
Värmlands ».....	21	—	—	—	1	3	11	5	1	—	—	—	—	—	—	2	4	10	4	1	—	—
Örebro ».....	14	—	—	—	—	—	—	3	10	1	—	—	—	—	—	4	2	6	2	—	—	—
Västmanlands ».....	11	—	—	—	—	—	—	7	4	—	—	—	—	—	—	—	4	5	2	—	—	—
Kopparbergs ».....	23	—	—	—	1	—	—	8	14	—	—	—	—	—	2	5	9	4	3	—	—	—
Gävleborgs ».....	23	—	—	—	—	4	5	10	4	—	—	—	—	—	—	3	5	7	7	1	—	—
Västernorrlands ».....	26	2	—	1	3	3	8	5	4	—	—	—	—	—	2	3	8	10	1	2	—	—
Jämtlands ».....	19	—	—	—	2	3	5	8	1	—	—	—	—	—	3	1	5	4	5	1	—	—
Västerbottens ».....	25	—	—	—	1	2	6	8	8	—	—	—	—	—	—	2	1	8	9	5	—	—
Norrbottnens ».....	23	—	1	3	4	7	5	1	2	—	—	—	1	—	2	2	7	7	3	1	—	—
Summa	420	2	1	5	12	29	54	132	178	7	1	—	1	1	4	15	42	85	143	107	21	—

¹ Lidingö, där resultatet starkt påverkats av att ett restfört belopp av betydande storlek avser en sedermera till utlandet avflyttad utländsk medborgare.

Tabell 7. Tablå över uppbörd och restindrivning av 1941 års kronoutskylder inom de olika magistratsstäderna.

A. Med hänsyn till debetsedlar.

L ä n	Antal magistratsstäder	Resultat av ordinarie uppbörd										Resultat av restindrivning t. o. m. år 1944								
		Guldna debetsedlar i % av totala antalet										Guldna debetsedlar i % av antalet restförda								
		51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	51-55	56-60	61-65	66-70	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	
Antal magistratsstäder																				
Stockholms län.....	4	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Uppsala ».....	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Södermanlands ».....	6	—	—	—	—	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Östergötlands ».....	5	—	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Jönköpings ».....	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kronobergs ».....	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kalmar ».....	4	—	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Gotlands ».....	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Blekinge ».....	4	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kristianstads ».....	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Malmöhus ».....	7	—	1	2	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Hallands ».....	3	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Göteborgs o. Bohus län ..	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Älvsborgs län.....	5	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Skaraborgs ».....	5	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Värmlands ».....	3	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Örebro ».....	4	—	—	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Västmanlands ».....	3	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Kopparbergs ».....	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Gävleborgs ».....	3	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Västernorrlands ».....	2	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Jämtlands ».....	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Västerbottens ».....	2	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Norrbottnens ».....	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Summa	71	—	7	10	14	27	10	2	1	—	2	4	14	20	17	10	2	1	1	

Anm. Fullständiga uppgifter om antalet debetsedlar ha ej kunnat erhållas för Stockholm och Göteborg, varför dessa städer ej upptagits i tablå. Städer, som före 1944 års utgång upphört vara magistratsstäder, äro ej medtagna.

Tabell 8. Tablå öfver uppbörd och restindrivning av 1941 års kronoutskylder inom de olika magistratsstäderna.

B. Med hänsyn till belopp.

L ä n	Antal magi- strats- städer	Resultat av ordinarie uppbörd								Resultat av restindrivning t. o. m. år 1944								
		Influtet belopp i % av debiterat								Influtet belopp i % av restfört								
		61- 65	66- 70	71- 75	76- 80	81- 85	86- 90	91- 95	96- 100	56- 60	61- 65	66- 70	71- 75	76- 80	81- 85	86- 90	91- 95	96- 100
		Antal magistratsstäder																
Stockholms stad.....	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Stockholms län.....	4	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	
Uppsala ».....	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Södermanlands ».....	6	—	—	—	—	1	3	2	—	—	—	—	2	1	—	—	—	
Östergötlands ».....	5	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	4	—	1	—	—	
Jönköpings ».....	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
Kronobergs ».....	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	
Kalmar ».....	4	—	—	—	1	—	3	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	
Gotlands ».....	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Blekinge ».....	4	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	2	—	1	1	—	
Kristianstads ».....	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	
Malmöhus ».....	7	—	—	—	—	1	1	5	—	—	—	—	2	1	2	2	—	
Hallands ».....	3	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	1	1	1	—	—	
Göteborgs o. Bohus län ..	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Älvsborgs län.....	5	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	
Skaraborgs ».....	5	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	3	—	—	
Värmlands ».....	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
Örebro ».....	4	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	2	2	—	—	—	
Västmanlands ».....	3	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	
Kopparbergs ».....	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Gävleborgs ».....	3	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
Västernorrlands ».....	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
Jämtlands ».....	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	
Västerbottens ».....	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	
Norrbottnens ».....	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Summa	73	—	—	—	1	10	30	31	1	—	2	6	26	20	14	5	—	

Anm. Städer, som före 1944 års utgång upphört vara magistratsstäder, äro ej medtagna.

ÅTTONDE HUVUDTITELN.

Ecklesiastikdepartementet.

§ 24.

Tjänstledig-
het från för-
ordnande å
statssekrete-
raretjänst.

Statssekreteraren i ett av departementen har alltsedan den 1 oktober 1935 åtnjutit tjänstledighet för fullgörande av offentligt uppdrag. Under denna tid har tjänsten uppehållits av olika tillförordnade statssekreterare. Till den tjänstledige statssekreteraren har utgått ersättning från vederbörligt kommittéanslag dels för mistade avlöningsförmåner såsom statssekreterare, dels ock med kommittéarvoden i enlighet med bestämmelserna i kommittékungörelsen.

Nämnda förhållande hava revisorerna funnit vara ur principiell synpunkt värt att uppmärksamma.

Revisorernas
uttalande.

De nuvarande statssekreterartjänsterna inrättades genom beslut av 1917 års riksdag. I detta sammanhang uttalade riksdagen, att statssekreterarna skulle tillsättas medelst förordnande och deras avlöningsförmåner följaktligen utgå i form av arvode. I avseende härå hade riksdagen så mycket mindre att erinra, som riksdagen hade funnit en sådan anordning betingad av den ställning, som statssekreteraren borde intaga. Befattningens natur nödvändiggjorde nämligen ett intimt samarbete med vederbörande departementschef och en förutsättning härför vore ock, att ett ombyte av statssekreterare skulle kunna ske, när förutsättningarna för detta samarbete befunnes icke föreligga.

Det måste sålunda anses ligga i statssekreteraretjänstens natur, att innehavaren av sådant ämbete i regel skall utan längre avbrott uppehålla sin befattning. Dessa befattningar hava från början givits en särskild karaktär just med tanke på möjligheten av ett ombyte av innehavare. Under sådana förhållanden bör, enligt revisorernas uppfattning, tjänstledighet från sådan befattning under mera avsevärd tid icke förekomma, utan förordnandet i så fall upphöra.

§ 25.

Utbetalningen
av vissa an-
slag till
undervis-
ningsväsen-
det

I riksstaten finnas under åttonde huvudtiteln uppförda ett stort antal anslag för olika ändamål inom undervisningsväsendet, vilka falla inom skolöverstyrelsens verksamhetsområde. Under innevarande budgetår uppgingo dessa anslag till sammanlagt över 250 miljoner kronor. De största av dessa

anslag avse avlöningar och omkostnader vid de högre allmänna läroverken, folk- och småskoleseminarierna och folkskolinspektionen samt statsbidrag till avlöningar åt lärare vid de kommunala läroverken och folkskoleväsendet. Vidare märkas i detta sammanhang anslag till ett stort antal anordningar i samband med folkundervisningen, såsom bidrag till inackordering av skolbarn, anordnande av skolskjutsar, anordnande av skolbarnsbespisning, uppförande av undervisningslokaler samt bidrag till tjänstebostäder för lärare.

Flertalet av nu nämnda anslag utbetalas av statskontoret och länsstyrelserna. Skolöverstyrelsens medelsförvaltning är däremot begränsad till ett fåtal mindre anslag, av vilka de största utgöras av överstyrelsens egna avlönings- och omkostnadsanslag. Under sistförflutna budgetår utbetalade skolöverstyrelsen sammanlagt omkring 2 miljoner kronor.

Frågan om en rationalisering av utbetalningsförfarandet på undervisningsväsendets område upptogs till behandling av 1936 års sakkunniga för utredning angående skolöverstyrelsens framtida organisation. I sitt den 13 juni 1938 avgivna betänkande förordade nämnda sakkunniga en centralisering till skolöverstyrelsen av utbetalandet och redovisningen av samtliga de anslag för undervisningsändamål, vilka dittills utbetalats och mot budgeten redovisats av statskontoret och länsstyrelserna. Enligt de sakkunniga borde en särskild kameral byrå inrättas hos skolöverstyrelsen. Denna byrå skulle bland annat månadsvis uträkna och utbetala avlöningar till — förutom styrelsens egen personal — samtliga lärare och övriga befattningshavare vid de statliga läroanstalterna samt efter rekvisition från vederbörande rektorer till dessa utbetala anslag till omkostnader, materiel m. m. för de statliga läroanstalterna. Vidare borde skolöverstyrelsen pröva och utbetala statsbidrag till det icke-statliga undervisningsväsendet ävensom besluta angående löneklassplaceringar för lärare. Åt rektorer, folkskolinspektörer och skolstyrelser skulle kameralbyrån i förekommande fall lämna råd och anvisningar i frågor rörande skolväsendets ekonomiska förhållanden.

I yttranden över kommitténs förslag tillstyrkte 16 länsstyrelser samt statskontoret den föreslagna centraliseringen. Samtliga dessa länsstyrelser, liksom flera länsstyrelser vilka i övrigt avstyrkte förslaget, framhöllo såsom en av de största vinsterna med den föreslagna överflyttningen av anordningsväsendet den välbehövliga arbetslättnad, som skulle komma landskontoren till del, framför allt när länsstyrelserna vid denna tid anförtrots nya omfattande arbetsuppgifter. Även andra skäl för reformens genomförande anfördes. Sålunda framhöll en länsstyrelse, att ett överflyttande till skolöverstyrelsen av här ifrågavarande bestyr finge anses innebära en rationalisering av därmed förknippat arbete. Åtskilliga av de spörsmål, som uppkommo vid ifrågavarande utbetalningar, sammanhänge nämligen med avgöranden, som skolöverstyrelsen instruktionsmässigt träffat eller hade att träffa, och det syntes länsstyrelsen utan vidare klart, att man i statsförvaltningen borde eftersträva att frågor, vilka hade organisatoriskt sammanhang med varandra, även handhades av en och samma myndighet. Därjämte

skulle, vid den ifrågasatta centraliseringens genomförande, uppkommande spörsmål bliva enhetligt bedömda för hela riket. Ett flertal länsstyrelser framhöllo dessutom, att genom det föreslagna systemet skulle vinnas ökad reda och överskådlighet i fråga om anslagsbelastningen m. m. Vederbörande revisionsmyndighet skulle äga möjlighet att på ett tidigare stadium än hittills ingripa för rättelse, varjämte läroverkens rektorer skulle befrias från ett tidsödande arbete med uträknande och utbetalande av löner m. m. De länsstyrelser, vilka uttalade betänkligheter mot att utbetalandet av undervisningsanslagen centraliserades till skolöverstyrelsen, åberopade därvid såsom stöd för sin uppfattning den personliga kontakt med kommunerna och den kännedom om de lokala förhållandena i övrigt, länsstyrelserna ägde. Andra länsstyrelser ansågo emellertid detta skäl för bibehållande av det nuvarande systemet vara av mindre värde. Sålunda framhöll en länsstyrelse, bland annat, att den kännedom om de lokala förhållandena, som länsstyrelsen ägde på ifrågavarande område, icke kunde vara så ingående, att länsstyrelsen kunde sägas hava särskilt gagn därav vid utbetalningarna, utan måste länsstyrelsen lita till de uppgifter, som vederbörande folkskolinspektör på särskild förfrågan lämnat. En annan länsstyrelse framhöll, att, i den mån oklarhet föreläge i fråga om avlöningsrekvisitioner för folkundervisningen, hänvändelse i regel måste göras till folkskolinspektören, och några direkta förhandlingar med skoldistriktet förekomme knappast. En länsstyrelse ansåg de olägenheter, som till äventyrs skulle uppstå i och med förslagets genomförande, mer än väl uppvägas av de påtagliga fördelar, som förslaget i flera avseenden skulle medföra. Härvid fäste länsstyrelsen i första hand uppmärksamheten på de ökade möjligheter till enhetlig tillämpning av gällande avlönings- och redovisningsföreskrifter, som komme att bliva en följd av förslaget. Stor betydelse finge man även tillmäta den omständigheten att skolöverstyrelsen skulle få tillfälle att omedelbart kontrollera tillämpningen av fattade beslut och lämnade direktiv samt att direkt erhålla erforderliga uppgifter från den kamerala förvaltningen inom styrelsen.

I sitt den 29 oktober 1938 avgivna remissyttrande tillstyrkte skolöverstyrelsen det av de sakkunniga förordade förslaget. Överstyrelsen framhöll bland annat, att överlåtandet åt en särskild byrå av alla dessa synnerligen omfattande arbetsuppgifter uppenbarligen skulle komma att medföra en rätt betydande avlastning i framför allt statskontorets och länsstyrelsernas samt i viss mån även av riksräkenskapsverkets verksamhet. Det skulle därjämte bringa en avsevärd lättnad i de göromål, som ålåg rektorerna genom att befria dessa tjänstemän från all befattning med uträkning och utbetalning av löner till den vid läroanstalterna anställda personalen, ett arbete, som i allt för hög grad inkräktade på deras huvuduppgift som pedagogiska ledare. Därest den av de sakkunniga i detta sammanhang föreslagna begränsningen av folkskolinspektörernas granskningsskyldighet beträffande rekvisitioner av statsbidrag till läraravlönningar av olika slag bleve realiserad, skulle enligt överstyrelsen även ifrågavarande tjänstemän beredas en välbehörlig lindring i det administrativa arbetet till fromma för den egent-

liga inspektionsverksamheten. För överstyrelsens egen del innebure byråns inrättande en reducering av det nuvarande rotelarbetet särskilt i frågor rörande skolskjutsar, inackordering av skolbarn, fastställande av formulär för läroanstalternas redovisningsväsen, uppgörande av stater, beräknande av anslag samt andra ärenden av rent ekonomisk natur. Huvudvinsten med den föreslagna kamerala byrån syntes dock överstyrelsen vara den enhetlighet vid behandlingen av alla till det allmänna undervisningsväsendet hörande ekonomiska ärenden, som genom densamma skulle ernås. Det kunde enligt överstyrelsen icke förnekas, att handläggningen av dylika ärenden icke sällan skedde efter tämligen skiftande synpunkter, beroende på de olika uppfattningar, som hos de handläggande myndigheterna kunde göra sig gällande, exempelvis i fråga om lönegradsplaceringar, skolbyggnadsbidrag, i den mån sådana ärenden icke avgjordes av Kungl. Maj:t m. m. Men även då det icke gällde princip- eller sakfrågor utan rena verkställighetsåtgärder, ansåg överstyrelsen det vara till fördel för alla, som därav berördes, om dessa följde vissa enhetliga regler. Därigenom skulle efter hand undanröjas osäkerhetsmoment i fråga om tillämpningen av föreskrifter, som avsåge undervisningsväsendets ekonomiska förhållanden, vare sig det gällde avlöningar, statsbidrag till avlöningar eller anslag till andra ändamål av olika slag. Då därtill komme, att den föreslagna byrån skulle tillföra överstyrelsen en fond av kameral sakkunskap, som överstyrelsen saknade, och av vilken överstyrelsen under sin hittillsvarande verksamhet ofta känt sig vara i behov, kunde överstyrelsen icke annat än tillstyrka de sakkunnigas förslag i denna punkt, i synnerhet som genom den särskilda och relativt självständiga ställning, vilken de sakkunniga velat tilldela byrån, denna icke syntes komma att i någon avsevärd mån betunga överstyrelsens ledning eller i övrigt inverka hämmande på överstyrelsens allmänt övervakande eller pedagogiska arbetsuppgifter. Den föreslagna anordningen innebure icke heller någon principiell nyhet, enär ett flertal andra ämbetsverk redan disponerade och utbetalade sådana statsanslag, som stode i förbindelse med deras respektive verksamhetsområden.

Undervisningsväsendet i vårt land har undergått och undergår alltjämt en stark utveckling. Sålunda må nämnas, att de i riksstaten under åttonde huvudtiteln uppförda anslag, vilka avse ändamål, hänförande sig till skolöverstyrelsen såsom fackmyndighet, vuxit från cirka 25 miljoner kronor i riksstaten för år 1914 till cirka 167 miljoner kronor budgetåret 1937/38 samt över 250 miljoner kronor innevarande budgetår. En ytterligare stegring av utgifterna för undervisningsväsendet torde dessutom av olika anledningar vara att förvänta inom den närmaste tiden. Sålunda komma, bland annat, genomförandet av det sjunde skolåret samt den stigande nativiteten att medföra krav å ökad lärarpersonal. Även vissa föreslagna socialpedagogiska anordningar, såsom fri skolmateriel och utvidgad skolbarnsbespisning m. m., komma i den mån de genomföras att medföra ökade utgifter på detta område.

Revisorernas
uttalande.

Under § 44 i sin berättelse framhöllo 1938 års revisorer angående utgifterna

å vissa anslag till folkskoleväsendet bland annat de svårigheter, som förelåge att på ett fullt tillfredsställande sätt överblicka den närmare dispositionen av dessa avsevärda anslagsbelopp. På grund av att ett stort antal myndigheter ägde verkställa utbetalningar från ifrågavarande anslag, förekomme nämligen skiftande tillvägagångssätt beträffande såväl utbetalandet av medlen som redovisandet av de gjorda utbetalningarna.

Med hänsyn till den betydande storleken av de medel, vilka anvisas för nu ifrågavarande verksamhetsområde, framstår den nuvarande uppdelningen av medelsförvaltningen på ett stort antal myndigheter — i detta fall icke mindre än 27 — ur flera synpunkter såsom mindre lämplig. Så länge de kamerala uppgifterna förbliva splittrade på ett flertal myndigheter, måste otvivelaktigt betingelserna för enhetlighet vid tillämpningen av gällande avlöningsförfattningar och kamerala utbetalnings- och redovisningsföreskrifter anses ogynnsamma. En svaghet i det nuvarande systemet är även, att möjlighet för revisionsmyndigheten att ingripa inträder alltför sent och först sedan de felaktiga utbetalningarna pågått under längre tid. Vidare må framhållas svårigheterna för skolöverstyrelsen, som såsom fackmyndighet har att ansvara för skolväsendet, att med den nuvarande ordningen kunna erhålla ingående upplysningar rörande de ekonomiska verkningarna av utfärdade bestämmelser av olika slag.

Revisorerna vilja även i detta sammanhang erinra om att de flesta centrala förvaltningsmyndigheter numera omhänderhava utbetalningen och redovisningen av de anslag, vilka avse ändamål hänförliga till det förvaltningsområde, vederbörande centrala myndighet företräder. Sålunda utbetalar fångvårdsstyrelsen anslagen till olika fångvårdsändamål, försvarets civilförvaltning det stora flertalet av de till de olika försvarsgrenarna anvisade anslagen, medicinalstyrelsen ombesörjer utbetalandet av det övervägande antalet anslag, vilka avse medicinalstaten samt hälso- och sjukvården, lantbruksstyrelsen i stort sett samtliga anslag, vilka beröra styrelsens verksamhetsområde etc. Enligt revisorernas mening måste det vara en avgjord fördel för den centrala myndigheten att själv ombesörja utbetalningen och redovisningen av anslag inom sitt verksamhetsområde, enär myndigheten därigenom erhåller möjlighet att på ett mera ingående sätt följa själva verksamheten. Skolöverstyrelsen, som för närvarande har att taga befattning med ett flertal frågor av ekonomisk art, såsom löneklassplaceringar för lärare, uppgörande och fastställande av förslag till stater, beslut angående fördelning av medel till underordnade myndigheter m. m., saknar med nuvarande organisation möjlighet att på ett tillfredsställande sätt övervaka att av överstyrelsen fattade beslut och lämnade direktiv verkligen bliva av de utbetalande myndigheterna beaktade. Ej heller kan skolöverstyrelsen vid sina anslagsäskanden stödja sig på något eget räkenskapsmaterial med uppgifter rörande den närmare dispositionen av de olika undervisningsanslagen. Med nu gällande ordning saknar skolöverstyrelsen möjlighet att i erforderlig omfattning ingripa för att rätta till uppkomna felaktigheter eller eljest vidtaga åtgärder för att främja ett ändamålsenligt disponerande av de anvisade anslagsmedlen. Man får icke heller bortse från att en direkt befattning med

medelsförvaltningen skulle vara ägnad att stärka skolöverstyrelsens kontakt med vederbörande förvaltningsområden och skänka överstyrelsen ökade möjligheter till kritisk granskning av anslagsäskanden och organisationsförslag berörande dessa.

En centralisering till skolöverstyrelsen av skolväsendets kamerala uppgifter skulle möjliggöra en önskvärd begränsning av länsstyrelsernas arbetsuppgifter. Detta framhölls även av flertalet länsstyrelser i yttranden över det år 1938 avgivna förslaget till omorganisation av skolöverstyrelsen. Sedan dessa yttranden avgåvos, hava emellertid nya omfattande arbetsuppgifter tilldelats länsstyrelserna, bland annat i samband med omläggningen av taxeringsorganisationen och folkbokföringen, och ytterligare arbetsuppgifter torde vara att förvänta med hänsyn till en blivande uppbördsreform. Erfarenheten har visat, att länsstyrelserna icke alltid kunnat ägna granskningen och utbetalningen av olika statsbidrag till undervisningsväsendet den omsorg som varit önskvärd. Sålunda må nämnas, att enligt vad revisorerna inhämtat av de vid granskningen av länsräkenskaper inom riksräkenskapsverket framställda revisionsanmärkningarna mer än tre fjärdedelar hänföra sig till utgifter för folkskoleväsendet.

Såsom skolöverstyrelsen framhållit skulle en omläggning av utbetalningsförfarandet medföra avsevärd lättnad även i de göromål, som åligga rektorerna, därigenom att dessa befriades från all befattning med uträkning och utbetalning av löner till den vid läroanstalterna anställda personalen, ett arbete som för närvarande i alltför hög grad inkräktar på deras huvuduppgift som pedagogiska ledare. Jämväl folkskolinspektörerna skulle genom förslaget beredas en välbehövlig lindring i det administrativa arbetet till fromma för den egentliga inspektionsverksamheten.

På grund av vad sålunda anförts anse revisorerna det vara ur flera synpunkter önskvärt, att utbetalandet av de anslag till undervisningsväsendet, vilka hänföra sig till skolöverstyrelsens verksamhetsområde, sker genom skolöverstyrelsens försorg.

§ 26.

De närmare bestämmelserna rörande den av kommuner, landsting och andra kommunala samfälligheter bedrivna yrkesundervisningen finnas meddelade i stadgan den 4 november 1921 (nr 706) för den kommunala yrkesundervisningen. Enligt denna stadga åligger det kommun, som vill anordna yrkesundervisning, bland annat att anskaffa och underhålla tjänliga och tillräckliga undervisningslokaler med erforderliga och lämpliga skolmöbler och behövlig undervisningsmateriel.

De i förutnämnda yrkesskolestadga meddelade bestämmelserna hava genom kungörelsen den 4 november 1921 (nr 707) i tillämpliga delar blivit gällande även för enskilda anstalter, vilka bedriva statsunderstödd yrkesundervisning. Härjämte har för dylika anstalter föreskrivits, att för dessa skola finnas lokaler samt inrednings- och undervisningsmateriel, som godkännes av vederbörande centrala tillsynsmyndighet, vilken numera är överstyrelsen för yrkesutbildning.

Förhandsgranskning av byggnadsföretag för kommunal yrkesundervisning.

Såväl de kommunala som de enskilda anstalterna äro enligt kungörelsen den 4 november 1921 (nr 705) berättigade att uppbära årligt statsbidrag dels till avlöning åt rektor, lärare och vissa föreläsare, dels ock till bestridande av kostnaderna för undervisningsmateriel.

Såsom särskilt villkor för statsbidrag har föreskrivits, förutom att anstalten skall vara anordnad i enlighet med i yrkesskolestadgan meddelade föreskrifter, att anstalten till sitt förfogande har lokaler samt inrednings- och undervisningsmateriel, som godkänts av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Ansökan om statsunderstöd skall inom viss föreskriven tid ingivas till överstyrelsen för granskning och godkännande, varefter rekvisition av beviljat bidrag sker hos vederbörande länsstyrelse. Vid insändandet till länsstyrelsen skola bifogas de handlingar, som styrka, att beträffande anstalten stadgade villkor för statsbidrags erhållande uppfyllts.

Enligt ovan berörda bestämmelser har sålunda kommun, som vill anordna yrkesundervisning, att i samband med ansökan om statsbidrag till driften, inhämta godkännande från överstyrelsen för yrkesutbildning av de befintliga undervisningslokalerna. Detta godkännande har härvid utformats såsom ett särskilt villkor för statsbidrag. Däremot finnas inga bestämmelser meddelade, att kommunen redan före ny- eller ombyggnad må inhämta överstyrelsens godkännande av det planerade byggnadsföretaget.

I detta sammanhang hava revisorerna funnit det vara av intresse att även taga del av de bestämmelser, som gälla på andra områden, där statsbidrag i likhet med vad här är fallet icke utgår till uppförande eller inrättande av anstalt men väl till driften av densamma.

Härvid hava i första hand uppmärksammats de bestämmelser, som gälla för övriga kommunala undervisningsanstalter, nämligen kommunala mellanskolor, kommunala flickskolor samt praktiska mellanskolor.

Enligt 81 § stadgan för kommunala mellanskolor den 2 juni 1933 skall kommunal mellanskola till sitt förfogande hava tjänliga och tillräckliga undervisningslokaler. Då fråga är om uppförande av ny byggnad, ankommer det på vederbörande kommun att med ledning av program, som tillhandahålles av skolöverstyrelsen, samt efter kollegiets och skolstyrelsens hörande låta för det tilltänkta byggnadsföretaget uppgöra ritning och kostnadsförslag samt med dessa inkomma till överstyrelsen, som har att yttra sig över företagets ändamålsenlighet och lämplighet. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning i fall, då redan befintlig skolbyggnad skall ombyggas, tillbyggas eller på annat sätt förändras eller då för annat ändamål uppförd byggnad skall för skolan anordnas.

Bestämmelser av likartat innehåll hava meddelats beträffande de kommunala flickskolorna i 64 § stadgan den 24 september 1928 för kommunala flickskolor samt beträffande de praktiska mellanskolorna i 68 § stadgan den 1 juni 1934 för högre folkskolor.

Statsbidrag till avlöning av lärare vid nu nämnda undervisningsanstalter utgår enligt bestämmelserna i kungörelsen den 9 december 1938 (nr 754). Såsom villkor för statsbidrag skall enligt 4 § denna kungörelse gälla, att kommunen för undervisningen tillhandahåller lämpliga lokaler och på ett till-

fredsställande sätt ombesörjer desamma uppvärmning, belysning och städning samt förser lokalerna med ändamålsenliga inventarier och erforderlig undervisningsmateriel.

Enligt 213 § läroverksstadgan den 17 mars 1933 har lokalstyrelse för allmänt läroverk, därest byggnads- eller reparationsföretag skall bekostas av kommunen, att efter kollegiets hörande anmäla behovet hos kommunalstyrelsen, vilken det åligger att låta uppgöra ritning och kostnadsförslag, som överlämnas för yttrande till kollegiet och därpå till lokalstyrelsen. Sedan där- efter kommunalstyrelsen fattat beslut, skall det uppgjorda förslaget insändas till skolöverstyrelsen, som efter granskning av förslaget överlämnar det- samma jämte eget yttrande till byggnadsstyrelsen för slutlig prövning. I fråga om byggnads- eller reparationsföretag, som skall bekostas av läroverkets byggnadsfond, åligger lokalstyrelsen att efter samråd med kollegiet uppgöra ritningar och kostnadsförslag samt underställa det uppgjorda förslaget skol- överstyrelsens och byggnadsstyrelsens granskning.

Vad beträffar byggnader för folkskoleväsendet ålåg det — före ikraft- trädandet av kungörelsen den 6 mars 1936 (nr 45) angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet — skoldistrikt att utan dylikt bidrag upp- föra erforderliga skollokaler samt förse dessa med ändamålsenliga skolmöb- ler. Enligt 53 § folkskolestadgan den 26 september 1921 skulle, då fråga vore om uppförande för skola av ny byggnad, vare sig byggnaden vore ämnad att inrymma lärorum eller lärarbostad, skolrådet inhämta yttrande från veder- börande folkskolinspektör över den tilltänkta tomtens läge och ändamåls- enlighet samt jämväl, sedan ritningar med tillhörande beskrivningar blivit uppgjorda, över de särskilda lokalernas lämplighet för sitt ändamål. I till- lämpliga delar skulle ock samma bestämmelse gälla, då redan befintlig bygg- nad av ovan angivet slag skulle ombyggas, tillbyggas eller på annat sätt för- ändras.

Enligt vid samma tid gällande kungörelse angående avlöning åt lärare vid folk- och småskolor samt statsbidrag till sådan avlöning, skulle såsom vill- kor för erhållande av dylikt statsbidrag gälla bland annat, att skoldistriktet för undervisningen tillhandahållit lämpliga lokaler samt ändamålsenliga skol- möbler och erforderlig undervisningsmateriel.

I detta sammanhang må nämnas, att även beträffande vissa sjukvårdsan- stalter likartade föreskrifter meddelats. Enligt 9 § lagen den 20 december 1940 om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus må sålunda an- läggning av sjukhus ej påbörjas, förrän medicinalstyrelsen, efter inhämtan- de av byggnadsstyrelsens yttrande, godkänt såväl den för sjukhuset avsedda tomten som byggnadsritningar för sjukhusanläggningen samt ritningar över uppvärmnings- och sanitärtekniska anordningar vid densamma. Ifrågava- rande bestämmelser skola i tillämpliga delar gälla även i avseende å inrät- tande av sjukhus i byggnad, som tidigare uppförts för annat ändamål, så ock i fråga om till- eller ombyggnad av befintligt sjukhus.

De enligt epidemilagen den 19 juni 1919 anordnade epidemisjukhusen skola vara ändamålsenligt förlagda och anordnade samt försedda med nödig

utrustning. Enligt 18 § må de till dylikt sjukhus uppgjorda ritningarna underställas medicinalstyrelsens prövning. Till driften av nu nämnt sjukhus utgår statsbidrag enligt kungörelsen den 5 maj 1939 (nr 261) angående statsbidrag till driften av epidemisjukhus m. m.

Revisorernas
uttalande.

Revisorerna hava vid granskningen av överstyrelsens för yrkesutbildning verksamhet kommit att rikta sin uppmärksamhet på gällande ordning beträffande överstyrelsens godkännande av undervisningslokaler för yrkesundervisningen. Såsom exempel må anföras följande fall.

Stadsfullmäktige i Umeå hade i juni innevarande år beslutat omorganisera stadens yrkes- och lärlingsskolor i syfte att betydligt utöka undervisningen vid dessa. På grund härav hade fullmäktige beslutat uppföra ny skolbyggnad för en beräknad kostnad av 925 000 kronor i huvudsaklig överensstämmelse med av stadsarkitekten uppgjort förslag. I skrivelse den 5 juli 1945 till överstyrelsen för yrkesutbildning anhöll den av fullmäktige utsedda byggnadskommittén om överstyrelsens godkännande av de upprättade byggnadsritningarna. Till svar å denna skrivelse meddelade överstyrelsen den 20 september 1945, att överstyrelsen jämlikt gällande bestämmelser i kungörelsen den 4 november 1921 angående statsunderstöd till kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning endast ägde godkänna undervisningslokaler i färdigt skick men icke ritningar till dylika lokaler och förty funne sig förhindrad att beträffande ifrågavarande ritningar göra något uttalande. I en bifogad promemoria gjordes dock av överstyrelsen vissa detaljmärkningar angående placeringen av lärarrum och skafferi.

Kommun, som önskar anordna yrkesundervisning, har sålunda enligt den bokstavstolkning av gällande bestämmelser, som överstyrelsen tillämpat, ingen möjlighet att redan i samband med planeringen av anstalt för denna undervisning förvissa sig om överstyrelsens godkännande av densamma. Enligt revisorernas mening måste det emellertid anses ligga i sakens natur, att kommun bör beredas tillfälle att redan på förhand få uppgjorda ritningar till lokaler för yrkesundervisning granskade och godkända, även om uttryckliga föreskrifter härför icke finnas givna. Därest godkännande skall inhämtas först sedan lokalerna färdigställts, förefinnes risk att lokalerna underkännas eller godkännas först efter omändringar, vilka sedan byggnaden en gång färdigställts draga en större kostnad än om överstyrelsens mening redan på förhand kunnat inhämtas. Med hänsyn till att betydande ekonomiska värden stå på spel, synes det angeläget, att en förnuftigare praxis än den nu tillämpade snarast genomföres, även om formella skäl kunna åberopas för det av överstyrelsen tillämpade förfarandet.

Det måste för övrigt vara av vikt, att de kommunala anstalterna för yrkesundervisning redan i samband med planeringen få den utformning och disposition, som göra dem i pedagogiskt och hygieniskt avseende mest lämpade för sitt ändamål. Därest de bestämmelser, som nu reglera dessa förhållanden, icke möjliggöra detta, böra de uppenbarligen ändras därhän, att detta syfte nås.

NIONDE HUVUDTITELN.

Jordbruksdepartementet.

§ 27.

Vid sina besök å vissa lantbruksingenjörskontor hava revisorerna uppmärksammat, att arbetsbalansen är betydande. Revisorerna hava därför med ledning av från lantbruksstyrelsen inhämtade uppgifter låtit uppgöra nedanstående tablå, utvisande dels antalet handlagda förrättningar under vart och ett av åren 1941—1944, dels ock antalet balanserade förrättningar vid utgången av samma år.

Lantbruks-
ingenjörernas
arbetsbalans.

Med ledning av tablå kan inhämtas, att antalet balanserade förrättningar under de år tablå omfattar uppgår till i runt tal 75 procent av de handlagda förrättningarnas antal. Vidare framgår av tablå bland annat, att inom sex lantbruksingenjörskontor de balanserade förrättningarnas antal vanligen överstigit antalet handlagda förrättningar samt att balansens omfattning inom flertalet distrikt är stadd i ökning. Inom ungefär halva antalet distrikt var balansen vid utgången av år 1944 större än antalet under året handlagda förrättningar.

Revisorerna hava inhämtat, att bland de balanserade förrättningarna förekomma ärenden, där den, som rekvirerat biträde av lantbruksingenjör, varit nödsakad att vänta flera år, innan förrättningsmannen eller dennes tjänstebiträde kommit till platsen. Vidare hava lantbruksingenjörernas tid inom vissa distrikt alltmåra kommit att tagas i anspråk för utredningar beträffande vattenregleringsföretag av mera betydande omfattning, varigenom mindre tid blivit disponibel för övriga tjänsteuppgifter. Dessutom hava ärendena icke alltid handlagts i den ordning de inkommit.

Den under de senaste åren inträdda ökningen av antalet balanserade förrättningar torde huvudsakligen hava berott på att det icke varit möjligt för lantbruksingenjörerna att under rådande dyrtid anställa erforderliga tjänstebiträden inom ramen för de inkomster lantbruksingenjörstaxan lämnat. Därjämte hava givetvis inom många distrikt militära inkallelser av tjänstebiträden i viss mån bidragit till balansernas ökning.

Revisorerna vilja erinra om att statsmakterna innevarande år beslutat om ny organisation för lantbruksingenjörsvärksamheten, vilken organisation emellertid ännu icke kunnat fullt genomföras. Den innebär, att lantbruksingenjörernas sportler indragits till statsverket, varvid lantbruksingenjörerna erhållit en högre lönegradsplacering, samt att staten i samband därmed be-
rett statsanställning åt samtliga de hos lantbruksingenjörerna anställda

Lantbruksingenjörskrets	Antal handlagda förrättningar								
	1941			1942			1943		
	Laga syner	Andra förrättningar	S:a	Laga syner	Andra förrättningar	S:a	Laga syner	Andra förrättningar	S:a
Stockholms län.....	48	85	133	82	124	206	95	121	216
Uppsala »	26	57	83	45	105	150	59	89	148
Södermanlands »	28	36	64	29	68	97	36	67	103
Östergötlands »	44	103	147	47	66	113	52	88	140
Jönköpings »	23	37	60	41	32	73	36	31	67
Kronobergs »	22	51	73	31	46	77	43	55	98
Kalmar »	80	57	137	72	54	126	66	82	148
Gotlands »	23	59	82	22	51	73	19	44	63
Blekinge »	42	43	85	35	50	85	54	63	117
Kristianstads »	64	168	232	94	182	276	92	153	245
Malmöhus »	46	102	148	61	151	212	60	149	209
Hallands län och Älvsborgs läns södra del	44	35	79	41	31	72	41	29	70
Göteborgs och Bohus län samt Älvsborgs läns norra del ...	97	57	154	62	74	136	69	79	148
Skaraborgs län.....	121	116	237	115	146	261	131	118	249
Värmlands »	78	66	144	61	75	136	75	100	175
Örebro »	86	81	167	106	78	184	108	77	185
Västmanlands »	45	140	185	44	131	175	41	102	143
Kopparbergs »	31	53	84	46	67	113	51	56	107
Gävleborgs »	21	41	62	29	44	73	40	33	73
Västernorrlands »	51	51	102	43	111	154	71	97	168
Jämtlands »	42	79	121	75	156	231	84	134	218
Västerbottens läns södra del ...	128	111	239	180	100	280	148	97	245
Västerbottens läns norra del och Norrbottens läns södra del ...	150	123	273	123	101	224	126	127	253
Norrbottens läns norra del ...	174	117	291	143	167	310	156	149	305
Summa	1 514	1 868	3 382	1 627	2 210	3 837	1 753	2 140	3 893

tjänstebiträdena. Dessutom beslöts en icke obetydlig ökning av biträdespersonalen. Enligt vad revisorerna erfarit har det emellertid med nu rådande goda konjunkturförhållanden för teknisk personal visat sig omöjligt att er- hålla tillräckligt antal kvalificerade sådana biträden. Enligt vad revisorerna vid sina besök å lantbruksingenjörskontoren kunnat inhämta, torde omorga- nisationen icke kunna förväntas tillfredsställa fordringarna på en skyndsam handläggning av förrättningarna. Visserligen torde den nytillkomna anord- ningen att visst slag av förrättningar kunna överlämnas till för ändamålet sär- skilt utbildade jordbrukskonsulenter bidra till att åstadkomma en viss lätt- nad i balanserna, men synes detta mer än väl uppvägas av arbetet med den kontroll över underhållet av de statsunderstödda torrlägningsföretagen, vil- ken föreskrivits genom innevarande års riksdags beslut angående sistnämnda verksamhet. Enligt vad som inhämtats från lantbruksstyrelsen kommer den- na kontroll under år 1946 att omfatta i runt tal 2 200 företag, vilket antal för framtiden kommer att avsevärt ökas.

Revisorernas uttalande.

Revisorerna äro väl medvetna om att en viss arbetsbalans normalt är ound- vikelig å förevarande område. Den nuvarande balansen är emellertid alltför

under år			Antal balanserade förrättningar den											
1944			31/12 1941			31/12 1942			31/12 1943			31/12 1944		
Laga syner	Andra förrättningar	S:a	Laga syner	Andra förrättningar	S:a	Laga syner	Andra förrättningar	S:a	Laga syner	Andra förrättningar	S:a	Laga syner	Andra förrättningar	S:a
87	117	204	35	96	131	76	80	156	58	62	120	66	98	164
84	69	153	27	60	87	54	59	113	66	63	129	113	51	164
27	68	95	54	76	130	53	75	128	51	67	118	60	69	129
52	125	177	21	31	52	26	31	57	36	41	77	44	38	82
39	50	89	26	51	77	31	46	77	35	43	78	43	62	105
34	43	77	31	55	86	46	58	104	41	51	92	47	43	90
88	63	151	135	59	194	126	63	189	116	50	166	100	78	178
23	34	57	11	3	14	4	3	7	9	34	43	11	12	23
44	57	101	26	13	39	33	23	56	34	13	47	56	18	74
99	126	225	91	2	93	53	1	54	77	122	199	85	91	176
77	137	214	57	25	82	67	42	109	90	57	147	109	64	173
69	43	112	72	8	80	89	4	93	121	11	132	128	20	148
65	86	151	108	44	152	102	45	147	114	48	162	113	54	167
133	142	275	92	88	180	111	106	217	147	125	272	217	151	368
74	117	191	61	36	97	68	58	126	43	70	113	39	85	124
103	67	170	138	24	162	147	23	170	117	18	135	159	22	181
41	102	143	62	59	121	71	48	119	61	54	115	80	65	145
75	48	123	31	10	41	44	12	56	63	6	69	65	6	71
41	36	77	10	52	62	16	39	55	25	37	62	39	78	117
44	92	136	31	25	56	79	52	131	41	67	108	36	68	104
87	130	217	93	51	144	91	53	144	79	14	93	97	26	123
95	105	200	160	9	169	124	6	130	94	5	99	103	12	115
113	136	249	115	7	122	126	10	136	139	12	151	154	12	166
204	175	379	128	10	138	110	39	149	170	8	178	203	11	214
1 798	2 168	3 966	1 615	894	2 509	1 747	976	2 723	1 827	1 078	2 905	2 167	1 234	3 401

stor. Detta missförhållande kan förväntas bliva ytterligare skärpt, då efter krigets slut antalet förrättningar med all sannolikhet kommer att ökas.

Det har icke heller undgått revisorerna, att turordningen vid ärendenas behandling i vissa fall utan tillräckliga skäl frångåtts. Revisorerna vilja ifrågasätta, om icke handläggningen av mera omfattande förrättningar bör anförtros åt särskild förrättningsman. Skulle den ordinarie lantbruksingenjören anses vara bäst skickad härför, bör denne förordnas och i erforderlig utstäckning befrias från handläggningen av övriga ärenden, vilka i så fall böra handläggas av vikarie.

Revisorerna anse, att åtgärder böra vidtagas för vinnande av rättelse på detta område.

§ 28.

Med hänsyn till det dåliga skördeutfallet år 1940, som på vissa håll kunde karakteriseras såsom missväxt, fattades vid 1941 års riksdag beslut om anvisande av sammanlagt 10 miljoner kronor (skr. nr 88) för utlämnande av krislån. I enlighet med riksdagens beslut utfärdades den 14 mars 1941 en kungörelse (nr 138) om krislån till jordbrukare av i huvudsak följande innehåll.

1941 och 1942
års krislån.

Krislån kunde erhållas av jordbrukare, som på grund av felslagen skörd råkat i sådana svårigheter, att han vore i trängande behov av ekonomiskt bistånd, och som gjort vad på honom ankommit för övervinnande av svårigheterna. Med jordbrukare likställdes den som utan samband med jordbruk bedreve trädgårdsskötsel såsom självständig näring. Låneverksamheten skulle under egnahemsstyrelsens tillsyn omhändervas av egnahemsnämnderna. Krislån finge beviljas för inköp av utsäde, gödningsämnen, fodermedel, kreatur eller annat, som erfordrades för jordbruksdriftens upprätthållande, eller för betalning av överhängande gäld. Krislån finge ej överstiga 3 000 kronor; dock att, när synnerliga skäl därtill vore för handen, lån efter egnahemsstyrelsens medgivande kunde beviljas till ett belopp av högst 5 000 kronor. Lånen skulle vara räntefria, där de ej enligt vad nedan sägs, uppsades till betalning, då 5 procent ränta om året skulle utgå från och med uppsägningsdagen. Krislån finge beviljas även utan att låntagaren därför lämnade säkerhet. Sådant lån kunde till ett belopp av högst 1 000 kronor gäldas genom förbättringsarbete å den av låntagaren brukade fastigheten. I den mån lånet ej gäldades medelst förbättringsarbete, skulle lånet återbetalas genom amortering med en femtedel om året med början år 1942. Amortering skulle för varje kalenderår erläggas före årets utgång.

Ansökan om krislån skulle göras hos egnahemsnämnden före den 1 september 1941. Då lån beviljades, skulle tillika föreskrift meddelas rörande lånets användning och sättet för dess utbetalande. Egnahemsnämnden skulle tillse, att lånet användes i enlighet med givna föreskrifter. Låntagare, som önskade återbetala lånet eller del därav genom förbättringsarbete, skulle senast sex månader efter lånets beviljande inkomma till egnahemsnämnden med arbetsförslag jämte plan och kostnadsberäkning över arbetet. Förbättringsarbetet skulle syfta till höjande av jordbrukets avkastningsförmåga och kunna av låntagaren utgöras utan att åsamka honom utgifter för anskaffning av redskap eller materiel i sådan omfattning, att syftet med lånet däri-genom äventyrades. Tiden för arbetet finge ej bestämmas längre än till fem år från lånets beviljande.

Beträffande förbättringsarbeten skulle låntagare genom intyg av trovärdig person visa, att av föreskrivet arbete för varje år minst så stor del blivit utförd, som svarade mot amorteringsbeloppet. Inom tre månader efter den för förbättringsarbetets avslutande bestämda tidpunkten ålåg det låntagare att avgiva skriftlig försäkran, att arbetet blivit utfört inom föreskriven tid i överensstämmelse med godkänd plan och kostnadsberäkning. Sådant försäkran skulle vara till riktigheten bestyrkt av ledamot av eller tjänsteman hos egnahemsnämnd eller av annan i författning närmare angiven person. Därest låntagaren ej fullgjorde sina skyldigheter beträffande förbättringsarbeten, ålåg det honom att omedelbart inbetala den del av lånet, som, därest förbättringsarbete ej föreskrivits, skolat vara till betalning förfallen. Egnahemsnämnd ägde i vissa fall uppsäga krislån till omedelbar betalning, bland annat där låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande. Avskrivning av fordran skulle underställas Kungl. Maj:t.

Även 1941 års skörd slog emellertid fel i lika hög, om icke i än högre grad än 1940 års skörd. Med anledning härav hemställde Kungl. Maj:t hos 1941 års riksdag (höstsessionen), att odisponerade medel av ifrågavarande anslag, i runt tal 2 000 000 kronor, finge på i huvudsak oförändrade villkor under budgetåret 1941/1942 användas för utlämnande av krislån till jordbrukare, vilka på grund av 1941 års felslagna skörd vore i trängande behov av ekonomiskt bistånd (prop. nr 327). Riksdagen biföll propositionen, och kungörelse i ämnet utfärdades den 30 december 1941 (nr 998). Enligt denna kungörelse skulle ansökan om krislån göras före den 1 april 1942 och återbetalning ske med början år 1943.

Efter förslag av Kungl. Maj:t (prop. nr 242) beviljade 1942 års riksdag ytterligare 800 000 kronor för utlämnande av krislån. Samtidigt medgav riksdagen, att därest förbättringsarbete av särskilda skäl under visst år ej utförts till så stor del, som avsetts, egnahemsnämnd likväl skulle äga medgiva anstånd med betalning av motsvarande amorteringsbelopp. I sistnämnda hänseende utfärdades kungörelse den 5 juni 1942 (nr 342).

Revisorerna vilja i detta sammanhang erinra om att 1943 och 1944 års revisorer i sina berättelser (§§ 34 resp. 29) intagit redogörelser för avvecklingen av 1932—1934 års stöd- och ackordslåneverksamhet. Denna verksamhet hade tillkommit i syfte att i då rådande ekonomiska krisläge genom förmånlig kredithjälp bringa jordbruket lättnad i dess ekonomiska betryck. Utlämnandet av stödlån upphörde under år 1934. Ackordslåneverksamheten har däremot bedrivits även efter år 1934, ehuru efter delvis andra linjer. Budgetåret 1940/1941 beviljades sålunda endast tre ackordslån och budgetåret 1941/1942 icke något lån. Detta torde till en del kunna bero på att krislånen vid denna tidpunkt tillkommit. Innevarande års revisorer hava ansett det äga intresse att i sin berättelse intaga en motsvarande redogörelse beträffande krislåneverksamheten. Revisorerna hava i detta hänseende infordrat uppgifter från egnahemsstyrelsen, vilka sammanställts i nedanstående tablå.

Av tablån framgår, att i runt tal 14 000 krislån utlämnats till ett sammanlagt belopp av i runt tal 9 939 000 kronor, varav 7 000 000 kronor skola gäldas genom förbättringsarbeten och 2 939 000 kronor genom kontanta avbetalningar. Inom en del län skola mera än 90 procent av det sammanlagda lånebeloppet gäldas genom förbättringsarbeten, nämligen i Kronobergs län, Blekinge län, Göteborgs och Bohus län, Jämtlands län, Västerbottens län och Norrbottens län. I Jämtlands län skola endast 500 kronor gäldas genom kontanta avbetalningar. Vidare framgår av tablån, att låneverksamheten haft den största omfattningen i Gotlands och Blekinge län samt i Kalmar läns södra område, där skördeutfallet varit särskilt dåligt. Här hava sammanlagt 3 459 krislån utlämnats å i runt tal 3 383 000 kronor. Krislånen hava i genomsnitt uppgått till 700 å 800 kronor. Variationerna mellan olika egnahemsområden hava dock varit ganska stora. Sålunda utgjorde genomsnittsbeloppet minst 1 000 kronor i Stockholms län, Kalmar läns södra område och Gotlands län. Inom flera län hava lånebeloppen varit mindre än 600 kronor såsom beträffande Jönköpings, Kronobergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Väs-

Egnaheimsnämnden i	Antal län	Lånebelopp kronor	Att gäldas genom		Förbättrings- arbeten verk- ställda per den 30/6 1945 kronor	Summa kon- tanta avbe- talingar per den 30/6 1945 kronor	Avskrivna lånebelopp kronor	Restantie- belopp kronor
			förbättrings- arbete kronor	kontanta av- betalningar kronor				
Stockholms län och stad	369	413 335: 36	130 935:—	282 400: 36	32 165: 29	161 542: 82	—	50 277: 81
Uppsala län	450	400 279: 15	254 791: 63	145 487: 52	31 507: 74	105 538: 71	—	16 197: 51
Södermanlands »	657	566 280:—	303 313:—	262 967:—	108 575:—	138 973:—	1 988: 37	61 301: 63
Östergötlands »	397	394 109: 55	208 474:—	185 635: 55	77 412:—	115 787: 23	—	21 309: 36
Jönköpings »	138	78 140:—	69 040:—	9 100:—	33 227:—	7 474:—	—	1 158:—
Kronobergs »	328	163 049: 37	152 892: 29	10 157: 08	33 790:—	8 228: 98	—	26 672: 28
Kalmar län, norra området . . .	372	348 366:—	183 953: 74	164 412: 26	55 049: 32	99 325: 82	2 900:—	20 338: 52
Kalmar län, södra området . . .	889	918 448: 86	581 599: 11	336 849: 75	312 040: 11	213 417: 75	1 200:—	51 196: 85
Gotlands län	1 116	1 423 604: 06	870 810: 45	552 793: 61	292 370: 30	347 073: 35	1 913: 85	99 803: 14
Blekinge »	1 454	1 041 100:—	946 800:—	94 300:—	418 935:—	107 792: 32	650: 48	68 870:—
Kristianstads »	548	498 710: 32	365 198: 38	133 511: 94	111 696: 70	86 226: 39	600:—	38 219: 55
Malmöhus »	175	124 905:—	76 765:—	48 140:—	55 030:—	40 052:—	—	2 665:—
Hallands »	347	301 962: 09	209 553:—	92 409: 09	53 053:—	52 008: 20	240:—	24 980: 80
Göteborgs o. Bohus län	501	325 983: 50	310 833: 45	15 150: 05	74 992: 69	11 578: 73	—	46 686: 62
Älvsborgs län, norra området . .	431	261 604: 20	212 819: 10	48 785: 10	95 258: 02	34 211: 25	1 400:—	8 086:—
Älvsborgs län, södra området . .	194	84 488: 98	70 652: 08	13 836: 90	22 269:—	8 991: 90	—	8 689:—
Skaraborgs län	361	240 730:—	175 940:—	64 790:—	54 990:—	37 946:—	640:—	13 570:—
Värmlands »	383	259 720: 06	180 661: 84	79 058: 22	65 700:—	43 147: 20	—	32 404: 30
Örebro »	283	224 094: 99	106 954: 99	117 140:—	50 625:—	74 507: 50	581: 50	7 100:—
Västmanlands »	317	284 509: 55	155 510:—	128 999: 55	43 460:—	73 152: 65	1 000:—	22 396: 15
Kopparbergs »	179	128 752: 25	68 015:—	60 737: 25	33 225:—	29 268:—	—	13 909:—
Gävleborgs »	230	107 350:—	83 845:—	23 505:—	23 053:—	8 582: 01	1 180: 99	13 451:—
Västernorrlands »	747	204 915:—	157 033:—	47 882:—	52 833:—	23 410:—	550:—	9 376:—
Jämtlands »	803	285 801: 93	285 301: 93	500:—	56 483: 76	9 196: 09	—	51 580:—
Västerbottens »	1 753	577 850:—	561 200:—	16 650:—	315 650:—	5 452: 06	—	69 352: 94
Norrbottnens »	587	280 760:—	277 260:—	3 500:—	104 680:—	8 687:—	—	15 893:—
Summa	14 009	9 938 850: 22	7 000 151: 99	2 938 698: 23	2 608 070: 93	1 851 570: 96	14 845: 19	795 484: 46

terbottens och Norrbottens län. Största antalet utlämnade lån redovisas för Västerbottens län eller 1 753 stycken.

Enligt vad revisorerna inhämtat torde det i tablån redovisade höga restantiebelpet, omkring 795 000 kronor, till betydande del kunna förklaras därav, att av bokföringstekniska skäl såsom restantier inräknats belopp, som låntagare vid underlåtenhet att inkomma med intyg om utfört förbättringsarbete haft skyldighet att i stället kontant inbetala, men med vars inbetalande vederbörande egnahemsnämnd med stöd av bestämmelse därom i krislånekungörelsen medgivit uppskov. Vidare torde beträffande åtskilliga låntagare det förhållandet föreligga, att dem åliggande förbättringsarbete i själva verket helt eller delvis fullgjorts utan att de likväl ännu inkommit med vederbörligt intyg härom.

Revisorerna äro väl medvetna om de för jordbruket bekymmersamma förhållanden, under vilka nu ifrågavarande lån tillkommo, och att det då rådande nödläget ansågs påkalla tillämpning av mindre stränga former än vad som gälla beträffande av staten utlämnade lån i allmänhet. Det vill dock förefalla revisorerna, att man i många fall varit väl eftergiven vid tillvaratagande av statens intressen. Den verkställda utredningen giver sålunda vid handen, att medgivna förbättringsarbeten icke alltid kommit till utförande. I en del fall torde detta hava sin grund däruti, att genom militära inkallelser eller av andra anledningar svårighet uppstått för vederbörande låntagare att fullgöra sina förpliktelser härutinnan. Det kan dock icke, enligt vad revisorerna funnit, bortses från att orsaken till underlåtenheten att vidtaga förbättringsarbeten ofta är att söka i svårigheter att ernå tillfredsställande kontroll.

Revisorernas
uttalande.

Det är emellertid enligt revisorernas mening önskvärt, att nu ifrågavarande lån snarast möjligt avvecklas. Då en effektiv kontroll av förbättringsarbetena försvåras ju längre tid som förflyter från lånets beviljande, vilket medför olägenheter vid lånets slutliga redovisning och förhindrar låneverksamhetens snabba avveckling, är det av vikt, att nödig tillsyn ägnas åt att föreskrivna lånevillkor iakttagas.

Herr Gustafson har ej deltagit i detta beslut.

§ 29.

Revisorerna hava avlagt besök å vissa lantmäterikontor. Härvid har inhämtats, att arbetsmängden redan år 1934 såväl i lantmäteridistriktet som vid lantmäterikontoren uppnådde en sådan storlek, att den icke nöjaktigt kunde medhinnas. Ökningen fortsatte under de följande åren, och år 1939 utgjorde ett rekordår i fråga om livlig lantmäteriverksamhet. Antalet nytillkomna förrättningar och andra tjänsteuppdrag inom distriktet ökade sålunda från i runt tal 27 000 år 1934 till 32 000 år 1939. Samtidigt steg antalet i distriktet balanserade, icke påbörjade eller påbörjade men icke avslutade förrättningar från i runt tal 9 300 år 1934 till 14 700 år 1939. Till lantmäterikontoren in-

Arbetsbalansen inom lantmäteriväsendet.

L ä n		Under året inkomna ärenden					Under året avgjorda ärenden				
		1940	1941	1942	1943	1944	1940	1941	1942	1943	1944
1	Stockholms län.....	4 279	3 827	3 632	4 092	4 527	4 424	3 696	3 734	3 990	4 431
2	Uppsala ».....	907	886	1 118	1 078	1 233	905	854	1 174	1 093	1 321
3	Södermanlands ».....	1 006	1 057	1 121	1 219	1 288	1 073	997	1 097	1 200	1 232
4	Östergötlands ».....	2 437	2 175	2 423	2 799	2 579	2 640	2 204	2 409	2 830	2 554
5	Jönköpings ».....	1 903	2 140	2 291	2 811	2 826	2 111	2 227	2 142	2 776	2 747
6	Kronobergs ».....	1 747	1 600	2 048	2 077	2 182	1 763	1 638	1 917	2 224	2 066
7	Kalmar ».....	2 390	2 140	2 445	2 862	3 075	2 355	2 147	2 367	2 812	3 089
8	Gotlands ».....	593	731	766	815	816	609	705	752	815	803
9	Blekinge ».....	1 134	1 060	1 129	1 159	1 341	1 154	1 078	1 117	1 179	1 318
10	Kristianstads ».....	2 857	2 394	2 724	2 914	4 063	2 857	2 390	2 677	2 944	3 969
11	Malmöhus ».....	1 924	1 938	2 055	2 437	2 684	1 869	1 984	1 938	2 497	2 598
12	Hallands ».....	1 494	1 357	1 380	1 728	1 820	1 529	1 280	1 347	1 683	1 684
13	Göteborgs o. Bohus län .	2 697	2 691	2 794	3 284	3 856	2 788	2 593	2 823	3 339	3 855
14	Älvsborgs län.....	2 532	2 683	2 899	3 154	3 551	2 656	2 667	2 900	3 174	3 338
15	Skaraborgs ».....	2 228	2 240	2 524	2 587	3 057	2 316	2 186	2 554	2 607	2 920
16	Värmlands ».....	2 405	2 914	3 083	3 020	3 493	2 354	3 069	3 063	3 037	3 360
17	Örebro ».....	1 398	1 298	1 536	1 638	1 297	1 532	1 303	1 470	1 741	1 245
18	Västmanlands ».....	1 094	872	1 110	1 094	1 240	1 183	928	1 016	1 113	1 219
19	Kopparbergs ».....	2 262	2 805	2 669	3 048	3 154	2 123	2 910	2 836	2 985	3 225
20	Gävleborgs ».....	2 591	2 407	2 821	2 633	3 115	2 625	2 380	2 821	2 639	2 984
21	Västernorrlands ».....	3 931	4 015	3 906	4 178	4 107	4 234	4 061	3 598	4 374	4 027
22	Jämtlands ».....	1 752	1 687	1 775	1 807	1 928	2 011	1 685	1 697	1 802	2 010
23	Västerbottens ».....	2 879	2 889	3 158	3 109	3 531	3 164	3 033	2 684	3 158	3 471
24	Norrbottnens ».....	3 369	3 188	3 475	3 623	3 901	3 781	2 921	3 548	3 512	3 794
	Summa	51 809	50 994	54 882	59 166	64 714	54 056	50 936	53 731	59 524	63 260

kommo i runt tal 55 200 ärenden år 1934 och 72 300 ärenden år 1939. Samtidigt ökades kontorens arbetsbalans från omkring 7 200 år 1934 till 8 600 år 1939.

Revisorerna hava ansett det vara av intresse att närmare belysa arbetsbelastningen inom lantmäteriväsendet efter år 1939. Med ledning av uppgifter från lantmäteristyrelsen hava revisorerna därför låtit upprätta bifogade två tablåer över arbets- och personalförhållandena dels vid lantmäterikontoren och dels i lantmäteridistriktet.

Av nämnda tablåer framgår, att antalet nytillkommande förrättningar och ärenden efter en tillfällig nedgång i början av kriget de senaste åren visat en kraftig stegring. Arbetsbalansen i lantmäteridistriktet utgjorde sålunda 16 200 förrättningar vid utgången av år 1944. Enligt vad revisorerna inhämtat har under år 1945 antalet ärenden både vid lantmäterikontor och i lantmäteridistrikt ytterligare ökat och balansen i samband därmed stigit. Härtill kommer att s. k. samhällsmätningar tilltagit i en omfattning, som icke kunnat förutses.

Revisorerna vilja erinra, att den för lantmäteriverksamheten normerande lagstiftningen för närvarande är föremål för omarbetning. Fastighetsbild-

kontoren.

Till nästa år balanserade ärenden						Personal (räknad efter effektiv tjänstgöringstid)												
1939	1940	1941	1942	1943	1944	1940		1941		1942		1943		1944		1945		
						assistenten	ej lantmä- terutbild. personal	assistenten	ej lantmä- terutbild. personal	assistenten	ej lantmä- terutbild. personal	assistenten	ej lantmä- terutbild. personal	assistenten	ej lantmä- terutbild. personal	assistenten	ej lantmä- terutbild. personal	
438	270	401	299	401	497	2.5	10.7	2.6	11.2	2.6	10.7	3.2	10.1	2.9	10.5	2.9	11.5	1
168	153	185	129	114	76	0.5	3.1	0.5	3.8	0.3	4.0	—	3.6	—	3.9	—	3.9	2
106	76	136	160	179	235	0.6	2.1	1.0	2.2	1.0	2.2	0.9	2.1	0.9	2.3	1.0	2.3	3
591	221	192	206	175	200	0.7	5.6	0.8	6.2	0.9	6.2	0.8	5.9	0.9	5.8	1.0	6.1	4
660	242	155	304	339	418	1.7	8.7	1.8	8.5	1.1	8.8	1.1	8.7	1.1	8.6	1.3	7.8	5
174	165	127	258	111	237	—	5.8	—	5.8	—	5.8	0.03	6.0	—	5.3	0.2	6.7	6
135	238	231	309	359	345	0.9	6.4	0.8	6.7	0.9	7.0	0.7	6.7	1.0	6.5	1.2	6.7	7
93	48	74	88	88	101	0.2	2.0	0.2	1.9	0.2	2.0	0.1	2.0	0.2	1.6	0.3	2.0	8
126	88	70	82	62	85	—	2.9	—	2.9	—	2.9	0.02	2.9	—	2.9	—	3.0	9
150	136	140	187	157	251	1.7	5.8	2.0	6.0	1.8	5.8	1.9	6.0	1.7	6.5	1.7	6.9	10
88	174	128	195	135	221	1.3	7.7	1.8	7.9	1.7	6.8	1.9	7.4	1.7	7.1	2.0	7.7	11
144	160	237	270	315	451	—	6.0	0.1	6.0	0.2	6.1	0.8	6.2	0.5	6.0	0.8	6.8	12
547	340	438	409	354	355	1.6	7.1	2.3	7.5	2.2	7.5	1.9	8.0	1.9	8.1	2.0	9.0	13
388	237	253	252	232	445	1.6	7.0	2.0	7.3	2.3	7.5	2.5	8.2	2.5	8.0	2.7	7.2	14
346	250	304	274	254	391	1.8	8.1	2.0	8.5	1.8	8.1	1.3	8.1	2.0	8.4	2.0	8.5	15
357	491	336	356	339	472	1.8	8.6	2.8	8.6	2.5	9.0	2.6	9.6	3.1	10.3	2.7	9.1	16
283	194	189	255	152	204	1.1	4.7	1.0	4.6	1.0	4.8	1.0	4.8	0.8	4.4	1.0	5.4	17
106	85	29	123	104	125	—	3.6	—	4.1	—	3.5	—	3.5	—	3.3	—	3.7	18
667	720	615	448	511	440	3.1	17.1	2.8	16.7	4.0	17.1	3.0	17.1	3.6	17.2	3.7	16.5	19
274	217	244	244	238	369	2.2	10.5	3.1	10.9	2.2	11.8	3.0	11.5	2.6	11.0	2.6	11.2	20
733	601	555	863	667	747	2.6	14.0	3.4	16.0	3.1	16.4	3.8	15.7	3.9	14.1	4.3	12.8	21
428	195	197	275	280	198	2.1	7.8	1.6	7.5	2.0	7.8	1.4	6.8	1.8	8.7	2.0	8.7	22
732	255	111	585	536	596	2.2	7.7	2.8	8.3	2.0	9.0	2.1	10.0	2.2	10.7	2.0	11.0	23
871	714	981	908	1 019	1 126	1.6	7.4	1.5	7.8	1.5	8.5	1.9	8.7	2.6	8.1	2.8	9.2	24
8 605	6 270	6 328	7 479	7 121	8 575	31.8	170.4	36.9	176.9	35.3	179.3	36.0	179.6	37.9	179.3	40.2	183.7	

ningssakkunniga hava sålunda den 1 september 1944 avgivit ett betänkande (SOU 1944: 46), vari föreslås ändrade regler för avstyckning från fastighet och om sammanläggning av fastigheter. Bland annat syfta förslagen till att vid dessa förrättningar de jordbrukspolitiska synpunkterna mera skola beaktas.

De sakkunniga hava även förordat en omläggning av lantmäteriets organisation. Bland annat borde lantmätarnas sportler ersättas med fast avlöning. Särskilda sakkunniga hava också numera tillkallats för att utreda frågan om lantmäteripersonalens organisation och avlöningsförhållanden.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, förefinnes inom lantmäteriväsendet en betydande arbetsbalans. Efter krigets slut har man sannolikt att räkna med en ökad lantmäteriverksamhet beroende på bland annat, att byggnadsverksamheten torde få en större omfattning. Därest balansen fortfarande växer, kommer detta att medföra avsevärda olägenheter för sakkunniga, bland annat vid ordnandet av fastighetskredit.

Orsaken till den nuvarande arbetsbalansen torde främst vara att hänföra till bristen på personal. Enligt revisorernas mening bör emellertid undersö-

Revisorernas
uttalande.

Lantmäteridistriktet.

	1939	1940	1941	1942	1943	1944
1. Antal nytillkomna förrättningar och andra tjänsteuppdrag	32 066	16 721	20 229	23 743	25 855	29 021
2. Under året avslutade						
a) förrättningar med förordnande	6 092	4 709	5 026	4 717	4 833	5 587
b) avstyckningar	22 116	11 909	11 994	14 149	15 666	18 149
c) övriga förrättningar och uppdrag	4 131	2 877	3 082	3 297	4 130	3 945
3. Antal balanserade icke påbörjade eller påbörjade men icke avslutade förrättningar..	14 701	11 883	11 983	13 547	14 784	16 280
4. Arvoden till lantmätare för avslutade förrättningar och tjänsteuppdrag, tusental kronor	2 547	1 735	1 862	2 021	2 349	2 436
5. Personal ¹ , antal						
a) distriktslantmätare	209	209	209	209	209	210
b) extra lantmätare	67·6	35·6	52·5	62·9	75·4	87·2
c) aspiranter	20·8	12·3	27·2	35·9	32·9	30·3
d) tekniska biträden	150·6	124·1	119·5	130·8	128·6	134·5

kas, om icke åtgärder i rationaliserande syfte jämväl skulle kunna bidra till att nedbringa balansen. Det torde sålunda kunna ifrågasättas, om icke det omständliga förfarings sättet vid avstyckningsförrättningarna kunde väsentligt förenklas. Vidare bör undersökas, huruvida icke sänjedelningar skulle kunna legaliseras utan fullständigt skiftesförfarande. Revisorerna anse det icke heller osannolikt att även andra åtgärder i rationaliseringssyfte skulle kunna vidtagas, exempelvis åtgärder för undvikande av dubbelarbete på lantmäterikontoren m. m.

Revisorerna äro givetvis medvetna om att vad här ovan berörts kommer att bliva föremål för behandling i samband med den fortsatta handläggningen av fastighetsbildnings sakkunnigas förslag samt vid den nu pågående utredningen angående lantmäteripersonalens organisation och avlöningsförhållanden. Med hänsyn emellertid till den betydande arbetsbalans, som redan nu föreligger och som med sannolikhet kommer att än ytterligare ökas, anse revisorerna det vara av synnerligt vikt, att de åtgärder, som befinnas lämpliga och kunna genomföras utan att föregripa resultatet av dessa utredningar, snarast möjligt vidtagas i syfte att avhjälpa här ovan påtalade missförhållanden.

¹ Antal tjänstemånader dividerat med 12 (tjänstledigheter frånräknade).

TIONDE HUVUDTITELN.

Handelsdepartementet.

§ 30.

Alltsedan förra världskriget har rått förbud att utan Kungl. Maj:ts tillstånd exportera krigsmateriel från vårt land. Förbudets uppgift har väsentligen varit att möjliggöra en viss kontroll över exporten av dylik materiel. Denna kontroll ansågs emellertid så småningom icke motsvara de krav, som i det internationella samarbetet uppställdes å ett kontrollsystem över krigsmaterielindustrien. Efter verkställd utredning föreslog därför Kungl. Maj:t 1935 års riksdag vissa åtgärder för kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m. m. i riket (prop. nr 89). Riksdagen biföll med vissa jämkningar Kungl. Maj:ts förslag.

Statskontrollen å krigsmateriel-tillverkningen.

Författningar i ämnet utfärdades den 20 juni 1935 (nr 395 och 396). Enligt dessa må krigsmateriel icke tillverkas i riket utan Konungens tillstånd. Tillverkningen skall stå under kontroll av krigsmaterielinspektionen inom handelsdepartementet. Tillverkare av krigsmateriel är skyldig till kontrollmyndigheten avlämna på tro och heder avgiven deklARATION rörande sin tillverkning. Han är därjämte pliktig hålla sina handelsböcker med tillhörande handlingar, såvitt de avse tillverkning av krigsmateriel, tillgängliga för kontrollmyndigheten samt att bereda myndigheten tillhörande tjänsteman tillträde till krigsmateriefabrik när helst denne det fordrar. Tillverkaren skall vidare meddela kontrollmyndigheten alla av denna begärda upplysningar angående ineliggande beställningar och tillverkningen samt därmed sammanhängande förhållanden.

Utöver den egentliga statskontrollen över krigsmaterieltillverkningen regleras kontrollverksamheten dels av kungörelsen den 5 juni 1936 (nr 250) med bestämmelser angående verksamhet såsom agent för tillverkare av krigsmateriel m. m., dels ock av förordningen den 19 maj 1939 (nr 174) angående tillverkning, införsel och försäljning av gasskyddsmateriel.

Till bestridande av kostnaderna för kontrollmyndighetens organisation och verksamhet skall tillverkare årligen erlægga bidrag enligt av Kungl. Maj:t meddelade bestämmelser.

I en promemoria av den 10 december 1941 ifrågasatte besparingsberedningen, huruvida den speciella kontroll, som krigsmaterielinspektionen utövade, i dåvarande läge borde bibehållas. I den mån dylik kontroll alltjämt ansågs erforderlig, syntes den kunna utövas av annat eller andra organ med

besläktade uppgifter, såsom försvarsväsendets verkstadsnämnd eller industrikommissionen. Kontrollen över gasskyddsmateriel kunde eventuellt anförtros åt luftskyddsinspektionen och kontrollen över ammunitionstillverkningen åt ammunitionsnämnden.

Frågan upptogs av Kungl. Maj:t i samband med anslag till utövande av statskontroll å krigsmaterieltillverkningen och underställdes 1942 års riksdag (prop. nr 136). Föredragande departementschefen anförde därvid bland annat följande.

Givet är att syftet med ifrågavarande kontroll under nu rådande förhållanden till stor del förlorat sin aktualitet. Den svenska krigsmaterielindustrien arbetar sedan krigsutbrottet i största utsträckning för statens räkning. Det är därför naturligt, att det ifrågasatts, om icke här ifrågavarande kontroll kunde helt upphöra eller, i den mån kontrollen skulle anses alltjämt vara av betydelse, om icke den för ändamålet särskilt inrättade krigsmaterielinspektionen kunde i besparingssyfte indragas och kontrollen åläggas annat statsorgan. Besparingsberedningen har tänkt sig den senare anordningen, medan industrikommissionen, ammunitionsnämnden och verkstadsnämnden förordat den förra. Kommerskollegium och krigsmaterielinspektören uttala sig för bibehållande av den nuvarande ordningen.

Om den för kontrollen över krigsmaterieltillverkningen grundläggande förordningen av år 1935 upphäves eller dess giltighet suspenderas tills vidare, skulle därav följa, att det komme att stå vem som helst fritt att i Sverige taga upp tillverkning av krigsmateriel. Däremot skulle den kontroll, som ligger däri att export av krigsmateriel får ske endast efter tillstånd av Kungl. Maj:t, alltjämt bibehållas. Erfarenheten har emellertid visat, att en kontroll, som enbart tager sikte på exporten, icke är i allo tillfredsställande. Ömtåliga situationer kunna uppkomma, när kontrollen sättes in på ett så sent stadium som då ansökningen om exportlicens ingives.

Besparingsberedningen har icke berört frågan om den på 1935 års förordning grundade kontrollen över krigsmaterielagenternas verksamhet. Ej heller ha de myndigheter, som förordat förordningens upphävande eller suspendering, angivit, om enligt deras mening även sistnämnda kontroll borde upphöra eller om den borde ordnas på annat sätt. Ett bifall till deras yrkande, sådant det formulerats, skulle innebära, att agentverksamheten lämnas fri. Ej minst under nuvarande förhållanden förefaller tillsynen över agentverksamheten på detta område vara av betydelse, särskilt som denna tillsyn även omfattar agenternas befattning med affärstransaktioner, som avse leveranser från Sverige till utlandet eller mellan främmande länder.

För min del har jag icke funnit mig böra föreslå, att gällande författningsbestämmelser rörande kontroll över krigsmaterieltillverkningen och krigsmaterielagenternas verksamhet nu sättas ur kraft.

Vad beträffar frågan om kontrollens förläggande till annat eller andra statsorgan än krigsmaterielinspektionen synes det avgörande för denna frågas lösning böra vara huruvida ett för uppgiften lämpligt annat statsorgan finnes och om en sådan omläggning är ägnad att medföra kostnadsbesparing. Besparingsberedningen har närmast tänkt sig, att kontrollen skulle kunna överflyttas till ett eller flera av krisorganen. En sådan anordning synes mig dock knappast kunna medföra några fördelar i organisatoriskt hänseende framför den nu bestående ordningen med en till handelsdepartementet knuten inspektion, och överflyttningen skulle, såvitt utredningen visat, icke heller innebära någon kostnadsminskning.

I propositionen förordades, att krigsmaterielinspektionen borde tills vidare bibehållas men anslaget minskas från 30 000 till 15 000 kronor. Riksdagen biföll propositionen, och anslaget har sedan dess utgått med sistnämnda be-
lopp. Av anslaget utgå 10 500 kronor i årsarvode åt krigsmaterielinspektören, 1 800 kronor till skrivhjälp och annat arbetsbiträde, 1 200 kronor till rese-
ersättningar samt 1 500 kronor till expenser.

Revisorerna hava erhållit följande uppgifter angående krigsmaterielinspek-
tionens verksamhet.

År	Antalet meddelade tillstånd att		
	tillverka viss krigsmateriel	vara agent för krigsmateriel- tillverkare	tillverka viss gasskydds- materiel
1935	166	—	—
1936	7	—	—
1937	57	30	—
1938	6	4	—
1939	5	1	6
1940	7	10	2
1941	8	3	1
1942	1	2	—
1943	1	2	—
1944	1	1	—
1945	—	—	—

Under vartdera av åren 1943 och 1945 förekom ett fall av indragning av
tillstånd att tillverka viss gasskyddsmateriel.

Av förestående redogörelse framgår, att krigsmaterielinspektionens verk-
samhet under de senaste åren varit av ytterst ringa omfattning. Detta beror
i första hand på krigsförhållandena, under vilka den svenska exporten ned-
gått till ett minimum. Ehuru det kan förväntas, att antalet av krigsmateriel-
inspektionen handlagda ärenden efter fredsslutet ånyo kommer att växa, bör
enligt revisorernas mening undersökas, huruvida den arbetsbörda, som kan
komma att åvila inspektionen, verkligen kräver en särskild institution eller
om icke dessa arbetsuppgifter i stället kunna överflyttas till annat lämpligt
organ.

Revisorernas
uttalande.

§ 31.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 maj 1939 hemställde författaren Bengt
Berg om ett statsbidrag av 250 000 kronor för utbyggande av en biologisk
försöksstation och ett faunistiskt skyddsområde vid Maraviken å egendomen
Eriksberg i Blekinge län, vilken egendom av makarna Berg förvärvats för
ändamålet och där anordningar vidtagits för »återerövring av sådana djur-

Visst anslag
från fonden
för friluftslivets främ-
jande m. m.

¹ Alla utom ett avse resolution i anledning av anmälan om tillverkning av krigsmateriel.

² 52 tillstånd avse förlängd rätt att tillverka viss krigsmateriel.

³ Ett tillstånd avse förlängd rätt att tillverka viss krigsmateriel.

⁴ Två tillstånd avse tillägg till förut meddelat tillstånd att tillverka viss krigsmateriel.

⁵ Ett tillstånd avse tillägg till förut meddelat tillstånd att vara agent för tillverkare av krigsmateriel.

arter, vilka genom mänskligt oförstånd gått trakten eller landet förlorade, och aklimatiserande av sådana djurarter, vilka kunna utgöra ett värdefullt tillskott för vårt lands och vår världsdels fauna». Kostnaderna för utbyggnad och drift under fem år av Maravikens biologiska station och skyddsområde beräknades av Berg till 673 350 kronor, varav 278 750 kronor för redan inköpt område, 130 000 kronor för ytterligare inköp av område, byggnader, redskap och dragdjur, dämning och vattenledning, telefonledningar och elektrifieringar, 104 100 kronor för båtar och motorer för bevakning, skyddsstängsel, inplantering och insåning av specialväxter för foder, 38 000 kronor för inköp av nya djurstammar under fem år samt 122 500 kronor för underhåll av anläggningen likaledes under fem år (24 500 kronor för år). Verksamheten har hindrats och försenats genom kriget och militära dispositioner å egendomen under försvarsberedskapen.

Vid samma tid hemställde svenska turistföreningen hos Kungl. Maj:t om anslag av tipsmedel för vissa markinköp samt åtgärder till friluftslivets fromma i samband med den av Berg planerade anläggningen vid Maraviken. Turistföreningens framställning avsåg inköp av ett till Bergs egendom gränsande skärgårds- och fastlandsområde (Tjärö), på vilket föreningen ämnade upprätta en anläggning av vandrarhems- eller semestergårdstyp. I samband härmed skulle Berg tillsammans med föreningen öppna möjlighet för de besökande att få en inblick i den verksamhet för djurlivets berikande och förbättrande, som skulle bedrivas inom försöksområdet.

Fritidsutredningen, som den 31 juli 1939 avgav utlåtande över nämnda båda framställningar, anförde bland annat följande. Det av makarna Berg planerade företaget syntes vara intressant och kunna bliva av sådan betydelse för det allmänna, att det vore väl värt att komma i åtnjutande av statens stöd. Då upplevelsen av den levande naturen otvivelaktigt inginge som ett viktigt led i det verkliga friluftslivet och väsentligt bidroge till dettas säregna intresse, funne utredningen denna verksamhet av värde även ur friluftslivets synpunkt, i den mån den syftade till att reparera skadorna i svensk natur genom att återställa dess djurliv liksom genom dess anordnande så, att allmänheten gäves tillfälle att se svenska djur i naturlig omgivning. Ur denna senare synpunkt vore givetvis svenska turistföreningens kompletterande anordningar av största betydelse.

Beträffande möjligheterna att för ändamålet disponera medel ur fonden för friluftslivets främjande uttalade utredningen, att det icke syntes alldeles klart, att sagda medel enligt de av riksdagen fastställda direktiven kunde användas för att stödja tillkomsten av Bergs del av den gemensamma anläggningen. Utredningen delade den inställning turistföreningen enligt sin egen ansökan syntes intaga till de av föreningen planerade åtgärderna, nämligen att de, sedda ur friluftslivets synpunkt, vore att anse som ett andrahandsintresse.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 14 oktober 1939 beviljades svenska turistföreningen ett belopp av 30 000 kronor ur fonden för friluftslivets främjande

för inköp av ön Tjärö. Ytterligare anslag har sedermera av Kungl. Maj:t beviljats för anordnande å Tjärö av ett vandrarhem.

Frågan om statsbidrag till Berg blev däremot fördröjd av olika skäl. I infortrat utlåtande den 11 maj 1945 anförde statens fritidsnämnd, att på grund av det värde, som nämnden i likhet med fritidsutredningen funne den ifrågasatta försöksanläggningen äga för friluftslivet, särskilt genom det förutsatta samarbetet med svenska turistföreningen, hinder icke syntes möta att för ändamålet disponera medel av fonden för friluftslivets främjande. Med hänsyn till den begränsade medelstillgången och den stora efterfrågan på bidrag ur fonden för olika fritidsuppgifter, måste dock ett eventuellt sådant anslag enligt nämndens uppfattning erhålla en vida blygsammare storleksordning än som i framställningen angivits.

Inom fritidsnämnden förelägo dock skiljaktiga meningar. Två ledamöter avstyrkte bifall och anförde därvid bland annat följande. Det hade varit önskligt, att svenska naturskyddsföreningen och svenska jägarförbundet beretts tillfälle att yttra sig om behovet av denna djurpark. Inom nämnda organisationer påginge för närvarande en utredning för att åstadkomma förbud för införande av alla slags vilda djur och för att genom licensförfarande erhålla kontroll över dylik införsel. Det rådde sålunda stor tveksamhet beträffande de av Bengt Berg vidtagna åtgärderna, varför nämnda förbund borde beredas tillfälle att få inkomma med yttrande. Det kunde också ifrågasättas, om den planerade djurparken vore av sådan betydelse för friluftslivet att anslag ur fonden för friluftslivets främjande kunde motiveras. Det torde endast vara en ytterst ringa del av svenska folket, som kunde utnyttja tillfället att bese Bergs anläggning. Det viktigaste skälet för att föreslå avslag å Bengt Bergs hemställan syntes dock den omständigheten vara, att en privatperson icke borde tilldelas dylikt anslag. Så hade hittills icke skett och även om man kunde göra avsteg från denna regel kvarstode dock, att staten anvisade ett avsevärt belopp utan annat vederlag än att möjligen sedermera till marknadspris få förvärva egendomen. Fritidsnämnden hade hittills vid tillstyrkande av anslag utgått från den förutsättningen, att svenska folket under en längre följd av år skulle kunna utnyttja en anläggning, till vilken bidrag beviljats. Ett bifall till Bergs ansökan om statsanslag skulle även medföra icke önskade konsekvenser, närmast därför att ett prejudikat därmed kunde anses hava införts. Framställningar exempelvis från Furuviks folkpark invid Gävle, Skansen i Stockholm med flera om anslag ur fonden för friluftslivets främjande för sina djurparker kunde starkt motiveras under hänvisning till detta prejudikat i all synnerhet som dessa anläggningar hade bestående värde för stora delar av svenska folket.

En ledamot av fritidsnämnden, vilken i övrigt instämde i nämndens yttrande, ansåg, att ur fonden för friluftslivets främjande ett större belopp än ett engångsanslag av högst 25 000 kronor icke borde anvisas till ändamålet i fråga.

Den 15 juni 1945 fann Kungl. Maj:t gott att — under erinran om gällande

bestämmelser rörande sysselsättning av arbetskraft vid byggnadsarbete — bevilja Berg

dels 100 000 kronor från lotterimedelsfonden till bestridande av kostnaderna för fortsatt utbyggande å Eriksberg, i huvudsaklig anslutning till företedd plan, av ett biologiskt försöksområde i syfte att till trakten eller landet återinföra djurarter, som gått förlorade eller hotades av utrotning, samt införa djurarter, som kunde utgöra värdefulla tillskott till faunan,

dels ock 100 000 kronor från fonden för friluftslivets främjande till bestridande från och med budgetåret 1945/46 till och med budgetåret 1949/50 av kostnaderna för områdets underhåll, under iakttagande av att av nämnda belopp finge tagas i anspråk för budgetåret 1945/46 högst 20 000 kronor och för vart och ett av budgetåren 1946/47—1949/50 ett belopp, som Kungl. Majt framdeles, efter av Berg för varje budgetår gjord ansökning, ville bestämma.

Såsom villkor för bidragen skulle gälla,

att Berg till statens fritidsnämnd avgåve skriftlig förbindelse att årligen till och med år 1950 i samarbete med svenska turistföreningen minst två dagar varje vecka under månaderna juni, juli och augusti bereda grupper av besökande tillfälle att under sakkunnig ledning iakttaga inom försöksområdet betfintliga djurarter;

att Berg, om verksamheten nedlades eller uppenbarligen försummades, skulle vara pliktig återbära den del av bidragsbeloppen, som Kungl. Majt prövade skälig;

att därest under tid, för vilken bidrag av statsmedel utginge till verksamheten, försäljning skedde av egendomen Eriksberg eller en väsentlig del av densamma, Kungl. Majt och Kronan skulle äga lösa till sig egendomen eller den försälda delen till det pris som köparen utfäst, därvid bestämmelserna i lagen den 22 december 1943 om förköpsrätt i tillämpliga delar skulle gälla;

att statens fritidsnämnd skulle utöva den kontroll i avseende å försöksverksamheten, som kunde finnas erforderlig; samt

att under tiden till och med år 1950 berättelse rörande försöksverksamheten årligen före december månads utgång skulle ingivas till handelsdepartementet och fritidsnämnden.

Revisorernas
uttalande.

Revisorerna hava icke ansett sig böra ingå på frågan om lämpligheten av att bevilja enskild person bidrag för ändamål, varom här är fråga eller taga ställning till spörsmålet, huruvida det står i överensstämmelse med de för fonden för friluftslivets främjande givna direktiven, att av fondens medel bevilja anslag för sådant ändamål och av den storleksordning, som här skett. Revisorerna vilja ej heller bestrida, att ifrågavarande av författaren Bengt Berg bedrivna verksamhet kan vara av allmänt intresse. Uppfattningen, att så skulle vara fallet, torde väl också främst hava motiverat beviljande av anslaget. Till yttermera visso har såsom villkor för bidragets åtnjutande föreskrivits, bland annat, att Berg skulle förbinda sig att i samarbete med

svenska turistföreningen under viss tid av året bereda grupper av besökande tillfälle att under sakkunnig ledning iakttaga inom försöksområdet befintliga djurarter.

Enligt vad Berg uppgivit för revisorerna vid deras besök å djurparken, består nämnda samarbete närmast däri, att de turister, som tid efter annan vistas å turistföreningens vandrar- och semesterhem å Tjärö genom föreningens försorg beredas tillfälle att avlägga besök å djurparken. Det må framhållas, att ön Tjärö är belägen på ett avstånd av omkring 20 minuters motorbåtsresa från försöksområdet samt ungefär lika långt från Järnaviks båtbygga, till vilken en cirka 2 kilometer lång landsväg leder från Kullåkra järnvägsstation på linjen Karlshamn—Ronneby. Sedan ett visst antal turister å vandrar- och semesterhemmet anmält sig vara intresserade av att bese djurparken, göres förfrågan hos Berg, huruvida tillfälle kan beredas dem att avlägga besök därstädes. Därest Berg funnit ett dylikt besök lämpligt, ombesörjer turistföreningen därefter turisternas överresa från Tjärö till området i fråga. Några regelbundna besökstider hava sålunda icke förekommit. Enligt vad turistföreningen uppgivit, har besökarantalet vid visningarna under innevarande år allenast uppgått till ett hundratal, fördelade på nio besök.

Det vill synas revisorerna, att man åsidosatt det intresse, som allmänheten kan hava att å på förhand tillkännagivna tider, exempelvis under sommartiden två gånger i veckan eller oftare, bese anläggningen. Revisorerna vilja framhålla vikten av att statens fritidsnämnd, som har att utöva kontroll över försöksverksamheten, tillser att tillfälle beredes allmänheten att utan onödig omgång få tillträde till djurparken ävensom att densamma hålles öppen för visning å bestämda tider, vilka på lämpligt sätt bringas till allmänhetens kännedom.

Pensionsväsendet.

§ 32.

Om samman-
träffande av
statlig pen-
sion och liv-
ränta enligt
olycksfalls-
försäkrings-
lagen m. m.

Revisorerna hava i annat sammanhang (§ 16) framhållit, att den i statens tjänst anställda personalen — såväl tjänstemän som arbetare — i stor utsträckning i avlöningsreglementen eller i kollektivavtal är tillförsäkrad vissa löneförmåner vid olycksfall i tjänsten. I den mån därvid sjukavlöning eller sjukvårdsförmåner åtnjutas enligt avlöningsreglementen eller kollektivavtal utgår icke motsvarande ersättning enligt olycksfallsförsäkringslagen (sjukpenning samt ersättning för läkarvård och dylikt).

Beträffande livräntor enligt olycksfallsförsäkringslagen är förhållandet delvis ett annat.

Medför olycksfall i arbete invaliditet men kan den skadade likväl kvarstå i statstjänst, erhåller han visserligen i regel icke någon livränta enligt olycksfallsförsäkringslagen. I avlöningsreglementena har nämligen icke angivits, att å lönen avdrag må göras för livränta i anledning av olycksfall i arbetet, och lönen skall då till den del den motsvarar livräntan anses utgöra understöd på grund av olycksfallet (11 § 4 st. olycksfallsförsäkringslagen). Om och i den mån särskilda skäl därtill föranleda, må dock livräntan utgå, exempelvis då skadan medför ökade levnadskostnader eller då befattningshavaren till följd av skadan måste avstå från lönande bisyssla eller blir oanvändbar i viss kvalificerad tjänstgöring, som är förenad med särskild ersättning. När befattningshavaren omsider avgår med ålderspension, utgår emellertid livräntan oavkortad utöver pensionen.

Avgår åter ordinarie eller extra ordinarie statlig befattningshavare före pensionsåldern från sin tjänst på grund av olycksfall i tjänsten, är han enligt allmänna tjänstepensionsreglementet tillförsäkrad pension enligt särskilt förmånliga regler. Han erhåller därvid invalidpension, som — oberoende av intjänat antal tjänstår — i regel motsvarar hel ålderspension. Motsvarande regler gälla även för de mera fast anställda arbetarna i statens tjänst, å vilka 1942 års tjänstepensionsreglemente för arbetare äger tillämpning. Invalidpensionen är i regel lika stor som eller större än den invalidlivränta, som på grund av olycksfallet kan utgå enligt olycksfallsförsäkringslagen. Den får emellertid icke i sin helhet avdragas från invalidlivräntan enligt lagen. Invalidpensionen anses nämligen delvis vara intjänad ålderspension och denna del får icke avdragas från livräntan. Sistnämnda del blir större ju flera tjänstår den skadade kan räkna sig till godo vid olyckstillfället. Utöver invalidpensionen utbetalas därför ofta till den skadade en större eller mindre del av invalidlivräntan enligt olycksfallsförsäkringslagen. Detta förekommer

även i sådana fall, då invalidpensionen i och för sig är större än hela invalidlivräntan. Vid utarbetandet av bestämmelserna om invalidpension synes icke närmare hava undersökts, till vilka belopp invalidpension och invalidlivränta sammanlagt kunde uppgå. Kan den skadade tillgodoräkna ett stort antal tjänstår, kunna beloppen stundom sammanlagt överstiga hans avlöning vid tiden för olycksfallet.

Enligt allmänna familjepensionsreglementet och 1942 års familjepensionsreglemente för arbetare utgår vid dödsfall pension till efterlevande make och barn under 19 år. Pensionen utgår med samma belopp, vare sig dödsfallet föranletts av olycksfall i tjänsten eller av annan orsak. Familjepensionens belopp är i allmänhet lika stort som eller större än motsvarande livräntor till efterlevande enligt olycksfallsförsäkringslagen. Efterlämnar den avlidne änka och två eller tre barn eller endast tre eller fyra barn, kan dock familjepensionens belopp understiga livräntorna enligt lagen. Icke heller familjepensionen avdrages emellertid i sin helhet från livräntorna enligt olycksfallsförsäkringslagen. Endast den del avdrages, som anses motsvara statens bidrag till pensionen. Befattningshavarnas och arbetarnas familjepensionsavdrag täcka emellertid en betydande del av pensionskostnaderna, och utöver familjepensionen utgår därför ofta en större eller mindre del av livräntorna enligt olycksfallsförsäkringslagen till de efterlevande. Storleken av denna del beror alltså icke på antalet tjänstår, som den avlidne kunnat tillgodoräkna, såsom fallet är vid tjänstepension.

Det kan nämnas, att begravningshjälp till efterlevande till statliga befattningshavare städse överstiger begravningshjälpen enligt olycksfallsförsäkringslagen, vilket medför, att begravningshjälp enligt lagen icke utgår.

I detta sammanhang må erinras om att folk- och småskollärare — som äro kommunalt anställda — äro underkastade i princip samma löne- och pensionssystem som statliga tjänstemän. En betydande del av kostnaderna för deras avlöning och pensionering täckes också genom statsbidrag. Det nu sagda gäller även lärare vid högre kommunala skolor. Olycksfallsförsäkringslagens tillämpning å dessa lärare medför emellertid vissa olägenheter ur redovisningssynpunkt. Beträffande folkskolans lärare påtalades detta av 1942 års revisorer i § 28 av deras berättelse (s. 130—132). Vidare framhöllo nämnda revisorer, att om läraren erhöle invalidpension eller avlede genom olycksfall i tjänsten läraren eller hans efterlevande utöver pension uppbure oavkortade livräntor enligt olycksfallsförsäkringslagen, medan motsvarande livräntor till statstjänstemän eller deras efterlevande i regel reducerades. Något sakligt skäl för denna olikhet kunde revisorerna icke finna. Samtliga nu nämnda olägenheter skulle undvikas, därest folk- och småskollärare även beträffande olycksfall i tjänsten jämställdes med de statliga tjänstemännen. En annan tänkbar utväg vore, att dessa med stöd av 3 § olycksfallsförsäkringslagen helt undantoges från nämnda lags tillämpning.

Enligt 3 § olycksfallsförsäkringslagen äger Kungl. Maj:t från tillämpningen av lagen undantaga arbetare, som användas till arbete för statens eller kommunens räkning och vilka på grund därav tillförsäkrats ersättningar för

olycksfall i arbete, som finnas väsentligen motsvara ersättningarna enligt lagen. Sådant undantag har icke i något fall medgivits i vidare mån än att beträffande fast anställt manskap och vissa andra personalkategorier vid försvarsväsendet icke olycksfallslagen utan 1927 års militärsättningsförordning skall tillämpas.

Frågan om tillämpningen av 3 § i lagen behandlades i ett utlåtande av riksförsäkringsanstalten den 26 maj 1917, vari anstalten bland annat anförde följande.

Det hade syntts riksförsäkringsanstalten, som om man vid lösandet av frågan om ordnandet av statens arbetares ställning till olycksfallsförsäkringslagen hade att välja mellan tre alternativ, nämligen *dels* försäkring i vanlig ordning mot erläggande av försäkringsavgifter (alternativ 1), *dels* ersättningsarnas utgivande direkt av staten, som på grund härav jämlikt 15 § andra stycket helt och hållet skulle befrias från skyldighet att betala försäkringsavgifter (alternativ 2), *dels* slutligen undantagande av statens arbetare från försäkring jämlikt 3 § i lagen (alternativ 3). Alternativ 1 syntes böra lämnas ur räkningen. Med alternativ 3 vore förenade vissa olägenheter ur administrativ och processuell synpunkt. Därest man nämligen undantog arbetarna i statens tjänst från tillämpningen av olycksfallslagen, måste man uppenbarligen tillse, att de i allt fall tillförsäkrades alla de förmåner, som tillkomme dem enligt lagen. Hit hörde i främsta rummet, att de till arbetarna utgående ersättningarna med tillämpning av olycksfallslagens stadganden bestämdes av sakkunnig myndighet. Såsom sådan kunde knappast någon annan än riksförsäkringsanstalten ifrågakomma. Särskilda regler måste då givas för denna myndighets handhavande av ersättningsfrågorna o. s. v. Man komme på detta sätt på omvägar till en anordning, liknande alternativ 2. Skulle man emellertid anse sig kunna åtnöjas med att ersättningarna bestämdes av den statsmyndighet, under vilken arbetarna närmast lydde, mötte starka betänkligheter ur andra synpunkter. Visserligen skulle man möjligen å administrativ väg kunna medgiva arbetarna rätt att över den bestämmande myndighetens beslut anföra besvär hos försäkringsrådet. Däremot skulle man icke genom å administrativ väg tillkommen förordning kunna hindra en missnöjd arbetare att instämma sin talan till domstol. Att samma sak sålunda skulle kunna samtidigt prövas av olika myndigheter, såväl på administrativ väg som av domstol, vore givetvis i hög grad olämpligt. Att åter stifta en särskild lag för ordnande av denna processuella fråga syntes icke böra ifrågakomma. Slutligen ville anstalten framhålla olämpligheten av att försäkringsrådet skulle omedelbart pröva besvär över beslut av andra myndigheter än riksförsäkringsanstalten och i 4 § av olycksfallslagen angivna ömsesidiga bolag. Försäkringsrådet vore ju avsett att i förevarande frågor vara andra instans. Skulle rådet direkt pröva beslut av t. ex. järnvägsstyrelsen eller annan järnvägsmyndighet, bleve rådet i dessa ärenden den första sakkunniga instansen.

Revisorernas
uttalande.

Av det anförda framgår, att jämte den invalid- eller familjepension, som på grund av olycksfall i tjänsten utgår till statliga tjänstemän och arbetare eller till deras efterlevande, i många fall utgå livräntor enligt olycksfallsförsäkringslagen. Sistnämnda livräntor skola emellertid ofta minskas med hänsyn till den samtidigt utgående pensionen enligt i 11 § nämnda lag angivna regler. Dessa regler förefalla revisorerna vara synnerligen invecklade. Det framstår dessutom såsom föga rationellt, att två olika statliga myndigheter

skola fastställa och ofta utbetala periodiska ersättningar av samma art i anledning av olycksfall i tjänsten. Därest de pensioner, som i anledning av dylika olycksfall utgå till statens tjänstemän och arbetare, anses vara otillräckliga, böra de höjas, men livränta enligt olycksfallsförsäkringslagen bör icke samtidigt kunna utgå.

För folkskolans och de högre kommunala skolornas lärare tillämpas i hudsak det statliga löne- och pensionssystemet. Då dessa lärare äro kommunalt anställda, komma livräntorna enligt olycksfallsförsäkringslagen icke att reduceras, även om full pension samtidigt utgår. Revisorerna anse att för ifrågavarande personal böra gälla samma bestämmelser i detta hänseende som för statens befattningshavare.

Sedan i det statliga löne- och pensionssystemet intagits ett flertal bestämmelser om särskild ersättning vid olycksfall i tjänsten, hava olycksfallsförsäkringslagens ersättningsbestämmelser för stora kategorier befattningshavare icke samma betydelse som tidigare. Med hänsyn härtill bör också övervägas, om icke dessa kategorier böra helt eller delvis undantagas från lagens tillämpning. De skäl, som riksförsäkringsanstalten på sin tid anförde häremot, kunna enligt revisorernas mening numera icke tillmätas avgörande betydelse. Därest så skulle anses påkallat, bör besvärsrätten till försäkringsrådet likväl kunna bibehållas.

De av revisorerna behandlade frågorna böra enligt revisorernas mening i första hand betraktas såsom frågor om avlöning och pension till vissa statliga och kommunala befattningshavare. De synas därför kunna lösas oberoende av nu pågående revision av olycksfallsförsäkringslagen.

På grund av det anförda vilja revisorerna uttala önskemålet, att de av revisorerna berörda frågorna bliva föremål för en omprövning.

Statens fondförvaltning.

§ 33.

Iakttagelser
beträffande
kaninavels-
lånefonden
med flera
fonder.

Med anledning av en framställning av Sveriges kaninavelsföreningars riksförbund ställde Kungl. Maj:t genom beslut den 3 april 1936 ett belopp av 5 000 kronor till förfogande för utlämnande försöksvis av lån till företrädesvis mindre jordbrukare, som önskade idka kaninskötsel såsom binäring, för inköp av avelsdjur och för anskaffande av burar m. m. Medlen anvisades från reservationsanslaget till befrämjande i allmänhet av jordbruk och lantmannanärningar för att avsättas till en särskild diversemedelstitel, benämnd »Lån för främjande av kaninskötsel». Vid utlåningen skulle tillämpas följande huvudgrunder.

Lån beviljas den, som kan anses äga förutsättningar för kaninuppfödning och är i behov av understöd för bedrivande av sådan verksamhet, med högst 300 kronor. Lånen äro räntefria samt amorteringsfria under de två första åren. Därefter skola lånen amorteras under en tid av fem år med en femtedel årligen.

Lån beviljas av lantbruksstyrelsen och utlämnas av statskontoret mot avlämnande dels av godkänd förbindelse att återbetala lånet inom föreskriven tid dels ock av godkänd säkerhet.

Genom Kungl. Maj:ts beslut den 12 juni 1936 anvisades av samma anslag ett belopp av 6 500 kronor till åtgärder under tiden 1 juli 1936—30 juni 1937 till kaninavels befrämjande att utgå med 5 000 kronor till Sveriges kaninavelsföreningars riksförbund såsom bidrag till främjande av dess verksamhet, därav 4 000 kronor till upprätthållande av en central rådfrågningsbyrå i Stockholm, och med 1 500 kronor till lantbruksstyrelsen för anordnande i samråd med riksförbundet av allmänna praktiska kurser för kaninuppfödare.

I anledning av Kungl. Maj:ts därom framställda förslag beslöt 1938 års riksdag — enär erfarenheterna av ifrågavarande låneverksamhet syntes hava varit tillfredsställande och den statliga utlåningen därför borde fortsättas — inrättandet av en statlig utlåningsfond, benämnd statens kaninavelslånefond, från vilken lån skulle kunna utlämnas i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder som tidigare angivits. Till fonden skulle för budgetåret 1938/39 anvisas ett reservationsanslag av 10 000 kronor, varjämte för ändamålet tidigare anvisade medel skulle tillföras fonden.

Jordbruksutskottet anförde i sitt utlåtande i ämnet (nr 65) att utskottet visserligen hyste någon tvekan, huruvida den föreslagna formen för uppmuntrande av ifrågavarande smådjursavel vore ändamålsenlig, men att ut-

skottet dock icke ville motsätta sig bifall till Kungl. Maj:ts framställning. Gällande bestämmelser om lån från statens kaninavelslånefond äro meddelade i Kungl. Maj:ts brev till statskontoret den 30 juni 1938.

Under budgetåret 1937/38 har till fonden överförts ett belopp av 5 000 kronor. Därjämte har under budgetåren 1938/39—1941/42 till fonden anvisats sammanlagt 20 000 kronor.

Lån hava under budgetåren 1938/39—1944/45 utlämnats i följande omfattning.

Budgetår	Utlämnade lån Kr.	Budgetår	Utlämnade lån Kr.
1938/39	6 375: —	1942/43	1 500: —
1939/40	1 950: —	1943/44	4 090: —
1940/41	6 075: —	1944/45	300: —
1941/42	8 900: —		

Fondens behållning utgjorde den 30 juni 1945 23 501 kronor 65 öre, varav 17 485 kronor i utlånta medel.

I syfte att bereda andelsföreningar på fjäderfäskötselns område förbättrade lånemöjligheter för anskaffande av anläggningar och utrustning m. m. föreslog Kungl. Maj:t — i anslutning till ett av jordbruksutredningen väckt förslag — i proposition (nr 204) till 1931 års riksdag inrättande av en statens fjäderfälånefond. Från denna fond skulle lån utlämnas till ekonomiska föreningar, som hade till ändamål att främja avsättning av ägg, för anläggande, inrättande eller inköp av äggpackerier och för lagring eller konservering av ägg avsedda lokaler med tillhörande inredning eller utrustning. Såsom kapital för fonden skulle för budgetåret 1931/32 anvisas ett reservationsanslag av 200 000 kronor. Riksdagen (skr. nr 281) biföll vad Kungl. Maj:t sålunda föreslagit.

De allmänna villkoren och bestämmelserna för lån från statens fjäderfälånefond meddelades i kungörelsen den 18 juli 1931 (nr 309). Sedan 1932 års riksdag medgivit, att låneverksamheten finge utsträckas till att avse jämväl lån för anläggande eller inrättande av gödnings- och slaktanstalt för fjäderfä, utfärdades ny kungörelse i ämnet den 17 juni 1932 (nr 235). Enligt denna må lån ej beviljas till högre belopp än som motsvarar fem sjättedelar av den beräknade och av lantbruksstyrelsen godkända kostnaden för de med lånet avsedda ändamålen. Lån löper med fyra procent ränta, dock att låntagaren är skyldig vidkännas av Kungl. Maj:t sedermera fastställd höjning av räntan. Lån amorteras från och med tredje året efter det lånet beviljats under högst 10 eller 20 år. Lån beviljas av lantbruksstyrelsen och utbetalas av statskontoret mot avlämnande av viss förbindelse.

Till fjäderfälånefonden har under budgetåret 1932/33—1939/40 anvisats sammanlagt 330 000 kronor. Fjäderfälånefonden har under budgetåren 1932/33—1944/45 tagits i anspråk i följande omfattning.

Budgetår	Utlåmnade lån Kr.	Budgetår	Utlåmnade lån Kr.
1932/33	37 318: —	1939/40	—
1933/34	12 100: —	1940/41	—
1934/35	24 912: —	1941/42	—
1935/36	1 000: —	1942/43	—
1936/37	1 800: —	1943/44	—
1937/38	—	1944/45	—
1938/39	—		

Fondens behållning utgjorde den 30 juni 1945 130 177 kronor, varav 8 850 kronor i utlånta medel.

Med bifall till av Kungl. Maj:t i proposition (nr 201) väckt förslag beslöt 1932 års riksdag att en fond, benämnd statens kalkbrukslånefond, skulle inrättas, från vilken lån finge utlämnas till utförande av anläggningar för kalkförekomsts utnyttjande i syfte att tillgodose jordbrukets kalkbehov. Såsom kapital för fonden anvisades för budgetåret 1932/33 under utgifter för kapitalökning, statens utlåningsfonder, ett reservationsanslag av 400 000 kronor.

De allmänna villkoren och bestämmelserna för lån från kalkbrukslånefonden äro angivna i kungörelsen den 14 oktober 1932 (nr 461).

Lånen beviljas för utförande av anläggning i syfte att för tillgodoseende av jordbrukets behov nyttiggöra förefintliga kalkförekomster eller mesatillgångar samt för anskaffande för anläggningen av nödig inredning och utrustning; för utbyggande av redan förefintlig men i förhållande till försäljningsområdet otillräcklig sådan anläggning, som nyss nämnts; samt för vidtagande i anläggning av ifrågavarande slag av tekniska förbättringar med avseende å inredning, maskinutrustning eller dylikt.

Lån må beviljas högst till belopp motsvarande fem sjättedelar av den beräknade kostnaden för med lånet avsedda åtgärder. Lån skall amorteras från och med tredje året efter det kalenderår, under vilket detsamma till någon del första gången lyftats, med lika belopp årligen under den tid, lantbruksstyrelsen för varje särskilt fall bestämmer, under iakttagande att amorteringstiden kommer att utgöra beträffande lån för vidtagande av tekniska förbättringar högst 10 år och beträffande annat lån minst 10 och högst 20 år. Räntan å lyftat lånebelopp är för närvarande fyra procent. Lån beviljas av lantbruksstyrelsen, som fastställer plan för de med lånet avsedda arbetena m. m., och utlämnas av statskontoret mot avlämnande av viss förbindelse.

Utöver förutnämnda 400 000 kronor har under budgetåren 1936/37—1944/45 anvisats sammanlagt 500 000 kronor.

Efterföljande sammanställning belyser lånerörelsens omfattning under budgetåren 1934/35—1944/45.

Budgetår	Utlämnade lån Kr.	Budgetår	Utlämnade lån Kr.
1932/33	—	1939/40	200 000:— (1 lån)
1933/34	—	1940/41	—
1934/35	50 000:— (1 lån)	1941/42	—
1935/36	—	1942/43	—
1936/37	—	1943/44	—
1937/38	—	1944/45	—
1938/39	—		

Fondens behållning utgjorde den 30 juni 1945 468 894 kronor 12 öre, varav 194 705 kronor 87 öre i utlånta medel.

Av nu lämnade uppgifter beträffande utlåningen från kaninavels-, fjädrerfä- och kalkbrukslånefonderna framgår, att utlåning antingen förekommit i mycket ringa utsträckning eller ock under senaste åren avsevärt nedgått. Med anledning härav synes det böra undersökas, huruvida ifrågavarande fonder numera hava någon uppgift att fylla, som motiverar deras bibehållande.

Revisorernas
uttalande.

§ 34.

I samband med den av revisorerna verkställda fondutredningen hava revisorerna ansett sig även böra lämna en redogörelse för nedan angivna fonder.

Redogörelse
för jordför-
medlings-
fonden med
flera fonder.

Jordförmedlingsfonden inrättades genom beslut av 1907 års riksdag. Fonden avsåg underlättande av inköp på landsbygden eller å till stad hörande, men utanför det planlagda området belägen mark av större jordområden, som kunde erhållas för billigt pris och särskilt lämpade sig att helt och hållet eller till väsentlig del utstyckas till egnahemslägenheter. De allmänna bestämmelserna om lån från fonden meddelades i kungörelsen den 28 juni 1907 (nr 49). Vid 1919 års lagtima riksdag antogs nya allmänna bestämmelser för lån från jordförmedlingsfonden (kungörelsen den 27 juni 1919, nr 484). Vid 1923 års riksdag beslötos ytterligare åtgärder i syfte att befordra mera livaktighet i jordförmedlingsarbetet. Riksdagen medgav i sådant hänseende, att Kungl. Maj:t finge — utan hinder av de 1919 antagna allmänna villkoren för lån från jordförmedlingsfonden — under 1923 och 1924 av fondens tillgängliga kapitalbehållning använda intill 1 500 000 kronor för utlämnande av förlagslån för förmedling genom eller under kontroll av hushållningssällskap av jord till egna hem för jordbruksändamål på de villkor, som Kungl. Maj:t kunde finna lämpligt att i vart fall föreskriva. Räntan skulle dock vara 4 procent. Det åt Kungl. Maj:t sålunda givna bemyndigandet förlängdes genom beslut av 1924 års riksdag att gälla tills vidare. Vid 1926 års riksdag utsträcktes Kungl. Maj:ts befogenhet att avse utlämnandet av förlagslån till ett belopp av sammanlagt 2 500 000 kronor.

Ovannämnda kungörelsen den 27 juni 1919 upphävdes genom tillkomsten av kungörelsen den 8 juni 1928 (nr 217) angående allmänna grunder för den statsunderstödda egnahemsverksamheten, enligt vilken från fonden finge ut-

lämnas jordanskaffningslån till hushållningssällskap ävensom förlagslån till vissa aktiebolag och föreningar samt till kommuner, som utövade jordanskaffning för arbetarsmåbruk. Enligt medgivande av 1938 års riksdag fick av jordförmedlingsfondens kapitalbehållning under år 1939 till jordanskaffningslån åt hushållningssällskap av statens egnahemsstyrelse disponeras tillhoppa högst så stort belopp, att vad som återstode i beviljade jordanskaffningslån icke vid något tillfälle under sagda år överstege 1 500 000 kronor. Riksdagen medgav vidare, att den del av fondens för ny utlåning disponibla kapitaltillgång, som ej anvisades såsom jordanskaffningslån, finge under år 1939 av Kungl. Maj:t användas för utlämnande av förlagslån åt kommuner, aktiebolag och föreningar. Genom beslut av 1939 års lagtima riksdag lämnades dylika medgivanden jämväl för tiden 1 januari—30 juni 1940.

Nu gällande bestämmelser om lån från jordförmedlingsfonden återfinnas i de den 7 juni 1940 utfärdade kungörelserna nr 589 angående den statliga egnahemsverksamheten och nr 590 angående statsunderstödd arbetarsmåbruksverksamhet. Enligt dessa bestämmelser skola från och med den 1 juli 1940 från jordförmedlingsfonden utlämnas förlagslån till kommuner, aktiebolag och föreningar för användning såsom rörelsekapital vid inköp och exploatering av fastigheter, lämpliga att helt eller huvudsakligen användas för bildande av bostadsegnahem, varjämte kommuner ävenledes skola kunna tilldelas förlagslån för anskaffande och tillhandahållande av jord till arbetarsmåbruk. Ansökning om förlagslån göres hos egnahemsstyrelsen, till vilken myndighet fondens förvaltning från och med den 1 juli 1940 överflyttats från statskontoret. Sedan egnahemsstyrelsen beviljat förlagslån samt därvid fastställt plan för lånets återbetalning, må lånet, mot avlämnande av skuldförbindelse, på en gång eller i skilda delar lyftas i egnahemsstyrelsen. Där fråga är om lån till aktiebolag eller förening, skall för lånet ställas säkerhet, som styrelsen godkänner. Å lyftat förlagslån erlägges ränta efter 4 procent om året.

Omfattningen av låneverksamheten från och med budgetåret 1930/31 framgår av följande sammanställning.

Budgetår	Utlämnade lån Kronor	Budgetår	Utlämnade lån Kronor
1930/31	—	1938/39	64 000 (2 lån)
1931/32	50 000 (1 lån)	1939/40	—
1932/33	—	1940/41	—
1933/34	260 000 (4 lån)	1941/42	—
1934/35	315 350 (3 »)	1942/43	—
1935/36	13 000 (1 »)	1943/44	—
1936/37	56 000 (1 »)	1944/45	—
1937/38	—		

Vid utgången av budgetåret 1944/45 voro icke några lån utlämnade, och utgjorde den kontanta behållningen vid samma tidpunkt 97 059:14 kronor.

I proposition nr 139 till 1919 års lagtima riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen dels att inrätta en särskild fond, benämnd Norrbottens nybyggeslånefond, från vilken fond medel finge i mån av tillgång disponeras för utlämnande

av lån till innehavare av sådana krononybyggen, som upplåtits vid disposition av överloppsmarker nedanför odlingsgränsen inom Arjeplogs, Jokkmokks och Gällivare socknar av Norrbottens län, dels att såsom kapitalökning till fonden för år 1919 å tilläggsstat anvisa ett reservationsanslag av 100 000 kronor. Propositionen bifölls av riksdagen (skr. nr 319), som tillika godkände vissa av departementschefen i statsrådsprotokollet föreslagna allmänna villkor och bestämmelser för lån från fonden.

Kungörelse angående lånevillkoren utfärdades den 19 juni 1919 (nr 394).

Med bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet väckta proposition (nr 11) beslöt 1926 års riksdag (skr. nr 123) att från Norrbottens nybyggeslånefond, vilken därefter skulle benämnas Västerbottens och Norrbottens nybygges- och bostadsförbättringslånefond, medel jämväl finge i mån av tillgång och efter Kungl. Maj:ts närmare fördelning ställas till länsstyrelsernas i Västerbottens och Norrbottens län förfogande för utlämnande av lån till innehavare av andra lägenheter ovan odlingsgränsen inom sagda läns lappmarker än sådana, som upplåtits enligt kungörelsen den 3 juni 1915 (nr 169).

Gällande bestämmelser angående villkoren för lån från fonden äro meddelade i kungörelsen den 11 juni 1926 (nr 250).

Till innehavare av krononybyggen, vilka upplåtits vid disposition av överloppsmarker nedanför odlingsgränsen inom Arjeplogs, Jokkmokks och Gällivare socknar i Norrbottens län, må länsstyrelsen i sagda län, där nybyggaren med hänsyn till omfattningen av det åt honom upplåtna nybygget eller på grund av andra omständigheter prövas därav vara i behov, bevilja lån från fonden för utförande av byggnadsarbeten å nybygget (byggnadslån).

Till innehavare av ovan odlingsgränsen inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker belägna fastigheter, vilka icke upplåtits enligt kungörelsen den 3 juni 1915 (nr 169) angående upplåtande av odlingslägenheter m. m. i trakterna ovan odlingsgränsen i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker, må länsstyrelserna inom respektive län, där fastighetsinnehavaren prövas vara därav i behov och icke i annan ordning kan ifrågakomma till erhållande av statsmedel till kontant byggnadshjälp, jämväl bevilja lån från sagda fond för uppförande eller förbättrande av bostadsbyggnad å lägenheten (bostadsförbättringslån).

Byggnadslån må utgå med tre fjärdedelar av det belopp, vartill vid lånets beviljande byggnadskostnaden utöver värdet av virke från nybyggets skog beräknas, dock högst med 2 000 kronor. Bostadsförbättringslån må utgå med tre fjärdedelar av det belopp, vartill vid lånets beviljande byggnads- eller förbättringskostnaden utöver värdet av virke från fastighetens skog beräknas, dock högst med 1 000 kronor.

Byggnadslån uppdelas i två lika stora delar, en stående del och en amorteringsdel, och i fråga om lånets förräntning och gäldande gäller i tillämpliga delar vad som är eller framdeles kan bli föreskrivet beträffande från statens egnahemslånefond av låneförmedlare utlämnat egnahemslån för bostadslägenhet. Vad nu sagts gäller jämväl i fråga om bostadsförbättringslån, därvid vederbörande länsstyrelse dock må, om sådant anses påkallat med hän-

syn till lånebeloppets storlek eller eljest föreliggande omständigheter, föreskriva den ändrade amorteringsplan, att lånet skall, efter fem amorteringsfria år, återbetalas under loppet av därpå följande tio år med en tiondel årligen.

Kungl. Maj:t bestämmer det belopp envar av förenämnda länsstyrelser må disponera för ifrågavarande ändamål. Av sålunda bestämt belopp ställer statskontoret, som förvaltar fonden, på rekvisition i mån av behov, erforderligt belopp till länsstyrelsens förfogande.

Lånerörelsens omfattning under de tio sistförflutna budgetåren framgår av nedanintagna, i tabellform sammanställda uppgifter.

Budgetår	Utlåmnade lån Kronor	Budgetår	Utlåmnade lån Kronor
1935/36	2 000	1940/41	—
1936/37	500	1941/42	60
1937/38	3 000	1942/43	—
1938/39	—	1943/44	675
1939/40	—	1944/45	74

Behållningen utgjorde den 30 juni 1945 125 000 kronor, varav i utlånta medel 88 509: 91 kronor.

I detta sammanhang vilja revisorerna fästa uppmärksamheten vid en annan form för ekonomisk hjälp åt ifrågavarande nybyggesinnehavare. Revisorerna syfta härvid på de förbättringsbidrag samt nybyggnads- och förbättringslån för bostadsbyggnadsföretag på landsbygden, varom bestämmelser meddelats i kungörelsen den 22 juni 1939, nr 464 (ändr. nr 596/1943). Enligt ifrågavarande författning gäller, bland annat, att förbättringsbidrag — till ett belopp av högst 3 000 kronor — kan beviljas innehavare av skogstorp, odlingslägenhet, kronotorp, kolonat eller fjällägenhet, som upplåtits å kronomark i Västerbottens eller Norrbottens län. Erinras må ock om den möjlighet att förvärva nya egna hem, som tillskapats genom den statliga egna hemsverksamheten (nr 589/1940).

1933 års riksdag anvisade för budgetåret 1933/34 ett reservationsanslag av 500 000 kronor att utgå såsom statsbidrag till vissa väg- och flottledsbyggnader å skogar i enskild ägo. För budgetåren 1934/35 och 1938/39—1944/45 hava för ändamålet anvisats anslag av tillhoppa 8 750 000 kronor. De för disponerandet av anslaget gällande bestämmelserna finnas upptagna i kungörelsen den 30 juni 1943 (nr 530), vilken ersatt den tidigare gällande kungörelsen nr 549/1933. Angående bestämmelsernas innehåll må nämnas följande.

Bidrag kan utgå till väg- och flottledsbyggnad å enskilda skogar ävensom till anläggande av skogshärbärgen, då en sådan åtgärd kan bli av betydelse ur arbetsberedskapssynpunkt. Byggnadsbidrag för utförande av vägbyggnad skall utgå till byggande av stamväg med 50 procent av den av skogsvårdsstyrelsen godkända kostnaden för företaget samt till byggande av annan skogsväg med högst 40 procent av sålunda godkänd kostnad. Då synnerliga

skäl därtill äro, må efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall byggnadsbidrag beviljas med högst 75 procent av den godkända kostnaden för företaget. Bidrag beviljas utom i nyssnämnda fall av vederbörande skogsvårdsstyrelse. Beloppen av de för ifrågavarande ändamål utbetalda bidragen framgå av efterföljande sammanställning.

Budgetår	Utbetalda bidrag kronor	Budgetår	Utbetalda bidrag kronor
1933/34	87 857	1939/40	217 177
1934/35	379 210	1940/41	62 942
1935/36	380 110	1941/42	1 262 666
1936/37	7 888	1942/43	1 423 601
1937/38	3 661	1943/44	1 004 700
1938/39	177 020	1944/45	859 305

I proposition (nr 186) till 1941 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t riksdagen inrättande av en särskild fond, benämnd skogsväglånefonden, och att till denna fond skulle anvisas ett reservationsanslag av 900 000 kronor. Vid propositionens avlåtan framhöll föredragande departementschefen, bland annat, att flera starka skäl talade för att åtgärder borde vidtagas från statens sida i syfte att ytterligare uppmuntra tillkomsten av nya vägar på enskilda skogar samt att önskvärda vägföretag i många fall icke kunde komma till utförande enbart med det stöd i form av bidrag, som dithills hade erbjudits. Då skogsvägsföretagen, rätt utförda, planlagda och underhållna, vore ekonomiskt räntabla, syntes betänkligheter icke böra möta att lämna ytterligare stöd åt dem i form av lån. Riksdagen (skr. nr 268) biföll vad i propositionen föreslagits, varjämte till fonden å tilläggsstat anvisades ett ytterligare belopp av 300 000 kronor.

Bestämmelser angående lån från skogsväglånefonden utfärdades i kungörelsen den 6 juni 1941, nr 492 (ändr. nr 531/1943). Lån beviljas allenast till företag, som avser nybyggnad av skogsväg eller sådan omläggning eller förbättring av förut befintlig skogsväg eller annan enskild väg, att denna först genom sagda åtgärd kommer i det skick att utforsling av skogsprodukter kan äga rum å vägen, samt under förutsättning, att nyttan av företaget beräknas minst motsvara kostnaderna därför. Lån och statsbidrag må sammanlagt icke överstiga 80 procent av den utav vederbörande skogsvårdsstyrelse godkända kostnaden för företaget eller den del därav, som lånet eller bidraget avser. Lånen beviljas av Kungl. Maj:t efter yttrande av vederbörande skogsvårdsstyrelse och länsstyrelse samt av skogsstyrelsen. Lån är amorteringsfritt under två år från första lyftningsdagen, varefter lånet skall amorteras inom den tid, högst 20 år från första lyftningsdagen, som med hänsyn till företagets bärighet bestämmes vid lånets beviljande. Förräntningen av lånet sker efter fast vid lånets beviljande bestämd räntefot, som fastställes av Kungl. Maj:t.

Skogsväglånefonden har tagits i anspråk i följande omfattning.

Budgetår	Utlämnade lån Kronor
1942/43	500
1943/44	31 000
1944/45	29 900

Behållningen utgjorde den 30 juni 1945 31 500 kronor, varav i utlånta medel 31 100 kronor.

§ 35.

Vissa iakttagelser beträffande allmänna och norrländska nyodlingsfonderna.

I syfte att befordra uppodling av till åker lämplig mark inrättades från år 1906 den norrländska nyodlingsfonden samt från 1914 allmänna nyodlingsfonden, den senare avsedd för södra och mellersta Sverige.

Gällande villkor för lån från allmänna nyodlingsfonden äro intagna i kungörelsen den 21 augusti 1925 (nr 396) med däri vidtagna ändringar (nr 300/1930 och 637/1937).

Fondens ändamål är sedan år 1925 tvåfaldigt, nämligen dels att befrämja uppodling av jord (genom nyodlingslån) och dels att befordra en rationell beteskultur å icke odlad jord (genom betesförbättringslån), allt beträffande andra delar av landet än Norrland och Dalarna. Den årliga utlåningen från fonden får uppgå till högst 500 000 kronor, varav 200 000 kronor i nyodlingslån och 300 000 kronor i betesförbättringslån. Lantbruksstyrelsen är centralorgan för lånerörelsen, vars praktiska utövning sker genom hushållningssällskapen. Nyodlingslån kan beviljas ägare eller brukare av jord, oberoende av fastighetens storlek, därvid dock såvitt möjligt bör tillses, att lån främst tillgodokomma dem, som äro i mest behov därav. Lånets belopp får ej överstiga 75 procent av den beräknade kostnaden för själva odlingsarbetet och den erforderliga dikningen, dock högst 500 kronor per hektar. För samma budgetår får en låntagare ej beviljas mer än 1 500 kronor i nyodlingslån. Låntagare får aldrig samtidigt häfta i skuld för nyodlingslån till högre belopp än 5 000 kronor. Under två år får lånet innehavas räntefritt och utan amortering. Vid utgången av vart och ett av de därpå följande sju åren skall dels återbetalas en sjundedel av det ursprungliga lånebeloppet och dels gäldas ränta efter 4 procent.

Betesförbättringslån får utlämnas till ägare eller brukare av jord, med företräde för den, som innehar högst 50 hektar åker eller annan odlad jord. Även här bör tillses, att lån främst tillgodokomma dem, som äro mest i behov därav. Betesförbättringslånets storlek får ej överstiga 75 procent av den beräknade kostnaden, dock högst 350 kronor för hektar av den för förbättring avsedda arealen. Betesförbättringslån får ej beviljas låntagare till högre belopp än 2 000 kronor för år. Den sammanlagda skuld, vari låntagare häftar för betesförbättringslån, får ej överstiga 5 000 kronor. I två år får lånet innehavas räntefritt och utan avbetalning. Därefter skall under de följande fem åren dels återbetalas en femtedel och dels gäldas ränta efter 4 procent.

Gällande villkor för lån från norrländska nyodlingsfonden återfinnas i

kungörelsen den 11 juni 1926 (nr 204) med däri vidtagna ändringar (nr 301/1930 och 638/1937).

Fonden avser nyodlingsföretag och betesförbättringar inom Norrland och Dalarna. Den årliga utlåningen får ej överstiga 1 000 000 kronor, varav 700 000 kronor i nyodlingslån och 300 000 kronor i betesförbättringslån. De för denna lånerörelse gällande villkoren äro i huvudsak likalydande med motsvarande bestämmelser för lån från allmänna nyodlingsfonden, med den skillnad dock att räntesatsen här utgör blott 3 procent i stället för vid lån från allmänna nyodlingsfonden 4 procent.

Genom beslut av 1927 års riksdag har för befrämjande av nyodling och betesförbättring å vissa mindre jordbruk tillkommit en annan form för statens medverkan nämligen direkta statsbidrag utan återbetalningsskyldighet. Bestämmelser härom utfärdades i kungörelsen den 20 maj 1927 (nr 206) angående statsbidrag till nyodling och betesförbättring å ofullständiga jordbruk, vilken trädde i kraft den 1 januari 1928. Denna kungörelse har sedermera ersatts av kungörelsen den 12 oktober 1934 (nr 498) angående statsbidrag till jordförbättring å ofullständiga jordbruk och denna i sin tur av kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 466) angående statsbidrag till förstärkning av ofullständiga jordbruk m. m. (ändr. nr 398/1945), vilken fortfarande är gällande.

Statsbidraget avser bland annat åtgärder för uppodling till åker av därför lämplig odlingsbar jord (nyodlingsbidrag) och för befordrande av rationell beteskultur (betesförbättringsbidrag). Statsbidrag beviljas den som brukar fastigheten, evad han är dess ägare eller ej. Betesförbättringsbidrag må dessutom beviljas hushållningssällskap, enskild person, bolag eller förening, som avser att upplåta det med bidraget åsyftade området för betesändamål. För åtnjutande av statsbidrag gäller, utom i sist nu avsedda fall, bland annat att det av bidragstagaren innehavda jordbrukets åkerareal, inberäknat i förekommande fall den areal, för vars uppodling till åker statsbidrag ifrågasättes, icke får överstiga 20 hektar samt att lån eller bidrag av allmänna medel icke i annan ordning beviljats för ifrågavarande ändamål. Statsbidrag beviljas av vederbörande hushållningssällskap — utom i det fall, att hushållningssällskapet självt önskar erhålla dylikt bidrag — och tillkommer det hushållningssällskapet att övervaka att beviljat statsbidrag användes för sitt syfte. Hushållningssällskapet står i sin här berörda verksamhet under uppsikt och kontroll av lantbruksstyrelsen. Nyodlingsbidrag och betesförbättringsbidrag må kunna uppgå till högst 60 procent av den beräknade kostnaden, dock icke till mer än 400 kronor för hektar av den jord, som är avsedd att nyodlas, och icke till mer än 250 kronor för hektar av den för betesförbättring avsedda arealen. Vidare föreskrives, att statsbidrag icke må på en gång tilldelas en och samma brukare av fastighet med högre belopp än tillhoppa 800 kronor, såvida icke vid utförande av nyodling särskilda skäl till annat föranleda.

Fondernas sammanlagda kapitalbehållning den 30 juni 1945 utgjorde 272 587 kronor 82 öre, varav i utlånta medel 13 199 kronor 72 öre.

Hushållningssällskap	1927		1928		1931		1934	
	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån
Stockholms läns och stads .	—	840	4 700	—	6 000	—	5 000	—
Uppsala läns.....	—	5 700	500	2 230	1 500	—	2 000	—
Södermanlands »	—	550	500	—	200	—	2 180	—
Östergötlands »	—	6 050	1 300	7 530	4 300	200	6 740	2 360
Jönköpings »	—	4 620	8 300	10 060	11 320	5 700	23 440	—
Kronobergs »	—	23 080	11 700	9 700	47 960	—	38 780	500
Kalmar läns norra	—	890	2 600	—	3 000	1 320	2 500	450
» » södra	—	—	1 700	1 560	7 870	1 110	9 830	2 090
Gotlands läns.....	—	8 050	3 600	4 220	8 770	4 700	6 000	—
Blekinge »	—	6 950	1 900	1 680	14 530	—	20 460	950
Kristianstads »	—	23 950	9 600	7 140	33 200	2 860	24 050	4 980
Malmöhus »	—	14 330	1 100	8 800	6 920	4 750	5 000	3 200
Hallands »	—	—	7 000	—	26 290	350	23 310	—
Göteborgs och Bohus läns.	—	500	8 500	530	19 960	1 690	12 805	560
Älvsborgs läns norra	—	7 790	4 300	—	17 065	—	14 840	—
» » södra	—	14 260	12 800	2 970	26 290	2 170	29 580	3 370
Skaraborgs läns.....	—	5 760	3 200	3 240	10 150	5 780	13 000	3 810
Värmlands »	—	—	6 400	1 200	10 150	—	22 210	—
Örebro »	—	10 530	5 300	1 500	10 132	2 300	12 998	—
Västmanlands »	—	340	2 100	—	5 965	—	3 310	700
Summa kronor	—	134 190	97 100	62 360	271 572	32 930	278 033	22 970
Norrländska								
Kopparbergs läns.....	—	4 640	3 200	—	12 450	—	25 890	—
Gävleborgs »	—	7 830	3 500	2 620	2 810	280	7 250	850
Västernorrlands »	—	12 710	12 000	1 500	26 290	—	49 830	—
Jämtlands »	—	24 990	10 700	6 530	19 150	—	27 360	800
Västerbottens »	—	170 500	59 600	52 970	138 680	12 550	122 250	7 260
Norrbottnens »	—	119 010	151 870	24 770	259 522	10 200	248 180	6 250
Summa kronor	—	339 680	240 870	88 390	458 902	23 030	480 760	15 160
Totalsumma	—	473 870	337 970	150 750	730 474	55 960	758 793	38 130

Omfattningen av de för nyodling utlämnade lån och bidrag, avseende kalenderåren 1927—1944, belyses av ovanstående sammanställning.

De lån och bidrag, som utlämnats för betesförbättring, uppgå för kalenderåren 1927—1944 till å s. 212—213 angivna belopp.

Revisorernas
uttalande.

Den gjorda utredningen visar, att tillkomsten av statsbidrag till nyodling och betesförbättring medfört en så kraftig minskning av behovet av lån för samma ändamål, att lånerörelsen numera praktiskt taget har upphört. Sålunda har, vad nyodningslånen angår, under de sista fem kalenderåren lån från allmänna nyodningsfonden utlämnats endast under två år samt från norrländska nyodningsfonden under tre år, och de utlämnade lånen hava uppgått till helt obetydliga belopp. Beträffande betesförbättringslånen ha under samma femårsperiod från allmänna nyodningsfonden utlämnats lån under fyra år — till obetydliga belopp — medan från norrländska nyodningsfonden intet lån utlämnats.

nyodlingsfonden.

1937		1940		1941		1942		1943		1944	
Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån
2 717	560	1 856	—	2 252	—	4 564	—	4 052	—	5 000	—
2 000	—	2 349	—	2 538	—	2 956	—	2 548	—	1 714	—
290	—	1 530	—	1 480	—	1 380	—	600	—	860	—
4 200	—	4 065	—	10 892	—	6 945	—	5 630	—	3 975	—
19 650	—	17 685	—	19 200	—	22 375	—	25 420	—	19 050	—
35 600	—	26 920	—	25 660	—	38 830	—	38 230	—	36 800	—
1 435	—	2 276	—	2 120	—	1 638	—	1 426	—	1 256	—
9 980	2 190	8 580	—	10 270	—	12 160	—	11 740	—	6 960	—
6 265	1 500	11 510	—	14 155	—	11 035	2 080	10 545	—	10 965	—
25 680	—	31 835	—	19 265	—	37 490	—	27 100	—	—	—
20 230	3 280	33 320	—	31 890	—	27 560	—	33 140	—	21 910	—
5 000	—	3 905	—	5 010	—	3 920	—	6 325	—	2 335	—
13 540	—	18 800	—	11 549	—	22 175	—	27 955	—	20 510	230
13 950	—	11 240	—	14 338	—	12 764	—	16 345	—	7 648	—
14 790	—	10 370	—	12 715	—	8 485	—	11 075	—	8 250	—
16 050	740	15 390	—	17 500	—	22 160	—	21 830	—	20 055	—
13 900	—	9 610	—	7 440	—	9 445	—	6 990	—	6 660	—
34 890	—	14 110	—	15 965	—	13 185	—	17 278	—	11 650	—
12 974	—	1 770	—	11 292	—	5 515	—	10 879	—	2 724	—
1 570	—	810	—	2 270	—	1 580	—	3 040	—	2 435	—
254 711	8 270	227 931	—	237 801	—	266 162	2 080	232 143	—	190 757	230

nyodlingsfonden.

16 420	—	11 640	—	8 310	—	10 980	—	19 510	—	17 200	—
8 140	—	8 060	—	9 300	—	9 350	—	14 134	—	10 113	—
45 350	—	171 050	—	63 050	—	58 410	—	70 980	—	74 390	—
18 980	—	31 040	—	17 680	—	32 210	—	37 580	—	32 540	—
132 800	2 910	174 430	—	232 050	—	326 750	270	309 060	680	326 710	—
254 326	3 430	361 730	—	384 220	420	430 350	—	364 780	—	335 580	—
476 018	6 340	757 950	—	714 610	420	868 050	270	816 044	680	796 533	—
730 727	14 610	985 881	—	952 411	420	1 184 212	2 350	1 098 192	680	987 290	230

Vid nu angivna förhållanden synes det revisorerna böra tagas under övervägande, huruvida skäl föreligga att längre bibehålla ifrågavarande fonder.

§ 36.

På därom av Kungl. Maj:t gjorda framställningar anvisade riksdagen vart och ett av åren 1903, 1905 och 1907 ett belopp av 5 miljoner kronor till en lånefond för rederinäringens understödjande (rederilånefonden) att förvaltas och användas i huvudsaklig överensstämmelse med vissa angivna grunder. Riksgäldskontoret bemyndigades att i mån av behov tillhandahålla statskontoret nämnda belopp, varjämte föreskrevs, att statskontoret skulle till riksgäldskontoret inleverera å utlämnade lån inflytande ränta. Vidare anvisade 1911 års riksdag på framställning av Kungl. Maj:t till ökning av rederilånefondens kapital ett anslag av 2 miljoner kronor. Riksdagen medgav därjämte genom särskilda beslut åren 1903, 1905, 1907, 1909 och 1911, att de kapitalav-

Rederilånefonden.

Hushållningssällskap	1927		1928		1931		1934	
	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån	Statsbidrag	Lån
Stockholms läns och stads .	—	—	2 100	2 080	10 150	3 680	10 050	—
Uppsala läns.....	—	—	500	3 585	2 000	—	3 000	3 930
Södermanlands »	—	—	500	5 140	7 260	3 730	8 370	—
Östergötlands »	—	—	1 900	9 870	71 610	1 750	53 760	1 750
Jönköpings »	—	—	3 200	1 000	9 990	200	30 130	—
Kronobergs »	—	—	8 400	8 850	25 790	1 510	23 500	750
Kalmar läns norra	—	—	2 100	5 370	10 150	3 690	10 050	—
» » södra	—	—	900	—	7 094	1 540	8 800	1 840
Gotlands läns.....	—	—	600	2 800	3 000	5 580	5 000	—
Blekinge »	—	—	800	375	13 290	—	27 320	2 300
Kristianstads »	—	—	3 100	5 050	25 790	2 650	21 820	2 080
Malmöhus »	—	—	500	—	10 119	—	13 410	—
Hallands »	—	—	1 500	1 115	7 910	—	11 390	—
Göteborgs och Bohus läns.	—	—	4 300	500	18 524	—	14 367	2 960
Älvsborgs läns norra	—	—	600	—	4 715	—	7 860	—
» » södra	—	—	4 300	2 430	12 940	1 520	20 130	4 200
Skaraborgs läns.....	—	—	2 100	4 190	11 820	20 240	13 410	13 930
Värmlands »	—	—	2 100	2 500	12 940	—	20 130	—
Örebro »	—	—	1 093	2 940	29 580	—	28 533	4 010
Västmanlands »	—	—	900	1 270	3 457	2 850	2 280	—
Summa kronor	—	165 400	41 493	59 065	298 129	48 940	333 310	37 750
Norrländska								
Kopparbergs läns.....	—	—	1 100	—	7 350	—	16 770	—
Gävleborgs »	—	—	800	—	2 280	—	4 310	—
Västernorrlands »	—	—	5 100	975	15 730	1 000	30 220	—
Jämtlands »	—	—	1 700	2 010	14 790	—	17 900	2 170
Västerbottens »	—	—	7 700	3 020	17 800	—	23 940	—
Norrbottnens »	—	—	4 050	—	6 720	—	3 450	—
Summa kronor	—	18 364	20 450	6 005	64 670	1 000	96 590	2 170
Totalsumma	—	173 764	61 943	65 070	362 799	49 940	429 900	39 920

betalningar, som verkställdes å de från fonden beviljade lånen, finge intill utgången av år 1913 tilläggas fonden. Även 1913 års riksdag lämnade enahanda medgivanden för tiden efter sistnämnda år att gälla tills vidare. Efter framställning av Kungl. Maj:t anvisade 1923 års riksdag till kapitalökning för fonden ett reservationsanslag av 3 miljoner kronor. För budgetåret 1928/29 anvisades slutligen ett reservationsanslag å 3 miljoner kronor, varefter nytt kapital icke anvisats fonden. Tillhopa har sålunda anvisats ett kapital å 23 miljoner kronor. I detta sammanhang må även nämnas, att de stödlån, vilka enligt beslut av 1936 års riksdag fingo under tiden till och med den 30 juni 1938 utlämnas till vissa rederiföretag till ett sammanlagt belopp av högst 7,5 miljoner kronor, fingo utgå från rederilånefonden. Intet sådant lån har emellertid utbetalats. Vidare må nämnas, att vid inrättandet den 1 juli 1936 av statens sekundärlånefond för rederinäringen och den 1 juli 1939 av lånefonden för den mindre skeppsfarten till dessa fonder överfördes ett belopp

¹ Specificerad uppgift har ej stått att erhålla.

nyodlingsfonden.

1937		1940		1941		1942		1943		1944	
Stats- bidrag	Lån	Stats- bidrag	Lån	Stats- bidrag	Lån	Stats- bidrag	Lån	Stats- bidrag	Lån	Stats- bidrag	Lån
11 900	—	13 778	—	20 424	1 770	22 814	—	20 350	—	16 168	—
3 000	—	7 684	—	9 527	—	8 069	—	9 583	—	4 561	—
11 540	2 000	17 880	—	19 900	—	18 435	—	21 845	—	14 975	2 000
52 660	2 000	126 690	—	87 910	1 000	90 237	—	83 360	—	66 911	425
39 040	—	111 945	—	65 995	—	87 897	—	83 470	—	95 370	—
26 460	750	66 210	—	47 640	—	51 550	—	55 340	—	54 470	—
13 220	1 300	24 614	—	18 490	—	18 946	—	18 642	—	17 740	—
8 510	—	12 320	—	10 140	2 000	15 020	—	16 140	870	23 770	—
5 330	500	4 650	—	2 820	—	1 300	—	4 515	—	3 425	—
23 080	—	14 685	—	12 330	—	20 115	—	23 810	1 400	—	—
11 570	—	32 710	—	21 560	—	26 880	—	27 090	—	21 370	—
13 220	—	18 250	—	20 805	—	10 005	—	18 045	—	19 575	—
12 230	1 000	24 130	—	14 641	—	23 905	—	22 622	—	24 690	—
13 220	—	16 300	—	16 367	—	25 958	—	31 728	—	27 100	—
7 300	—	11 840	—	12 400	—	12 640	—	18 270	—	27 885	—
16 500	350	49 400	—	33 000	—	68 890	—	61 780	—	55 870	—
16 500	2 500	24 420	1 590	36 375	—	26 175	—	32 220	—	31 465	—
31 685	—	43 039	—	54 249	—	55 682	—	49 377	—	49 180	—
29 400	440	25 669	5 700	18 141	—	46 607	—	32 003	—	34 476	—
3 630	—	8 180	—	2 620	—	3 620	—	4 855	—	5 590	—
349 995	10 840	654 394	7 290	525 334	4 770	634 745	—	635 045	2 270	594 591	2 425

nyodlingsfonden.

17 950	—	15 880	—	25 710	—	30 940	—	21 500	—	19 500	—
1 450	—	3 410	—	4 400	—	2 870	—	2 412	—	1 690	—
29 720	—	166 590	—	67 320	—	60 310	—	40 690	—	29 970	—
13 870	450	38 170	—	32 500	—	41 825	—	41 920	—	45 300	—
34 270	190	53 710	—	109 610	—	57 530	—	58 480	—	56 900	—
795	—	150	—	6 500	—	7 080	—	8 380	—	9 740	—
98 055	640	277 910	—	246 040	—	200 555	—	173 382	—	163 100	—
448 050	11 480	932 304	7 290	771 374	4 770	835 300	—	808 427	2 270	757 691	2 425

av 2,5 miljoner respektive 3 miljoner kronor från rederilånefonden. I anledning av en inom finansdepartementet företagen undersökning rörande möjligheterna till besparingar i statens utgifter beslöt 1939 års urtima riksdag, att av rederilånefondens disponibla kapitaltillgångar ett belopp av 8 miljoner kronor skulle återlevereras till riksgäldskontoret. Enligt beslut av 1940 års urtima riksdag skulle vidare ett belopp av 1 500 000 kronor överföras till den enligt beslut av samma riksdag bildade statliga lånefonden för anskaffande av gasgeneratorer för vissa fartyg.

I fråga om användningen av fondens medel utfärdade Kungl. Maj:t den 18 december 1903 kungörelse, varigenom fastställdes vissa allmänna villkor och bestämmelser för erhållande och åtnjutande av lån. Vad angår fondens syfte erinrades i ingressen till kungörelsen, att fonden huvudsakligen vore avsedd för befrämjande av den svenska skeppsfarten på utrikes orter och särskilt i avlägsna farvatten, att rederiföretag för inrikes sjöfart endast undantagsvis komme att understödjas med lån från fonden och att, därest lån

söktes för anskaffande av fartyg, företräde komme att under i övrigt lika förhållanden givas åt den lånesökande, som låte tillverka fartyget vid svensk verkstad. Beträffande fondens ändamål må vidare framhållas, att, i samband med den ökning fonden till följd av beslut av 1923 års riksdag undergick, av vederbörande departementschef gjordes det uttalandet, att denna ökning givetvis borde komma icke blott den större utan, i den mån sådant kunde befinnas lämpligt, jämväl den mindre sjöfarten till godo.

Nu gällande bestämmelser om lån från fonden hava meddelats i kungörelsen den 18 maj 1928 (nr 129) angående allmänna villkor och bestämmelser för lån från fonden för rederinäringens understödjande (rederilånefonden). Enligt denna kungörelse är fonden huvudsakligen avsedd för befrämjande av den svenska skeppsfarten på utrikes orter i avlägsna farvatten, varför rederiföretag för inrikes sjöfart endast undantagsvis bör understödjas med lån från fonden. Därest lån sökes för anskaffande av fartyg, lämnas företräde närmast åt sådan lånesökande, som låter tillverka fartyget vid svensk verkstad, och därefter åt lånesökande, som visar sig hava inom ett år före den dag, då ansökan om lån senast skall ingivas, låtit upphugga och nedskrota fartyg av storlek ungefärligen motsvarande det eller de fartyg, som avses skola anskaffas, eller ock avgivit förbindelse att inom ett år efter det låneansökningen bifallits låta verkställa upphuggning eller nedskrotning i nu nämnd omfattning. Lån utlämnas icke för ändamål, som ligger inom ramen för Svenska skeppshypotekskassans verksamhet och lämpligen bör tillgodoses genom lån från denna kassa. Ansökan om lån skall göras hos Kungl. Maj:t samt ingivas till handelsdepartementet. Lånebeloppet bestämmes av Kungl. Maj:t, sedan kommerskollegium efter hörande av styrelsen för Svenska skeppshypotekskassan över ansökningen avgivit utlåtande. Kollegium äger härvid föreslå de särskilda villkor för lånebeloppets lyftande och åtnjutande, som må finnas påkallade i syfte att trygga beloppets användande för avsett ändamål. Beviljat lånebelopp utbetalas av statskontoret, sedan låntagaren dit avlämnat skuldförbindelse jämte av statskontoret godkänd säkerhet. Årlig ränta beräknas efter av Kungl. Maj:t för varje budgetår fastställd normalränta, utgörande lägst fyra procent. För budgetåret 1944/45 fastställdes normalränta till fyra procent. Sedan lån innehafts under två år, skall under de därpå följande sex åren årligen återbetalas en sjättedel av det ursprungliga lånebeloppet, låntagaren dock obetaget att före lånetidens utgång på en gång inbetala ogulden del av lånet. Genom beslut den 19 juni 1936 har Kungl. Maj:t föreskrivit, att för lån från rederilånefonden må, då särskilda omständigheter därtill föranleda, beviljas utsträckning av lånetiden på sådant sätt, att lånet skall vara till fullo återbetalat, då lånet avser anskaffande av nytt fartyg, vid utgången av tolfte året och eljest vid utgången av tionde året. Låntagaren skall årligen inom tid och på sätt, som av kommerskollegium föreskrives, hos kollegium styrka att och i vilken omfattning den rederirörelse, för vilken lånet beviljats, fortfarande bedrivs.

Nedanstående sammanställning åskådliggör omfattningen och utvecklingen av lånerörelsen för fonden under senare år.

Budgetår	Utlåmnade lån		Budgetår	Utlåmnade lån	
	antal	kronor		antal	kronor
1927/28	9	2 800 000: —	1936/37	1	50 000: —
1928/29	16	6 000 000: —	1937/38	—	—
1929/30	7	3 575 000: —	1938/39	—	—
1930/31	7	2 202 000: —	1939/40	—	—
1931/32	5	4 100 000: —	1940/41	—	—
1932/33	9	2 500 000: —	1941/42	—	—
1933/34	6	1 911 333: 33	1942/43	—	—
1934/35	6	6 626 666: 67	1943/44	—	—
1935/36	2	120 000: —	1944/45	—	—

Fondens behållning vid utgången av budgetåret 1927/28 utgjorde 18 696 471 kronor, varav 17 310 232 kronor voro utlånade, fördelade på 84 lån. Vid utgången av budgetåret 1932/33 uppnådde fonden sin hittills största kapitalbehållning eller 22 792 141 kronor, varav 19 036 517 kronor voro utlånade, fördelade på 75 lån. Budgetåret 1944/45 utgjorde fondens kapitalbehållning 7 309 526 kronor.

I detta sammanhang må erinras, att frågan rörande rederilånefondens ställning upptogs till behandling i samband med propositionen nr 160 till 1929 års riksdag angående inrättande av Svenska skeppshypotekskassan. Föredragande departementschefen ansåg det icke lämpligt att vid denna tidpunkt föreslå en avveckling av rederilånefondens samt stödde sig härvid på uttalanden av kommerskollegium och statskontoret, vilka betonat önskvärdheten av att fonden tills vidare i oförändrad storlek bibehölles vid sidan av den föreslagna skeppshypotekskassan. Även fullmäktige i riksgäldskontoret framhöll vid detta tillfälle, att kassans upprättande icke genast torde göra rederilånefondens onödig, men att ytterligare avsättningar till densamma måhända kunde undvikas. Departementschefen framhöll emellertid, att sedan kassans ställning nått en viss utveckling och någon tids erfarenhet om dess verksamhet inhämtats, frågan om fondens framtida ställning och eventuella avveckling eller omläggning och nedskärning borde upptagas till övervägande.

I bankoutskottets utlåtande nr 33 vägdes mot propositionens förslag om ett statligt garantikapital i skeppshypotekskassan å 10 miljoner kronor, varvid rederilånefondens samtidigt skulle bibehållas, ett motionsvis framfört alternativt förslag om ett garantikapital på 20 miljoner kronor, i samband varmed rederilånefondens skulle avvecklas. Det förstnämnda alternativet förordades av utskottet, som i likhet med departementschefen förutsatte, att rederilånefondens skulle bibehållas i oförändrad storlek vid sidan av kassan »intill dess efter vunnit erfarenhet av kassans verksamhet frågan om fondens framtida ställning lämpligen kan upptagas till prövning». I statsutskottets utlåtande nr 143 i anledning av vissa vid samma riksdag väckta motioner

angående en avveckling av rederilånefonden framhölls även, att rederilånefonden borde bibehållas i oförändrad storlek vid sidan av skeppshypotekskassan. Riksdagen beslöt i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag. Svenska skeppshypotekskassan trädde i verksamhet den 1 oktober 1929.

Genom beslut den 25 april 1930 uppdrog Kungl. Maj:t åt kommerskollegium och statskontoret att verkställa undersökning rörande frågan om rederilånefondens eventuella avveckling eller omläggning samt att inkomma med gemensamt yttrande i ärendet. Föredragande departementschefen framhöll därvid bland annat, att Svenska skeppshypotekskassan dämera vore i full verksamhet. Kassans utlåningsrörelse hade redan erhållit en avsevärd omfattning. Det syntes därför önskvärt, att redan vid denna tidpunkt en undersökning företoges av frågan, huruvida förutsättningar föreläge att vidtaga åtgärder med avseende å rederilånefonden. Det kunde icke förnekas, att det vore mindre tillfredsställande, att staten samtidigt på två olika vägar, nämligen dels direkt genom rederilån, dels indirekt genom skeppshypotekskassan, tillhandaginge rederinäringen med kapital. Då man genom kassans tillkomst erhållit möjlighet att i mera affärsmässiga former utöva ifrågavarande kreditverksamhet, förefölle det önskvärt att, så snart förhållandena medgäve det, koncentrera hela utlåningen dit. Även ur statsfinansiell synpunkt borde en dylik anordning anses eftersträfvansvärd.

I förberedande yttrande erinrade styrelsen för Svenska skeppshypotekskassan, hurusom lån från kassan beviljades endast för maskindrivna fartyg och i främsta rummet för byggnad av nya eller modernisering av äldre fartyg. Vid rederilånefondens tillkomst hade visserligen uttalats, att den huvudsakligen vore avsedd för skeppsfarten på utrikes orter och särskilt i avlägsna farvatten. Men å andra sidan hade medgivits, att rederiföretag för inrikes sjöfart undantagsvis finge understödjas med lån ur fonden. Något förbud mot beviljande av lån till förvärvande av gammalt tonnage funnes icke. Även för segelfartyg kunde lån erhållas ur fonden.

Om sålunda skeppshypotekskassan och rederilånefondens verksamhetsområden till väsentlig del sammanföлле, förefunnes dock utan tvivel särskilt för den mindre sjöfarten ett lånebehov, som ej kunde tillgodoses av skeppshypotekskassan. Det ville därför förefalla styrelsen som om man borde stanna vid en omläggning av rederilånefonden, så att dess låneförmedling begränsades att avse låneunderstöd utanför ramen för skeppshypotekskassans verksamhet. Härvid syntes en nedskärning av fondens kapitalbelopp kunna ske. Då emellertid sjöfartsnäringen för det dåvarande arbetade under mycket tryckta konjunkturen samt lån ur rederilånefonden kunde erhållas på något billigare villkor än från skeppshypotekskassan, kunde starkt ifrågasättas, huruvida tidpunkten för en sådan omläggning för det dåvarande kunde anses lämplig. Snarare syntes man böra avvakta ett gynnsammare ekonomiskt läge, innan man undandrog rederinäringen det stöd, som rederilånefonden erbjöde.

För egen del framhöll kollegium — som i samband med avgivande den 24 december 1931 av utlåtande angående bland annat uppskov med amorte-

ringar å lån från rederilånefonden ansåg sig böra anmäla utredningsfrågans allmänna läge — i nämnda utlåtande, att med hänsyn till den korta tid — då ännu ej fullt två kalenderår — varunder skeppshypotekskassan varit i verksamhet, några mera vägledande erfarenheter i fråga om densamma givetvis ännu icke kunnat vinnas. Vid sådant förhållande syntes, anförde kollegium vidare, ett slutligt ståndpunkttagande i fråga om rederilånefondens framtida eventuella avveckling eller omläggning och nedskärning för det dåvarande knappast möjligt. Kollegium framhöll tillika, att redan med hänsyn till det av Kungl. Maj:t lämnade utredningsuppdraget kollegium emellertid givetvis ägnade frågan fortlöpande uppmärksamhet, och tillade kollegium i detta sammanhang, att såvitt kollegium kunnat finna någon olägenhet av rederilånefondens bibehållande vid sidan av skeppshypotekskassan hittills icke visat sig.

I proposition nr 119 till 1932 års riksdag angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att i vissa fall medgiva utsträckning av lånetiden för lån från rederilånefonden anmäldes för riksdagen jämväl den förevarande utredningsfrågans läge, därvid föredragande departementschefen, efter att i korthet hava sammanfattat i saken gjorda uttalanden, anförde, att även enligt hans mening ett för sjöfartsnäringsen gynnsammare ekonomiskt läge borde avvaktas, innan den förevarande frågan upptoges till avgörande. Detta uttalande föranledde icke erinran från riksdagens sida.

Den efter hand starkt minskade anskaffningen av nytt tonnage i förening med det allmänna räntelägets förändring samt vissa överväganden i samband med prövningen i slutet av oktober 1932 av då föreliggande rederilåneansökningar föranledde emellertid kollegium att den 1 november 1932 rikta en förnyad skrivelse till styrelsen för Svenska skeppshypotekskassan, däri från kollegii sida anhölls om meddelande, huruvida sedan tidpunkten för styrelsens förra skrivelse i ämnet (juni 1930) inträffat någon omständighet, som enligt styrelsens åsikt gäve anledning till annan uppfattning av nu ifrågasvarande spörsmål än som kommit till uttryck i styrelsens omförmälda tidigare skrivelse.

I anslutning till denna förfrågan från kollegii sida inkom skeppshypotekskassans styrelse till kollegium med förnyat, den 13 december 1932 dagtecknat yttrande i ämnet, däri styrelsen, efter att hava erinrat om innehållet av sin föregående skrivelse, anförde bland annat följande.

En fullständig avveckling av rederilånefonden tror styrelsen dock ej böra ifrågakomma. Dels anser nämligen styrelsen fortfarande, att det ur synpunkten att bibehålla förtroendet för kassans obligationer är angeläget, att begränsningarna i kassans utlåningsverksamhet såsom hittills strängt iakttagas, och dels kommer, för den händelse denna synpunkt beaktas, det alltid att finnas ett lånebehov, som ej skulle kunna tillgodoses av kassan men väl av rederilånefonden med dess icke så snävt avgränsade villkor för låns beviljande.

Det vill därför förefalla styrelsen, som om man borde stanna vid en omläggning av rederilånefonden, så att dess låneförmedling begränsades att avse låneunderstöd till företag, som falla utom ramen för skeppshypoteks-

kassans verksamhet. En av denna begränsning betingad nedskärning av fondens kapitalbelopp synes då också kunna ske.

Styrelsen för Svenska skeppshypotekskassan får sålunda tillstyrka att utredning skyndsamt sker rörande de åtgärder, som böra vidtagas för sådan begränsning och nedskärning av rederilånefonden, som här angivits.

I proposition nr 238 till 1936 års riksdag angående vissa stödåtgärder för den svenska sjöfartsnäringen upptogs jämväl frågan om rederilånefondens ställning till behandling. I den utredning, som låg till grund för propositionen, hade kommerskollegium närmare berört två skilda spörsmål, avseende det ena fondens eventuella avveckling eller omläggning och det andra dess eventuella nedskärning.

Vad förstnämnda spörsmål anginge, ansåg kollegium syftet med en avveckling eller omläggning av fonden vara att förhindra konkurrens mellan två låneinstitut, varav det ena skulle bedrivas såsom affärsföretag med självständig bärighet. Förhindrandet av dylik konkurrens skulle enligt kollegiet kunna ske genom att rederilånefondens låneförmedling begränsades att avse låneunderstöd utanför ramen för kassans verksamhet. Någon annan omläggning av rederilånefonden för att förekomma denna konkurrens syntes icke erforderlig än att i rederilånekungörelsen infördes en uttrycklig bestämmelse, att lån från fonden icke utlämnades för ändamål, som låge inom ramen för Svenska skeppshypotekskassans verksamhet. De ändamål, fonden efter dylik omläggning skulle tillgodose, vore dels anskaffande av s. k. secondhandtonnage, dels lån till den mindre fraktfarten, dels ock lån till segelfartyg.

I fråga om spörsmålet angående rederilånefondens eventuella nedskärning uttalade kollegium, att sådan nedskärning icke för det dåvarande borde ifrågakomma.

I likhet med kollegium fann departementschefen icke skäl under dåvarande förhållande föreligga för en avveckling av fonden. Vad frågan om en nedskärning anginge, förordades att ett belopp av 2,5 miljoner kronor överfördes till en särskild fond för sekundärlån åt rederiföretag. Huruvida en ytterligare nedskärning borde äga rum, borde ankomma på förnyat övervägande.

1938 års sjöfartskommitté föreslog i samband med sitt förslag till åtgärder för att underlätta moderniseringen av den mindre skeppsfartens tonnage tillskapande av en särskild ny låneform för den mindre skeppsfarten. Det erforderliga kapitalet ansåg kommittén böra anskaffas genom överförande från rederilånefondens kapitaltillgång. Kommittén uttalade i detta sammanhang, att i betraktande av den ringa och efter hand alltmera minskade användningen av rederilånefonden det måhända kunde ifrågasättas, huruvida icke en ytterligare beskärning av fonden skulle genomföras. Då frågan här om emellertid borde prövas i ett större sammanhang, hade kommittén ansett, att med denna fråga tills vidare borde anstå. I enlighet med kommitténs förslag överfördes från rederilånefonden ett kapital av 3 miljoner kronor till den nya fonden.

I detta sammanhang torde även böra närmare beröras övriga av staten eller med statens medverkan anordnande lånemöjligheter för sjöfartsnäringsringen. Såsom förut i korthet berörts, hava inrättats ytterligare två utlåningsfonder, nämligen den 1 juli 1936 sekundärlånefonden för rederinäringsringen och den 1 juli 1939 lånefonden för den mindre skeppsfarten. Båda fonderna förvaltas av riksgäldskontoret, som har att utbetala för lånerörelsen erforderliga medel. Å lyftat belopp erlägges ränta beräknad enligt för varje budgetår fastställd normalränta.

Sekundärlånefonden har till ändamål att lämna lån mot säkerhet av inteckning i fartyg, som är belånat i Svenska skeppshypotekskassan eller i statens lånefond för den mindre skeppsfarten. I fråga om lånerörelsens bedrivande skola stadgandena i förordningen angående skeppshypotekskassan samt i kungörelsen angående lånefonden för den mindre skeppsfarten äga motsvarande tillämpning, dock med iakttagade av, bland annat, att lån från fonden endast må lämnas för nybyggnad eller modernisering av fartyg. Medel till fonden hava beretts genom överförande från rederilånefonden av ett belopp av 2,5 miljoner kronor. På grund av beslut av 1939 års urtima riksdag återlevererades 1 miljon kronor till riksgäldskontoret. Genom sedermera företagna kapitalöverföringar har fondens kapitalbehållning vid utgången av budgetåret 1944/45 kommit att uppgå till 2,5 miljoner kronor. Vid samma tid utestodo lån till ett sammanlagt belopp av 1 440 000 kronor.

Lånefonden för den mindre skeppsfarten har till ändamål att lämna lån mot säkerhet av inteckning i segelfartyg med hjälpmaskin eller annat fartyg, som av styrelsen för Svenska skeppshypotekskassan prövas icke böra ifrågakomma för lån från kassan. Lån från fonden må endast avse nybyggnad eller modernisering av fartyg eller eljest finansiering av dylikt byggnadsföretag. Vid prövning av ansökan om lån skall i allmänhet företräde lämnas för fartyg, som är byggt eller avses skola byggas i Sverige, samt därefter åt sådan lånesökande, som visar sig hava inom ett år före ansökningen låtit upphugga eller nedskrota fartyg av storlek ungefärligen motsvarande fartyg, som avses skola nybyggas, eller ock avgivit förbindelse att inom ett år efter det ansökningen bifallits låta verkställa upphuggning eller nedskrotning. Kapital tillfördes fonden genom överföring av 3 miljoner kronor från rederilånefonden. På grund av beslut av 1939 års urtima riksdag återlevererades till riksgäldskontoret 1,5 miljoner kronor. Vid utgången av budgetåret 1944/45 utestodo lån till ett sammanlagt belopp av 235 961 kronor.

Svenska skeppshypotekskassan, vilken såsom nämnts inrättades år 1929, har till ändamål att driva lånerörelse genom att utlämna lån mot säkerhet av inteckning i svenska fartyg. Såsom grundfond för kassan har staten ställt till förfogande ett garantikapital å 10 miljoner kronor. För anskaffande av medel till rörelsens bedrivande äger kassan upptaga lån mot räntebärande obligationer. Kassan äger bevilja lån allenast mot säkerhet av inteckning i fartyg, som är maskindrivet. Vid prövning av ansökningar om lån skall i allmänhet företräde lämnas åt fartyg, som är byggt i Sverige. Vidare böra

i främsta rummet tillgodoses framställningar som avse byggande av nya eller moderniserande av äldre fartyg eller eljest finansiering av dylika byggnadsföretag. Vid utgången av år 1944 uppgick beloppet av utestående lån till sammanlagt 25,1 miljoner kronor.

Följande sammanställning utvisar summan av de lån, som under de sista tio åren utlämnats från de tre statliga utlåningsfonderna och från skeppshypotekskassan.

Budgetår (resp. vad beträffar skeppshypotekskassan kalenderår)	Rederilånefonden		Sekundärlånefonden för rederinärningen		Lånefonden för den mindre skeppsfarten		Skeppshypotekskassan	
	Kronor	Antal	Kronor	Antal	Kronor	Antal	Kronor	
1935/36 (1935)	120 000	—	—	—	—	2	1 085 000	
1936/37 (1936)	50 000	2	800 000	—	—	10	9 865 000	
1937/38 (1937)	0	—	0	—	—	3	3 315 000	
1938/39 (1938)	0	1	200 000	—	—	3	2 550 000	
1939/40 (1939)	0	1	300 000	4	106 500	3	2 500 000	
1940/41 (1940)	0	3	1 276 000	5	200 500	5	4 305 000	
1941/42 (1941)	0	—	0	3	215 000	2	2 800 000	
1942/43 (1942)	0	1	12 000	3	110 000	2	3 400 000	
1943/44 (1943)	0	—	0	1	180 000	6	11 650 000	
1944/45 (1944)	0	1	1 280 000	—	0	3	3 700 000	

Revisorernas
uttalande.

Genom inrättande år 1903 av rederilånefonden vidtogos från statsmakternas sida de första mera betydelsefulla åtgärderna i syfte att skapa nödigt kreditunderlag till stödjande och utvecklande av den svenska sjöfartsnärningen. Vid fondens tillkomst uttalades, att den huvudsakligen vore avsedd att uppmuntra skeppsfarten på utrikes orter och särskilt i avlägsna farvattnen, men att även rederiföretag för inrikes sjöfart undantagsvis finge understödjas med lån ur fonden. Något hinder mot beviljande av lån till förvärvande av gammalt tonnage fanns icke heller. Under en följd av år kom därför rederilånefonden att utgöra den viktigaste statliga kreditförmedlaren för den svenska rederinärningen. Sedermera hava, såvitt angår låneformer under statens medverkan, ytterligare åtgärder vidtagits speciellt för rederinärningens kapitalförsörjning. År 1929 inrättades sålunda under statlig garanti Svenska skeppshypotekskassan. Dessutom hava tvenne utlåningsfonder tillskapats, nämligen sekundärlånefonden för rederinärningen den 1 juli 1936 och lånefonden för den mindre skeppsfarten den 1 juli 1939. Ovan har redogjorts för, hurusom redan i samband med inrättandet av skeppshypotekskassan farhågor uttalades för att en viss konkurrens mellan denna och rederilånefonden skulle uppstå. Detta problem löstes sedermera genom införandet i rederilånekungörelsen av en bestämmelse om att lån icke fingo utlämnas från rederilånefonden för ändamål, som lågo inom ramen för kassans verksamhet och lämpligen borde tillgodoses genom lån från kassan. Genom tillkomsten av de båda övriga utlåningsfonderna, varigenom sekundärkrediten och den mindre sjöfarten speciellt tillgodosågos, kom rederilånefondens verksamhetsområde att än ytterligare beskäras.

Tillkomsten av nu nämnda nya kreditmöjligheter för rederinäringen jämte de större möjligheterna att få kredit på den privata lånemarknaden hava medverkat till att rederilånefondens betydelse såsom kreditförmedlare alltmör avtagit. Sålunda framgår av den av revisorerna verkställda utredningen, att sedan år 1937 intet nytt lån utlämnats från fonden samt att det sista utestående lånet inlöstes under budgetåret 1940/41. För närvarande står sålunda fondens hela kapitalbehållning — omkring 7 miljoner kronor — disponibel för ny långivning. Erinras må även, att på grund av beslut av riksdagen överföring av disponibla medel från fonden för tillgodoseende av andra ändamål i olika sammanhang vidtagits. Sålunda överfördes i samband med inrättandet av sekundärlånefonden för rederinäringen och lånefonden för den mindre skeppsfarten 5,5 miljoner kronor till dessa. Vidare togos under budgetåret 1939/40 av fondens tillgångar icke mindre än 8 miljoner kronor i anspråk för statsregleringen. I samband med tillkomsten år 1940 av en statlig utlåningsfond för anskaffande av gasgeneratorer för vissa fartyg överfördes till denna fond ett belopp av 1 500 000 kronor.

Såsom revisorerna ovan visat, har rederilånefonden av olika anledningar icke kommit att tagas i anspråk för de ändamål, för vilka den ursprungligen inrättats. Det kan därför ifrågasättas, om fonden numera har någon uppgift att fylla. Vidare måste det anses mindre lyckligt, att med varandra konkurrerande statliga kreditförmedlare finnas vid sidan av varandra. Enligt revisorernas mening bör fördenskull undersökas, om icke rederilånefonden helt bör avvecklas, i samband varmed även synes böra utrönas, i vad mån en förenkling av kreditorganisationen på förevarande område låter sig göra.

§ 37.

Från statsmakternas sida hava tid efter annan olika åtgärder vidtagits i syfte att genom beredande av nödigt kreditunderlag stödja och utveckla industriell verksamhet.

Statlig långivning för industriell verksamhet.

Sålunda tillkom genom beslut av rikets ständer år 1818 manufakturförlagslånefonden. Detta beslut innebar, att av den dåvarande manufakturdiskontens medel 200 000 riksdaler banko avsattes att användas till s. k. stående lån eller förlagslån. I samband därmed utfärdade Kungl. Maj:t i brev den 9 december 1818 vissa bestämmelser rörande utlåningen, vilka inneburo, att lånen skulle löpa på sex år, därav under de tre första utan avbetalning, samt i huvudsak användas till understöd för anläggningar av nya i riket förut okända uppfinningar i fabriks- och slöjdväg.

Den nyssberörda manufakturdiskonten, varifrån medel sålunda avskildes, leder sitt ursprung tillbaka till år 1756. Nämnda år anvisade rikets ständer ett belopp av 131 666 riksdaler i form av kreditiv i ständernas bank, löpande med tre procents ränta, vilket kreditiv sedermera successivt höjdes genom beslut vid olika riksdagar, så att det år 1818 utgjorde 1 000 000 riksdaler banko. De på detta sätt anvisade medlen voro enligt det ursprungliga syftet avsedda för lån på kortare tid, vanligen nio månader, och utlämnades i allmänhet till manufakturer och fabriker mot reverser.

Å den av manufakturdiskonten bedrivna lånerörelsen hade genom under

årens lopp influtna räntor, vilka voro större än den kreditivränta diskonten hade att erlagga, en betydande vinst uppstått, benämnd besparingskassa. Denna besparingskassa hade den 1 januari 1858, då manufakturdiskonten ägt bestånd i något över 100 år, nått upp till ett belopp av 1 598 513 riksdaler riksmünt.

Utlåningen från förlagslånefonden skedde jämsides med utlåningen från manufakturdiskonten. I själva verket voro både förvaltningen och bokföringen gemensamma för de båda fonderna. Med åren ökades emellertid efterfrågan på förlagslån, och den till dylika lån anvisade summan visade sig otillräcklig. Ytterligare avsättningar till förlagslånefonden verkställdes därför, nämligen år 1841 med 300 000 riksdaler banko och åren 1867—1871 med 50 000 riksdaler riksmünt årligen. Vid 1872 års ingång uppgick det till förlagslån avsatta totalbeloppet, omräknat i riksdaler riksmünt, till 1 000 000 riksdaler. De gjorda avsättningarna synas hava skett från besparingskassan.

Så småningom började utlåningen från manufakturdiskonten till följd av rikligare penningtillgång i riket att avtaga. På grund härav bestämdes genom kungl. brev den 7 november 1873, att diskontlån från och med 1874 års början icke vidare skulle utlämnas. Det för diskontfonden anvisade kreditivet i riksbanken hade redan förut successivt nedsatts och skulle, enligt 1873 års beslut, slutgiltigt infrias genom under år 1874 för gäldande av diskontlån inflytande medel. I början av år 1874 verkställdes den slutliga avbetalningen å kreditivet med 500 000 kronor.

Först med manufakturdiskontens upphörande erhöll manufakturförlagslånefonden självständig förvaltning och bokföring.

I samband med avvecklingen av manufakturdiskontrörelsen överfördes jämväl resterande besparingsmedel till manufakturförlagslånefonden, varigenom densamma den 31 december 1874 uppgick till 1 866 204 kronor. Fonden ökades sedermera successivt genom odisponerade räntors läggande till kapitalet. Vid utgången av budgetåret 1944/45 uppgick fondens kapitalbehållning till 3 412 665 kronor. Vid samma tid redovisades å fonden 16 utestående lån till ett sammanlagt belopp av 1 572 681 kronor. Av fondens ränteavkastning har årligen Kungl. Maj:t utdelat bidrag och understöd av skilda slag för främjande av handel, industri m. m. Sålunda hava för budgetåret 1944/45 bidrag utgått till Föreningen handarbetets vänner, Sveriges allmänna exportförening, Svenska teknologföreningen samt Ingenjörsvetenskapsakademien.

Genom kungl. brev den 26 oktober 1877 bestämdes, att förvaltningen av fonden, som dittills omhänderhafts av kommerskollegium, skulle överflyttas till statskontoret. Generella regler för utlåning från manufakturförlagslånefonden fastställdes första gången genom kungl. brev den 14 december 1841. Nya bestämmelser för utlåning utfärdades av Kungl. Maj:t den 9 maj 1913. Enligt kungörelsen den 13 oktober 1927 (nr 403) skola i fråga om utlåning från manufakturförlagslånefonden tillämpas samma bestämmelser, som meddelats beträffande lån ur den nedan omförmälda industrilånefonden.

Genom beslut av 1927 års riksdag inrättades industrilånefonden, i vilken

fond dåvarande torvindustrilånefonden samtidigt uppgick. Från den sålunda bildade fonden skulle lån lämnas även andra fabriker och industriella företag än de till torvhanteringen hörande. Såsom kapital till den nya fonden överfördes samtidigt till torvindustrilånefonden tidigare anvisade medel. Såsom förstärkning till fonden anvisade 1930 års riksdag ytterligare 900 000 kronor. I anslutning till en inom finansdepartementet utarbetad besparingspromemoria återlevererades emellertid budgetåret 1939/40 ett belopp av 2 miljoner kronor till riksgäldskontoret. Såsom ytterligare kapitalökning anvisades enligt beslut av 1941 års riksdag ett reservationsanslag å 9 miljoner kronor, varav 2 miljoner tillfördes fonden budgetåret 1941/42 och 700 000 kronor budgetåret 1942/43, medan återstoden däremot icke tillförts fonden. Vid utgången av budgetåret 1944/45 redovisades å fonden en kapitalbehållning av 4 942 283 kronor, varav såsom utestående lån 1 934 947 kronor, fördelade på 41 lån.

Nu gällande bestämmelser för lån från fonden finnas meddelade i kungörelsen den 13 oktober 1927 (nr 402) med allmänna villkor och bestämmelser för lån från industrilånefonden. Såsom ovan berörts skola dessa bestämmelser äga motsvarande tillämpning med avseende å lån från manufaktur-förlagslånefonden. Lån beviljas av Kungl. Maj:t i främsta rummet åt företag, som ämna igångsätta sådana för landet nya tillverkningar, för vilkas gynn-samma bedrivande särskilda förutsättningar synas föreligga, mot säkerhet, som av statskontoret godkännes. Sedan lån innehafts under två år från första lyftningsdagen, skall det under högst åtta därpå följande år återbetalas med lika kapitalbelopp årligen. Å lyftat belopp erlägges ränta, beräknad efter av Kungl. Maj:t för varje år bestämd normalränta.

Lån för industriella ändamål må även utlämnas från statens hantverkslåne-fond. Denna fond inrättades enligt beslut av 1936 års riksdag genom samman-slagning av lånefonden för befrämjande av hantverk och därmed jämförlig mindre industri samt lånefonden för ackordslån och förlagslån åt hantver-kare. Samtidigt överfördes såsom kapital till den nya fonden de tillgångar, som vid ingången av budgetåret 1936/37 förefunnos å nämnda fonder. Såsom kapitalökning för den nya fonden fick jämväl tagas i anspråk vad vid sagda tidpunkt återstod oanvänt av utav riksdagen beviljat anslag till kapitalök-ning å lånefonden för ackordslån och förlagslån åt hantverkare. I enlighet härmed överfördes till statens hantverkslånefond 350 000 kronor från hant-verkslånefonden och 1 298 800 kronor från lånefonden för ackordslån och förlagslån åt hantverkare. Vid utgången av budgetåret 1944/45 utgjorde fon-dens kapitalbehållning 1 598 139 kronor. Härav utestodo 177 lån till ett sam-manlagt belopp av 510 542 kronor.

Enligt ursprungligen gällande bestämmelser kunde lån från fonden utgå till, förutom hantverkare, allenast idkare av sådan mindre industri, som vore jämförlig med hantverk. Småindustriidkare av annat slag voro, om de önskade begagna sig av stallig låneverksamhet på området, hänvisade till in-dustrilånefonden och AB Industriredit. Då genom denna anordning den mera framskridna småindustrien kom i sämre läge beträffande lånemöjlig-heterna än övriga idkare av mindre industri, kom efter av 1941 års riksdag

fattat beslut statens hantverkslånefond att avse samtliga idkare av småindustri.

Nu gällande bestämmelser för utlåning äro meddelade i kungörelsen den 29 maj 1936 (nr 235) angående allmänna villkor och bestämmelser för lån ur statens hantverkslånefond. Nämnda fond förvaltas av statskontoret. Idkare av hantverk och småindustri må kunna av kommerskollegium tilldelas lån ur fonden, dels för anskaffande och installering av arbetsmaskiner, motorer eller andra dyrbarare arbetsredskap (maskinanskaffningslån), dels för uppförande eller ombyggnad av verkstadslokaler (verkstadslån), dels ock till rörelsekapital (förlagslån). Maskinanskaffningslån må uppgå till högst nio tiondelar och verkstadslån till högst två tredjedelar av den beräknade och av kommerskollegium godkända kostnaden för de med lånet avsedda åtgärderna, dock att högre lånebelopp icke må beviljas för någotdera ändamålet än 10 000 kronor. Storleken av förlagslån skall anpassas efter förhållandena inom den yrkesgren, rörelsen avser, men sådant lån må i allmänhet icke uppgå till högre belopp än som motsvarar en fjärdedel av sökandens genomsnittliga årliga omsättning under de senaste tre åren eller den kortare tid, varunder rörelsen bedrivits. En och samma låntagare må ej undfå lån till högre belopp än 3 000 kronor eller, där beviljande av lån till högre belopp av särskilda skäl finnes påkallat, 5 000 kronor. Ansökan skall ställas till kommerskollegium samt innehålla uppgift å den säkerhet, som av sökanden erbjudes för lånet. Beträffande beviljat lån äger kommerskollegium fastställa de särskilda villkor för beloppets åtnjutande, som må påkallas i syfte att trygga beloppets användande till avsett ändamål. Av låntagare lyftat lån skall, sedan det innehafts under ett år, enligt av kollegium fastställd amorteringsplan återbetalas med lika belopp årligen under närmast följande fem år, dock att beträffande verkstadslån nämnda amorteringstid må utsträckas att omfatta högst nio år. Inbetalning av lånebelopp skall verkställas till kollegium. Ränta utgår med för varje budgetår av Kungl. Maj:t bestämd normalränta.

För att förbättra den mindre industriens och hantverkets kreditmöjligheter beslöt 1941 års riksdag inrättande av en ny statlig utlåningsfond, benämnd fonden för hantverks- och småindustrikredit. Fonden förvaltas av riksbanken. Samtidigt anvisades såsom kapital ett reservationsanslag å 2 miljoner kronor, varav 100 000 kronor överfördes till fonden under budgetåret 1944/45. Vid utgången av samma budgetår redovisades en kapitalbehållning av 100 137 kronor, varav 31 500 kronor i lån. Antalet lån var 9.

I anslutning till propositionen angående inrättande av ifrågavarande fond uttalade departementschefen, att densamma främst vore avsedd för småföretagarnas behov av mera långfristig kredit, medan den löpande eller kortfristiga krediten i detta sammanhang lämnades ur räkningen. Det vore enligt departementschefen av olika anledningar icke lämpligt att för nu ifrågavarande syften anlita Aktiebolaget Industrikredit, som visserligen av staten organiserats för medellång och långfristig kreditgivning till företag inom näringslivet, men som bedreve sin verksamhet under rent bankmässiga förutsättningar. På vad sätt den föreslagna kreditgivningen framdeles skulle kunna samordnas med Aktiebolaget Industrikredits verksamhet borde bliva föremål för

ytterligare prövning, sedan närmare erfarenheter vunnits om den nya kreditfonden.

Enligt kungörelsen den 19 december 1941 (nr 964) angående lån från fonden för hantverks- och småindustrikredit har ifrågavarande fond till ändamål att möjliggöra utlämnande av lån till idkare av hantverk eller småindustri inom distrikt av riket, i vilket finnes av Kungl. Maj:t godkänd ekonomisk förening med uppgift att främja hantverk och småindustri inom föreningens verksamhetsområde genom att anskaffa lån åt medlemmar, som idka sådan rörelse (garantiförening). Lån må beviljas för anskaffande och installation av maskiner eller andra arbetsredskap, för uppförande eller ombyggnad av verkstadslokaler samt till förlagskapital. I intet fall må lånet överstiga 25 000 kronor. Ansökningar om lån prövas och avgöras vid riksbankskontoret inom distriktet, som har att innan låneärendet avgöres höra garantiföreningen inom distriktet. Lån beviljas för högst tio år. Förräntningen sker efter den för varje budgetår av Kungl. Maj:t fastställda normalräntan med tillägg av en halv procent.

För möjliggörande av sådan kreditgivning från företagarföreningarna, som dessa enligt sina stadgar förutsatts skola handhava, har staten anvisat medel från reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. eller tidigare motsvarande anslag. Medlen hava beviljats delvis såsom lån och delvis såsom subvention. Intill den 30 juni 1945 hava företagarföreningarna av staten erhållit understöd med tillhoppa 3 972 000 kronor, varav 2 695 000 kronor såsom lån och 1 277 000 kronor såsom subvention. Under budgetåret 1944/45 erhöles understöd med inalles 1 243 000 kronor, därav 838 000 kronor såsom lån och 405 000 kronor såsom subvention.

De statliga lånen hava beviljats på i huvudsak följande villkor. Å lånebelopp beräknas under två år från lyftningsdagen icke någon ränta. För tiden därefter skall å ogulden del av lånebeloppet gäldas ränta efter 3,5 procent. Lån är tills vidare amorteringsfritt. Återbetalning skall framdeles ske i enlighet med beslut, som meddelas av Kungl. Maj:t. Säkerhet för statslånen påfordras ej. Beträffande de beviljade subventionsbeloppen äro några särskilda villkor i regel ej föreskrivna utöver den för understödsbeloppen i deras helhet givna föreskriften, att de skola användas till bidrag och lån, som beviljas av ifrågavarande föreningar.

Företagarföreningarnas långivningsverksamhet, avseende intill 1944 års utgång av föreningarna beviljade lån, belyses av följande sammanställning.

Förening	Beviljade lån kr.	Vid slutet av år 1944 ute- stående lån kr.	Antal företag, som beviljats lån
Norrbottnens småindustriförening	618 156	307 227	65
Västerbottnens företagareförening	1 056 323	765 552	569
Jämtlands läns företagareförening	427 900	231 848	92
Västernorrlands läns företagareförening	1 091 772	383 006	144
Gävleborgs läns företagareförening	395 450	276 880	73
Bohusläns företagareförening	948 850	406 485	108
Värmlands läns företagareförening	213 800	174 912	28

I detta sammanhang må även nämnas, att Norrlandskommittén föreslagit inrättandet av en statlig utlåningsfond, från vilken företagarföreningarna i Norrland skulle få komma i åtnjutande av statslån för finansieringen av den av föreningarna bedrivna låneverksamheten. Några bidrag och lån för ändamålet skulle icke vidare utgå från det under riksstatens femte huvudtitel uppförda anslaget till arbetsmarknadens reglering m. m. Kommittén har upprättat förslag till kungörelse angående lån från lånefonden för de norrländska företagarföreningarna, vari låneverksamheten närmare reglerats och bestämmelser även upptagits rörande föreningarnas organisation.

Förutom genom nu nämnda låneformer förmedlas statlig kreditgivning för industriella ändamål av det förut berörda, på statligt initiativ tillkomna kreditinstitutet AB Industrikredit. Detta bolag bildades enligt beslut av 1934 års riksdag speciellt för tillgodoseende av näringslivets behov av medellång eller långfristig kredit. På grund av banklagstiftningen voro nämligen bankerna oförmögna att tillmötesgå anspråken på bunden kredit till fast ränta. Särskilt hade svårighet gjort sig gällande för mindre och medelstora företag att er-hålla dylik kredit. I enlighet med av Kungl. Maj:t gjord hemställan beslöt riksdagen ställa medel till förfogande för tecknande av aktier i institutet ävensom att teckna viss garanti för detsamma. Enligt bolagsordningen av år 1934 har bolaget till ändamål att idka lånerörelse genom att åt näringsidkare här i riket lämna lån mot säkerhet, som finnes fullt betryggande. Aktiekapitalet utgör 8 miljoner kronor. Staten skall äga minst fem åttondelar av antalet aktier. Såsom garantifond att utgöra särskild säkerhet för av bolaget ingångna förbindelser har staten ställt obligationer å tillhopa 12 miljoner kronor till förfogande. Bolaget må icke ingå förbindelser i större omfattning än att sammanlagda kapitalbeloppet av dem uppgår till fyra gånger sammanlagda beloppet av garantifonden och bolagets reservfond. Bolagets tillgångar vid utgången av år 1944 voro 14 616 361 kronor, varav utestående lån 10 813 425 kronor.

Följande sammanställning utvisar utlåningsrörelsen från de fyra fonderna under vart och ett av de senast förflutna tio budgetåren samt AB Industrikredits motsvarande utlåning de tio senaste kalenderåren.

Budgetår (betr. AB Industri- kredit kalen- derår)	AB Industri- kredit		Manufaktur- förlagslåne- fonden		Industrilåne- fonden		Statens hantverks- lånefond		Fonden för hantverks- och småindu- strikredit	
	An- tal	Belopp	An- tal	Belopp	An- tal	Belopp	An- tal	Belopp	An- tal	Belopp
1935/36 (1935)	9	838 500:—	11	1 029 119:—	3	446 250:—	70	53 850:—	—	—
1936/37 (1936)	13	1 822 000:—	4	441 500:—	1	75 000:—	44	114 830:—	—	—
1937/38 (1937)	10	1 168 000:—	1	40 000:—	—	—	34	91 950:—	—	—
1938/39 (1938)	6	1 792 900:—	2	620 000:—	—	—	48	156 050:—	—	—
1939/40 (1939)	11	2 490 000:—	5	372 000:—	1	200 000:—	35	135 600:—	—	—
1940/41 (1940)	9	2 145 000:—	1	150 000:—	4	113 000:—	33	114 400:—	—	—
1941/42 (1941)	7	2 056 000:—	1	130 000:—	95	3 598 693:—	32	99 400:—	—	—
1942/43 (1942)	5	1 392 750:—	3	610 000:—	75	2 497 600:—	23	87 600:—	—	—
1943/44 (1943)	8	2 246 850:—	1	50 000:—	26	1 342 500:—	33	168 305:—	—	—
1944/45 (1944)	4	853 100:—	1	125 000:—	11	1 017 000:—	41	201 700:—	9	31 500:—

Sammanställningen å s. 228—229 utvisar kapitalbehållningen och de utestående lånen vid utgången av vart och ett av de tio senast förflutna budgetåren.

I detta sammanhang må även nämnas, att frågan om möjligheterna av en sammanslagning av lånefonder på förevarande område i syfte att genomföra en förenklad organisation upptagits till behandling i olika sammanhang. Sålunda må nämnas, att i samband med den genomgripande omläggning av riksstatens uppställning, som ägde rum år 1911, de s. k. budgetkommitterade uttalade, att manufakturförslagslånefondens särställning borde upphöra och att fonden borde likställas med statens övriga utlåningsfonder. Förslaget föranledde emellertid icke någon statsmakternas åtgärd. Sedan kommerskollegiet anbefallts att verkställa undersökning avseende möjligheten och lämpligheten att sammanföra de medel, över vilka manufakturförslagslånefonden och industrilånefonden förfogade, till en gemensam fond, avgav ämbetsverket år 1927 utlåtande i ämnet, vari kollegiet uttalade den åsikten, att en sammanslagning utan vidare av de båda fonderna vore ägnad att ingiva betänkligheter med hänsyn till den olikartade tillkomsten och naturen av de medel, som inginge i fonderna. Denna uppfattning biträdades även av statskontoret. I anslutning till proposition till 1927 års riksdag i samband med inrättandet av industrilånefonden upptogs av föredragande departementschefen jämväl frågan om manufakturförslagslånefondens avveckling. Härvid uttalades emellertid, att denna fond allt fortfarande ägde sin obestriddliga betydelse, särskilt med avseende å fabriker av visst slag och mindre storleksordning. Riksdagen var av den meningen, att det hade varit önskvärt, om en sammanslagning av ifrågakvarande båda fonder kunnat åstadkommas. Med hänsyn till de åsikter, som uttalats av kommerskollegiet och statskontoret, borde man dock stanna tills vidare vid rådande förhållanden.

I ett den 2 juni 1943 avgivet utlåtande rörande de under ämbetsverket stående fondmedlens användning och förvaltning upptog statskontoret till behandling jämväl manufakturförslagslånefonden. Ämbetsverket uttalade härvid, att då syftet med fondens tillkomst varit och alltjämt vore att bereda möjlighet för enskilda företagare att erhålla lån på rimliga, av staten fastställda villkor, fonden närmast vore att likställa med de av ämbetsverket förvaltade utlåningsfonderna. Statskontoret föreslog därför, att denna fonds uppgifter för framtiden övertoges av industrilånefonden, som i så fall skulle i erforderlig utsträckning förstärkas. De ändamål, vilka dithills finansierats med fondens ränteavkastning, borde under sådana förhållanden kunna tillgodoses genom redan befintliga eller framdeles beviljade anslag.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår hava av staten eller med statens medverkan skapats flera lånemöjligheter för utövare av industriell verksamhet. För närvarande finnas sålunda för detta ändamål fyra lånefonder jämte ett av staten bildat och kontrollerat kreditinstitut. Från dessa hava lån utgått för finansiering av såväl industri — i första hand den mindre eller medelstora industrien — som hantverk. Vidare hava å driftbudgeten anvisats

Revisorernas
uttalande.

Budgetår (resp. betr. AB Industrikredit kalenderår)	AB Industrikredit		Manufakturförslagslånefonden		
	Utestående lån		Kapital- behållning	Därav utestående lån	
	Antal	Belopp		Antal	Belopp
1935/36 (1935)	9	816 000:—	3 326 295:—	58	2 656 899:—
1936/37 (1936)	22	2 566 650:—	3 287 578:—	49	1 992 041:—
1937/38 (1937)	32	3 586 442:—	3 278 408:—	38	1 236 953:—
1938/39 (1938)	35	4 900 155:—	3 278 860:—	30	1 314 244:—
1939/40 (1939)	42	6 993 680:—	3 284 722:—	28	1 482 483:—
1940/41 (1940)	50	8 366 137:—	3 299 691:—	24	1 502 584:—
1941/42 (1941)	57	9 810 687:—	3 313 676:—	23	1 458 122:—
1942/43 (1942)	60	10 450 575:—	3 332 004:—	22	1 840 729:—
1943/44 (1943)	63	11 405 050:—	3 372 930:—	18	1 691 437:—
1944/45 (1944)	65	10 813 425:—	3 412 665:—	16	1 572 681:—

medel för hithörande ändamål, i det att från reservationsanslaget till åtgärder för arbetsmarknadens reglering medel till betydande belopp utgått till företagarföreningarna för möjliggörande av kreditgivning från dessa förenings sida.

Förhållandena kunna emellertid enligt revisorernas uppfattning knappast motivera, att ett flertal statliga låneformer för likartade ändamål på detta sätt finnas vid sidan av varandra. Sålunda beviljar Kungl. Maj:t lån ur manufakturförslags- och industrilånefonderna, medan kommerskollegiet beviljar lån ur statens hantverkslånefond och riksbankens avdelningskontor ur fonden för hantverks- och småindustrikredit. De för företagarföreningarnas låneverksamhet avsedda medlen fördelas av Kungl. Maj:t på respektive föreningar. Härtill kommer AB Industrikredits verksamhet. För staten måste denna splittring av låneverksamheten på ett flertal myndigheter i fråga om såväl prövningen av låneärendena som medlens förvaltning innebära ett icke oväsentligt merarbete, varjämte den nödiga överblicken av låneverksamheten försvåras. Att lånen beviljas av olika låneorgan kan föranleda oenhetlig praxis, som i sin ordning kan tänkas medföra icke önskvärda förskjutningar i användningen av de skilda låneformerna.

Ur flera synpunkter framstår sålunda en förenkling av låneorganisationen på detta område såsom önskvärd. Det bör därför övervägas, huruvida icke statens låneverksamhet på industriens och hantverkets område bör organiseras mera enhetligt.

§ 38.

Iakttagelser
beträffande
vissa kristids-
fonder m. m.

Enligt beslut av 1934 års riksdag inrättades en lånefond, benämnd vedeldningslånefonden, som skulle förvaltas av statskontoret och varifrån lån finge, i mån av tillgång, utlämnas till landsting, kommuner och enskilda för främjande av utbyte av kokspannor mot vedpannor eller inmontering av förugnar vid förefintliga värmeanläggningar ävensom för installering av vedpannor i stället för kokspannor vid nya värmeanläggningar. Såsom kapital

Industrilånefonden			Statens hantverkslånefond			Fonden för hantverks- och småindustrikredit		
Kapital-behållning	Därav utestående lån		Kapital-behållning	Därav utestående lån		Kapital-behållning	Därav utestående lån	
	An-tal	Belopp		An-tal	Belopp		An-tal	Belopp
4 603 851:—	58	2 283 632:—	—	—	—	—	—	—
4 605 837:—	44	1 705 919:—	1 648 800:—	—	1 314 677:—	—	—	—
4 600 995:—	32	1 152 695:—	1 648 800:—	—	1 060 288:—	—	—	—
4 586 953:—	26	887 704:—	1 647 514:—	—	889 853:—	—	—	—
2 293 830:—	20	733 331:—	1 647 514:—	—	741 997:—	—	—	—
2 232 586:—	21	696 666:—	1 643 786:—	365	571 108:—	—	—	—
4 275 023:—	108	4 133 881:—	1 600 540:—	254	445 187:—	—	—	—
5 002 230:—	129	4 631 294:—	1 599 599:—	197	389 107:—	—	—	—
4 981 132:—	87	3 216 176:—	1 598 774:—	188	446 048:—	—	—	—
4 942 283:—	41	1 934 947:—	1 598 139:—	177	510 542:—	100 137:—	9	31 500:—

anvisade samma riksdag ett reservationsanslag av 2 miljoner kronor, varav dock endast omkring 204 000 kronor togos i anspråk. Från och med budgetåret 1938/39 redovisas de för nu ifrågavarande ändamål avsedda medlen under fonden för låneunderstöd under benämningen »Lån till anordnande av värmeanläggningar för vedeldning». Såsom kapitalförstärkning anvisades för budgetåret 1938/39 ett reservationsanslag å 150 000 kronor samt för budgetåret 1944/45 ett investeringsanslag å 100 000 kronor.

Närmare bestämmelser angående ifrågavarande lån finnas meddelade i kungörelsen den 30 juni 1934 (nr 433) angående allmänna villkor och bestämmelser för lån från vedeldningslånefonden. Enligt dessa bestämmelser kan lån ur fonden beviljas till belopp, motsvarande vid gamla anläggningar de verkliga kostnaderna för anskaffande av vedpannor eller förugnar jämte kostnaderna för utbytet eller inmonteringen samt vid nyanläggningar de genom inmonteringen av vedpannorna uppkomna merkostnaderna. Lån utgår endast om sökanden träffat bindande avtal om inköp av vedpanna eller förugn. Lån beviljas av Kungl. Maj:t och utbetalas av statskontoret. Utbetald lån skall återbetalas med en femtedel vid utgången av vart och ett av de från den dag lånet lyfts närmast löpande fem åren. Lånen äro räntefria.

Omfattningen av ifrågavarande låneverksamhet framgår av följande sammanställning.

Budgetår	Utlämnade lån		Budgetår	Utlämnade lån	
	Antal	Kronor		Antal	Kronor
1934/35	10	29 560	1940/41	4	17 266
1935/36	20	50 865	1941/42	7	27 295
1936/37	22	65 190	1942/43	6	25 240
1937/38	17	48 184	1943/44	1	8 000
1938/39	5	13 450	1944/45	1	9 100
1939/40	1	8 510			

Vid utgången av budgetåret 1944/45 utestodo 20 lån till ett sammanlagt belopp av 46 575 kronor.

Genom beslut av 1940 års urtima riksdag anvisades under fonden för låneunderstöd ett reservationsanslag av 750 000 kronor för »lån till främjande av användningen av inhemskt motorbränsle m. m.». För samma ändamål har 1941 års riksdag såsom kapitalinvestering i fonden anvisat ett reservationsanslag å 500 000 kronor. Vid utgången av budgetåret 1944/45 kvarstod en reservation å anslaget av i runt tal 1 219 000 kronor. 1945 års riksdag har medgivit, att det för budgetåret 1941/42 anvisade anslaget må disponeras även under budgetåret 1945/46. Lån beviljas av Kungl. Maj:t, som äger bestämma lånevillkoren i varje särskilt fall. Räntan bör dock icke understiga 4 procent.

I detta sammanhang må nämnas, att till åtgärder för ökad användning av inhemskt motorbränsle m. m. dessutom vid olika tillfällen, senast å riksstaten för budgetåret 1943/44, under elfte huvudtiteln hava anvisats reservationsanslag, avseende bland annat statsbidrag till kolugnsanläggningar, för kolningskurser, för vissa undersökningar rörande ersättningsbränslen samt för bekostande av konstruktiva och experimentella arbeten i fråga om kolugnar och utvinning av biprodukter från dessa.

Omfattningen av låne- och bidragsverksamheten framgår av nedanstående sammanställning.

Budgetår	Utlämnade lån		Utgivet bidrag Kronor
	Antal	Kronor	
1939/40	—	—	180 125
1940/41	1	25 000	443 223
1941/42	1	5 588	214 159
1942/43	—	—	112 098
1943/44	—	161	43 315
1944/45	—	—	4 143

Vid utgången av budgetåret 1944/45 utestodo 2 lån till ett sammanlagt belopp av 9 816 kronor. Av anslaget till bidrag reserverades samtidigt till följande budgetår ett belopp av 222 934 kronor.

Vid 1940 års urtima riksdag beslöts vidare inrättande av en statens lånefond för anskaffande av gasgeneratorer för vissa fartyg. Samtidigt överfördes till fonden ett belopp av 1 500 000 kronor från rederilånefonden. Från fonden må enligt bestämmelserna i kungörelse den 20 december 1940 (nr 1018) utlämnas lån för anskaffande och montering av gasgeneratorer för motordrift med inhemskt bränsle å motorfartyg eller segelfartyg med hjälpmaskin, avsedda att nyttjas i handelssjöfart, eller för resandes fortskaffande eller till ändamål, som med handelssjöfarten äger gemenskap. Lån må beviljas till belopp, motsvarande högst 80 procent av kostnaderna. Sökande skall skriftligen hava träffat bindande avtal om inköp av gasgenerator. Ansökan om lån prövas av kommerskollegium, som även utbetalar beviljat lån. Under ett år från första lyftningsdagen är lån amorteringsfritt, men återbetalning skall därefter göras med en tredjedel årligen, till dess hela lånebelopp

¹ Tilläggs lån.

pet guldits. Å lån skall erläggas ränta efter tre procent om året från lyftningsdagen.

Låneverksamhetens omfattning framgår av följande sammanställning.

Budgetår	Utlämnade lån	
	Antal	Kronor
1940/41	—	—
1941/42	4	11 500
1942/43	6	28 180
1943/44	1	15 000
1944/45	1	1 980

Vid utgången av budgetåret 1944/45 utestodo 10 lån till ett sammanlagt belopp av 30 069 kronor. Fondens kapitalbehållning utgjorde vid samma tidpunkt 1 500 000 kronor.

Efter framställning av Kungl. Maj:t beslut 1940 års urtima riksdag även inrättande av en statlig utlåningsfond, benämnd lånefonden för inköp av gasgeneratorer för fiskebåtar. Till fonden anvisades ett reservationsanslag av 1 150 000 kronor. Ytterligare medel för ifrågavarande ändamål hava sedermera icke anvisats av riksdagen. Enligt beslut av 1944 års riksdag fingo de anvisade medlen användas för avsett ändamål även under budgetåret 1944/45.

Närmare bestämmelser angående lån ur fonden finnas meddelade i kungörelsen den 7 februari 1941 (nr 70) angående lån från lånefonden för inköp av gasgeneratorer för fiskebåtar. Lån må beviljas fiskare eller sammanlutning av fiskare för anskaffande och montering av gasgeneratorer för motordrift med inhemskt bränsle eller av ångmaskiner å båtar, avsedda att huvudsakligen användas för förvärvsmässigt fiske eller fisktransport. Lån må beviljas till belopp motsvarande högst hälften av den sammanlagda verkliga kostnaden för ifrågavarande anordning. Sökande skall skriftligen hava träffat bindande avtal om inköp av gasgeneratorer eller ångmaskin. Lån, som beviljas av lantbruksstyrelsen och utbetalas av statskontoret, är amorteringsfritt under nio månader, varefter det skall återbetalas med en femtedel varje halvår till dess hela lånebeloppet guldits. Lånen äro räntefria.

Samtidigt med inrättandet av ovannämnda lånefond anvisades ett reservationsanslag å 1 150 000 kronor till bidrag till anskaffande av gasgeneratorer för fiskebåtar m. m. Ytterligare medel för angivna ändamål hava sedermera icke anvisats av riksdagen. Närmare bestämmelser om denna bidragsform finnas meddelade i kungörelsen den 7 februari 1941 (nr 69) angående bidrag av statsmedel till anskaffande av gasgeneratorer för fiskebåtar m. m. Bestämmelserna äro i tillämpliga delar i stort sett desamma som för de ovan angivna lånen. Ansökningar om bidrag prövas av lantbruksstyrelsen, som äger föreskriva erforderliga villkor för bidragsbeloppens lyftande och åtnjutande. Styrelsen äger under vissa förutsättningar förklara uppbygget bidragsbelopp till återbetalning genast förfallet.

Omfattningen av ifrågavarande låne- och bidragsverksamhet framgår av följande sammanställning.

Budgetår	Utlåmnade lån		Utgivet bidrag Kronor
	Antal	Kronor	
1940/41	—	—	2 500
1941/42	1	835	6 228
1942/43	3	2 306	1 950
1943/44	1	356	1 192
1944/45	1	—	—

Vid utgången av budgetåret 1944/45 utestodo 2 lån till ett samantlagt be-
lopp av 1 044 kronor. Av anslaget till bidrag kvarstod vid samma tidpunkt
ett belopp av 1 138 130 kronor disponibelt, vilket reserverades till påföljande
budgetår.

Revisorernas
uttalande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår hava ovan omförmälda låne-
fonder, vilka inrättats i samband med vissa krisförhållanden, icke tagits i
anspråk i den utsträckning, som förutsetts. Med hänsyn härtill bör utredas,
huruvida icke dessa fonder kunna avvecklas.

§ 39.

Iakttagelser
beträffande
statens ut-
låningsverk-
samhet och
fondförvalt-
ning m. m.

Revisorerna, som under ett flertal paragrafer i denna berättelse redogjort
för olika iakttagelser beträffande vissa statliga utlåningsfonder och i sam-
band därmed stående statlig utlåningsverksamhet, hava ansett det lämpligt
att i ett sammanhang redogöra för de mera väsentliga av dessa och att lämna
en sammanfattning av desamma.

De åtgärder, vilka av statsmakterna tid efter annan företagits i syfte att
genom beredande av nödigt kreditunderlag befrämja näringslivet m. m., hava
i allmänhet tagit sig uttryck i att särskilda lånefonder bildats. De statliga
utlåningsfonderna utgöra för närvarande icke mindre än 59. Även under
fonden för låneunderstöd redovisas medel, vilka anvisats för olika här av-
sedda ändamål. Statlig långivning av samma art förekommer även från vissa
s. k. diversemedelsfonder. Vidare förekommer långivning från anslag å drift-
budgeten. Slutligen bör i detta sammanhang erinras om att genom statlig
medverkan i form av aktieteckning eller på annat sätt tillskapats ett antal
speciella kreditinstitut.

Mot den sålunda konstaterade splittringen i avseende på medelsanvisning-
en svarar i många fall en motsvarande oenhetlighet i avseende på förvalt-
ningen av de olika fonderna m. m. och beviljandet av lån. Fonder för när-
besläktade ändamål förvaltas sålunda i många fall av skilda myndigheter,
liksom ifrågakommande lån beviljas av olika statliga organ.

För staten måste denna splittring av låneverksamheten på ett flertal myn-
digheter i fråga om såväl prövningen av låneärendena som medlens förvalt-
ning innebära ett icke oväsentligt merarbete, varjämte den nödiga överblic-
ken av låneverksamheten försvåras. Att lånen beviljas av olika låneorgan kan
föranleda oenhetlig praxis, som i sin ordning kan tänkas medföra icke önsk-
värda förskjutningar i användningen av de skilda låneformerna.

Mellan olika låneformer föreligga understundom även så obetydliga eller

svåröverskådliga nyanser i avseende på det ändamål, som må befrämjas, liksom i avseende på lånevillkoren, att överblicken över tillgängliga kreditmöjligheter i avsevärd grad måste försvåras för de lånesökande.

Revisorerna hava konstaterat, att vissa lånefonder av olika anledningar endast i ringa utsträckning tagits i anspråk för avsett ändamål. En liknande iakttagelse gjordes även av 1944 års revisorer. Till en del synes detta sammanhånga med att under tillfälligt rådande konjunkturer fonder skapats, som sedan ändrade förhållanden inträtt icke längre haft någon uppgift att fylla. En annan orsak torde vara att lånefonder inrättats för tiligodoseende av i stort sett samma ändamål som redan befintliga fonder. Genom att nyinrättade fonder bättre anpassats till de aktuella lånebehoven hava de äldre fondernas betydelse i motsvarande mån minskat. Revisorerna hava vidare uppmärksammat, att utlåningen från vissa fonder i stort sett upphört, sedan för samma ändamål anvisats medel även å driftbudgeten i form av statsbidrag. De gällande lånevillkoren — framför allt den tillämpade räntesatsen — hava vidare bidragit till den nu antydda utvecklingen. Genom att lån å den allmänna marknaden för närvarande kunnat erhållas på fördelaktigare villkor hava nämligen i många fall de statliga lånen icke blivit så begärliga.

I detta sammanhang vilja revisorerna även framhålla det mindre lämpliga ur såväl redovisningssynpunkt som eljest i att utlåningsrörelse för här avsedda ändamål bedrivs från vissa s. k. diversemedelsfonder. För tillgodoseende av dessa lånebehov böra i stället inrättas särskilda utlåningsfonder. Liknande synpunkter göra sig även gällande beträffande den långivning, som för närvarande sker från vissa riksstatsanslag.

De iakttagelser, för vilka ovan i stora drag redogjorts, hava givit revisorerna det intrycket, att en allmän översyn snarast borde komma till stånd av den statliga kreditgivning, varom här är fråga. Härvid torde särskilt böra undersökas möjligheterna till samordning och rationalisering av den statliga kreditgivningen, så att — därest icke särskilda skäl föranleda annan ordning — för ett och samma ändamål inrättas allenast en fond.

Revisorerna hava ansett sig icke heller kunna förbigå frågan, huruvida icke den kreditgivning, som för närvarande sker genom statliga lånefonder eller andra motsvarande anordningar, i stället skulle kunna ordnas genom de vanliga kreditinstituten med statlig medverkan i lämplig form. I detta sammanhang har framkommit förslag, att staten skulle kunna lämna borgen på utlämnade lån. Revisorerna anse sig icke kunna taga ställning till lämpligheten av en sådan anordning, vars förverkligande måste föregås av en grundlig prövning. Det synes emellertid sannolikt, att den statliga stödverksamheten genom en sådan anordning skulle på visst sätt bliva mera effektiv. Allmänheten torde äga en mycket ofullständig kännedom om förefintliga statliga lånemöjligheter. Såsom tidigare berörts försvåras vidare den rådande splittringen på olika fonder m. m. översikten över de olika till buds stående hjälpmöjligheterna. För de lånesökande vore det givetvis ur praktisk synpunkt enklare att kunna vända sig till de lokala kreditinstitut, vilka de vanligen anlita, än att ansöka om lån hos central statlig myndighet.

Ekonomisk översikt.

§ 40.

Vissa upp-
gifter an-
gående statens
tillgångar
och skulder
m. m.

I enlighet med gällande instruktion § 16 hava revisorerna på grundval av det av riksräkenskapsverket utgivna utdraget ur rikshuvudboken för budgetåret 1944/45 låtit upprätta en sammanställning av statens tillgångar och skulder per den 30 juni 1945. Före behandlingen av denna sammanställning torde emellertid få lämnas en redogörelse för utformningen av redovisningen av statens kapitalutgifter.

Sedan den genom 1937 års budgetomläggning utformade ordningen för redovisningen av statens kapitalutgifter — fränsett de jämkningar som för-
anletts av dels Kungl. Maj:ts beslut den 13 december 1940 om redovisning av
alla återbetalningar av kapitalmedel såsom inkomster för vederbörliga an-
slag å kapitalbudgeten och dels statsmakternas år 1943 meddelade beslut om
ändring av kapitalbudgetanslagens beteckning — tillämpats utan ändring
under sex budgetår, har under budgetåret 1944/45 den av 1944 års riksdag
godkända kompletteringen i avseende å kapitalbudgeten av 1937 års budget-
reform trätt i tillämpning. Denna komplettering — som genomfördes i syfte
att erhålla en utformning av kapitalbudgeten genom vilken denna skulle
komma att ge ett såvitt möjligt fullständigt mått på den statliga investe-
ringsverksamhetens bruttovolym och nettovolym — avser, fränsett vissa
ändringar av rent formell art i fråga om kapitalbudgetens tekniska utform-
ning, närmast en utvidgning av redovisningen av kapitalutgifterna över bud-
geten till att omfatta även ersättningsanskaffningarna vid de affärsdrivande
verken och övriga tidigare vid sidan av budgeten finansierade investeringar
samt ombildning i samband härmed av affärsverkens förnyelsefonder till
egentliga värdeminskningsskonton. Undantag från regeln om bruttoredovis-
ning har dock gjorts beträffande utlåningsfonderna. Detta innebär, att för
utlåningsfondernas del endast överföringen till fonderna av för utlåningsverk-
samheten erforderligt kapital redovisas över budgeten, medan själva låne-
rörelsen, avseende å ena sidan utlämnade lån eller gjorda investeringar samt
å andra sidan amorteringar eller återbetalda kapitalmedel, redovisas vid si-
dan av budgeten. Undantaget motiveras av att det ej befunnits praktiskt
lämpligt att täckning för hela den för varje budgetår avsedda nya utlåningen
skulle beredas genom beviljande av investeringsanslag allt eftersom tidigare
anvisade anslag tagits i anspråk för utlämnande av lån. I fråga om kapital-
budgetens ändrade tekniska utformning innebär den nu genomförda partiella
budgetreformen i huvudsak följande.

Särskilda *investeringsstater*, vilka redovisas å en tabellbilaga till riksstaten, upprättas för de olika kapitalfonderna. Å varje sådan investeringsstat redovisas å ena sidan beloppet av den sammanlagda bruttoinvesteringen i respektive fond enligt av riksdagen fattade beslut, d. v. s. summan av de beviljade *investeringsanslagen*, vilka på samma sätt som tidigare specificeras i särskilda tabellbilagor till riksstaten, samt å andra sidan tillgängliga avskrivningsmedel, fördelade på avskrivningsmedel från riksstaten och avskrivningsmedel inom fonden (från driftkostnadsstat), jämte övriga å fonden för investering disponibla likvida medel; saldot mellan dessa poster utvisar det nettotillskott av kapitalmedel, som erfordras för de beslutade investeringarnas genomförande. De i investeringsstaterna framräknade nettotillskotten, vilka betecknas såsom *investeringsbemyndiganden*, uppföras sedan å kapitalbudgetens utgiftssida i själva riksstaten; såsom sammanfattande benämning för dessa investeringsbemyndiganden har fastställts termen *investeringsplan*, och dennas slutsumma — vilken även inkluderar en såsom *kapitalåterbetalning* betecknad avdragspost för sådana återbetalningar av kapitalmedel, som ej äro hänförliga till särskild investeringsstat — anger således den nettoinvestering av kapitalmedel, som kräves för genomförandet av de av riksdagen beslutade bruttoinvesteringarna. Å kapitalbudgetens inkomstsida uppföres en mot investeringsplanens slutsumma svarande balanspost, och för denna post, vilken även redovisas i en tabellbilaga till riksstaten, har fastställts beteckningen *låne-medel*.

I syfte att göra det möjligt att såväl i den löpande riksbokföringen som i budgetredovisningen för varje budgetår lämna en korrekt bild av investeringsverksamhetens fortgång har i samband med nu angivna omläggning av kapitalbudgeten beträffande berörda myndigheters medelsförvaltning vidtagits den ändringen, att redovisningen gentemot budgeten av belastningen av investeringsanslagen överflyttats från riksgäldskontoret till de fondförvaltande myndigheterna, vilka även hava att lämna redovisning till riksräkenskapsverket i enlighet med upprättade investeringsstater för övriga poster å dessa stater. Efter denna ändring har riksgäldskontoret endast att ombesörja utbetalningar efter de fondförvaltande myndigheternas rekvisition från investeringsbemyndigandena å investeringsplanen respektive mottaga återbetalningar å bemyndigandena och å den å investeringsplanen upptagna avdragsposten för kapitalåterbetalning samt lämna redovisning till riksräkenskapsverket för dessa transaktioner. Redovisning för kapitalbudgetens inkomsttitel kan såsom närmare framgår av det följande lämnas endast av riksräkenskapsverket i själva budgetredovisningen.

Liksom tidigare ansluter sig uppställningen av budgetredovisningen för kapitalbudgeten — fränsett tvenne tillägg — i princip helt till riksstatens uppställning. Kapitalbudgeten i själva riksstaten motsvaras således i budgetredovisningen av den å sidorna 186 och 187 intagna tabellen över utfallet av kapitalbudgeten. Och de vid riksstaten fogade tabellbilagorna till kapitalbudgeten, nämligen tabellbilagan för kapitalbudgetens inkomster, tabellbi-

lagan för investeringsstaterna och de under rubriken kapitalinvestering införda tabellbilagorna med specifikation av bruttoinvesteringarna å olika huvudtitlar och anslag, motsvaras av tabellen å sidorna 188 och 189 över inkomsterna å kapitalbudgeten respektive av tabellen å sidorna 192—207 över utfallet av investeringsstaterna och av de å sidorna 210 och följande under rubriken specifikation av kapitalinvestering införda tabellerna med specifik redovisning för de särskilda investeringsanslagen. De gjorda tilläggen utgöras av en å sidorna 188—191 omedelbart efter tabellen för inkomsterna å kapitalbudgeten införd specifikation av investeringsplanen eller kapitalbudgetens utgiftssida samt av en å sidorna 208 och 209 omedelbart före specifikationen av kapitalinvesteringarna införd översiktstabell över samtliga kapitalinvesteringar.

Såsom framgår av det föregående upptages i riksstaten under titeln låne-medel det nettotillskott av kapitalmedel, som jämte återbetalda kapitalmedel å den å investeringsplanen uppförda avdragsposten samt för investering disponibla likvida medel å de olika kapitalfonderna erfordras för genomförandet av beslutade bruttoinvesteringar, och för riksgäldskontorets del får riksstatens fastställande anses innefatta medgivande att, vad angår kapitalbudgeten, verkställa erforderlig ny upplåning inom den ram, som anges av det å titeln lånemedel uppförda beloppet. I den mån återbetalningarna å avdragsposten å investeringsplanen samt de å de olika kapitalfonderna för investering disponibla likvida medlen vid riksstatens realiserande visa sig uppgå till högre belopp än som beräknats i riksstaten, minskas uppenbarligen den medgivna rätten till ny upplåning i motsvarande grad. Uppkommande besparingar å investeringsanslagen medföra tydligen samma verkan. I tabellen över utfallet av kapitalbudgeten har också såsom redovisat belopp för titeln lånemedel upptagits den summa, som motsvarar riksstatsbeloppet efter avdrag för dels merinkomster å titeln kapitalåterbetalning å investeringsplanen, dels merinkomster å andra inkomstitlar å investeringsstaterna än investeringsbemyndiganden och dels uppkomna besparingar å investeringsanslag. Härigenom komma alla faktorer, som inverka ännu på den av riksdagen i samband med kapitalbudgetens fastställande medgivna nya upplåningen, att klart framgå av budgetredovisningen.

Tidigare har — till skillnad från vad som sålunda tillämpats i budgetredovisningen för budgetåret 1944/45 — såsom redovisat belopp för kapitalbudgetens inkomstitel i tabellen över utfallet av kapitalbudgeten uppförts samma belopp som det i riksstaten beräknade. Härvid var det för ernående av balans mellan sammanställningens båda sidor nödvändigt att å sammanställningens utgiftssida tillägga ett belopp motsvarande summan av de å kapitalbudgetens anslag uppkomna besparingarna. Någon liknande balanspost erfordras icke nu. I stället har i tabellen över inkomsterna å kapitalbudgeten fått till kolumnen för redovisat belopp läggas tre avräkningskolumner, avseende den första brist som regleras över titeln kapitalåterbetalning å investeringsplanen, den andra brist som regleras över (andra) inkomstitlar å investeringsstaterna (än investeringsbemyndiganden) och den tredje brist som

regleras över investeringsanslag. I konsekvens härmed har såväl i tabellen med specifikation av investeringsplanen som å inkomstsidan i tabellen över utfallet av investeringsstaterna intagits en kolumn för reglering av merinkomster och brister över titeln lånemedel samt i tabellerna med specifik redovisning för investeringsanslagen införts en kolumn för reglering av besparingar över titeln lånemedel, vilken senare kolumn självfallet återkommer i översiktstabellen över kapitalinvesteringarna samt å utgiftssidan i tabellen över utfallet av investeringsstaterna. Å sistnämnda tabells inkomstsida samt i tabellen med specifikation av investeringsplanen har dessutom för ernående av en fullständig avräkning medtagits en kolumn för reglering av de belopp, varmed å investeringsbemyndigandena redovisade belopp över- eller understiga de i riksstaten beräknade. I fråga om investeringsstaternas inkomstsida gäller, att den å denna redovisade sammanlagda bristen å investeringsbemyndigandena efter avdrag av redovisade merinkomster å investeringsstaternas övriga inkomstitlar och av redovisade besparingar å investeringsanslag motsvarar den sammanlagda ökningen av outnyttjade belopp av investeringsanslag, och ifrågavarande två kolumner ha i anslutning härtill angivits avse avräkningar inom investeringsstaterna.

Den av revisorerna upprättade sammanställningen av statens tillgångar och skulder per den 30 juni 1945 har följande utseende.

	Kronor	Kronor
Tillgångar:		
Fast egendom	4 971 882 389: 91	
Rullande järnvägsmateriel och fartyg m. m.	619 504 015: 14	
Inventarier och förråd	241 663 320: 39	
Aktier	305 496 733: 62	
Riksbankens kapital	100 000 000: —	
Utlånta medel	3 808 646 615: 47	
Förskott	1 492 799 626: 51	
Fonders fordringar hos andra fonder ..	7 223 024 560: 09	
Övriga fordringar	616 530 156: 77	
Kontant behållning och i bank inestående medel	<u>422 124 815: 96</u>	19 801 672 233: 86
Skulder:		
Diverse medel:		
Avskrivningskonton	3 001 601 290: 33	
Övriga diverse medel	981 884 670: 36	
Fonders skulder till andra fonder	7 223 024 560: 09	
Övriga skulder	<u>12 845 440 156: 64</u>	24 051 950 677: 42
Skulder utöver tillgångar		4 250 278 443: 56

Såsom framgår av kapitalsammandraget å sidorna 4 och 5 i det tryckta utdraget ur rikshuvudboken, understego vid budgetårets ingång statens i rikshuvudboken bokförda tillgångar skulderna med 3 475,91 miljoner kronor. Enligt ovanstående sammanställning redovisades vid budgetårets utgång skulder utöver tillgångar till ett belopp av 4 250,28 miljoner kronor. Den under det gångna budgetåret inträdda försämringen av statens förmögenhetsställning uppgår alltså, såvitt rikshuvudboken utvisar, till 774,37 miljoner kronor. Detta belopp motsvarar ökningen av bristen å statsregleringsfonden, 821,21 miljoner kronor, efter avdrag av en uppkommen ökning å 46,84 miljoner kronor av den sammanlagda behållningen å statens kapitalfonder.

Bristen å statsregleringsfonden uppgick vid budgetårets början till 5 153,49 miljoner kronor och har alltså under budgetåret ökat till 5 974,70 miljoner kronor, med vilket belopp de å fonden utbalanserade tillgångarna, 1 454,43 miljoner kronor, understiga å fonden utbalanserade skulder, 7 429,13 miljoner kronor. Bland dessa skulder upptagas såsom skuld till riksgäldsfonden 6 250 miljoner kronor avseende från riksgäldskontoret till statskontoret lämnad kassaförstärkning. Motsvarande skuld till riksgäldsfonden uppgick vid budgetårets början till 5 400 miljoner kronor. Riksgäldskontoret har således under budgetåret lämnat en kassaförstärkning av 850 miljoner kronor.

Den redovisade ökningen av bristen å statsregleringsfonden motsvarar skillnaden mellan, å ena sidan, det under budgetåret uppkomna underskottet å statsregleringen samt, å andra sidan, under budgetåret inträdd stegring av utestående debiterade riksstatsmedel (restantier). Av den sammanställning över utfallet av driftbudgeten, som återfinnes å sidorna 4 och 5 i den av riksräkenskapsverket upprättade budgetredovisningen, framgår, att driftbudgetens totala inkomster och utgifter utgjort 3 250,62 miljoner kronor respektive 4 103,19 miljoner kronor samt att det uppkomna underskottet å statsregleringen alltså uppgår till 852,57 miljoner kronor. Detta underskott motsvarar, såsom också framgår av nämnda sammanställning, skillnaden mellan å budgetutjämningsfonden avfört underskott å statsregleringen, 947,58 miljoner kronor, och den sammanlagda ökningen av reservationerna å driftbudgeten, 95,01 miljoner kronor. Ökningen av restantierna åter har, såsom den i budgetredovisningen å sidorna 182 och 183 införda tabellen över debiterade riksstatsmedel utvisar, utgjort 31,36 miljoner kronor. De inträffade förändringarna å statsregleringsfonden kunna i enlighet med det nu sagda sammanfattas sålunda.

	Miljoner kronor
Brist vid budgetårets ingång	5 153,49
Å budgetutjämningsfonden avfört underskott å statsregleringen ..	947,58
Ökning av reservationer å driftbudgeten	— 95,01
Ökning av utestående debiterade riksstatsmedel (restantier)	— 31,36
Brist vid budgetårets utgång	5 974,70

Till belysande av de å statens kapitalfonder inträffade förändringarna återgives å sidorna 240 och 241 en över dessa förändringar inom riksräkenskapsverket i samband med riksbokslutet för budgetåret 1944/45 upprättad sammanställning. Av sammanställningen framgår, att den sammanlagda behållningen å statens kapitalfonder under budgetåret ökats från 1 677,58 miljoner kronor till 1 724,42 miljoner kronor eller, såsom redan framhållits, med 46,84 miljoner kronor. Denna nettoökning utgör skillnaden mellan en ökning av å fonderna redovisade kapitalmedel med 58,78 miljoner kronor och en minskning av å fonderna balanserade överskottsmedel med 11,94 miljoner kronor. Angivna ökning av å fonderna redovisade kapitalmedel motsvarar till ett belopp av $(44,35 + 11,21 =)$ 55,56 miljoner kronor i samband med avvecklingen av affärsverkens pensionsfonder verkställd uppskrivning enligt Kungl. Maj:ts beslut den 17 november 1944 av postverkets fond och domänverkets fond.

Den redovisade ökningen av den sammanlagda behållningen å statens kapitalfonder hänför sig helt till de i sammanställningen under rubriken tillgångsfonder upptagna fonderna. Såsom framgår av sammanställningen utvisa emellertid sistnämnda fonder dessutom dels en ökning av kapitaltillgångar å 677,21 miljoner kronor och dels en minskning av kapitaltillgångar å $(70,99 + 0,01 =)$ 71,00 miljoner kronor eller således en nettoökning å yterligare $(677,21 - 71,00 =)$ 606,21 miljoner kronor, vilken ökning dock motsvaras av en ökning å enahanda belopp av kapitalsskulden å riksgäldsfonden. Härom inhämtas av sammanställningen följande.

Genom belastning av investeringsanslag ha de såsom tillgångsfonder rubricerade fondernas kapitaltillgångar ökats med ett sammanlagt belopp av 1 128,78 miljoner kronor. För finansiering av dessa bruttoinvesteringar, vilkas summa framgår jämväl av den å sidorna 208 och 209 i budgetredovisningen införda översiktstabellen över kapitalinvesteringarna ävensom av den omedelbart före denna tabell införda tabellen över utfallet av investeringsstaterna, ha i första hand disponerats avskrivningsmedel från riksstaten, d. v. s. å anslag till avskrivning av nya kapitalinvesteringar anvisade medel; för att erhålla beloppet av ifrågakarande för finansiering av bruttoinvesteringar disponerade avskrivningsmedel får emellertid summan av de å anslagen till avskrivning av nya kapitalinvesteringar redovisade nettoutgifterna, 110,23 miljoner kronor, vilken summa framgår även av budgetredovisningens förut omnämnda sammanställning över utfallet av driftbudgeten, å ena sidan ökas med det belopp å 4,30 miljoner kronor, som för täckning av vissa avskrivningar å försvarsväsendets fastighetsfond tagits i anspråk av reserverade inkomster av exploateringen av vissa på sin tid för militära ändamål avsedda markområden, samt å andra sidan minskas med det belopp å 26,39 miljoner kronor, som jämlikt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1944 och 29 juni 1945 av anslag till avskrivning av tilläggsån för viss bostadsbyggnadsverksamhet avsatts till särskild diversemedelsfond. För finansiering av gjorda bruttoinvesteringar ha vidare disponerats avskrivningsmedel från driftkostnadsstater till ett sammanlagt belopp av 139,65 miljoner kronor samt

Sammanställning över å statens kapitalfonder

Tusental

	Behållning 1/7 1944	Bruttoinvestering efter avdrag för belopp som blivit tillgängliga genom avsättning samt övriga å fonderna för investering			
		Bruttoinvestering	A v g å r		
			grundavskrivning resp. avskrivningsmedel från riksstaten	bidrag från (—) resp. avsättning till (+) diversemedelsfond	årsavskrivning resp. avskrivningsmedel från driftkostnadsstat
<i>Tillgångsfonder:</i>					
Statens affärsverksfonder:					
Postverkets fond	24 398	7 356	—	—	— 1 962
Telegrafverkets fond	528 966	115 116	— 2 061	—	— 38 711
Statens järnvägars fond	1 010 908	126 839	— 5 120	—	— 66 833
Statens vattenfallsverks fond (fonder)	555 718	39 012	— 559	—	— 24 620
Domänverkets fond	346 531	194	—	—	—
Riksbanksfonden	100 000	—	—	—	—
Luftfartsfonden	4 772	3 218	— 2 243	—	—
Statens allmänna fastighetsfond	197 274	17 649	— 4 624	—	— 3 448
Försvarets fonder:					
Försvarsväsendets fastighetsfond ..	328 387	135 003	— 52 260	1— 4 295	— 2 712
Försvarets bostadsanskaffningsfond	5 076	3 133	—	—	—
Försvarets fabriksfond	—	3 970	—	—	— 1 300
Statens utlåningsfonder	527 630	60 555	— 14 940	—	—
Fonden för låneunderstöd	225 522	91 520	— 28 541	*+ 26 390	—
Fonden för statens aktier	241 681	14 450	—	—	—
Statens pensionsfonder	935 756	—	—	—	—
Diverse kapitalfonder:					
Fonden för förslag till statsverket ..	751 685	510 567	+ 50	—	—
Väg- och vattenbyggnadsväsendets förrådsfond	—	—	—	—	—
Fonden för anordnande av spannmålslagerhus och kylhus	1 099	—	—	—	—
Jordfonden	2 400	—	—	—	—
Arrendeegnahmetsfonden	7 118	155	+ 68	—	—
Statens reproduktionsanstalts fond	576	42	—	—	— 61
Fonden för varukredit	1 294	—	—	—	—
Postsparbankens fond	3 541	—	—	—	—
Postgirofonden	7 676	—	—	—	—
Fonden för oreglerade kapitalmedelsförluster	— 7 600	—	—	—	—
Säger för tillgångsfonder	5 800 408	1 128 779	— 110 230	*+ 22 095	— 139 647
<i>Skuldfond:</i>					
Riksgäldsfonden	—4 122 827	—	—	—	—
Summa	1 677 581	—	—	—	—

¹ Avser grundavskrivningar, som täckts medelst reserverade inkomster av exploateringen fonden för låneunderstöd och fonden för statens aktier redovisade kapitalmedelsförluster. — av anslag till avskrivning av tillägglån för viss bostadsbyggnadsverksamhet. — ⁴ Jfr not 2

under budgetåret 1944/45 inträffade förändringar.

kronor.

motsvarande likvida medel, till värdepapperskonto, disponibla medel		Genom å kapitalbud- geten (investeringsplan- nen) redovisad kapital- återbetalning upp- kommen minskning (—) resp. ökning (+)		Genom omföring mellan fonder uppkom- men ök- ning (+) resp. minsk- ning (—)	Annan kapital- ökning (+) resp. kapital- minsk- ning (—)	Ökning (+) resp. minsk- ning (—) av balan- serade över- skotts- medel	Behäll- ning 30/10 1945
f ö r	Genom belastning och gottskrivning av investerings- bemyndiganden å kapitalbudgeten (investerings- planen) upp- kommen netto- ökning (+) resp. netto- minskning (—)	Belopp mot- svarande av- skrivning av oreglerade kapitalmedels- förluster resp. avskrivnings- medel från riksstaten	Kapital- återbe- taling i övrigt				
— 3 205	+ 2 189	—	—	{+ 4 — 442	+ 44 347	+ 1 557	72 053
— 58 446	+ 15 898	—	—	+ 429	—	+ 955	546 248
— 41 037	+ 13 849	—	—	{+ 509 — 436	—	— 14 259	1 010 571
— 5 102	+ 8 731	—	—	+ 24	—	— 2 176	562 297
—	+ 194	—	—	{+ 7 — 26	+ 11 279	+ 1 601	359 586
—	—	—	—	—	—	—	100 000
— 972	+ 3	—	—	—	—	—	4 775
— 6 977	+ 2 600	—	—	— 49	+ 115	—	199 940
— 16 850	+ 58 886	—	—	{+ 61 — 8 150	—	—	379 184
—	+ 3 133	—	—	+ 74	—	—	8 283
—	+ 2 670	—	—	+ 28 062	—	—	30 732
—	+ 45 615	—	—	— 67	— 35	+ 34	573 177
— 22 716	+ 66 653	—	—	—	— 25 633	+ 217	266 759
—	+ 14 450	—	—	—	— 29 238	—	226 893
—	—	—	—	—	+ 1 773	— 106	937 423
— 68 046	+ 442 571	—	—	— 65 150	—	— 5	1 129 101
—	—	—	—	+ 45 150	+ 1 262	—	46 412
—	—	—	— 5	—	—	—	1 094
—	—	—	—	—	—	—	2 400
— 428	— 205	—	—	—	—	— 1	6 912
— 6	— 25	—	—	—	—	— 30	521
—	—	—	—	—	—	—	1 294
—	—	—	—	—	—	+ 1 789	5 330
—	—	—	—	—	—	— 1 515	6 161
—	—	— 70 988	—	—	+ 54 906	—	23 682
— 223 785	+ 677 212	— 70 988	— 5	—	+ 58 776	— 11 939	6 453 464
—	— 677 212	+ 70 988	+ 5	—	—	—	— 4 729 046
—	—	—	—	—	+ 58 776	— 11 939	1 724 418

av vissa på sin tid för militära ändamål avsedda markområden. — ² Å utlåningsfonderna,
³ Avser jämlikt k. br. 30/10 1944 och 30/10 1945 till särskild diversemedelsfond avsatta medel
ovan. — ⁴ Jfr not 1 och 3 ovan.

å fonderna disponibla likvida medel i övrigt om tillhoppa 223,78 miljoner kronor. Det nettotillskott av kapitalmedel, som från investeringsbemyndigandena å kapitalbudgeten (jfr tabellen över utfallet av kapitalbudgeten å sidorna 186 och 187 samt tabellen med specifikation av investeringsplanen å sidorna 188—191 i budgetredovisningen) fått tillföras de olika kapitalfonderna för genomförandet av de verkställda bruttoinvesteringarna, uppgår alltså till (1 128,78 — 110,23 — 4,30 + 26,39 — 139,65 — 223,78 =) 677,21 miljoner kronor. Dessa finansoperationer återspeglas i uppdelningen på delsummor av slutsummorna på inkomstsidan i budgetredovisningens tabell över utfallet av investeringsstaterna.

Från beloppet av de kapitalmedel, som sålunda från riksgäldsfonden tillförts olika kapitalfonder, får såsom redan framhållits dragas de återbetalningar från tvenne kapitalfonder utan särskild investeringsstat å respektive 70,99 miljoner kronor och 0,01 miljon kronor eller sålunda å tillhoppa 71,00 miljoner kronor, som redovisats å den å kapitalbudgetens utgiftssida eller investeringsplanen upptagna avdragsposten för kapitalåterbetalning (jfr sidan 187 och sidorna 190 och 191 i budgetredovisningen). Härigenom erhålles den nettoinvestering av kapitalmedel, 606,21 miljoner kronor, som krävs för genomförandet av de under budgetåret 1944/45 gjorda bruttoinvesteringarna. Såsom redovisat belopp för titeln lånemedel å kapitalbudgetens inkomstsida har följaktligen fått upptagas ett belopp motsvarande sistnämnda summa med tillägg av inträdd ökning under budgetåret av outnyttjade belopp av investeringsanslag, 926,85 miljoner kronor, eller sålunda sammanlagt 1 533,06 miljoner kronor (jfr sidan 186 och sidorna 188 och 189 i budgetredovisningen).

Nyssnämnda nettoinvestering och den i det föregående omnämnda, från riksgäldskontoret till statskontoret lämnade kassaförstärkningen å 850 miljoner kronor kunna tillsammans sägas representera riksgäldskontorets bidrag till finansieringen av driftbudgetens och kapitalbudgetens samlade utgifter under budgetåret 1944/45.

Stockholm den 15 december 1945.

KARL WISTRAND	KARL WARD	KARL SANDEGÅRD
EMIL GUSTAFSON	J. SANDÉN	EDWIN BERLING
ERIK VON HELAND	ANDERS PAULSEN	C. P. OLSSON
GUST. SVEDMAN	O. E. SANDBERG	AXEL MANNERSKANTZ

/ V. Arvidsson.

TABELLER

Svenska akademien.

Debet.

Balans den 1 juli 1944:

Tillgångar 2 214 438: 36

Inkomster:

Åttonde huvudtiteln:

D. 1. Bidrag till Svenska akademien	2 250:—	
Arrendemedel för Post- och inrikes tidningar	327 578:—	
Intressemedel	95 256: 59	
Försäljningsmedel för Svenska akademiens ordbok	6 266: 37	
Diverse	1 465:—	432 815: 96
	Summa 2 647 254: 32	

Kredit.

Utgifter:

För ordboksarbetet	176 844: 07	
» Post- och inrikes tidningar	4 800:—	
Pensioner, understöd m. m.	55 429: 06	
Omkostnader för högtidsdagen	2 996: 19	
» i övrigt	6 572: 62	
Diverse	500:—	247 141: 94

Balans den 30 juni 1945:

Tillgångar:

Kassabehållning	29 937: 81	
Innestående i bank	417 447: 63	
Obligationer	1 439 291: 73	
Utlånta medel	60 000:—	
Aktier	453 289: 21	
Fordringar	146:—	2 400 112: 38
	Summa 2 647 254: 32	

Avkastningen av Post- och inrikes tidningar åren 1935/36—1944/45.

1935/36	255 913: 50	1940/41	270 547: 05
1936/37	248 957: 15	1941/42	273 873: 02
1937/38	249 584: 67	1942/43	299 158: 92
1938/39	259 154: 25	1943/44	324 791: 18
1939/40	285 477: 63	1944/45	327 578:—

Vetenskapsakademien.

I. Statsmedel.

Debet.

Balans den 1 juli 1944:

Tillgångar		24 392: 11
Inkomster:		
Åttonde huvudtiteln:		
D. 1. Bidrag till vetenskapsakademien	83 512: 84	
M. 8. Bidrag till vetenskapliga observationer under den totala solförmörkelsen i Sverige år 1945	15 100: —	
N. 7. Sveriges anslutning till vissa internationella vetenskapliga sammanslutningar	1 646: 40	
N. 12. Extra utgifter	2 950: —	
N. 13. Provisorisk avlöningsförstärkning åt vissa befattningshavare i statens tjänst	132: —	
N. 14. Dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst	2 184: —	
N. 18. Kristillägg	3 456: —	
N. 7 1943/44. Bidrag till vetenskapsakademien för förvaltning av nationalparker och naturskyddsärenden	667: 95	
M. 8 1942/43. Bidrag till bearbetning av visst material från filosofie doktorn Sven Hedins expeditioner i det inre Asien åren 1927—1934	7 678: 67	
Nionde huvudtiteln:		
N. 4. Bidrag till vetenskapsakademien för förvaltning av nationalparker och naturskyddsärenden	11 500: —	
Dalby Söderskogens nationalparks särskilda inkomster	2 066: 16	
Arrendemedel	400: —	131 294: 02
	Summa	155 686: 13

Kredit.

Utgifter:

Den zoologiska stationen vid Kristineberg	3 000: 07	
Avlöningar till professorerna Siegbahn och Holmberg ..	26 284: 83	
Driftskostnader för forskningsinstitutet för experimen- tell fysik	60 000: —	
Den vetenskapliga observationen under den totala solförmörkelsen år 1945 (Stockholms observatorium)	15 283: 10	
Arbetsbord vid zoologiska stationen i Neapel	1 000: —	
Bidrag till internationella unionen för astronomi	823: 20	
Bearbetning av visst material från filosofie doktorn Sven Hedins expeditioner i det inre Asien	7 678: 67	
Naturskyddsärenden	12 931: 40	
Nationalparker	10 066: 27	
Diverse	1 974: —	139 041: 54

Balans den 30 juni 1945:

Tillgångar:

Innestående i bank	16 644: 59
Summa	155 686: 13

II. Arrendemedel för almanacksprivilegiet m. m.¹

Debet.

Balans från år 1943:

Tillgångar	13 453 981: 51
----------------------	----------------

Inkomster:

Almanacksarrendet	474 134: 05	
Intressemedel m. m.	236 833: 39	
Avkastning av fastighet	14 668: 30	
Bidrag från Stockholms högskola till föreläsningar .	9 200: —	
Diverse inkomster	1 754: 10	
Ökade värden å inventarier m. m. ²	44 057: 71	780 647: 55

¹ Räkenskaperna avse kalenderåret 1944.

² Denna inkomstpost har uppkommit genom att dels inventarier m. m. för vars anskaffande anslaget till biblioteket med flera anslag anlåtats, dels en gåva till akademien upptagits såsom tillgångar, varvid motsvarande belopp redovisats såsom vinst.

Balans till år 1945:

Skulder:

Donationsfonder	4 179 427: 30	
Egna fonder:		
Fond för fysiska kabinettet	355 570: 20	
Pensionsfond	755 183: 65	
Grundfond	871 029: 79	
Reservfond	210 852: 08	
I övrigt	193 657: 20	6 565 720: 22
Diverse skulder		625 000: — 7 190 720: 22
		<u>Summa 21 425 349: 28</u>

Kredit.

Balans från år 1943:

Skulder	6 960 002: 72
---------------	---------------

Utgifter:

Förvaltningskostnader	85 653: 89	
Akademiens publikationer	93 910: —	
Observatorium	78 483: 28	
Biblioteket	85 031: 42	
Fysiska kabinettet	14 000: —	
Zoologiska stationen Kristineberg	34 870: —	
Fastigheterna	24 265: 33	
Diverse understöd m. m.	1 275: 72	
Oförutsedda utgifter	6 964: 70	
Avskrivningar å inventarievärden	1 603: 76	
Donationsfonder gottgjorda räntor m. m.	140 495: 99	
Akademiens egna fonder gottgjorda räntor m. m. ...	67 676: —	
Avsättning till pensionsfond	30 000: —	
» » grundfond	5 000: —	
» » reservfond	68 963: 51	738 193: 60

Balans till år 1945:

Tillgångar:

Innestående i bank	152 189: 33	
Fastigheter	3 263 825: 10	
Inventarier	3 272 607: 64	
Obligationer och förlagsbevis	4 474 091: 24	
Utlånta medel	1 365 220: 80	
Aktier	1 185 120: —	
Fordringar	14 098: 85	13 727 152: 96
		<u>Summa 21 425 349: 28</u>

Almanacksprivilegiets avkastning under åren 1936—1945.

1936	329 560: — kr.	1941	391 992: — kr.
1937	330 560: — »	1942	453 173: 15 »
1938	330 280: — »	1943	470 522: 63 »
1939	336 575: 97 »	1944	474 134: 05 »
1940	337 712: 73 »	1945	480 038: 63 »

RIKSDAGENS REVISORERS
BERÄTTELSE

OM DEN ÅR 1945 AV DEM VERKSTÄLLDA GRANSKNING

AV

STATSVERKETS

JÄMTE DÄRTILL HÖRANDE FONDERS TILLSTÅND,
STYRELSE OCH FÖRVALTNING

FÖR TIDEN 1 JULI 1944—30 JUNI 1945

DEL II

FÖRKLARINGAR

STOCKHOLM 1946
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

467192

Innehållsförteckning.

	Sid.
<i>Andra huvudtiteln.</i>	
<i>Justitiedepartementet.</i>	
Jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna	1
<i>Fjärde huvudtiteln.</i>	
<i>Försvarsdepartementet.</i>	
Försvarsväsendets tjänstebostäder	7
Krigsmaterielverket	16
Förening av statstjänst med visst uppdrag	47
Efterbesiktigade vid armén	50
Arméns träkolningsanstalt i Hästveda	62
Arméns tygverkstäder	68
Förläggningen av Stockholms örlogsbas	77
Förskottsstats- och krigstitelredovisningen under den förstärkta försvarsberedskapen	82
<i>Femte huvudtiteln.</i>	
<i>Socialdepartementet.</i>	
Kontrollen över barnavårdsnämndernas redovisningar av mödras hjälpsmedel	100
Lån till mödrahjälp	100
Statens arbetsmarknadskommissionens ställning i räkenskapshänseende ..	103
Revisionen av arbetsmarknadskommissionens medelsförvaltning ..	106
Länsarbetsnämnderna	111
Jordbruks- och verkstadsdriften vid statliga skyddshem och alkoholanstalter	113
Anmälan till riksförsäkringsanstalten om vissa olycksfall i arbete ..	120
Den ekonomiska förvaltningen av statens utlänningskommission underlydande flyktingläger	127
<i>Sjätte huvudtiteln.</i>	
<i>Kommunikationsdepartementet.</i>	
Om åtgärder för en decentralisering och förenkling av administrationen av det allmänna vägväsendet	130
Landsstatshuset i Halmstad	138

Sjunde huvudtiteln.

Finansdepartementet.

Kontrollen över medel, som av statliga myndigheter utbetalas till kommunala samfälligheter	138
Vissa befattningshavares anlitande för taxeringsuppdrag	146
Restitution av kronoutskylder	151

Åttonde huvudtiteln.

Ecklesiastikdepartementet.

Utbetalningen av vissa anslag till undervisningsväsendet	153
Förhandsgranskning av byggnadsföretag för kommunal yrkesundervisning	158

Nionde huvudtiteln.

Jordbruksdepartementet.

Lantbruksingenjörernas arbetsbalans	160
1941 och 1942 års krislån	164
Arbetsbalansen inom lantmäteriväsendet	165

Tionde huvudtiteln.

Handelsdepartementet.

Statskontrollen å krigsmaterieltillverkningen	168
Visst anslag från fonden för friluftslivets främjande m. m.	172

Pensionsväsendet.

Om sammanträffande av statlig pension och livränta enligt olycksfallsförsäkringslagen m. m.	173
--	-----

Statens fondförvaltning.

Iakttagelser beträffande kaninavelslånefonden med flera fonder	176
Redogörelse för jordförmedlingslånefonden med flera fonder	177
Vissa iakttagelser beträffande allmänna och norrländska nyodlingsfonderna	178
Rederilånefonden	179
Statlig långivning för industriell verksamhet	186
Iakttagelser beträffande vissa kristidsfonder m. m.	191
Iakttagelser beträffande statens utlåningsverksamhet och fondförvaltning m. m.	195

Fångvårdsstyrelsens

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 2, § 1.

Till Konungen.

Sedan riksdagens senast församlade revisorer under andra huvudtiteln § 1 gjort vissa uttalanden rörande jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna samt fångvårdsstyrelsen anbefallts att häröver avgiva underdånigt utlåtande, har fångvårdsstyrelsen inhämtat yttranden i ärendet från styresmännen vid fångvårdens jordbruksanstalter samt från styrelsens jordbrukstekniska biträde byrådirektören Helge Ryde. Styrelsen får i ärendet anföra följande.

Fångvårdsstyrelsens jordbruk har till främsta uppgift att bereda de intagna lämplig sysselsättning. Att det ekonomiska utbytet av driften måste ägnas stor uppmärksamhet är självklart, men å andra sidan måste de ekonomiska synpunkterna balanseras mot andra, främst med hänsynen till de intagnas vård.

Arbetskraften vid anstalterna är icke alltid fullgod. Även om styrelsen söker att till jordbruksfängelser och fångkolonier överföra företrädesvis sådana fångar, som tidigare arbetat i skogs- eller jordbruk eller i t. ex. transportarbete, nödgas styrelsen av vårdtekniska skäl dit överflytta jämväl sådana som icke ha nämnvärd erfarenhet av lantbruk. Fångar med långa strafftider behöva sålunda ofta den lättnad som ligger i att de sysselsättas i friluftsbete. Särskilt för psykiskt ömtåliga — de må ha längre eller kortare strafftider — förtager vården vid öppna, med jordbruksdrift förenade anstalter åtskilligt av frihetsberövandets påfrestningar. Straffångar i yngre åldersklasser har styrelsen under senare år allt oftare berett friluftsbete. I vad det gäller överförande till de för vanligt fångförvar avsedda anstalterna — Mariestad med kolonier samt Singeshult — nödgas styrelsen sålunda i mycket stor utsträckning taga hänsyn, som bli till stort gagn för den individuella vården men mindre gynnsamma för jordbruksdriftens ekonomiska resultat.

I vad det gäller de två av revisorerna omnämnda anstalterna för till ungdomsfängelse dömda är att nämna, att de intagna utgöras av manlig ungdom i åldern under 21 år, mestadels från städerna. Till jordbruksarbete uttagas här i många fall sådana, som sakna fallenhet för eller förmåga till verkstadsarbete. Vid en av anstalterna utgöres klientelet av ynglingar, lidande av betydande intellektuella defekter. Deras arbete måste därför ständigt övervakas.

Vad slutligen angår säkerhetsanstalten å Hall med kolonien Åby-Sorunda samt den vid Hall belägna sinnessjukavdelningen å Håga har jordbruket där till följd av klientelet sammansättning (förvarade, internerade, straffriförklarade, sinnesoroliga m. fl.) en tydligt kurativ uppgift. Att i vissa fall till utförande av en arbetsuppgift inom jordbruket eller skogsskötseln vid dessa anstalter åtgår mera arbetskraft än vid en lantgård med ordinära arbetare torde utan vidare vara klart. Detta uppväges emellertid mångfaldigt av att arbetet

i det fria visat sig ha en synnerligen gynnsam inverkan på de intagnas fysiska och psykiska hälsotillstånd.

I detta sammanhang må också framhållas, att arbetskraftens storlek vid fångvårdens anstalter icke såsom i öppna marknaden kan regleras med hänsyn till arbetstillgången. De öppna anstalterna böra, så långt det är möjligt, vara fullbelagda, oavsett om ett aktuellt behov av arbete föreligger eller ej. När de vanliga arbetena tryta, måste nya arbetsobjekt anskaffas. Detta sker merendels genom grundförbättringar, anläggning av vägar o. s. v. Med hänsyn till att jordbruket tjänar icke blott ekonomiska syften utan också är till för att bereda de intagna en bättre behandling än den som den slutna anstaltsvården kan ge, följer av detta, att en långt driven rationalisering i syfte att så långt möjligt ersätta den mänskliga arbetskraften med maskiner strider mot fångbehandlingens intressen. Redan av dessa skäl bli de kalkyler, som för fångvårdens jordbruksdrift utföras av Sveriges lantbruksförbund, föga rättvisande, eftersom fångvårdens jordbruksdrift i betydelsefulla hänseenden skiljer sig från driften vid vanliga jordbruk. Styrelsen återkommer härtill i det följande.

Vad grundförbättringar, vägarbeten o. dyl. angår belasta kostnaderna här för driften under det budgetår under vilket de utföras. Detsamma gäller kostnaderna för byggnaders underhåll. Detta kan självfallet icke undgå att ogynnsamt påverka det för året bokförda utbytet av driften. De förluster, som eventuellt kunna redovisas vid resp. jordbruk, uppvägas emellertid ofta av en i räkenskaperna icke synlig ökning av kapitalvärdena.

Vad i det föregående anförts gäller särskilt i fråga om de jordbruk, som tillhöra centralfängelset i Mariestad, säkerhetsanstalten å Hall med kolonien Åby-Sorunda samt ungdomsanstalten Skenäs. Vid dessa anstalter har under de tre senaste budgetåren en betydande del av jordbrukets bruttoavkastning använts till bestridande av utgifter för byggnadsarbeten, dräneringar och vägförbättringar m. m. Härtill kommer, att nötkreatursbesättningarna vid ifrågavarande egendomar sanerats i avseende på smittsam kastning. Enbart vid centralfängelset i Mariestad decimerades av denna anledning kreatursbesättningen så mycket, att antalet mjölkkor under år 1943 nedgick från 70 till 43, vilket hade till följd en motsvarande nedgång av mjölmängden.

I detta sammanhang må erinras om att det i vissa fall möter svårigheter att avgöra vilka utgifter som böra påföras fångvården och vilka som böra påföras jordbrukets stat; byggnader och vägar äro sålunda behövliga för såväl fångvårdens som jordbrukets drift. Liknande svårigheter yppa sig vid fördelningen av kostnaderna för anstalternas befattningshavare. Detta belyses bl. a. av den sammanställning, som revisorerna i sin berättelse intagit rörande antalet befattningshavare, sysselsatta i fångvårdens jordbruksdrift under de tre senaste budgetåren. Av sammanställningen framgår, att antalet är mycket växlande vid skilda anstalter, även om hänsyn toges till jordbrukets storlek. Jordbruket vid Mariestad får sålunda bära kostnaden för allenast en befattningshavare medan i fråga om Hall och Skenäs motsvarande antal uppgår till resp. 7 och 5. Denna olikhet i fråga om storleken av de lönekostnader som belasta jordbrukets stat bör beaktas vid en jämförelse mellan de olika anstaltsjordbrukens lönsamhet. Tilläggas bör att de från jordbrukets stat avlönade befattningshavarna till följd av tjänstens säregna och krävande karaktär i regel äro bättre avlönade än jordbruksarbetare i allmänhet.

Styrelsen medger, att de jordbruksprodukter, som användas för anstalternas eget behov, debiteras efter något växlande grunder vid skilda anstalter. I likhet med revisorerna anser styrelsen, att större likformighet bör åvägbringas i detta avseende.

Vid bedömning av räntabiliteten bör även beaktas, att vissa av anstalternas jordbruk av olika skäl sakna naturliga förutsättningar för en verkligt lönsam jordbruksdrift. Detta gäller i första hand kolonien Singeshult, anlagd för mer än 25 år sedan. Den odlade jorden bestod, då fångvården övertog kolonien, av 15 ha stenbunden och vattensjuk åker, resten utgjordes av ljunghedar, mossmarker och myrar. Nu ha ljunghedarna planterats med skog, mossar och myrar ha genom avdikning och andra förbättringsarbeten blivit åkerjord; den odlade arealen uppgår till 75 ha, som föda 30 kor, 10 ungdjur, 7 hästar och ett tjugotal svin. Men jordbruket försvåras i hög grad till följd av ihållande nattfroster under våren samt alltför riklig nederbörd under skördetiden. Även i fråga om Ödevata och Mäshult föreliggande liknande svårigheter företrädesvis beroende på jordens stenbunda karaktär men också på grund av egendomarnas ringa storlek. I fråga om samtliga dessa anstalter vill styrelsen emellertid framhålla, att de ur andra synpunkter — belägenhet, byggnader m. m. — äro väl lämpade för sitt ändamål.

Vad så angår de av revisorerna åberopade bokföringsresultaten av fångvårdens jordbruksdrift kunna dessa enligt styrelsens mening icke i samtliga fall anses representativa för det ekonomiska utbytet vid fångvårdens jordbruk. Sålunda har fångvårdens jordbruk haft känning av den missväxt som under somrarna 1941 och 1942 drabbade vissa delar av landet. I oktober 1941 härjades vidare logbyggnaderna vid Hallanstalten av eld, varvid stora förråd av inläggande fodermedel gingo förlorade. Slutligen är att nämna, att av de i revisorernas berättelse angivna anstalterna eller kolonierna flertalet inrättats under senare år, nämligen Skenäs 1938, Mäshult 1939, Hall 1940, Ödevata 1943, Leverstad 1943, Lockerud 1944 och Åby-Sorunda 1944. Åtskilliga av dessa anstalter befunno sig vid övertagandet i mindre gott skick, varför under årens lopp ibland avsevärda belopp nedlagts på att sätta jorden och jordbruksbyggnaderna i gott skick. Avkastningen av det kapital, som sålunda investerats i fastigheterna, kommer endast så småningom till synes.

I syfte att ernå en jämförelse med vanlig lantbruksdrift har Sveriges lantbruksförbund vid sina årliga analyser av fångvårdens jordbruksdrift beräknat arbetskostnader per arealenhet till samma belopp som i medeltal redovisas för övriga till förbundets driftsbyrå anslutna jordbruk av motsvarande storlek. Sådana jämförelser kunna självfallet i vissa avseenden tjäna till vägledning, men olikheten i förutsättningar och syften mellan dessa olika slag av jordbruk förringar värdet av dessa jämförelser. De av revisorerna åberopade driftsresultaten äro av allt att döma hämtade ur ifrågakvarande av lantbruksförbundet utförda analyser. Härav följer, att vad revisorerna i denna del anfört bygger på resultat, som i viss mån måste anses vara konstruerade och därför icke kunna tillmätas avgörande betydelse.

De av revisorerna anförda driftsresultaten stämma heller icke med de resultat, som redovisas i fångvårdsstyrelsens huvudbok, som uppvisar betydligt större vinster. Vid anstalten å Hall med fångkolonien Åby uppgingo sålunda de sammanlagda inkomsterna under de tre senaste budgetåren till 78 660 kronor 22 öre mot 28 586 kronor enligt de av revisorerna anförda beräkningarna. Motsvarande skiljaktigheter föreligga jämväl i fråga om övriga jordbruksanstalter.

Även om styrelsen icke kan dela revisorernas mening, att jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna i allmänhet icke uppvisar tillfredsställande resultat, hyser styrelsen emellertid den uppfattningen att driftsresultatet bör kunna förbättras efter hand som nu gjorda grundförbättringar lämna avkastning. Härjämte erfordras emellertid, såsom revisorerna framhållit, att fångvårds-

styrelsen erhåller möjlighet att öva effektivare tillsyn över jordbruksdriften. Med den omfattning, som fångvårdens jordbruk fått under de senaste åren, och med den utveckling på detta område, som förestår, kommer jordbruksdriften att bli en med verkstadsdriften likställd arbetsgren. Det torde därför vara lämpligt, att jordbruksdriften ställes under inseende av fångvårdsstyrelsens arbetskontor, som redan handhar den centrala ledningen av och tillsynen över verkstadsdriften. Arbetskontoret bör emellertid förstärkas med en befattningshavare, som under byrådirektörens inseende kan helt ägna sig åt tillsyn över fångvårdens jordbruksdrift. Denne befattningshavare bör äga teoretisk utbildning vid någon av jordbrukets lägre undervisningsanstalter och därjämte goda vitsord som jordbrukstjänsteman. Härutöver är styrelsen alltjämt i behov av särskild sakkunskap i jordbruksfrågor, tillgodosedd liksom hittills genom att till styrelsen fortfarande är knuten ett jordbrukstekniskt biträde.

I enlighet med vad som förutsatts i förarbetena till straffverkställighetsreformen kommer också fångvårdsstyrelsen att i den utredning, som styrelsen jämlikt uppdrag för närvarande verkställer rörande de ekonomiska konsekvenserna av nämnda reform, begära anslagsmedel till en jordbruksutbildad befattningshavare för tjänstgöring hos fångvårdsstyrelsen.

Med den jordbrukstekniska kunskap som sålunda skulle tillföras styrelsen kan det enligt styrelsens mening komma i fråga att låta den speciella bokföring, som nu omhänderhaves av lantbruksförbundet, ombesörjas inom styrelsen. Härigenom skulle sparas omkring 5 000 kronor per år.

I handläggningen av detta ärende ha deltagit överdirektören Göransson, föredragande, och byråchefen Wennerholm samt styrelsens jordbrukstekniska biträde byrådirektören Ryde.

Stockholm den 21 januari 1946.

Underdånigst

HARDY GÖRANSSON

Arthur Lehman.

Statens sakrevisions

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 2, § 1.

Till Konungen.

Genom remiss den 22 december 1945 har Kungl. Maj:t anbefallt statens sakrevision att avgiva utlåtande över vad riksdagens revisorer anfört i sin berättelse i vad avser jordbruksdriften vid fångvårdsanstalterna. I anledning härav får sakrevisionen anföra följande.

Sakrevisionen vill härvid till en början meddela, att revisionen i samband med en under åren 1944—1945 verkställd allmän översyn av den ekonomiska förvaltningen vid fångvårdsanstalterna även ägnat uppmärksamhet åt den jordbruksdrift, som förekommer vid vissa av ifrågavarande anstalter. I avvaktan på den slutliga utformning av straffverkställigheten, som finge motses sedan strafflagberedningen den 14 november 1944 avgivit betänkande, har

sakrevisionen emellertid hittills icke närmare bearbetat de erfarenheter, som vunnits vid revisionens granskning av fångvårdens jordbruk.

Såsom av statsrevisorernas påpekanden framgår, ha fångvårdens jordbruk under de tre senaste budgetåren redovisat ett förhållandevis svagt ekonomiskt resultat. Enligt sakrevisionens mening stöter det emellertid på stora vanskligheter att vid en driftsform som den här förevarande anlägga synpunkter av gängse företagsekonomisk art. Förhandenvaron av en viss arbetsstyrka, som måste sysselsättas i jordbruket, försvårar högst väsentligt möjligheterna att åstadkomma ett förbättrat driftsresultat genom sedvanliga rationaliseringsåtgärder.

Överhuvud taget är det siffermässiga årsresultatet i hög grad beroende av det sätt, på vilket arbetskostnaderna redovisas i bokföringen. Med hänsyn till de vid fångvårdsanstalterna rådande speciella förhållandena torde denna redovisning kunna uppläggas efter olika huvudprinciper.

Vid den redovisning av arbetskostnaderna, som tillämpas vid fångvårdsstyrelsens egen huvudbokföring, belastas lantbruksdriften enbart med sådana arbetskostnader, som motsvara premier och flitpengar, utbetalda till i jordbruket sysselsatta fångar, ävensom avlöning till sådana befattningshavare, vilka avlönas från å specialstaten för jordbruket anvisade medel. Avlöningen till andra i jordbruksdriften sysselsatta befattningshavare, vilka avlönas från avlöningsanslag, belasta däremot icke jordbruksdriften. En på angivet sätt upplagd bokföring kommer givetvis att förete ett förhållandevis gynnsamt årsresultat för jordbruket.

För att bringa driftsbokföringen i bättre överensstämmelse med det faktiska ekonomiska läget kunde som ett alternativ till det härovan angivna redovisningssystemet tänkas ett sådant förfarande, att fångarbetet genom inräknandet av naturaförmåner upptoges till sina verkliga kostnader eller ock till ett värde motsvarande fångens arbetsinsats, uppskattad efter i fria marknaden gällande grunder. Ett sådant redovisningssystem skulle med all sannolikhet visa mycket ogynnsamma affärsresultat för jordbruksdriften och därtill vara svårt att i praktiken handhava.

För att erhålla ett redovisningssystem, som så vitt möjligt eliminerar de särskilda svårigheter, vilka på grund av fångvårdsjordbrukens speciella karaktär verka förryckande på redovisningen av det ekonomiska resultatet av driften, har fångvårdsstyrelsen uppdragit åt Sveriges lantbruksförbunds driftsbyrå att upprätta driftsbokslut och driftsanalyser för fångvårdens lantbruk. Härmed har tydligen åsyftats att erhålla ett redovisningssystem, som skulle ge ett ur affärsmässig synpunkt rättvisande driftsresultat och som tillika genom driftsanalyserna kunde tjäna som vägledning och lämna impulser åt den med lantbruksledningen sysselsatta personalen.

Lantbruksförbundet har löst denna uppgift genom att vid uppgörandet av respektive jordbruks årsbokslut såsom arbetskostnad insätta ett fiktivt belopp, beräknat enligt lantbruksekonomiska grunder och baserat på arbetskraftsåtgången vid mellansvenska storbruk med en tänkt areal och areal-användning exakt motsvarande den vid respektive anstalter förekommande. Det på lantushållningens konto i driftsbokföringen sålunda redovisade resultatet av jordbruksdriften avviker följaktligen från det faktiska resultatet och torde närmast kunna karakteriseras såsom det resultat, vilket skulle ha uppkommit, därest arbets- och arbetskraftsförhållandena vid respektive fångvårdsanstalter varit ordnade på samma sätt som vid de bättre skötta privata lantbruken av liknande typ. För att emellertid i vinst- och förlusträkningen icke redovisa ett annat årsresultat än det som för respektive anstalt framkommer i fångvårdsstyrelsens egen huvudbokföring insätter lantbruksförbundet å vinst- och förluskontot såsom inkomstpost ett belopp, motsvarande

skillnaden mellan av förbundet beräknade och av fångvårdsstyrelsen bokförda verkliga arbetskostnader. Det bokförda slutresultatet blir härigenom detsamma enligt bägge tillvägagångssätten.

Det av lantbruksförbundets driftsbyrå tillämpade förfaringsättet möjliggör jämförelser med motsvarande privata jordbruk av samma storleksordning och med samma geografiska läge. Dylika jämförelser kunna givetvis vara till nytta vid kontroll av skördeutfall, arealanvändning etc. Då fråga är om de för driftskostnadernas storlek avgörande arbetskostnaderna, uträknade per hektar, per skördeenheter eller dylikt, kan däremot någon jämförelse av värde icke göras.

Under angivna förhållanden — med en så gott som fast arbetsstyrka vilken måste sysselsättas — förefalla de i lantbruksförbundets redovisningssystem liggande möjligheterna till jämförelser med andra jordbruk bliva av tämligen ringa värde. Likaledes synes det sakrevisionen, att de å lanthushållningens konto redovisade årsresultaten, vilka anförts av riksdagens revisorer, måste bedömas med stor försiktighet till följd av deras konstruerade karaktär.

Det torde emellertid icke kunna bestridas, att, såsom av revisorerna framhållits, fångvårdens jordbruk lämna ett otillfredsställande ekonomiskt resultat. Sakrevisionen vill i detta sammanhang framhålla, att till fångvårdsstyrelsen enligt kungl. brev den 21 november 1924 är knuten en särskild sakkunnig i frågor rörande teknisk jordbruksledning vid fångvårdsanstalter, där odlingsarbeten förekomma. Enligt vad sakrevisionen inhämtat från fångvårdsstyrelsen hänskjutas till den sakkunnige större ärenden berörande lantbruksdriften, såsom inköp av egendomar och djur samt upptagande av nya rörelsegrenar. I mindre omfattning företager även den sakkunnige inspektioner av fångvårdsanstalternas jordbruk. Den verksamhet den sakkunnige sålunda har att utöva synes sakrevisionen icke vara av den omfattning och av den art, att vederbörande jordbruksförvaltningar härigenom kunna erhålla den kontinuerliga ledning, som synes vara erforderlig för att hålla jordbruksdriften på en tidsenlig och ur olika synpunkter tillfredsställande nivå. Med hänsyn härtill finner sakrevisionen i likhet med revisorerna, att ytterligare åtgärder äro önskvärda för att åvägabringa en förstärkning av den centrala ledningen för jordbruksdriften inom fångvården. En förutsättning för att med den ifrågasatta åtgärden avsett resultat skall ernås är dock, att den på respektive anstalter verksamma lokala arbetsledningen äger tillräcklig kompetens och erfarenhet för att i praktiken verkligen omsätta de anvisningar, som kunna komma att utgå från den centrala jordbruksledningen hos tillsynsmyndigheten.

Såsom ovan nämnts försvårar förhandenvaron av en viss arbetsstyrka, som under alla förhållanden måste sysselsättas i jordbruksarbetet, vidtagandet av sedvanliga rationaliseringsåtgärder. Då i samband med den utbyggnad av koloniverksamheten, som torde komma till stånd vid övergången till en mera öppen fångvård, viss utjämning av den nuvarande disproportionen mellan tillgänglig och erforderlig arbetskraft förefaller sannolik, synas sakrevisionen framdeles ökade möjligheter komma att uppstå för rationaliseringsåtgärder i berörda hänseenden. Även med hänsyn härtill tala enligt sakrevisionens mening skäl för en förstärkning av den centrala ledningen inom fångvårdsstyrelsen i vad angår jordbruksdriften.

Sakrevisionen vill slutligen framhålla, att de problem, som föreligga beträffande fångvårdens jordbruk, jämväl äro för handen för andra myndigheter, som vid dem underlydande anstalter bedriva lantbruk, såsom socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. Med hänsyn härtill synes det sakrevisionen

kunna ifrågasättas, att nämnda verksamhet vid sålunda ifrågakommande anstalter ställes under gemensam tillsyn i förevarande hänseenden.

I detta ärendes handläggning hava deltagit, förutom undertecknad ordförande, ledamöterna Blomquist, Ljungdahl, Törnkvist och Wistrand.

Stockholm den 14 januari 1946.

Underdånigst

STATENS SAKREVISION.

ERIK STRIDSBERG.

Elof Cardelius.

Arméns fortifikations- förvaltnings

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 7, § 2.

Underdånigt utlåtande.

I anledning av förevarande remiss får arméns fortifikationsförvaltning till en början bringa i erinran, att fortifikations- och byggnadsförvaltningsutredningen i sitt den 27 december 1945 avgivna betänkande med förslag angående omorganisation av fortifikations- och byggnadsförvaltningen inom försvaret m. m. (SOU 1945:65) upptagit till behandling frågan om den framtida organisationen av försvarets bostadsförvaltning. Utredningen har därvid framhållit, att påtagliga fördelar skulle stå att vinna om hela försvarets bostadsbestånd — sålunda alla lägenheter som redovisades å försvarets fastighetsfond, försvarets fabriksfond och försvarets bostadsanskaffningsfond — förvaltades av en och samma myndighet. Därigenom skulle nämligen enhetliga normer kunna tillämpas i fråga om hyressättning, modernisering, underhåll m. m. Utredningen har vidare ansett, att förvaltningen av bostäderna och av försvarets övriga husbyggnader borde sammanföras, varigenom den med byggnadsteknisk expertis utrustade organisation, som måste finnas för vården av försvarets kaserner och dylika anläggningar, jämväl kunde utnyttjas för bostadsbeståndets skötsel. Enligt det av utredningens majoritet förordade alternativet till organisationsfrågans lösning skola å en särskild byrå inom det nya ämbetsverk, som föreslås skola inrättas för försvarets fastighetsförvaltning, handläggas ärenden angående planläggning av erforderliga nya bostadsbyggnader för försvaret, underhåll av befintliga bostäder, hyressättning och uthyrning av bostäder samt fördelning av tjänstebostäder.

I likhet med utredningen anser fortifikationsförvaltningen, att ett genomförande av den föreslagna organisationen skulle möjliggöra att frågorna om hyressättning å försvarets bostäder bleve mer enhetligt behandlade än vad för närvarande är fallet.

Vidkommande arméns bostadsbestånd torde böra framhållas, att lägenheterna till övervägande del utgöras av äldre, omoderna lägenheter, vilkas planordning icke kan anses motsvara nutida krav. Lägenheternas golvtytor och rumshöjder äro ofta onormalt stora, varigenom lägenhetsinnehavaren åsamkas höga uppvärmningskostnader. Att lägenheterna i viss omfattning efter hand försetts med anordningar för centraluppvärmning ändrar icke

detta förhållande, men anordningarna göra givetvis lägenheterna mer bekväma och lättskötta. Önskvärt vore att bostadsbeståndet i större utsträckning kunde moderniseras, men några medel härför stå icke till buds.

Vad särskilt beträffar de bostäder i Karlsborg, vilka av riksdagens revisorer upptagits till jämförelse, må framhållas, att hyresersättningen för de av dessa bostäder, som disponeras av armén, bland annat bestämts med hänsyn till såväl läget i förhållande till inköpskällor för förnödenheter m. m. som belägenheten inom en för fästningsområdet gemensam garnisonsvakt. Enligt vad fortifikationsförvaltningen inhämtat är emellertid nämnda vakt numera indragen, varför den reducering om cirka 7 0/0 å den fastställda hyresersättningen, som på grund av förefintligheten av garnisonsvakten hitintills varit gällande, kommer att upphöra.

Slutligen får förvaltningen framhålla, att ämbetsverket för sin del icke har något att erinra mot det av riksdagens revisorer framlagda förslaget om verkställande av utredning i syfte att åvägabringa enhetliga riktlinjer för hyressättningen å tjänstebostäder för befattningshavare inom såväl den militära som civila statsförvaltningen.

I detta ärendes handläggning har deltagit, förutom undertecknade, byråchefen Stade.

Stockholm den 25 januari 1946.

Underdånigt

NILS CARLQUIST.

G. NORDBERG.

Agne Ewerbring.

Marinförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens
revisorerers uttalande del I, s. 7, § 2.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 21 december 1945 har marinförvaltningen anbefallts att senast den 21 januari 1946 avgiva underdånigt utlåtande i anledning av riksdagens revisorerers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1944—30 juni 1945 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1944, fjärde huvudtiteln, § 2.

Revisorerna uttala bland annat att stor skillnad föreligger mellan hyresersättningarna vid försvarets bostäder och de bostäder, som byggts av försvarets bostadsanskaffningsnämnd, varför revisorererna ifrågasätta en revision av nu gällande bestämmelser för tjänstebostadsersättningar, vilken även synes böra utsträckas till att omfatta tjänstebostäder tillhörande civila statsförvaltningen.

Med anledning härav får marinförvaltningen i underdånighet anföra följande.

Till en början må framhållas, att i den av riksdagens revisorer uppgjorda sammanställningen av hyror i Fårösund en felaktighet synes föreligga. Sålunda anges bland »tjänstebostäder med hyror fastställda av vederbörande centrala förvaltning» en lägenhet om 4 rum, kök och hall, med en yta av 184 m² såsom uppförd efter år 1940. Nämnda lägenhet, som i verkligheten

omfattar 5 rum, kök och hall, blev färdig under år 1940. När bostaden utfördes jämlikt ett år 1939 tecknat kontrakt med HSB, då priserna voro lägre än under tiden för bostadsanskaffningsnämndens byggnadsverksamhet, är hyrespriset för denna lägenhet icke jämförbart med hyresbeloppet för av nämnden uppförd lägenhet.

Beträffande tjänstebostäderna i Fårösund må även framhållas, att en ändring av grundpriset för desamma kommer att av marinförvaltningen tagas under omprövning, sedan Fårösund den 1 januari 1946 placerats i en högre hyresgrupp. Detta kommer sannolikt att resultera i en höjning av tjänstebostadsersättningarna.

Marinförvaltningen erhöll den 15 december 1942 en skrivelse från fastighetskamreraren i byggnadsstyrelsen, Axel Löhr, som å besparingsberedningens vägnar såsom expert vid undersökningen rörande hyresersättningar i staten tillhörande fastigheter framförde vissa synpunkter angående hyresersättningar vid marinsens fastigheter. Under återopande av statens officiella utredningar nr 36/1939 »angående nya riktlinjer för bestämmande av ersättningar för tjänstebostäder» framförde fastighetskamreraren vissa förslag.

Enär liknande skrivelser tillställdes arméns fortifikationsförvaltning och flygförvaltningen, överenskommo ämbetsverken att tillsätta en kommitté för att utreda härmed sammanhängande frågor. I samarbete med nämnde kamrerare utarbetades nya tjänstebostadsföreskrifter (innehållande bland annat justering av ersättningar för badrum och upptagande ersättning för kylskåp). När utredningsarbetet i huvudsak var avslutat, meddelade emellertid kamreraren, att finansdepartementet förklarar, att någon hyresjustering på grund av lönestoppet och statens allmänna finanspolitik icke då borde äga rum, varför frågan bordlades.

Marinförvaltningen delar revisorernas uppfattning, att en utredning nu bör verkställas om ersättning för tjänstebostäder för samtliga statstjänstemän. Härvid böra jämväl nuvarande bestämmelser om anvisning av tjänstebostäder tagas under omprövning. I denna utredning böra representanter från de olika förvaltningsorganen deltaga. Vid beräkandet av ersättningsbeloppens storlek måste beaktas, att befattningshavarna påtvingas tjänstebostäderna och sålunda icke få välja efter sina familjeförhållanden och sin ekonomi bäst lämpade bostäder. Detta kan exempelvis leda till att en major med tre barn i skolåldern måste erlagga hyra för två bostäder, varav den ena utgör tjänstebostaden om 5 rum och kök enligt nuvarande bestämmelser och den andra är för hustrun och barnen i ett samhälle, där för barnen lämplig skola finnes. För att undvika en sådan ekonomisk olägenhet bör övervägas, huruvida icke nuvarande bestämmelser om ett visst antal rum för befattningshavare i viss tjänstegrad eller tjänsteställning kunna bättre än nu anpassas efter vederbörande befattningshavares förhållanden. Dessutom torde böra övervägas, huruvida icke det nu fastställda antalet rum för befattningshavare i viss tjänstegrad eller tjänsteställning bör ändras till ett minimi- och maximalt, så att t. ex. en majorsbostad skall omfatta 4—5 rum. Då statstjänstemännens löner nu äro relativt låga på grund av att full kompensation för ökade levnadskostnader icke erhållits, skulle förenämnda ändring möjliggöra en för många nödvändig minskning av utgifterna.

I ärendets slutliga handläggning hava deltagit undertecknad souschef, Persson, föredragande, och Wirström.

Stockholm den 18 januari 1946.

Underdånigst

STIG H:SON ERICSON.

Ake von Bahr.

Flygförvaltningens

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 7, § 2.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 21 december 1945 anbefalld att senast den 21 januari 1946 avgiva underdånigt utlåtande i anledning av riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1944—30 juni 1945 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1944, fjärde huvudtiteln, § 2, får flygförvaltningen i underdånighet anföra följande.

Revisorerna uttala, att betydande differenser föreligga mellan av de centrala försvarsförvaltningarna fastställda hyresersättningar för tjänstebostäder och de av försvarets bostadsanskaffningsnämnd åsatta hyror för bostäder i hyresfastigheter. Det ville därför synas som om vissa tjänstebostadsinnehavare — i strid mot gällande avlöningsprinciper — på en omväg komme i åtnjutande av en extra förmån. Ur rättvisesynpunkt framstode ett sådant förhållande såsom mindre tilltalande.

Statens bostadsnämnd hade den 26 september 1938 avgivit nytt förslag till riktlinjer för bestämmandet av ersättning för tjänstebostad, till vilket förslag Kungl. Maj:t ännu icke fattat ställning. Det syntes revisorerna, som om ur skilda synpunkter tidpunkten nu vore inne att upptaga här omhandlade fråga till omprövning. Det syntes därvid lämpligt, att en sådan utredning utsträcktes till att avse jämväl tjänstebostäder för befattningshavare tillhörande den civila statsförvaltningen.

Revisorernas sålunda gjorda uttalande grundas väsentligen å en i deras berättelse återgiven jämförelse mellan ersättningarna för vissa tjänstebostäder vid Karlsborg, Sätenäs, Ljungbyhed, Luleå och Fårösund samt de hyror, som lägenheter i av bostadsanskaffningsnämnden uppförda hus å samma orter betinga.

De av revisorerna berörda förhållandena ha av flygförvaltningen och övriga centrala försvarsförvaltningsmyndigheter redan för flera år sedan uppmärksamrats. I syfte att undersöka, huruvida och i vad mån vissa justeringar i tjänstebostadsersättningar kunde erfordras för att bringa desamma i full överensstämmelse med den fria marknaden, igångsatte nämnda myndigheter år 1942 på flygförvaltningens initiativ en utredning, som resulterade i förslag till nya tjänstebostadsföreskrifter och i samband därmed nya grundpristabeller, avsedda att bygga på senast tillgängliga medelhyror enligt socialstyrelsens hyresräkningar. Då det var känt, att den samtidigt pågående besparingsberedningen hade sin uppmärksamhet riktad på tjänstebostadshyornas storlek, bereddes dess expert i hyresfrågor tillfälle att deltaga i utredningen. Enighet nåddes därvid rörande de utarbetade föreskrifterna samt grundpristabellerna. På grund av den från finansdepartementet under hand år 1943 erhållna hänvisningen till statens finanspolitik med därtill hörande pris- och lönestopp ansågo de tre försvarsförvaltningarna, att någon underdånig framställning angående justering av grundpristabellerna icke borde ingivas förrän vid lämpligare tidpunkt. Flygförvaltningen beslöt med anledning därav den 18 juni 1943 att med de nya föreskrifterna skulle anstå.

För närvarande torde det finnas två hyresnivåer på många orter i landet. Den ena, den normala hyresnivån, torde icke förete några mera betydande förändringar sedan 1939. Några större hyreshöjningar torde nämligen ej ha skett före 1942, då lagen om hyresreglering infördes. Genom denna lag fast-

lästes å hyresreglerade orter i då befintliga hus hyrorna vid den nivå, de hade den 1 januari 1942. Ungefär samtidigt tillkom det allmänna prisstoppet.

Såsom framgår av riksdagens revisorers berättelse äro tjänstebostadsersättningarna inom flygvapnet utformade i nära anslutning till ovan berörda före 1939 gällande normala hyresnivå och ha ej annat än undantagsvis ändrats efter krigsutbrottet.

Vid sidan av denna normala hyresnivå finnes en helt annan och högre hyresnivå för de byggnader, som tillkommit under kriget med dess brist på materiel, uppskruvade arbets- och materialkostnader och i övrigt krisartade förhållanden. Till denna kategori höra de byggnader, som uppförts genom försvarets bostadsanskaffningsnämnds försorg. Även om dessa byggnader i viss utsträckning torde hava subventionerats med allmänna medel och hyrorna därför troligen ej överstiga medelhyran för bostäder uppförda de närmaste åren omkring 1940, ligga hyrorna vid en nivå vida över genomsnittshyran för bostäder av samma storlek å i ärendet ifrågakommande och med dem i dyrortshänseende likställda förläggningssorter.

Då statsmakterna genom 1942 års på den enskilda fastighetsmarknaden djupt ingripande hyresregleringslag och i övrigt genom det allmänna prisstoppet målmedvetet arbetat på att konservera den normala hyresnivån i huvudsak vid dennas förkrigsläge, har det ej syntts kunna ifrågakomma att, så länge sagda hyresreglering och prisstopp består, i fråga om tjänstebostäder företaga en mera allmän hyreshöjning.

Revisorerna anse, att tidpunkten nu är inne att taga föreliggande fråga under omprövning. Detta ger flygförvaltningen anledning att antyda några av de synpunkter, som härvid torde böra beaktas.

Frågans samband med prisstopp och hyresreglering är förut belyst.

Det intima sammanhanget mellan tjänstebostadsersättningen och vederbörande beställningshavares löneförmåner i övrigt får ej förbises. Före tillkomsten av gällande lönesystem utgick avlöning till officerare och underofficerare i form av bland annat lön och dagavlönning samt inkvartering och servis eller, om sistnämnda båda förmåner ej bereddes in natura, däremot svarande inkvarterings- och servisersättning. 1918 års militära avlöningssakkunniga föreslog i sitt år 1921 avgivna betänkande rörande löne reglering för arméns och marinens personal, att samtliga löneförmåner inarbetades i lönen och att, då bostad bereddes in natura, ersättning härför skulle av beställningshavaren lämnas genom avdrag å lönen med belopp, som svarade mot i orten gällande hyra för likvärdig lägenhet eller eventuellt det hyrestal, som beräknats i samband med dyrortsgrupperingen.

Då statsmakterna på grundval av de sakkunnigas förslag fastställde det ännu gällande militära lönesystemet, erhöilo beställningshavarna i stället för förlorad inkvartering och servis en löneförhöjning, som bedömdes stå i rimligt förhållande till de inom respektive ortsgrupper gällande hyrorna för bostäder, lämpade för vederbörandes ställning och villkor.

Därvid torde man hava låtit i väsentlig utsträckning leda sig av socialstyrelsens till grund för dyrortsgrupperingen liggande levnadskostnadsberäkningar. Vid sådant förhållande ligger det i sakens natur, att vid avlöningssystemets fortsatta tillämpning just dessa beräkningar måste vara en bestämmande faktor i fråga om fastställande av tjänstebostadsersättningar. Detta torde för övrigt kunna direkt utläsas av avlöningsreglementet. Om staten i mera väsentlig mån höjer tjänstebostadsersättningarna utöver den allmänna hyresnivån, sådan densamma framgår av socialstyrelsens berörda beräkningar, rubbas i själva verket en grundval för hela avlöningssystemet, såvida icke en mot nämnda höjning svarande lönekomensation beredes. Som

bekant har kompensation för ökade levnadskostnader endast i begränsad utsträckning lämnats statstjänarna, och en andel härav, som utgått för ökade bostadskostnader, torde ha varit obetydlig.

Resultatet av den hittillsvarande utvecklingen är i själva verket, att beträffande tjänstebostäderna flygförvaltningen i konsekvens med avlöningssystemets grunder hållit ersättningarna vid en nivå, som alltjämt någorlunda svarar mot den kostnad, som vid lönesättningen beräknats för personalens bostadsbehov. Man kan säga, att på denna punkt har personalen blivit behandlad rättvist och i konsekvens med lönesystemets grunder. När revisorerna antyda, att vissa tjänstebostadsinnehavare i strid mot gällande avlöningsprinciper kommit i åtnjutande av en extra förmån är detta resonemang enligt flygförvaltningens uppfattning föga hållbart. Dessa tjänstebostadsinnehavare hava icke blivit delaktiga av någon förmån, som ej avsetts vid lönesystemets tillkomst. Däremot ha andra beställningshavare, som kommenderats till orter, där de varken erhållit tjänstebostad eller lyckats i allmänna hyresmarknaden förhyra bostäder till vad ovan kallats normala hyror utan nödgats förhyra bostäder i byggnader, där hyresnivån på grund av krigs- och krisförhållanden varit väsentligt högre, kommit i mera ogynnsamt inkomstläge än som avsett varit.

Flygförvaltningen delar revisorernas åsikt, att frågan bör upptagas till omprövning. Denna bör emellertid enligt ämbetsverkets förmenande ske i större sammanhang, än revisorerna här påyrkat, nämligen i sammanhang med en allmän omprövning av hela lönesystemet, så att detta bringas i nivå med utvecklingen på levnadskostnadsområdet i dess helhet. Det synes därför flygförvaltningen lämpligt att vad i frågan förekommit bringas till 1945 års lönekommittés kännedom för att av kommittén beaktas.

I övrigt får flygförvaltningen hänvisa till underdånigt yttrande den 19 februari 1945 med anledning av nådig remiss den 30 januari 1945, Dnr 256, rörande av försvarets bostadsanskaffningsnämnd avlämnad utredning angående redovisningen av försvarets personalbostäder. Avskrift av berörda yttrande närslutes.

I ärendets handläggning hava deltagit undertecknad chef samt Söderberg, souschef, Jacobsson, Iacobson, Magnell, Nilson och Westerling, föredragande.

Stockholm den 17 januari 1946.

Underdånigst

B. G. NORDENSKIÖLD.

SVEN WESTERLING.

Bilaga.

Till Konungen.

Med anledning av nådig remiss den 30 januari 1945, Dnr 256, rörande av försvarets bostadsanskaffningsnämnd avlämnad utredning angående redovisningen av försvarets personalbostäder får flygförvaltningen i underdånighet anföra följande.

Flygförvaltningen har i princip intet att erinra mot att samtliga friliggande byggnader, som helt eller till övervägande del utnyttjas som bostäder, *redo-*

visas å särskild fond men endast under den förutsättningen, att de påföras särskild delfond under försvarets fastighetsfond. Det torde dock böra ankomma på fortifikations- och byggnadsförvaltningsutredningen att inkomma med närmare utformat förslag härutinnan liksom även rörande den tidpunkt, då en överflyttning av bostäderna bör ske. Rörande *förvaltningen* av denna delfond torde flygförvaltningen få tillfälle återkomma i samband med bostadsanskaffningsnämndens fortsatta utredning. Flygförvaltningen förutsätter dock, att förvaltningen icke kommer att åvila något fristående ämbetsverk i likhet med den nuvarande, provisoriska bostadsanskaffningsnämnden, utan kommer att ingå i den organisation, vartill fortifikations- och byggnadsförvaltningsutredningens väntade förslag kan föranleda.

I övrigt får flygförvaltningen hänvisa till vad chefen för flygvapnet anfört i sin skrivelse till försvarets bostadsanskaffningsnämnd den 2 november 1944 (bilaga 3 till nämndens utredning).

Beträffande förändring av nuvarande tjänstebostadsnormer och ersättningar får flygförvaltningen anföra följande.

Vid val av plats för flygvapnets etablissement hava möjligheterna att på platsen anlägga flygfält alltid blivit den avgörande faktorn. Flottiljernas (mot-svarande) etablissement ha därför i de flesta fall måst uppföras på relativt stora avstånd från städer eller större samhällen. Vid flottiljerna uppstå — med hänsyn till viss tjänst samt övervaknings- och flygsäkerhetstjänsterna — som ett ofrånkomligt krav, att en del av personalen är bosatt i anslutning till förläggningsområdet. I övrigt gäller, att ju större del av personalen, som bor vid flottiljen, desto bättre tillgodoses tjänsten.

Ur individens synpunkt äro förhållandena däremot omvända. De, som på grund av tjänstens krav tvingas bo i anslutning till tjänstgöringsplatsen, erhålla i de flesta fall lön efter betydligt lägre dyrort än personal, som bor i närmaste stad eller större samhälle. De förras levnadsomkostnader bliva dock vanligtvis högre, än om de bodde i den närbelägna staden eller större orten. Härtill komma besvär och extra kostnader för barn i skolåldern, ringa möjlighet till och ökade kostnader för förströelse och nöjen etc. Dessutom tvingas de att bo i en viss lägenhet, vars storlek kanske icke passar vederbörandes förhållanden ur familjesynpunkt.

Bostadstvånget kan sålunda innebära allvarliga olägenheter för individen. Vid hyressättning av tjänstebostäder får därför hänsyn icke enbart tagas till den hyra, som kan anses skälig för bostaden. Man måste även taga i betraktande, vilken gottgörelse som kan anses skälig med hänsyn till det intrång, staten gör i vederbörandes livsföring.

Det har gjorts gällande, att försvarets bostäder i allmänhet hava låga hyror med hänsyn till deras standard. Härvid må erinras, att flygvapnets bostäder till övervägande del äro uppförda under senare hälften av 1930-talet, och givetvis har man vid uppförande av nya bostäder byggt tidsenligt och i överensstämmelse med gällande byggnadsstandard. Det är därmed icke sagt, att personalen har råd att bo tidsenligt. Om dessa bostäder skulle åsättas den i orten gängse hyran för ifrågavarande standard, måste beställningshavarna kräva, att de fritt få välja bostad i den öppna marknaden och anpassa sin bostad efter sina ekonomiska förutsättningar, ty man kan icke utgå ifrån, att lönen utgör ett mått på vederbörandes ekonomi.

Med en högre hyressättning skulle därför följa, att bostadstvång icke kunde tillgripas, och att därmed ett stort antal av flygvapnets bostäder skulle komma att stå tomma utan möjlighet till uthyrning, då befolkningen på orten icke kan tillåtas bosätta sig inom förläggningsområdet.

Det är, som ovan framhållits, ur tjänstesynpunkt ett önskemål, att så stor del av personalen som möjligt bor nära tjänstgöringsplatsen. Detta önskemål

kan endast tillgodoses genom bostadstvång, och bostadstvång kan icke tillgripas, om hyrorna i avsevärd grad höjas, utan att personalens löneförmåner i övrigt samtidigt regleras.

Flygförvaltningen får under hänvisning till vad ovan sagts och på av nämnden anförda skäl hemställa att tjänstebostadsnormer och ersättningar i nuvarande läge icke föranleda utredning.

I ärendets handläggning hava deltagit förutom undertecknad chef, Söderberg, Magnell och Westerling, föredragande.

Stockholm den 19 februari 1945.

Underdånigst

B. G. Nordenskiöld.

SVEN WESTERLING

Försvarets bostads- anskaffningsnämnds

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 7, § 2.

Till Konungen.

Genom remiss den 21 december 1945 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt försvarets bostadsanskaffningsnämnd att i anledning av en remissen bifogad transumt av riksdagens revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1944—30 juni 1945 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1944, fjärde huvudtiteln, § 2, avgiva och till försvarsdepartementet inkomma med underdånigt utlåtande senast den 21 januari 1946. Med anledning därav får nämnden, som i princip icke har något att erinra mot vad remisshandlingarna innehålla, anförda följande.

Såsom av remisshandlingarna framgår, har avsikten med nämndens bostadsanskaffning varit, att de av nämnden nyproducerade bostäderna — bortsett från egentliga tjänstebostäder — skulle utgöra ett tillskott till allmänna bostadsmarknadens resurser. Nämnden har därför i samråd med statens byggnadslånebyrå — som numera subventionerar huvuddelen av all enskild och kommunal bostadsproduktion huvudsakligen genom utlämnande av ränte- och amorteringsfria tilläggs lån, som kunna väntas bli helt eller delvis avskrivna — åsatt lägenheterna i de av nämnden uppförda husen ungefärligen lika höga hyror, som byggnadslånebyrån skulle ha åsatt, därest husen varit uppförda av privat företagare med hjälp av ifrågavarande statliga tilläggs lån.

På praktiskt taget alla orter, där nämnden uppfört bostäder, har det visat sig, att svårigheter uppkommit för de lägst avlönade hyresgästerna att betala de hyror, som nämnden med ovan anförda utgångspunkter haft att åsätta sina bostäder. Av det ovan sagda torde emellertid framgå, att samma svårigheter skulle ha uppkommit, därest bostäderna uppförts av kommuner eller enskilda; hyrorna i nybyggda, i allmänna marknaden uthyrda bostäder överhuvud taget äro för närvarande så höga, att de knappt kunna anses stå i rimlig proportion till de lägst avlönade militära befattningshavarnas inkomster. På större orter, där en öppen hyresmarknad finnes, ha de befattningshavare, som icke tilldelas tjänstebostäder, åtminstone under normala förhållanden vissa möjligheter att välja bostad; de lägst avlönade be-

fattningshavarna kunna då välja en omodern lägenhet med jämförelsevis låg hyra, lämpad efter deras inkomster, låt vara att bostadens standard i kanske många avseenden kan anses otillfredsställande. På de orter, där nämnden uppfört bostäder, finnes emellertid knappast någon öppen hyresmarknad; befattningshavarna tvingas därför att hyra de bostäder som nyuppföras, med deras jämförelsevis höga hyror.

I detta sammanhang må erinras om, att bostadsanskaffningsnämnden i enlighet med sin instruktion skall verka för, att förefintligt bostadsbehov för försvarets personal skall tillgodoses genom kommunala myndigheters föranstaltande eller enskilt initiativ. Nämndens strävanden i detta avseende ha bl. a. lett till, att en privat företagare uppfört ett antal bostäder i Boden för uthyrning till i första hand försvarsanställd personal. Av propositionen nr 77/1944 framgår vidare att flygförvaltningen ingått ett avtal med Ronneby stad av innebörd, bland annat, att staden iklädde sig garanti för att vissa bostäder skulle finnas tillgängliga för personal vid Blekinge flygflottilj vid vissa bestämda tidpunkter. Liknande avtal hava av vederbörande militära förvaltningar ingåtts med t. ex. städerna Ängelholm, Arboga, Enköping och Norrtälje beträffande bostäder åt militär personal, tillhörande förband i respektive städer. De bostäder, som sålunda uppförts i Boden, Ronneby och övriga ovan nämnda städer, uthyras till öppna marknadens hyror, beräknade efter samma principer som hyror i bostadsanskaffningsnämndens bostäder; samma svårigheter med avseende på hyresbetalningen torde därför möta för befattningshavarna i nämnda orter som för hyresgästerna i de av nämnden förvaltade bostäderna. Vid övervägandet av de av riksdagens revisorer berörda spörsmålen bör enligt nämndens åsikt hänsyn även tagas till ifrågasvarande för militär personal uppförda bostäder, som icke ägas och förvaltas av staten.

Ur social synpunkt torde det vara ett önskemål att bereda möjlighet även för de lägst avlönade statliga beställnings- och befattningshavarna att hyra bostäder av tillfredsställande standard och utrustade med s. k. moderna bekvämligheter, såsom vatten- och avloppsledningar, värmeledning och badrum. Spörsmålet om sättet för beredandet av dessa möjligheter torde emellertid åtminstone i fråga om bostäder utan tjänstebostadstvång väsentligen vara en dyrortsgrupperings- och avlöningsfråga, icke i första hand en hyressättningsfråga. Det må i detta sammanhang erinras om, att nya normer för dyrortsgrupperingen torde komma att genomföras. Såsom av föreliggande remisshandlingar framgår har från militärt håll betonats att det ur rekryterings-synpunkt vore angeläget att hålla tjänstebostadshyrorna relativt låga. Genom en ändrad dyrortsgruppering torde emellertid rekryteringen på många håll komma att underlättas och det anförda skälet för att hålla tjänstebostadshyrorna låga förlora mycket av sin gillighet. Ur bl. a. denna synpunkt instämmer nämnden i riksdagens revisorers uppfattning att tidpunkten nu är inne för en omprövning av hyressättningsfrågorna i statens bostäder överhuvud taget. Nämnden får sålunda tillstyrka riksdagens revisorers förslag om en utredning av dessa frågor.

I handläggningen av detta ärende hava deltagit ordföranden, vice ordföranden, ledamöterna Johansson och verkställande direktören Egerö samt suppleanterna Eriksson och Friberg.

Stockholm den 15 januari 1946.

Underdånigst:

ERIK LINDEBERG

ERIK EGERÖ.

Stig Lindström.

Krigsmaterielverkets

yttrande i anledning av riksdagens
revisorers uttalande del I, s. 15, § 3.

Till Konungen.

Genom remiss den 21 december 1945 (fö. d. nr 6870) har Kungl. Maj:t anbefallt krigsmaterielverket att avgiva och till försvarsdepartementet inkomma med underdånigt utlåtande i anledning av riksdagens år 1945 församlade revisorers berättelse om verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1944—30 juni 1945 samt beträffande vissa verk för kalenderåret 1944, fjärde huvudtiteln, § 3.

Till åtlydnad härav får krigsmaterielverket i underdånighet anföra följande.

I. Inledning.

Revisorerna framhålla inledningsvis (s. 15—16), efter att ha berört tillkomsten av rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap år 1928 och förhållandena i samband med den förstärkta försvarsberedskapens inträdande hösten 1939, att statens ammunitionsnämnd inrättades år 1940 med uppgift att omhändervå anskaffning av ammunition — utom torpeder — och för dennas framställning erforderliga förnödenheter. Däremot ha revisorerna icke berört det läge beträffande vårt lands krigsmaterieförsörjning, som rådde vid årsskiftet 1939—1940, då anskaffningen av krigsmateriel ännu kvarlåg hos armé-, marin- och flygförvaltningarna och på grund av de utrikespolitiska förhållandena måste forceras i en tidigare okänd omfattning. Här om anförde statens industrikommission och dåvarande statens krisrevision efter samråd med överbefälhavaren i gemensam skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 mars 1940 i huvudsak följande.

Snabbheten och planmässigheten i krigsmaterielleveranserna hade icke motsvarat vad de då rådande förhållandena krävde, vilket hade sin orsak i flera samverkande faktorer. På grund av att krigsmateriel beställdes hos industrien av minst tre olika förvaltningsmyndigheter försvarades en rationell planläggning av krigsindustrien, varjämte stora risker förelåge att de mest trängande försvarsbehoven icke bleve i första hand tillgodosedda. Därtill komme att de beslutande förvaltningsorganen belastats med så stor arbetsbörda, att tillräcklig effektivitet vid planläggandet och utläggandet av beställningarna icke kunde ernås med då tillgänglig personal. Vidare kunde framhållas, att förvaltningsmyndigheterna icke alltid kunde vara så insatta i de industriella förhållandena och särskilt industriens ständigt fortgående utveckling, att de kunde utnyttja den industriella kapaciteten på tillräckligt effektivt sätt. Av nämnda skäl syntes myndigheterna böra befrias från i första hand de uppgifter, som vore knutna till upphandlingar och tillverkningar av sådana varor, som vore lämpade för serie- eller masstillverkning. En begränsning av verksamheten hos förvaltningsmyndigheterna skulle medföra, att myndigheterna i önskvärd grad kunde få ägna sig åt sin i hithörande hänseende väsentliga uppgift, nämligen konstruktiv verksamhet av militär art.

Av det anförda framgår, att den tidigare försvarsgrensvis organiserade militära förvaltningsapparaten redan efter någon tids extraordinära förhållanden visade sig icke motsvara vad de då rådande förhållandena krävde. Kungl. Maj:t förordnade därför den 16 mars 1940 om inrättande av statens ammunitionsnämnd, varigenom anskaffningsuppgifter överflyttades från för-

svarsgrensförvaltningarna till ett för försvaret gemensamt organ. Det är mot denna bakgrund man har att se de förslag till reformer inom den militära förvaltningsorganisationen, som framlades under åren 1941—1943 och som resulterade i 1943 års förvaltningsbeslut.

I en historik över verkets tillkomst torde denna industrikommissionens och krisrevisionens i samråd med överbefälhavaren utarbetade framställning icke böra förbigås, enär densamma innefattar den grundläggande kritiken av den försvarsgrensvis organiserade militära förvaltningen. Det synes verket angeläget, att uppmärksamheten riktas på de betydande olägenheter ur industriella och beredskapssynpunkter, som känneteckna den på försvarsgrenar uppdelade förvaltningsorganisationen.

Beträffande revisorernas historik i övrigt har verket uppmärksammat, att revisorerna (s. 19—20) i samband med ammunitionsnämndens ombildning till statens krigsmaterielnämnd år 1942 berört uppdelningen av kontrolluppgifterna i vad som benämndes »verkstadskontroll» och »militär mottagningskontroll», men att revisorerna icke ingått på de sedermera av Kungl. Maj:t beslutade utvidgade åliggandena för verket på kontrollområdet. Då dessa förhållanden äro av största betydelse för bedömandet av ansvarsfrågan i vissa av revisorerna i det följande framställda erinringar rörande kvaliteten hos av verket och dess föregångare anskaffad materiel, har verket funnit, att revisorernas redogörelse på denna punkt bör kompletteras. I sådant avseende får verket anföra följande.

Såsom revisorerna i nyss berörda sammanhang framhålla befanns det vid tidpunkten för ammunitionsnämndens ombildning till statens krigsmaterielnämnd den 1 juli 1942 på grund av erinringar från förvaltningshåll icke lämpligt att då till nämnden överlämna ansvaret för kontrollverksamheten. Vid sådant förhållande uppdelades kontrolluppgifterna i vad som benämndes »verkstadskontroll» och »militär mottagningskontroll». »Verkstadskontrollen» ansågs böra tillkomma nämnden såsom det anskaffande organet, medan den s. k. militära mottagningskontrollen förklarades böra omhänderväras av vederbörande försvarsgrensförvaltning. Denna oklara och konstlade uppdelning av ansvaret för kontrollverksamheten blev på grund av tveksamhet rörande principerna för ansvarsfördelningen på detta område bestående under tiden fram till den 1 april 1944. Genom brev den 28 januari 1944 föreskrev Kungl. Maj:t, efter framställning av krigsmaterielverket i skrivelse den 25 september 1943, med giltighet från och med den 1 april 1944 tills vidare,

att, där ej annat överenskommes mellan krigsmaterielverket och myndighet, på vars framställning anskaffning sker, kontrollen av den materiel, krigsmaterielverket efter Kungl. Maj:ts beslut anskaffar, skall helt åvila verket, skolande i tveksamma fall samråd ske med myndighet som nyss sagts,

att, där i kontrollåtgärderna ingå skjutprov eller andra liknande slutprov, dessa kontrollåtgärder skola på begäran av krigsmaterielverket verkställas av kontrollorgan, som är underställt myndighet som nyss sagts eller eljest anlitas av denna,

att chef för verkets kontrollbyrå skall tillsättas av Kungl. Maj:t efter anmälan av verkschefen ävensom att, innan sådan anmälan göres, samråd skall ske med överbefälhavaren,

att för kontrollverksamheten erforderlig personal med specialkunskap på begäran av verket skall av vederbörande förvaltningsmyndigheter ställas till verkets förfogande samt

att det skall åligga verket att bereda vederbörande förvaltningsmyndighet tillfälle att, där myndigheten så önskar, låta representant för förvaltningen taga del av tillverkningen hos verkets leverantörer.

Kungl. Maj:ts nu återgivna beslut anmäldes för riksdagen i propositionen 1944:185 (s. 84) och föranledde icke någon erinran från riksdagens sida (skrivelse nr 321, punkten 8:o, s. 8—9). Mot de nu berörda föreskrifterna svarande bestämmelser infördes sedermera i 2 § verkets instruktion den 15 juni 1944 (nr 339).

Av det nu anförda framgår, att ansvaret för kontrollen av den av krigsmaterielverket anskaffade materielen helt övergick till verket först från och med den 1 april 1944, ett förhållande, vartill verket återkommer i det följande vid bemötandet av de av revisorerna framställda anmärkningarna beträffande verkets kontrollverksamhet.

II. Revisorernas uttalanden om verkets storlek.

Krigsmaterielverket övergår härefter till en granskning av revisorernas uttalanden rörande verkets storlek och får härutinnan anförda följande.

Revisorernas uttalande i denna del är av följande lydelse (s. 32—33):

Sistnämnda utredning föreslog inrättande av ett särskilt industriverk, som skulle handhava de arbetsuppgifter, vilka för närvarande äro fördelade på ett ämbetsverk och ett affärsdrivande verk, nämligen krigsmaterielverket och försvarets fabriksstyrelse. Personalbehovet vid det föreslagna industriverket beräknades till 251 befattningshavare. Redan denna beräkning ansågs, såsom framgår av ett flertal yttranden över förvaltningsutredningens förslag, vara hållen i överkant, men finge ses mot bakgrunden av då rådande extraordinära förhållanden. Enligt inhämtade uppgifter har enbart krigsmaterielverket för närvarande en personal av cirka 425 befattningshavare. Även om vissa ytterligare arbetsuppgifter tillkommit, står dock med hänsyn till vad ovan anförts detta antal icke i överensstämmelse med storleken av det personalbestånd, som förutsattes vid verkets tillkomst. Enligt revisorernas uppfattning synes sålunda personalbeståndet högt.

Utgångspunkten för revisorernas omdöme om krigsmaterielverkets personalbestånd är såsom av det anförda framgår det till 251 beräknade antalet befattningshavare vid det av 1941 års förvaltningsutredning föreslagna industriverket. Av en i förvaltningsutredningens betänkande (s. 144) itagen sammanställning framgår emellertid, att detta antal allenast avser *det för freds-förhållanden* beräknade antalet tjänstemän i industriverket, eftersom fråga endast är om ordinarie och extra ordinarie befattningshavare. Siffran 251 i förvaltningsutredningens förslag måste därför jämföras med det för krigsmaterielverket för freds-förhållanden fastställda antalet befattningshavare. Detta antal uppgår för närvarande på sätt framgår av statsliggaren för innevarande budgetår (s. 78—79) till sammanlagt 182, varav 3 ordinarie befattningar å C-löneplanen, 37 extra ordinarie befattningar i högre lönegrad än 20, 137 extra ordinarie befattningar i 20 och lägre lönegrader samt 5 extra ordinarie befattningar med avlöning enligt löneplanen MEO i militära icke-ordinarie-reglementet.

I sina medelsäskanden för budgetåret 1946/47 har verket räknat med följande antal befattningshavare, nämligen 3 ordinarie tjänstemän å löneplan C, 203 extra ordinarie befattningshavare å löneplan Eo samt 4 befattningshavare å löneplan MEO, eller tillhopa 210 befattningshavare samt ett fåtal arvodesanställda tjänstemän. Vid bifall till Kungl. Maj:ts förslag i 1946 års statsverksproposition kommer emellertid antalet extra ordinarie tjänstemän vid verket att i viss utsträckning reduceras på grund av nedsättning av den av verket beräknade förhöjningen av anslagsposten för avlöningar till icke-ordinarie personal.

Om hänsyn tages till att vissa avdelningar i det tilltänkta industriverket,

nämligen forskningsavdelningen och fabriksavdelningen, sakna motsvarigheter inom krigsmaterielverket, och att för dessa avdelningar enligt 1941 års förvaltningsutredning beräknats ett sammanlagt antal befattningshavare av $(56 + 18 =) 74$, skulle jämförelsesiffrorna bli $(251 - 74 =) 177$ för industriverket och det förut nämnda antalet av 182 för krigsmaterielverket, såvitt avser innevarande budgetår. Att icke heller denna jämförelse är rättvisande kommer i det följande att närmare utvecklas. Dessförinnan torde krigsmaterielverket få något beröra den av revisorerna lämnade sifferuppgiften 425 befattningshavare samt revisorernas uttalande, att sistnämnda antal icke står i överensstämmelse med storleken av det personalbestånd, som förutsattes vid verkets tillkomst.

Samtliga centrala förvaltningsmyndigheter inom försvaret ha under tiden för den förstärkta försvarsberedskapen anställt personal utöver det för fredstid förutsedda antalet. Kostnaderna för avlöning till denna personal ha gäldats antingen av vederbörliga anskaffnings- eller underhållsanslag — en anordning som även under fredsförhållanden förekommit — eller ock utgått av anslag under förskottsstaten för försvarsväsendet. Å riksstaten har endast redovisats viss del av den personal, som varit erforderlig under fredsförhållanden. Detta förhållande har jämväl varit rådande beträffande krigsmaterielverket, som emellertid till skillnad från försvarsgrensförvaltningarna icke kunnat anlita anskaffnings- eller underhållsanslag för avlöning av tillfällig personal, utan för ändamålet i enlighet med av Kungl. Maj:t och riksdagen godkända riktlinjer (proposition 1944: 185, s. 84—85), riksdagens skrivelse nr 321, punkten 8:o, s. 8) och efter särskilt beslut av Kungl. Maj:t anlitat medel under förskottsstaten för försvarsväsendet. Sedan den förstärkta försvarsberedskapen upphört med utgången av juni 1945 har för anställande av tillfällig personal inom verket efter beslut av Kungl. Maj:t anvisats medel av de av 1945 års riksdag till förfogande ställda avvecklingsanslagen.

De på nyss angivna sätt avlönade befattningshavarna vid krigsmaterielverket erhålla arvoden enligt riktlinjer, som fastställts av Kungl. Maj:t genom brev den 28 januari 1944.

Dessa tillfälligt anställda befattningshavare avses att successivt uppsägas från innehavande anställningar i den mån arbetsvolymen minskar med iakttagande av de anvisningar, som av Kungl. Maj:t lämnats i cirkuläret den 29 juni 1945 (nr 516) angående vissa avvecklingsåtgärder inom statsförvaltningen i samband med övergången till fredsförhållanden.

Då krigsmaterielverkets för fredsförhållanden avsedda personalstyrka enligt den förut lämnade redogörelsen för innevarande budgetår uppgår till sammanlagt 182 befattningshavare, följer av det nu anförda, att av de av revisorerna till 425 angivna befattningshavarna vid verket $(425 - 182 =) 243$ vid den tidpunkt, till vilken revisorernas uttalande hänför sig, utgöras av tillfälligt anställda befattningshavare. Av dessa sistnämnda kan visst antal vid bifall till årets statsverksproposition beräknas erhålla extra ordinarie anställning.

Krigsmaterielverket finner det anmärkningsvärt, att revisorerna grundat sina uttalanden beträffande verkets storlek på en jämförelse mellan å ena sidan den för fredsförhållanden beräknade personalen inom en verksam organisation (industriverket), som icke motsvarar krigsmaterielverket, och å andra sidan krigsmaterielverkets av beredskapsförhållandena tillfälligt ökade organisation. I stället borde jämförelsen såsom av det förut anförda framgår ha gjorts mellan siffran 177 för industriverket och 182 för krigsmaterielverket.

Av intresse i förevarande sammanhang är jämväl följande förhållande, vilket icke finnes redovisat i revisorernas uttalanden. I förvaltningspropo-

sitionen 1943:180 endast skisserades personalorganisationen för krigsmaterielverket, medan den närmare utformningen därav skedde i propositionen 1943:235. I det vid nämnda proposition fogade utdraget av statsrådsprotokollet återges bland annat dåvarande statens krigsmaterielnämnds skrivelse den 5 september 1942 rörande medelsbehovet för nämnden för budgetåret 1943/44, vilken skrivelse såsom av statsrådsprotokollet i ärendet framgår legat till grund för beräkningen av krigsmaterielverkets organisation för nämnda budgetår. I denna skrivelse framhålles bland annat, att personalbehovet under krigsmaterielverkets första verksamhetsår beräknats till i genomsnitt 400 personer, oaktat denna siffra vid ingången av budgetåret 1943/44 beräknats bli högre.

Propositionen 1943:235 behandlades jämväl av första särskilda utskottet vid 1943 års riksdag, vilket hade att taga ställning till den militära förvaltningsreformen. Utskottet tillstyrkte Kungl. Maj:ts förslag i denna del, och utskottets hemställan bifölls av riksdagen. I behandlingen av propositionen 1943:235 inom utskottet deltog enligt anteckning å utskottets utlåtande nr 4 bland andra två ledamöter av 1945 års statsrevision.

I detta sammanhang bör även framhållas, att omdömen rörande ett visst verks personalstyrka i den mån de icke äro grundade på arbetsstudier eller organisationsundersökningar böra utgå från jämförelser med andra liknande verk inom samma eller närbesläktade förvaltningsområden. Såvitt avser ett begränsat avsnitt av krigsmaterielverkets organisation, nämligen anskaffningssidan, ha revisorerna sökt framlägga ett dylikt jämförelsematerial, hämtat från järnvägsstyrelsen. I viss mån torde emellertid också spørsmålet kunna belysas genom jämförelser med personalbeståndet inom de övriga centrala förvaltningsmyndigheterna inom försvaret. Trots den korta tid som stått till buds för den föreliggande remissens besvarande har verket därför ansett sig böra framlägga visst siffermaterial att tjäna såsom underlag för en dylik jämförelse, vilket material sammanställts ur primäruppgifter som infordrats av försvarets tjänsteförteckningsakkunniga. För att dessa sifferuppgifter i sin mån skola kunna jämföras med revisorernas uppgifter, avse uppgifterna läget den 1 juli 1945, till vilken tidpunkt revisorernas uppgifter hänföra sig.

Dessa uppgifter ge vid handen, att det sammanlagda antalet befattningshavare inom försvarets olika centrala förvaltningsmyndigheter den 1 juli 1945 uppgick till följande vid nedannämnda myndigheter:

försvarets civilförvaltning	402
försvarets sjukvårdsförvaltning	73
arméns fortifikationsförvaltning	577
arméförvaltningen	1 228
(härav 925 befattningshavare å arméförvaltningens tygavdelning, 268 befattningshavare å arméförvaltningens intendenturavdelning samt 35 befattningshavare å arméförvaltningens civilbyrå)	
marinförvaltningen	643
(härav 97 å fortifikationsavdelningen)	
flygförvaltningen	988
(härav omkring 300 å byggnadsavdelningen)	
försvarets fabriksstyrelse	128

Vid en granskning av det nu framlagda siffermaterialet framgår, att särskilt försvarsgrensförvaltningarna alltjämt ansetts böra vara av en betydande storleksordning, trots att väsentliga delar av förvaltningarnas uppgifter på bland annat anskaffnings- och kontrollområdet överförts till krigsmaterielverket. Kungl. Maj:t har dock såsom framgår av 1945 års riksdagsberättelse uppdragit åt försvarets sakanslagsutredning att företaga utredning, i vil-

ken omfattning överflyttning av anskaffningsuppgifter till krigsmaterielverket komme att föranleda minskning av försvarsgrensförvaltningarnas personal. Denna undersökning har såvitt verket har sig bekant icke färdigställts.

Av intresse i förevarande sammanhang är ock att undersöka avlöningskostnaderna för krigsmaterielverket i relation till de sammanlagda kostnaderna för försvaret, respektive för hela den militära förvaltningsorganisationen. En utförd undersökning i detta avseende utvisar följande.

Av de sammanlagda årliga försvarskostnaderna draga lönekostnaderna vid krigsmaterielverket (utom den lokala förrådsorganisationen och kontrollanter) något mindre än 2 promille. För hela den militära förvaltningsorganisationens centrala delar är motsvarande siffra omkring 2,4 procent. Av de sammanlagda utgifterna för löner vid försvarets förvaltningsmyndigheter enligt denna beräkning upptager krigsmaterielverket sålunda ungefär $\frac{1}{12}$.

I det föregående har till granskning upptagits det jämförelsematerial, varpå revisorerna grundat sina omdömen rörande verkets storlek, varvid verket framhållit, att en jämförelse mellan industriverket till den del detsamma kunde anses motsvara i krigsmaterielverket ingående organisationsenheter och verket i dess nuvarande utformning icke kunde anses rättvisande. Verket får nu återkomma till detta spörsmål och därvid anföra följande.

Vissa arbetsuppgifter, som tillkomma krigsmaterielverket, förutsattes i 1941 års förvaltningsutrednings förslag skola åvila vederbörande försvarsgrensförvaltningar och icke industriverket. Detta är fallet bland annat med förvaltningen av de centrala ammunitionsförråden och de till dessa anslutna verkstäderna för sammansättning av ammunition.

Det anförda torde ge vid handen, att den förut berörda jämförelsen mellan industriverkets och krigsmaterielverkets för fredsförhållanden avsedda personal blir missvisande. Vilka siffror som här böra läggas till grund för jämförelsen kan icke med bestämdhet avgöras, och spörsmålet torde för övrigt endast äga teoretiskt intresse. I sin mån visar dock det anförda på nödvändigheten av att framgå med den största försiktighet vid verkställande av sådana jämförelser, som revisorerna framlagt.

Betydelsefullt är också i detta sammanhang det av revisorerna icke påpekade förhållandet, att personalstaterna för försvarsgrensförvaltningarna regelmässigt icke redovisa den vid förvaltningarna tjänstgörande militära eller civilmilitära personalen, vilken i stället är uppförd å respektive försvarsgrensars personalstater — exempelvis fältygkåren, intendentkåren, marinens olika personalstater och flygvapnet. Vid krigsmaterielverket däremot är all militär och civilmilitär personal redovisad å verkets personalförteckning.

III. Omfattningen av krigsmaterielverkets anskaffningsorganisation.

Revisorernas framställning i förevarande avseende inledes med vissa jämförelser rörande upphandlingsverksamheten vid statens järnvägar och några enskilda företag. Revisorerna betona visserligen härvid å ena sidan, att »jämförelser med upphandlingsverksamheten vid annat statligt organ icke kunna giva underlag för ett tillförlitligt bedömande av industribyråns personalbestånd i förhållande till föreliggande arbetsuppgifter» (s. 23) samt att »revisorerna äro väl medvetna om det vanskliga i en sådan jämförelse» (s. 33). Å andra sidan ha revisorerna lämnat sina uppgifter »till viss ledning i förevarande sammanhang» (s. 23) samt »till ytterligare belysande» (s. 24) av uppgifterna, varjämte de vid revisorernas nu berörda jämförelser erhållna differenserna »giva stöd för revisorernas uppfattning» (s. 33).

Krigsmaterielverket inser till fullo revisorernas sålunda uttalade tveksamhet rörande bevisvärdet hos det av revisorerna åberopade jämförelsemate-

rialet. Nämnvärt avseende torde icke kunna fästas vid jämförelser med enskilda företag, vilkas branschtillhörighet icke angivits, och väsentliga av revisorerna icke uppmärksammade skiljaktigheter föreligga mellan upphandlingsverksamheten inom statens järnvägar och den anskaffningsverksamhet, som hittills bedrivits inom krigsmaterielverket. Till belysande härav må följande framhållas.

I sin av revisorerna i andra sammanhang, till vilka verket i det följande återkommer, åberopade underdåniga skrivelse den 31 augusti 1945 angående verkets anslagsbehov för budgetåret 1946/47 redogjorde krigsmaterielverket ingående för arten och omfattningen av verkets arbetsuppgifter på anskaffningsområdet. Av denna redogörelse framgår bland annat, att under den tid, till vilken revisorernas erinringar hänföra sig, ha de aktuella kraven på materiel för stärkande av försvarets krigsberedskap väsentligen satt sin prägel på verkets arbete. För att fylla dessa krav har verkets anskaffningsorganisation under beredskapsåren haft att på snart sagt alla materielområden skapa ett flertal nya kompetenta tillverkare, att genomföra omställningar och kompletteringar av befintliga statliga eller enskilda industriföretag samt att uppföra helt nya anläggningar för tillverkning av krigsmateriel eller härför erforderliga halvfabrikat och kemikalier. En uppfattning om storleksordningen av dessa av verkets anskaffningsorganisation fullgjorda uppgifter ger det faktum, att genom verkets eller dess föregångares försorg upprättats 28 skuggfabriker för sådana tillverkningar som nyss nämnts.

Detta arbete har omfattat förberedande utredningar, planläggning tillsammans med tidigare inom nämnderna organiserad byggnadsbyrå (numera försvarets fabriksstyrelses anläggningsorgan) av sådana lokaler som nyuppförts, planering tillsammans med berörda industrier av den maskinella utrustningens uppställande i lokalerna samt anskaffning av denna maskinutrustning med undantag för en mindre del därav, som redan tidigare anskaffats av dåvarande arméförvaltningens tygdepartement. Utöver ovan nämnda 28 skuggfabriker finnas sex sådana fabriker, vilka i huvudsak planlagts och påbörjats av tygdepartementet, men vilka sedermera färdigställts av verket. (Med skuggfabriker avses fabriker av större omfattning, vilkas lokaler ägas eller förhyras av verket.)

Förutom genomförandet av de kapacitetsökande åtgärder, som anläggandet av skuggfabrikerna innebär, har verket vid en mångfald industriföretag kompletterat dessas maskinutrustning för vinnande av den önskade kapaciteten för olika ändamål. Denna maskinutrustning omfattar såväl standardmaskiner som specialmaskiner av olika slag, vilka senare på initiativ av industribyrån konstruerats av olika industriföretag eller inom verket. Dessa maskiner äro utplacerade hos företagen i olika antal från enstaka maskiner ända upp till 65. Som ett mått på det arbete, som av industribyrån utförts i detta sammanhang, kan nämnas, att värdet av skuggfabriker och maskiner, vilka senare uppgå till ett sammanlagt antal av omkring 5 000, belöper sig till i runt tal 80 miljoner kronor.

I samband med anskaffningen av olika produkter har ett högst betydande antal arbetsverktyg tillverkats och upplagts hos de olika företagen.

Industribyrån håller vidare ständig kontakt med företagen, diskuterar och informerar dem om lämpliga arbetsmetoder, operationsföljder och verktyg, allt i avsikt att öka kapaciteten och nedbringa priserna. Denna service ligger helt vid sidan av vanlig inköpsverksamhet och innebär ett betydande arbete för anskaffningssektionerna.

Verket har bedrivit en omfattande verksamhet för att sammansätta färdiga ammunitionsprodukter av hos olika tillverkare beställda detaljer. Detta innebär, att vid sidan av inköpsverksamheten verkets anskaffningsorganisa-

tion haft att fylla ungefär samma funktion som en central verkstadsplanering vid en industri. Följande exempel torde belysa omfattningen av den sammansättningsverksamhet, varom här är fråga. För tändrör till granater och för övriga tändmedel (tändhattar för handvapenammunition ej medräknade) ha tillverkats omkring 600 olika smådetaljer hos ett 100-tal verkstäder till ett sammanlagt antal av omkring 800 miljoner. För framställningen av dessa detaljer, vilka sammansatts vid ett 20-tal fabriker, ha åtgått över 10 000 ton stål, mässing och andra råvaror i en mångfald olika dimensioner och utförandeformer.

För att få fram material i den utsträckning, som erfordras för försvarets leveranser samt för att erhålla gynnsammaste pris har industribyrån i allmänhet måst anskaffa materialet till de olika tillverkarna. Planläggandet av distribueringen har även ombesörjts av industribyrån, vilket medfört ett högst betydande arbete icke minst till följd av de långvariga diskussioner, som måst föras med olika myndigheter och kommissioner. Allt fallande skrot av stål- och metallprodukter har på grund av den nödvändiga bristhushållningen och därav följande beslag måst tillvaratagas genom industribyråns försorg, vilken haft att ombesörja distribueringen tillbaka till järn- och metallverk. Redovisningen av tillhandahållet material, vare sig det gällt färdiga detaljer eller skrot, har krävt ett mycket omfattande arbete, varmed åtskilliga personer varit ständigt sysselsatta.

Bristen på metaller har gjort, att i stället för användandet av koppar, mässing o. s. v., olika ammunitionseffekter måst tillverkas av stål, zinklegering o. s. v. Ett omfattande forsknings- och experimentarbete har här fallit på industribyråns lott, varvid som exempel kunna nämnas de betydande svårigheter, som uppstodo, då patronhylsor av olika slag helt plötsligt måste tillverkas av stål i stället för av mässing.

Slutligen må bland uppgifter för verkets anskaffningsorganisation nämnas tillsynen över att de krigsmaterieltillverkande företagen kunnat disponera över erforderlig arbetskraft utan hinder av de omfattande inkallelser till krigstjänstgöring som under beredskapsåren måst äga rum.

Med det anförda har verket endast önskat angiva några av de arbetsuppgifter som måst fullgöras av verkets anskaffningsorganisation i syfte att närmare klargöra, att denna organisation under i revisorernas uttalanden avsedd tid icke enbart haft att handlägga rena upphandlingsärenden utan jämväl uppgifter av helt annan och betydligt mera kvalificerad art.

Vad åter angår anskaffningsverksamheten vid statens järnvägar har verket genom en sin tjänsteman med bistånd av befattningshavare inom järnvägsstyrelsens upphandlingsorganisation utarbetat nedanstående redogörelse för anskaffningsrutinen vid statens järnvägar. Till denna har knutits en jämförelse med motsvarande rutin inom krigsmaterielverket.

A. Anskaffningsrutin vid statens järnvägar.

1. Förrådsbyrån.

Anskaffningsuppdragen inkomma till byrån från linjen och från andra byråer inom järnvägsstyrelsen. Uppdragen äro normalt försedda med komplett tekniskt underlag.

Uppdelning i råvaror, halvfabrikat och färdig vara förekommer sällan. Normalt inköpes materielen färdig i den form uppdragsgivaren önskar. Upphandlingsförrordningen tillämpas för samtliga inköp. Något uppköp under hand förekommer icke för belopp överstigande 500 kronor.

När materielen inköpts släpper förrådsbyrån normalt kontakten med upphandlingen. Personal vid de fem huvudförråden göra avrop, och leverans sker antingen till förråden eller direkt till förbrukaren på linjen. Leveransövervakningen ombesörjes av mottagaren och icke av förrådsbyrån. Materielen besiktigas av mottagaren eller av särskilda besiktningsmän från järnvägsstyrelsen.

2. Maskintekniska byrån.

Det tekniska underlaget för upphandlingen sammanställs helt av teknisk personal inom byrån, innan de upphandlande tjänstemännen taga hand om anskaffningen. Därvid uppdelas materielen av den tekniska personalen så, att vissa standarddelar överlämnas till förrådsbyrån för anskaffning, medan specialdetaljer upphandlas och sammansättningen (vagnar, lok m. m.) beordras av maskintekniska byrån. Upphandlingsarbetet omfattar infordrande av anbud, anbudsgranskning med hänsyn till tidigare anbud, utskrivande av kontrakt samt leveransövervakning, vilken är av liten omfattning, då antalet leverantörer är omkring 12 och antalet objekt i varje upphandling sällan överstiger 500. Förhandlingar med leverantören beträffande tekniska frågor föras ej av de upphandlande tjänstemännen utan genom byråns tekniska personal. Granskningen av inkommande offerter beträffande prisets skälighet sker i samarbete med byråns tekniska personal, som har möjlighet att dela upp tillverkningen i prisbedömbara arbetstempon.

3. Elektrotekniska byrån.

Det tekniska underlaget för upphandlingen sammanställs helt av teknisk personal inom byrån, innan de upphandlande tjänstemännen taga hand om anskaffningen. Därvid uppdelas materielen av den tekniska personalen så, att vissa standarddelar överlämnas till förrådsbyrån för anskaffning, medan upphandlingen av specialdetaljer och föranstaltande av sammansättningen (ställverk, högtalaranläggningar o. d.) sker genom eltekniska byrån. Upphandlingsarbetet omfattar infordrande av anbud, anbudsgranskning med hänsyn till tidigare anbud (som angivas av den tekniska personalen) samt utskrivande av kontrakt. Priskalkyler, som erfordras, uppgöras av byråns tekniska personal, som även utför leveransövervakning och besiktning. Alla förhandlingar med leverantören beträffande tillverkningstekniska frågor ske direkt mellan byråns tekniska personal och leverantören; endast om ändring av priset blir aktuell inkopplas den upphandlande tjänstemannen.

Normalt inköpes materielen färdig i den form uppdragsgivaren önskar; någon uppdelning av materielen så att råvaror, halvfabrikat och färdig vara köpas var för sig förekommer därför ytterst sällan.

Upphandlingar understigande ett värde av 500 kronor ske normalt under hand.

Upphandlingar upp till ett värde av omkring 2 000 kronor beslutas av byråchef. Vid större anskaffningar (d. v. s. belopp över 2 000 kronor) skall generaldirektören avgöra inköpet. Upphandlingsförordningen följes nästan alltid vid upphandlingar till belopp över 500 kronor.

B. Jämförelse mellan krigsmaterielverkets och statens järnvägars anskaffningsrutin.

1. Tekniska underlaget.

Statens järnvägars upphandlande tjänstemän få underlaget från varje anbudsinfordran komplett av de tekniska avdelningarna inom respektive byrå. Detta är möjligt emedan statens järnvägar köpa materielen i färdigt skick

och undviker uppdelat köp. Hos krigsmaterielverket utför varje upphandlande tjänsteman ett tekniskt sammanställningsarbete för att ur befintligt underlag få fram det som är nödvändigt för respektive delupphandling. Ändringar i det tekniska underlaget diskuteras hos statens järnvägar icke mellan de upphandlande tjänstemännen och leverantören utan i huvudsak mellan järnvägens tekniska expertis och leverantören.

2. Upphandlingen.

Statens järnvägar följer strikt upphandlingsförfordningen. Härigenom kunna kraven på kvalificerad personal minskas. Järnvägsstyrelsen har exempelvis upptagit en tjänsteman i 15 lönegraden på den bantekniska byrån såsom ensam erforderlig för en upphandling av 28,6 miljoner kronor för år 1944. Trots detta måste varje upphandling över 2 000 kronor (förrådsbyrån omkring 10 000 kronor) behandlas av generaldirektören, vilket i realiteten innebär, att han och givetvis även respektive byråchefer måste ta del av huvuddelen av upphandlingarna inom bantekniska, eltekniska och förrådsbyrån. Av järnvägsstyrelsens skrivelse till statsrevisorerna framgår, att endast en av de 21 personer som redovisas sysselsatta har ingenjörsbefattning, 5 ha juristbefattningar, 15 merkantil eller annan befattning. De fem juristerna synas vara ansvariga för upphandlingen inom respektive avdelningar.

Upphandlingarna inom statens järnvägar äro av annan karaktär än inom krigsmaterielverket. Medan verket hittills huvudsakligen köpt specialmateriel, har järnvägsstyrelsen under år 1944 på sin förrådsbyrå köpt för över 80 miljoner kronor bränsle, virke, smörjoljor och räls, eller typiska marknadsvaror, som kunna upphandlas år efter år på löpande avtal.

Någon sammansättningsverksamhet, som organiserats av styrelsens upphandlingsorgan föreligger icke, utan driftmateriel avropas av de centrala förråden och övrig materiel av respektive förbrukare i mån av behov.

Prisgranskning utföres i stor utsträckning av den tekniska personalen, ej av den upphandlande.

Åtskilliga ytterligare synpunkter skulle här kunna anföras, men vad redan framhållits torde utvisa, att den anskaffningsverksamhet, varom fråga är för krigsmaterielverkets del varit av en helt annan karaktär än den som i allmänhet ankommer på statens järnvägar. Skulle verket lämna uppgift på personal efter samma grunder som revisorerna tillämpat vid sin förfrågan hos järnvägsstyrelsen, bortfaller all planerings-, övervaknings- och maskinskrivningspersonal, eller över 50 personer. Arbetsuppgifterna för verkets tjänstemän på anskaffningssidan äro betydligt mera tekniskt kvalificerade än de som ankomma på de upphandlande tjänstemännen hos styrelsen och motsvara snarare dem som åvila de tekniska tjänstemännen hos järnvägsstyrelsen. Enligt nyssnämnda grunder skulle av personalen inom verkets upphandlingsorganisation endast medtagas omkring 20 befattningshavare, vilken siffra skall jämföras med 21 för järnvägsstyrelsen. Järnvägsstyrelsens övriga 7 i revisorernas berättelse omförmälda befattningshavare äro nämligen sysselsatta hos respektive förrådsintendenter och böra därför betraktas såsom mottagande och icke såsom upphandlande tjänstemän.

Det må än en gång framhållas, att revisorernas uttalanden om storleken av verkets anskaffningsorganisation hänföra sig till läget den 1 januari 1945, då full beredskap fortfarande var rådande och anskaffningsverksamheten inom verket alltfört var präglad av de särskilda förhållanden, som i det föregående närmare berörts. Även beträffande anskaffningsorganisationens omfattning i personellt avseende ha revisorerna liksom beträffande motsvarande spörsmål för verket i dess helhet icke tagit hänsyn till skillnaden mellan be-

redskaps- (avvecklings-)organisationen och fredsorganisationen. I fredsorganisationen beräknas enligt verkets medelsäskanden för nästa budgetår för industribyråns ordersektion sammanlagt 10 befattningshavare mot 32 i revisorernas sammanställning samt för de i revisorernas tabell angivna anskaffningssektionerna sammanlagt 25 befattningshavare gentemot 41 i sammanställningen. Inklusive de för industribyråns centrala ledning avsedda två befattningshavarna upptar sålunda industribyråns fredsorganisation i de delar, varom nu är fråga, sammanlagt $(10 + 25 + 2 =)$ 37 befattningshavare mot det av revisorerna anmärkta $(32 + 41 + 2 =)$ 75 eller sålunda något mer än hälften.

IV. Anskaffningsärendens handläggning.

På grundvalen av uppgifter som lämnats av krigsmaterielverket ha revisorerna (s. 24—25) framlagt en kortfattad redogörelse för anskaffningsärendenas handläggning inom verket. Revisorerna uttala härefter, att handläggningssättet är mycket omständligt (s. 25), samt att en av orsakerna till verkets anskaffningsorganisation enligt revisorernas uppfattning för stora omfattning vore att söka i det rådande anskaffningssystemet (s. 33).

Av revisorernas uttalanden framgår icke, huruvida den påstådda omständligheten anses föreligga däri, att antalet arbetstempon, som ingå i ett anskaffningsärendes handläggning, skulle vara för högt eller däri, att ett visst antal genomslagskopior tages av anskaffningshandlingarna. Verket anser det därför nödvändigt att till behandling upptaga frågan, huruvida andra statliga eller enskilda organisationer med anskaffningsuppgifter inom likartade materielområden som verkets tillämpa en enklare rutin än verket med färre arbetstempon. Spörsmålet synes bäst kunna belysas genom jämförelser med anskaffningsrutinen inom dylika organisationer.

a) *Inom arméförvaltningens intendenturavdelnings industribyrå.*

Till byrån inkommande anskaffningsuppdrag kopieras i tre exemplar av den sektion inom industribyrån, som har att handlägga ärendet. Detta tempo motsvarar krigsmaterielverkets planeringsorder, som beträffande intendenturmateriel endast utgör en avskrift av anskaffningsuppdraget.

Med ledning av avskrifterna infordra inköpssektionerna anbud. På grundval av tabläer över inkomna anbud utväljes leverantör, där ej med hänsyn till erbjudet pris, leveranstid eller andra förhållanden ny anbudsinfordran måste ske. Ärendet föredrages inför byråchefen, som har att fatta beslut i frågan. I tveksamma fall eller i ärenden av större principiell betydelse underställes ärendet generalintendentens prövning.

Sedan anbudet antagits erhåller vederbörande företag skriftligt meddelande härom genom inköpssektionens försorg jämte meddelande, att kontrakt skall följa. Detta tempo motsvarar verkets inköpsorder.

Inköpssektionen utskriver därefter ett kontrakt i sex eller flera exemplar. Detta tempo finnes icke i krigsmaterielverkets rutin.

Sedan den beställda materielen blivit färdig för besiktning underrättar vederbörande leverantör industribyråns besiktningssektion härom. Härefter fastställer byråns besiktningssektion av vederbörande kontrollant uppgjort förslag till godkännande av materielen, i anslutning vartill s. k. besiktningssrapport i tre exemplar utfärdas. Av dessa överlämnas ett till vederbörande sektion, som på basis härav upprättar s. k. försändningsorder i sex exemplar, varigenom bland andra leverantören och mottagaren underrättas. Besiktningssrapporten motsvarar krigsmaterielverkets kontrollbesked och försänd-

ningsordern verkets försändningsinstruktion. Dessutom insänder mottagaren i allmänhet ett mottagningsbevis till intendenturavdelningens förrådskontroll såsom inkomstreversal.

Vid en jämförelse mellan krigsmaterielverkets anskaffningsrutin och intendenturavdelningens motsvarande rutin återfinnas sex arbetstempon, som helt överensstämmer med varandra. Däremot ingå i intendenturavdelningens industribyrås rutin ytterligare två tempon, som saknas i verkets rutin.

b) *Inom flygförvaltningens materielavdelnings anskaffningsbyrå.*

En utförd undersökning ger vid handen, att även här i allt väsentligt samma arbetstempon återfinnas, som förekomma i krigsmaterielverkets rutin. Sålunda kopieras ett anskaffningsuppdrag i erforderligt antal exemplar och utdelas till inköparna. I den mån så befinnes erforderligt uppdelas materielen i sina element av byråns planeringssektion. Anbudstabläer, inköpsorder, kontrollrapporter och försändningsorder förekomma här liksom i krigsmaterielverkets rutin.

Någon ytterligare redogörelse för denna organisations anskaffningsrutin torde med hänsyn till dess nära överensstämmelse med krigsmaterielverkets icke vara erforderlig,

c) *Inom aktiebolaget Bofors.*

För att erhålla en uppfattning rörande anskaffningsrutinen inom detta vårt lands största enskilda företag inom krigsmaterielområdet har verket från företaget införskaffat en utförlig redogörelse i förevarande avseende. Redogörelsen — vilken i enlighet med av bolaget uttryckt önskan här icke återgives — utvisar, att verkets rutin såväl med avseende på antalet arbetstempon som ur synpunkten av antalet anskaffningshandlingar och kopior därav icke är »omständligare» än bolagets. Den av bolaget utarbetade redogörelsen ingår bland de till grund för verkets utlåtande i detta ärende liggande handlingarna, och kommer på anfordran att överlämnas till riksdagens vederbörande utskott.

De från två statliga verk och ett enskilt företag, samtliga inom krigsmaterielområdet, hämtade jämförelserna giva vid handen, att verkets anskaffningsrutin beträffande antalet arbetstempon icke är omständligare — snarare i vissa avseenden enklare — än den som tillämpas inom nyssnämnda organisationer.

Om det sålunda får anses ådagalagt, att revisorernas omdöme om verkets anskaffningsrutin såsom omständlig icke kan grundas på antalet arbetstempon i denna rutin, återstår att undersöka, huruvida omdömet i fråga må ha föranletts av antalet kopior, som tages av de i anskaffningsärenden ingående handlingarna. Även i detta avseende torde det vara på sin plats att företaga jämförelser med förhållandena inom andra organisationer, såväl statliga som enskilda. I sådant hänseende må framhållas, att inköpsorder inom arméförvaltningens tygavdelnings verkstadsbyrå utskrivs i 10—12 exemplar, inom flygförvaltningens materielavdelnings anskaffningsbyrå i 6—10 exemplar och vid aktiebolaget Svenska kullagerfabriken normalt i 12 exemplar.

Att inköpsorder enligt krigsmaterielverkets rutin i vissa fall utskrivs i upp till 16 exemplar har sin grund i det större antal funktioner inköpsorden ha att fylla enligt denna rutin. Eftersom verket är ett centralt upphandlingsorgan för försvaret, som verkställer anskaffningar för försvarsgrensförvaltningarnas räkning och med anlåtande av medel till nämnda förvaltningars förfogande, måste dessa förvaltningar löpande hållas å jour med verkets anskaffningsverksamhet. För denna å jourhållning utnyttjas bland annat ko-

pior av verkets inköpsorder. Det ligger i sakens natur, att hinder icke möter att radikalt nedskära antalet kopior av handlingarna i ett anskaffningsärend; följderna av en dylik åtgärd skulle emellertid endast bli, att verkets uppdragsgivare bleve nödsakade att själva låta verkställa erforderligt antal avskrifter. Denna konsekvens — som ur statsekonomisk synpunkt torde väga tyngre än de blygsamma kostnaderna för en eller annan genomslagskopia av handlingarna i anskaffningsärenden — har krigsmaterielverket sökt undvika genom det av verket tillämpade systemet.

Av det anförda framgår, att antalet kopior av handlingarna i anskaffningsärenden näppeligen torde kunna åberopas såsom grund för statsrevisorernas omdöme om verkets anskaffningsrutin såsom »omständig». Då såsom förut utretts ej heller antalet arbetstempon i anskaffningsrutinen är större utan i vissa fall mindre än på andra håll inom statsförvaltningen, kan krigsmaterielverket icke finna annat än att revisorernas omdöme om rutinen icke kan anses sakligt grundat.

Revisorerna yttra emellertid vidare, att verkets i och för sig mycket omständliga handläggningssätt av anskaffningsärendena ytterligare kompliceras, då beställning göres hos försvarets fabriksstyrelse. Till stöd härför anför revisorerna följande exempel (s. 25):

Den 30 oktober 1945 beställde arméförvaltningens tygavdelnings vapenbyrå hos krigsmaterielverket 10 000 st 6,6 mm:s pipa till kulsprutemodell 1942 och 1 000 mekanismramar. Innan beställning härför kunde göras, måste tygavdelningen infordra erforderliga ritningar från det under fabriksstyrelsen lydande Carl Gustafs stads gevärsfaktori i Eskilstuna. Dessa överlämnades till tygavdelningen, som därefter vidarebefordrade dem till krigsmaterielverket. I samband med att förenämnda materiel beställdes hos gevärsfaktoret, hade krigsmaterielverket sedermera att återställa ritningarna till faktoret via fabriksstyrelsen.

Det av revisorerna sålunda anförda exemplet överensstämmer icke med de verkliga förhållandena. Verket mottog nämligen icke de avsedda ritningarna från arméförvaltningens tygavdelning i samband med anskaffningsanmodan, utan vid anskaffningen tillgick i stället så, att verket endast hänvisade till gevärsfaktoriets detaljnummer och de vid inköpsordern fogade leveransbestämmelserna. Exemplet utvisar dock under alla förhållanden, att arméförvaltningens tygavdelning varit så beroende av den enda statliga handvapenfabriken i landet, att tygavdelningen måst repliera på denna för att erhålla ritningar till ett element i en av tygavdelningen fastställd vapentyp.

Bortsett från att sålunda något stöd för revisorernas uttalande om det särskilt komplicerade handläggningssättet av anskaffningsärendena, då beställning göres hos försvarets fabriksstyrelse, icke kan hämtas av det anförda exemplet, äger den av revisorerna berörda principfrågan ett betydande intresse, varför det synes verket önskvärt att spørsmålet ytterligare belyses.

I sådant avseende må erinras, att ledamoten av riksdagens första kammare herr E. von Heland vid föredragning i kammaren den 16 maj 1945 av punkten 1 i statsutskottets utlåtande nr 4 på sätt framgår av kammarens protokoll 1945, nr 21, s. 30—34, framförde vissa synpunkter i anslutning till rationaliserings- och besparingsarbetet inom försvaret och därvid bland annat berörde verkets upphandlingsformer. De av herr von Heland i nämnda anförande lämnade uppgifterna, av vilka vissa nu återkänna i revisorernas berättelse, bemöttes av verket i skrivelse till chefen för försvarsdepartementet den 8 juni 1945, av vilken skrivelse genom verkets försorg avskrift tillställdes herr von Heland för kännedom. När denna verkets skrivelse icke redovisats i revisorernas framställning, torde verket få återgiva skrivelsens innehåll till

den del i densamma behandlas handläggningssättet av anskaffningsärenden, då beställning göres hos försvarets fabriksstyrelse.

Verket återgav först följande uttalande av herr von Heland.

Utgående från att den utformning av planeringen av krigsmaterielverkets upphandlingsärenden, som nu tillämpas, även kommer att bli bestående i fredstid, torde den förenkling och effektivisering av anskaffningen av försvarsväsendets textil- och lädervaror, som avsetts, knappast komma att infrias. Hur det framtida ordnandet av beställningarna av nyssnämnda varor genom krigsmaterielverket kan komma att organiseras, är visserligen ännu icke helt klarlagt, men med erfarenhet från nuvarande samarbete kan det befaras att en alltför omfattande skriftväxling kommer att bli oundviklig. Krigsmaterielverket förfogar icke över egna materialier eller egen förrådsorganisation, varför i många fall materialierna måste tagas från intendenturavdelningen. Gången för beställning av exempelvis uniformspersedlar — varav med största säkerhet fredstillverkningen helt kommer att kunna effektueras genom fabriksstyrelsen underställda verkstäder — torde komma att bli följande: 1) Industribyrån beställer ett visst antal uniformer från krigsmaterielverket; 2) Krigsmaterielverket beställer samma antal hos fabriksstyrelsen; 3) Fabriksstyrelsen beställer erforderliga vävnader m. m. hos arméförvaltningens intendenturavdelning; 4) Arméförvaltningens intendenturavdelning fakturerar materialierna på fabriksstyrelsen; 5) Fabriksstyrelsen fakturerar efter besiktning av krigsmaterielverket varan på nämnda verk; 6) Krigsmaterielverket fakturerar varan på arméförvaltningens intendenturavdelning.

Gången av denna anskaffning kan givetvis förenklas, nämligen därest krigsmaterielverket helt elimineras och beställning finge ske direkt till fabriksstyrelsen, men detta strider mot såväl Kungl. Maj:ts som riksdagens principiella beslut i anskaffningsfrågan.

I anslutning härtill anförde verket för egen del följande:

Beträffande detta yttrande vill krigsmaterielverket framhålla, att de befärade olägenheterna vid textilanskaffningen torde komma att helt elimineras i samband med att — såsom ock förutsattes av verket — erforderlig förrådshållning av textilvaror för försvarets behov ombesörjes av verket. Någon annan ordning på förevarande område synes ej heller vara av statsmakterna avsedd.

Vad angår den i herr von Helands yttrande berörda gången av anskaffningsärenden rörande textilmateriel synes det verket, som om herr von Heland förutsatt att *all* beklädnadstillverkning i fred skulle läggas på de statliga fabrikena inom försvarets fabriksverk. Av förvaltningspropositionen 1943:180 (s. 212—213) framgår emellertid, att 1942 års bolagsutredning ansett, att de statliga beklädnadsfabrikernas normala kapacitet skulle motsvara endast *halva* fredsbehovet, samt att föredragande departementschefen erinrat, att bolagsutredningens beräkning av dessa fabrikers tillverkning verkställdes med utgångspunkt från samma synpunkter som överbefälhavaren anlagt, till vilka synpunkter departementschefen anslutit sig.

Såsom framgår av det nu anförda hänföra sig erinringarna mot det komplicerade anskaffningssättet i förevarande fall till ett speciellt område, nämligen textilanskaffningen, som numera övertagits av verket. Med hänsyn härtill och då såsom verket påvisat erinringarna i detta fall bygga på felaktiga förutsättningar, torde avseende icke kunna fästas vid desamma vid bedömandet av det nu föreliggande spörsmålet.

På ett mera principiellt plan har emellertid den föreliggande frågan dryftats i annat sammanhang.

I skrivelse till krigsmaterielverket den 29 augusti 1945 meddelade sålunda arméförvaltningens intendenturavdelning, att frågan angående sättet för

uppgörande av leveransavtal mellan intendenturavdelningen och försvarets fabriksstyrelsens fabriker och anstalter aktualiserats i anslutning till en begäran från styrelsen om uppgift å intendenturavdelningens behov av uniformstillverkning efter den 1 november 1945. Vidare anförde intendenturavdelningen följande:

Intendenturavdelningen utginge ifrån att sådana tillverkningar för dess räkning, som styrelsens fabriker och anläggningar hade möjlighet att utföra och som på grund av Kungl. Maj:ts särskilda beslut borde reserveras för dessa — i den mån hinder ur prishänseende icke förelåge — borde planeras och avtalas direkt mellan intendenturavdelningen och styrelsen utan förmedling av krigsmaterielverket. Härigenom komme dessa leveranser att för intendenturavdelningens del kunna genomföras på ett väsentligt enklare och smidigare sätt än som vore möjligt därest all skriftväxling m. m. skulle passera genom krigsmaterielverket. Intendenturavdelningen vore givetvis beredd att hålla verket orienterat om sålunda träffade avtal jämte önskade detaljer ur dessa. Skulle vid direkta förhandlingar med styrelsen angående tillverkningar för försvarets räkning acceptabla priser icke kunna ernås, komme intendenturavdelningen att i vanlig ordning beställa varorna hos verket under angivande av att överenskommelse med styrelsen icke kunnat träffas. Beträffande varubeställningar av större omfattning än som svarade mot styrelsens leveransmöjligheter komme hela de önskade varumängderna att beställas genom verket, och intendenturavdelningen utginge härvidlag ifrån, att de delar av dylika mängder, som av verket utlades hos styrelsens fabriker på sätt ovan angivits, finge slutgiltigt avtalas direkt mellan styrelsen och intendenturavdelningen. Intendenturavdelningen anhölle, att verket ville meddela, i vad mån verket kunde acceptera här ifrågasatt förfaringssätt för uppgörelser med försvarets fabriksstyrelse, vilket förfaringssätt jämväl borde med fördel kunna tillämpas även vid avtal om leveranser med vissa andra statliga institutioner såsom fängvårdsstyrelsen m. fl.

Med anledning härav meddelade krigsmaterielverket intendenturavdelningen i skrivelse den 31 augusti 1945, att verket icke ansåge sig kunna godtaga avdelningens ståndpunkt att sådana tillverkningar för dess räkning, som fabriksstyrelsens fabriker och anläggningar hade möjlighet att utföra, borde planeras och avtalas direkt mellan avdelningen och styrelsen utan förmedling av krigsmaterielverket. Verket avsåge nämligen att vid dylika beställningar från intendenturavdelningen infordra anbud även från firmor i allmänna marknaden, och skulle därvid anbudena från styrelsens fabriker ligga högre, komme därav betingade åtgärder att vidtagas genom verkets försorg. Samma förhållande gällde redan nu beträffande en hel del andra försvarets anskaffningsuppgifter, som helt eller delvis beställdes genom verket hos styrelsens fabriker, varför något skäl till undantag för avdelningens ifrågavarande tillverkningar icke förelåge. Detsamma gällde vid leveranser från andra statliga industrier.

Den nu berörda skriftväxlingen bragtes av verket till chefens för försvarsdepartementet kännedom genom skrivelse den 6 oktober 1945, vilken skrivelse emellertid — i likhet med den förut berörda av den 8 juni 1945 — icke omförmäles i revisorernas framställning.

Av det anförda torde framgå, att den på sina håll framkastade tanken på direkt kommunikation mellan försvarsgrensförvaltningarna och försvarets fabriksverk innebär ett förbiseende såväl av krigsmaterielverkets ställning såsom planerande organ för fördelning av anskaffningsuppdrag mellan statliga och enskilda industrier som av fabriksverkets ställning såsom affärsdrivande. Sistnämnda förhållande medför, att någon undantagsställning för de

till fabriksverket hörandet industriföretagen i förhållande till enskilda företag principiellt icke kan få förekomma.

Revisorerna ha i detta sammanhang slutligen diskuterat det tänkta händelseförloppet i det fall, att under arbetets gång ändring av materielen måste företagas. För de fall då tillverkaren levererar materielen komplett färdig, förefaller det av revisorerna konstruerade förloppet onödigt komplicerat. Beträffande krigsmaterielverkets tillverkningar gäller emellertid i allmänhet, att leverantören endast framställer en detalj i den färdiga materielen. I sådana fall är det fullt naturligt, ja rentav nödvändigt, att krigsmaterielverket först blir tillfrågat, huruvida en ändring av detaljen i fråga är möjlig med hänsyn till de övriga i leveransen ingående detaljerna. Först sedan detta fastslagits kan vederbörande försvarsgrensförvaltning beredas tillfälle att uttala sig i frågan.

V. Frågan om leveransförseningar.

I förevarande avseende anföra revisorerna bland annat (s. 26), att de uppmärksammat, att föreskrivna leveranstider icke alltid hållits, samt att dessa tidsförskjutningar i åtskilliga fall måste anses hava varit anmärkningsvärt stora. Till stöd för sistnämnda påstående åberopa revisorerna två skrivelser, nämligen dels arméchefens skrivelse till överbefälhavaren den 22 maj 1945, dels arméförvaltningens intendenturavdelnings skrivelse till krigsmaterielverket den 17 november 1944. Verket kommer i det följande att närmare ingå på behandling av dessa skrivers innehåll av följande skäl. Arméchefens skrivelse har icke tidigare delgivits verket — avskrift av densamma har enligt anteckning å konceptet endast tillställts arméförvaltningens tygavdelnings ammunitionsförrådsbyrå — varför verket först genom revisorernas framställning erhållit kännedom om densamma. Intendenturavdelningens skrivelse åter omnämndes i herr von Helands förenämnda anförande i riksdagens första kammare den 16 maj 1945, i anledning varav krigsmaterielverket i en, likaledes tidigare omnämnd skrivelse till chefen för försvarsdepartementet den 8 juni 1945 bemötte de i intendenturavdelningens skrivelse framförda erinringarna. Verkets skrivelse till chefen för försvarsdepartementet har såsom förut nämnts i avskrift tillställts herr von Heland men har icke redovisats i revisorernas framställning.

a) *Arméchefens skrivelse.*

I samband med en utredning rörande ammunitionsläget inom armén vid slutet av april 1945 anförde chefen för armén i skrivelse till överbefälhavaren den 22 maj 1945 rörande tillgången på 20 mm pansarvärnsammunition bland annat följande.

Det är anmärkningsvärt, att ytterligare leveranser icke kunnat fullgöras, då beställningar av KAFT utlagts hos krigsmaterielverket successivt med början år 1942. Av dessa beställningar har hittills endast omkring en femtedel levererats. Det har sålunda visat sig, att utlovade leveranstider icke tillnärmelsevis kunnat hållas.

Beträffande denna anskaffning får verket anföra följande.

Tygdepartementets respektive tygavdelningens framställningar om anskaffning av hylsor till denna ammunition framgå av efterföljande sammanställning:

Antal	Anskaffningsanmodan
120 000	KATD MB 1/2 550: 1 4/8 1942
220 000	› MB 1/H 100: 1 19/3 1943
70 000	› MB 1 H 275: 1 17/8 1943
60 000	VaB/H 184 030: 5 27/5 1944
40 000	› /H 184 020: 14 16/7 1944
40 000	› /H 184 025: 1 23/4 1945

Av sammanställningen framgår, att den första anskaffningsanmodan inkom till dåvarande krigsmaterielnämnden den 4 augusti 1942. Ritningar och bestämmelser erhöles emellertid icke från tygdepartementet samtidigt med hemställan om anskaffning av materielen utan först senare. Sålunda är ritningen på patronhylsa dagtecknad den 27 oktober 1942 samt på hylsring och vinge den 10 november 1942. Ritningarna ha sedermera vid flera tillfällen ändrats. Bestämmelserna fastställdes av tygdepartementet den 3 november och den 14 december 1942.

Inköpsorder på de första 120 000 hylsorna med kompletta bottenstycken utlades på ammunitionsfabriken Marieberg den 22 augusti 1942 enligt krigsmaterielnämndens order A 23050/1519. Enligt order skulle leverans ske med 500 snarast och resterande först efter tygdepartementets godkännande av dessa. Tillverkningen hade till att börja med karaktär av provtillverkning för fastställande av konstruktion, material och tillverkningsmetod, och stod härvid under direkt inseende av departementet. För provningsändamål levererades i mindre poster sammanlagt omkring 2 000 hylsor under tiden mars—december 1943.

Betydande svårigheter för tillverkningen förelågo, varom tygavdelningen orienterades, bland annat vid sammanträde å verket den 18 september 1943. Vid detta sammanträde uttalade tygavdelningens representant såsom önskemål en leverans av 10 000 hylsor per månad fr. o. m. november 1943, vilket ammunitionsfabriken i stort sett utlovade hålla. Tygavdelningen önskade dock snarast utökade månadsleveranser, men skulle vidare fortsätta med påbörjade försök att omkonstruera vingen, varigenom även andra detaljer i tillverkningen skulle bli berörda.

Ammunitionsfabrikens åtaganden infriades icke, och leveranser därifrån i någon nämnvärd omfattning kommo icke i gång förrän i april 1944. Slutleverans av det första partiet av 120 000 hylsor ägde sålunda icke rum förrän i oktober och av samma antal bottenstycken i december 1944, trots ständiga påstötningar från verkets sida.

Med hänsyn till tidigare anförda skäl — ammunitionsfabrikens tillverkning hade delvis provkaraktär och omkonstruktion kunde eventuellt ifrågakomma av vissa detaljer — måste verket avvakta erfarenheter från fabriken tillverkning och från provskjutningar innan mätдонstillverkning för mass-tillverkning kunde igångsättas och utläggning av inköpsorder på andra tillverkare än den nämnda äga rum.

Förfrågningar på hylsor och detaljer till bottenstycken gjordes i slutet av februari 1944 och ledde till utläggande av inköpsorder i slutet av april och början av maj 1944. Inköpsorder på material härför utlades i april 1944. I samband härmed gjordes undersökningar angående bland annat specialdraget material för vingar i avsikt att minska antalet fräsningsoperationer för denna detalj.

Leveranser av detaljer enligt nyssnämnda inköpsorder voro avsedda att påbörjas i augusti—september 1944. Detta program kunde icke följas av

följande skäl. För det första kunde verket icke tillhandahålla mätdon förrän ungefär vid nyss angivna tidpunkt, vilket berodde på, att verktygsfabrikerna permanent voro överbelastade och arbetade med reducerad arbetsstyrka på grund av personalinkallelser. För det andra visade sig tillverkningen av detaljerna vara förenad med betydligt större tekniska svårigheter än som beräknats.

Tillverkning av utfallsprover, dessas bedömning och upptagande av rationell tillverkning tog därför avsevärd tid. Leveranser av detaljer kommo sålunda ej i gång mer än vid två fabriker omkring årsskiftet 1944—45 och hunno ej upp i beräknad kapacitet, innan metallarbetarstrejken utbröt i februari. Vid en fabrik, här benämnd fabrik A, lyckades utfallsproven mindre väl, varför tillverkning vid denna fabrik ej hann påbörjas före strejken. Vid tidpunkten för utläggandet av ifrågavarande inköpsorder voro fabriksverkets fabriker belagda med order på samma detaljer till årets slut och kunde därför ej komma in fråga. På grund av förseningen hos de andra fabrikererna beslöts emellertid sedermera att överflytta en del av tillverkningarna från dessa till fabriksverket i början av december 1944. Från fabrik A överflyttades sålunda tillverkningen av 50 000 vingar och från en annan fabrik C av 75 000 hylsringar. I september 1945 flyttades dessutom tillverkningen av 100 000 tändhattslägen från fabrik A till ammunitionsfabriken Marieberg. Strejken, som pågick omkring fem månader, omöjliggjorde leveranser från därav berörda fabriker under denna tid. Efter strejken visade det sig fortfarande svårt att få i gång tillverkningen i önskvärd omfattning på grund av personalbrist. Fabrik A kunde sålunda ej påbörja leveranser förrän i början av oktober 1945.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har huvudproblemet under hela förloppet varit att få fram hylsringar och vingar. Leveransplanen för hylsringar och vingar per den 15 november 1945 framgår av nedanstående tablå:

	Orderns storlek	1945			1946					
		t. o. m. 15/11	18/11—30/11	Dec.	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni
<i>Hylsringar.¹</i>										
Fabrik A	90 000	12 000	6 000	13 000	13 000	13 000	13 000	13 000	7 000	
Fabrik B	100 000	40 000	7 000	15 000	15 000	15 000	8 000			
Fabrik C	125 000	49 500	7 000	15 000	15 000	13 500				
»	40 000					15 000	15 000	15 000	8 500	
Amf M	120 000	120 000	Slutlev.	1944						
»	75 000	58 000								
	550 000	279 500	20 000	43 000	43 000	43 000	36 000	28 000	15 500	
<i>Vingar</i>										
Amf M	120 000	120 000	Slutlev.	1944						
»	50 000	54 000								
»	40 000		13 000	13 000	13 000	1 000				
Fabrik A	240 000	38 000	15 000	30 000	30 000	30 000	30 000	30 000	7 000	
Fabrik B	100 000	54 000	7 000	15 000	15 000	9 000				
	550 000	266 000	35 000	58 000	58 000	40 000	30 000	30 000	7 000	

¹ Leveranserna beräknade enl. senaste uppgifter.

Sammanställningen av kompletta bottenstycken har sålunda varit beroende på tillgången av de förutnämnda detaljerna hylsringar och vingar. Leveransplanen beträffande bottenstycken framgår av nedanstående sammanställning:

Sammanstatta bottenstycken × 1 000												
1944	1 9 4 5											
	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
120·0	—	—	3·0	4·2	6·3	9·2	6·3	—	12·6	12·6	37·1	31·0
S:a 120·0	120·0	120·0	123·0	127·2	133·5	142·7	149·0	149·0	61·0	174·2	212·0	243·0

Beräknad slutleverans omkr. sept.—nov. 1946.

I januari 1945 — d. v. s. innan verkstadskonflikten — beräknades på goda grunder, att samtliga 550 000 bottenstycken skulle vara färdiga i november 1945 enligt nedanstående plan:

Beräknad sammansättning av bottenstycken × 1 000												
1944	1 9 4 5											
	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
120	—	15	40	50	50	40	25	50	50	50	50	10
S:a 120	120	135	175	225	275	315	340	390	440	490	540	550

Vad slutligen angår *sammansättningen* av 20 mm sk ptr m/42 har denna varit beroende av tillgången på sammansatta bottenstycken. Hittills har sammansättningen gått enligt följande plan:

Sammansättning av 20 mm sk ptr m/42 × 1 000												
1944	1 9 4 5											
	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
109·6	—	—	—	—	4·2	8·4	2·1	—	6·3	12·6	10·6	10·5
S:a 109·6	109·6	109·6	109·6	109·6	113·8	122·2	124·3	124·3	130·6	143·2	153·7	164·2

I och med det anförda har krigsmaterielverket lämnat en såvitt möjligt fullständig redogörelse för det ena av det av revisorerna omnämnda fallen av leveransförsening. Redogörelsen torde utvisa, att den anmärkta tidsförskjutningen i förevarande fall är att hänföra till de utomordentliga svårigheter, som alltid äro förknippade med upptagandet av tillverkning av en ny konstruktion liksom med upptagande av masstillverkning av materiel, som tidigare endast i begränsad omfattning framställts inom landet. Däremot torde omständigheterna i detta fall icke kunna ge stöd för uppfattningen, att leveransförseningen skulle ha orsakats av verket eller dess föregångare.

Sett ur en allmänare synpunkt ger det av revisorerna valda exemplet en god inblick i de svårigheter, som vårt lands industri haft att bemästra i samband med den forcerade upprustningen under de gångna åren. Att härvid för-

seningar blivit en oundviklig följd är ett förhållande, vartill industrien lika litet som verket bär skulden.

b) *Intendenturavdelningens skrivelse.*

I sitt förut berörda anförande i riksdagens första kammare yttrade herr von Heland bland annat följande:

Jag skulle kunna anföra flera exempel på att det hela inte fungerar praktiskt. Vid min tjänstgöring vid intendenturavdelningen kunde jag konstatera, att kassationsprocenten vid vissa beställningar, utförda av krigsmaterielverket, var relativt stor, och att de långa leveranstiderna i flera fall försvårat materialersättningen till arméns truppförband. Om den frågan finns det för övrigt en hemlig skrivelse inom arméförvaltningen. Vid upphandling av exempelvis sådana varor som rostskyddande färg och tältimpregneringsmedel måste det på grund av kraven på dessa produkter och utprovning m. m. uppstå omständliga och tidsödande skrivelser och resonemang på grund av omvägen med krigsmaterielverket.

Beträffande den av herr von Heland åberopade hemliga skrivelsen, vilken nu återgives av revisorerna, framhöll krigsmaterielverket i sin förut berörda skrivelse till chefen för försvarsdepartementet den 8 juni 1945 följande.

Enligt överenskommelse med arméförvaltningens intendenturavdelning avger krigsmaterielverket dels månatlig rapport över intendenturavdelningens utrustningsbyrås beställningar hos verket, dels leveransplan var tredje månad rörande beställningar från intendenturavdelningens övriga byråer. Med anledning av verkets rapporter i förevarande avseende för tidsperioden januari—november 1944, ur vilka ett utdrag gjorts å en skrivelsen bilagd tablå, anförde intendenturavdelningen i skrivelse den 17 november 1944 — den av herr von Heland i detta sammanhang åberopade skrivelsen — bland annat, att av nämnda tablå framginge, att leveranstiderna i många fall enligt intendenturavdelningens uppfattning varit alltför långa, i synnerhet när det gällt sådana förnödenheter som kokkärl, matbestick, handfat av plåt m. m. Med anledning av skrivelsens innehåll meddelade verket intendenturavdelningen i skrivelse den 16 februari 1945 att förseningar i huvudsak uppstått på grund av svårigheter att få fram erforderligt material i tid, speciellt rostfritt. Förseningar hade även uppkommit på grund av militära inkallelser inom industrien samt därigenom att bestämmelser och ritningar ej varit klara, när beställningarna inkommit till verket. Verket hade för avsikt att i möjligaste mån tillgodose intendenturavdelningens önskemål beträffande utförligare rapporter angående leveranstider och även lämna underhandsmeddelanden därest eventuella tidsförskjutningar skulle uppstå under tillverkningens gång.

Det förefaller krigsmaterielverket egendomligt, att anmärkningarna i förevarande avseende, vilka såsom av det anförda framgår uppklarats genom intern skriftväxling mellan verket och intendenturavdelningen samt därefter framförts i riksdagen ävensom av verket behandlats i en till chefen för försvarsdepartementet ställd skrivelse, varav en av revisorerna erhållit del, ånyo framläggas av revisorerna utan omförmälan av de förhållanden som verket i sistnämnda skrivelse anför till förklaring av de uppkomna förseningarna.

Sedan krigsmaterielverket sålunda närmare granskat de av revisorerna anförda exemplen på leveransförseningar och funnit, att desamma icke kunna giva stöd för uppfattningen, att förseningarna orsakats genom åtgärder eller uteblivna åtgärder från verkets sida, torde verket få något beröra de allmänna förhållanden, som kunna medföra förskjutningar av leveransplanerna. I sådant avseende får verket anföra följande.

Av ammunitionsbeställningar från arméförvaltningens tygavdelning, som

kommit verket tillhanda våren 1945 eller tidigare, saknas fortfarande kompletta bestämmelser för materiel ingående i bland andra följande ammunitionsslag, nämligen 9, 20, 40, 57 mm och 10,5 cm ammunition, granatkastarammunition, handgranater, rivtändare, rökammunition, brandammunition samt lådor till 37 mm ammunition. Att märka är, att dessa exempel gälla läget efter åtta månaders fred, och att läget varit tidvis sämre under krigsåren.

Konstruktionsändringar (ändringar av ritningar och bestämmelser) ha under de sista tre åren gjorts beträffande bland annat följande materiel, nämligen 6,5, 8, 9, 13,2, 20, 40 och 57 mm samt 7,5 cm ammunition, granatkastarammunition, specialammunition av olika slag, flygbomber m. m. Givetvis ha konstruktionsändringarna icke omfattat alla detaljer i de olika materielslagen, men ändringarna ha i regel medfört en förskjutning i de av verket uppgjorda leveransplanerna. I samband härmed vill verket särskilt framhålla, att det arbete, som försvarsgrensförvaltningarna nedlagt för att framskapa nya och förbättrade konstruktioner varit mycket omfattande och sannolikt i det stora hela framgångsrikt. Men dessa förvaltningar ha självfallet haft stora svårigheter att bemästra i detta sitt arbete. Krigsläget krävde forcering av konstruktionsarbetet, varför erforderliga förprov många gånger ej kunnat genomföras. Personal med erfarenhet från konstruktion av ammunition fanns ej att tillgå i erforderlig omfattning. Råvarubristen krävde ofta ändring av redan fastställda konstruktioner, och tidigare utförda konstruktioner visade sig ej hålla måttet vid mass- eller serietillverkning.

Nu anförda förhållanden ha medfört, att lång tid ofta kommit att förflyta mellan hemställan till verket om anskaffning av viss materiel och överlämnandet till verket av erforderliga ritningar och bestämmelser för en tillverkning. Såsom exempel härpå må nämnas, att krigsmaterielnämnden i mars 1943 erhöll anskaffningsuppdrag beträffande viss, i arméchefens förenämnda skrivelse den 22 maj 1945 omförd materiel, men att slutgiltiga ritningar och bestämmelser rörande materielen först i december 1945, sålunda $2\frac{3}{4}$ år senare, av vederbörande försvarsgrensförvaltning kunde fastställas och överlämnas.

Likartade synpunkter kunna sägas gälla beträffande åtskilliga grupper inom intendenturmaterielens område.

Det måste emellertid göras klart, att det icke enbart varit bristen på ritningar och bestämmelser eller ändringar i desamma, som påverkat krigsmaterielverkets leveransplaner. Krigsindustriens tillverkningskapacitet har under de gångna åren varit uttagen till bristningsgränsen, varför varje avbrott eller fel i tillverkningen hos leverantören med nödvändighet orsakat en leveransförskjutning, eftersom någon reservtid för att återtaga förlorad tid icke förelegat. Inträffade felet eller avbrottet på någon vital punkt — exempelvis en felaktig charge i ett järnverk — kom leveransen av flera materielslag att förskjutas. Användandet av nya råvaror såsom stål, aluminium och zink i stället för mässing har många gånger medfört misslyckanden, då de berörda industrierna bedömt sina möjligheter att använda ersättningsmaterialet alltför optimistiskt under den hårda pressen av att till varje pris framskaffa materiel.

Krigsmaterielverket vill med det anförda betona, att leveransförseningar varit en snart sagt »normal» företeelse under de gångna beredskapsåren av skäl som i det föregående anförts. Leveransförseningar ha under denna tid förekommit inom samtliga sektioner av försvarets materielförsörjning. Verket får sålunda erinra, att väsentliga förskjutningar i leveranstiderna förekommit beträffande sådan krigsmateriel som flygplan, flygmotorer, vapen, textilier och sjukvårdsmateriel.

Så länge anskaffningsuppgifterna kvarlegat hos försvarsgrensförvaltningarna ha dessa förskjutningar icke föranlett andra än interna åtgärder. Läget blir ett annat då anskaffningsuppgifterna överflyttas till ett självständigt, utanför försvarsgrenarna stående organ såsom krigsmaterielverket. Det större mått av insyn över hithörande spörsmål som 1943 års militära förvaltningsorganisation medfört torde i sin mån ha bidragit till att statsmakternas uppmärksamhet fästs vid den eftersläpning som under beredskapstiden och allt fortfarande vidlöder landets upprustning i materielavseende. Att denna företeelse är en produkt av en mängd samverkande faktorer utanför de ansvariga myndigheternas rådighet torde stå klart efter den tidigare lämnade redogörelsen, liksom att ej heller landets industriföretag kunna lastas för dessa förhållanden. Tvärtom är krigsmaterielverket angeläget att betona, att landets industri nedlagt utomordentliga förtjänster för att så snabbt och effektivt som möjligt tillmötesgå försvarets krav av tidigare okänd storleksordning på materiel av typer, som förut icke tillverkats eller endast tillverkats i ringa utsträckning.

VI. Krigsmaterielverkets kontrollverksamhet.

Beträffande verkets kontrollverksamhet erinra revisorerna inledningsvis (s. 27), att statens sakrevision under sin granskningsverksamhet under början av år 1944 uppmärksammat, att viss minmateriel icke fungerade på ett tillfredsställande sätt. I anledning härav anförde, yttre revisorerna vidare, sakrevisionen i underdånig skrivelse den 15 januari 1945, såvitt nu är i fråga, bland annat, att de för anskaffning av tillfredsställande minmateriel ansvariga myndigheterna icke förfarit med tillräcklig omsikt och ej heller utövat erforderlig kontroll däröver att den tillverkade slutprodukten verkligen motsvarat de anspråk, som skäligen bort kunna ställas å densamma, detta ej minst med hänsyn till den personal, vilken skulle använda materielen i fält. Sakrevisionen fann sig emellertid icke närmare böra ingå på frågan, huruvida fel eller försummelse i tjänsten förelegat från någon befattningshavare hos de myndigheter, vilka haft att handlägga ifrågavarande anskaffning.

Av de av revisorerna återgivna yttrandena i sakrevisionens ifrågavarande skrivelse synes det ligga nära till hands att draga den slutsatsen, att anledningen till att ifrågavarande minmateriel icke fungerade på tillfredsställande sätt skulle ligga i bristande kontroll från krigsmaterielverkets sida. Ett fullständigare återgivande av sakrevisionens skrivelse är emellertid ägnat att klarlägga de verkliga förhållandena. Verket får därför ur nämnda skrivelse här återgiva följande:

Av den gjorda utredningen synes tydligt framgå, att minorna av nämnda modeller till följd av deras i flera hänseenden olämpliga konstruktion i nuvarande utförande icke äro användbara under beredskapsförhållanden.

Vad därefter angår stridsvagnsmina m/43 av trä, trampmina m/43 och standardladdningar av nitrolit, synas desamma sakrevisionen vara behäftade med konstruktiva svagheter och i flera hänseenden olämpliga för sitt ändamål. I vissa avseenden ha, såsom utredningen utvisar, de värsta olägenheterna kunnat avhjälpas, men någon tillförlitlig materiel synas desamma icke utgöra.

Efter det av revisorerna inledningsvis i förevarande avsnitt återgivna om-dömet fortsätter sakrevisionen:

Sakrevisionen bortser härvid icke från att det vid den tidpunkt, då stridsvagnsminan fastställdes, var synnerligen angeläget att få fram en användbar

mintyp och att materialbrist i vissa hänseenden förelegat. Dessa förhållanden anser sakrevisionen emellertid icke utgöra ett tillräckligt försvar för att mera effektiva åtgärder först under år 1944 vidtogos för att få fram en mera tillfredsställande minmateriel, ehuru anledning därtill förelegat redan i november 1942, då inom tygdepartementets 2. materielbyrå erfarenhet vunnits angående nitrolitens förödande inverkan på zink.

Sakrevisionens skrivelse utmynnar i en hemställan, att en särskild undersökningskommission måtte tillsättas med uppgift att närmare undersöka omständigheterna i samband med i utredningen berörd anskaffning av min- och sprängmateriel för arméns räkning. I anslutning härtill anförde sakrevisionen följande:

Sakrevisionen vill slutligen framhålla, att den inom revisionen verkställda utredningen synes giva vid handen, att min- och sprängtjänsten inom tygdepartementet respektive tygavdelningen under den gångna beredskapstiden icke ägnats tillräcklig uppmärksamhet. Enligt vad sakrevisionen inhämtat har ock frågan om ändrad organisation av nämnda tjänst inom tygavdelningen upptagits till behandling inom en av chefen för armén tillsatt utredning, den s. k. pionjärutredningen. Sakrevisionen vill för sin del ifrågasätta, att, därest den av revisionen föreslagna undersökningskommissionen kommer till stånd, denna i samarbete med pionjärutredningen till behandling upptager jämväl nu berörda spörsmål.

Belysande för här behandlade spörsmål äro ock följande uttalanden i den av sakrevisionen åberopade promemorian:

Ansvaret för tygmaterielens konstruktion åvilar tygavdelningen (tygdepartementet). Denna myndighet har sålunda i fråga om stridsvagnsminan haft att inom de gränser råvarutillgångarna tillät bestämma den materiel, som skulle komma till användning.

Efter att ha berört minfrågans läge inom försvaret anföres slutligen i promemorian:

Allt detta gör, att frågan om min- och sprängtjänsten omedelbart måste underkastas en ingående och snabb utredning av sakkunniga, såväl med hänsyn till dess tekniska sida, som i fråga om mindetaljens hänförande till den avdelning eller byrå inom tygavdelningen, som kan väntas vara mest ägnad att handhava den på ett sakkunnigt och skickligt sätt.

Revisorerna ha såsom av den lämnade redogörelsen framgår tagit sakrevisionens framställning till intäkt för att rikta erinringar mot krigsmaterielverkets kontrollverksamhet, oavsett att sakrevisionens anmärkningar enligt dess skrivelse rikta sig i första hand mot *den konstruktiva utformningen* av ifrågavarande minmateriel, för vilken det författningsenliga ansvaret icke åvilar krigsmaterielverket.

Vid nu angivna förhållande torde revisorernas uttalanden i denna del icke kunna tillmätas någon betydelse vid bedömandet av krigsmaterielverkets sätt att fullgöra sina åligganden på kontrollområdet. Även om brister i kontrollen i förevarande fall skulle befinnas föreligga — detta spörsmål torde komma att närmare undersökas av den av Kungl. Maj:t med anledning av sakrevisionens förenämnda hemställan tillsatta kommissionen — måste beaktas, att verket såsom i annat sammanhang närmare framhållits icke förrän från och med den 1 april 1944 erhållit ansvaret för kontrollverksamheten i dess helhet. Den kontrollverksamhet, varom i minärendet är fråga, avser tid före nämnda datum, under vilken kontrollen på sätt revisorerna själva uttalat (s. 19—20) var uppdelad på »verkstads kontroll» och »militär mottagningskontroll».

Vid sin behandling av krigsmaterielverkets kontrollverksamhet erinra revisorerna jämväl (s. 27), att sprängämnesinspektionen i skrivelse till chefen

för armén den 3 maj 1944 meddelat, att i samband med utredning av vissa olyckor vid militära förband allvarliga brister konstaterats i fråga om leveranskontrollen av rivtändare m/41. I anslutning härtill ha revisorerna vidare anfört följande:

I detta sammanhang må jämväl erinras om statens provningsanstalts utlå-tanden den 31 mars och 24 maj 1944 till arméförvaltningens tygavdelning ävensom krigsmaterielnämndens besiktningssprotokoll den 3 maj 1943. Så-lunda synes, oaktat sprängämnesinspektionen och vederbörande centrala för-valtningsorgan utfärdat förbud mot användning av visst slags stubin, anmä-lan icke gjorts, att detaljer försedda med denna stubin utsänts för använd-ning vid truppförbanden.

Spörsmålet om rivtändare m/41 innefattar ett ämne, som närmare torde komma att upptagas till behandling vid den undersökning, som Kungl. Maj:t efter därom av chefen för krigsmaterielverket gjord hemställer den 20 okto-ber 1945 uppdragit åt statens sakrevision att utföra. Vid sådant förhållande kunde det måhända — i överensstämmelse med revisorernas uttalande (s. 27), att revisorerna ansett sig icke böra närmare ingå på de frågor, som falla inom ramen för sakrevisionens undersökning, vilken torde komma att avse bland annat frågan om rivtändarens konstruktion och den ovanberörda stu-binfrågan — vara lämpligt att i detta sammanhang icke upptaga detta spörs-mål till behandling. Med hänsyn emellertid till att revisorerna oaktat vad nyss anförts i nu förevarande sammanhang upptagit rivtändarfrågan, torde verket få något beröra spörsmålet.

Sprängämnesinspektörens av revisorerna återgivna yttrande i skrivelsen till arméchefen torde vara grundat på en av chefen för arméförvaltningens tyg-avdelnings ammunitionsförrådsbyrå, överstelöjtnanten Gösta Widmark, upp-rättad, den 17 mars 1944 dagtecknad hemlig promemoria angående rivtändare m/41 med anledning av sprängämnesinspektionens utredning av orsakerna till dödsolycka vid övning med pansarladdning vid Skaraborgs pansarregemente den 25 januari 1944.

I Widmarks förenämnda promemoria liksom för övrigt i en av honom författad artikel i Ny militär tidskrift hösten 1945 framhålles, att krigsmate-rielnämndens och krigsmaterielverkets kontrollanter skulle ha föreslagit riv-tändarpartier till godkännande trots att vid kontrollen noterats abnormt korta bränntider. Härtill må erinras, att de påtalade förhållandena hänföra sig till den tid, då kontrollverksamheten såsom förut anförts var uppdelad i »verk-stadskontroll» och »militär mottagningskontroll». Enligt den vid denna tid tillämpade rutinen skulle det för övrigt ankomma på tygdepartementets (tyg-avdelningens) kontrollkontor att slutligt bestämma om godkännande eller kassation av ifrågavarande materiel.

I förevarande sammanhang återstår att granska innehållet av arméförvalt-ningens intendenturavdelnings av revisorerna (s. 28) återgivna cirkulärskri-velse den 23 november 1945 till samtliga militärbefälhavare rörande brist-fälligheter i den kasern- och förplägnadsutredningsmateriel, som anskaffats genom krigsmaterielverkets försorg. Härom får verket anföra följande.

a) Dålig limning av expeditionsmöbler samt bristfällig emballering av de-samma.

Detta har, såvitt verket har sig bekant, påtalats i endast ett fall gällande leverans från viss möbelfirma till Norrlands trängkårs depå.

b) Bristande överensstämmelse mellan socker- och saltströare samt till de-samma hörande lock.

Ströare respektive lock tillverkas på olika håll, varvid i ett fall en felex-pediering ägt rum. Felet rättades och vederbörande leverantör bestred härav föranledda fraktkostnader.

c) Bristande utstansning, slipning och polering av bordsgafflar.

Vad som i detta sammanhang menas med »bristfällig utstansning» undandrar sig verkets bedömande.

Slipningen av ett visst parti har föranlett anmärkningar från verkets kontroll, men efter samråd med intendenturavdelningen beslöts för tids vinnande godkänna partiet under förutsättning, att felaktiga gafflar komme att utbytas av leverantören enligt förbindelse av denne.

För att erhålla ett jämförelsematerial mellan vad som å ena sidan levereras i allmänna handeln till civilt bruk och vad som å andra sidan levereras till staten, införskaffades vid ovannämnda tillfälle gafflar från en järnaffär. Dessa visade i allmänhet sämre slipning än gafflar ur det omdiskuterade partiet.

Ett återkommande påpekande vid besök på förläggningar är gafflarnas utformning, då de anses vara för tjocka och klumpiga i spetsarna, vilket emellertid är i full överensstämmelse med de för arméns gafflar av intendenturavdelningen fastställda ritningarna och bestämmelserna samt i enlighet med från avdelningen överlämnad prototyp.

d) Underhålligt porslin (skeva tallrikar, blåsor i glasyren o. dyl.).

Denna anmärkning torde huvudsakligen stöda sig på viss leverans, i vilken av förbiseende vid fabriken försändning kom att ingå en låda »bräckage», d. v. s. sådant porslin, som utsorterats och krossats. Leveransen skedde i augusti 1945 till Skaraborgs pansarregemente, Skövde, som meddelade en befattningshavare i intendenturavdelningen, vilken i sin tur framförde anmärkningarna till verket. Ersättningsleverans skedde självklart omgående.

Beträffande blåsor i glasyren må framhållas, att vid leveranser av porslin inköpes och även före upphandlingens överflyttande till verket inköpts två kvaliteter, första och andra sortering. Av »förslag till bestämmelser», som av intendenturavdelningen utarbetats och översänts till verket den 30 april 1945, framgår bland annat följande.

Första sortering. Denna får endast innehålla smärre felaktigheter, exempelvis punktformiga fördjupningar i glasyren, som ej gå till grundmassan, punktformiga eller mindre prickar av järn i grundmassan och dylikt.

Andra sortering. Denna får innehålla något större felaktigheter, exempelvis *måttlig skevhet, mindre blåsor i glasyren, matt glasyr, svarta fläckar* på grundmassan.

Det kan framhållas, att sedan verket övertagit upphandlingen av porslin, en övergång successivt skett från granitporslin till benporslin. Det förstnämnda är ett poröst (icke sintrat) porslin med bland annat låg kanthållfasthet, under det att benporslinet, som är sintrat vid hög temperatur, har mycket hög sådan. Bland annat av denna anledning torde det nu levererade porslinet i kvalitativt hänseende vara betydligt bättre än vad som tidigare kommit militära mottagare tillhanda.

Krigsmaterielverket får i anslutning till den nu lämnade redogörelsen för de fall, som föranlett intendenturavdelningens cirkulärskrivelse, framhålla, att verket beklagar dessa fall i den mån desamma kunna ha föranlett svårigheter för intendenturavdelningens strävanden att hålla arméns kasern- och förplägnadsutredningsmateriel på en så hög kvalitativ nivå som möjligt. I de ovan redovisade fallen har fråga varit om rena felexpedieringar — vilka ligga utanför verkets rådighet och närmast ankomma på mottagarna att beivra — eller ock såsom i gaffel-fallet om kvalitetskrav som icke innehållas i allmänna handeln. Huruvida försvarets gafflar böra vara av högre kvalitet än de som saluföras för civilt bruk undandrar sig verkets bedömande; det

vill dock förefalla verket, som om högre krav för försvaret än för den civila marknaden knappast äro befogade beträffande dylik materiel.

Intendenturavdelningens berörda cirkulärskrivelse finner krigsmaterielverket sålunda icke kunna åberopas till stöd för att brister i verkets leveranskontroll skulle ha förekommit. Revisorerna ha ej heller i sitt uttalande om den bristande kontrollen (s. 33) åberopat detta fall utan endast sprängämnesinspektionens förut berörda skrivelse angående brister i fråga om leveranskontroll i visst fall.

VII. Den prisstatistiska jämförelsen.

Revisorerna ha ägnat ett betydande utrymme (s. 28—32) åt en granskning av vissa prisstatistiska uppgifter, som krigsmaterielverket lämnat i sina medelsäskanden för nästa budgetår. I sitt uttalande anföra revisorerna härom följande (s. 34):

I den sammanställning, som återfinnes i krigsmaterielverkets senaste slagsäskanden, har åberopats ett siffermateriel, som skulle giva stöd för den uppfattningen, att genom verkets försorg åstadkommits prissänkning med därav följande besparingar för statsverket. Sålunda har bland annat framhållits, att prissänkningen vid senaste upphandlingar uppgått till genomsnittligt 24 procent i förhållande till priserna år 1940.

Häremot må till en början framhållas, att den prisstatistik, varpå den av verket uppgivna prissänkningen grundar sig, som av utredningen framgår, i vissa hänseenden är oriktig. I den mån sådan prissänkning kunnat konstateras torde densamma i stor utsträckning vara att hänföra till en ökad serietillverkning och därmed följande vidgade möjligheter till rationalisering. I en del fall torde prissänkningen i icke oväsentlig omfattning vara att tillskriva industrikommissionens krigsmaterielavdelning och prisbyrå. Av nu angivna skäl torde de av verket gjorda beräkningarna icke giva belägg för antagandet att den angivna prissänkningen skulle ha åstadkommits enbart genom verkets åtgärder, utan är betingad jämväl av andra faktorer. Denna uppfattning vinner också stöd i det förhållandet, att vid av annat centralt förvaltningsorgan verkställda upphandlingar av annan krigsmateriel ernåtts prissänkningar, som äro icke oväsentligt större än den av krigsmaterielverket redovisade.

Även om den redovisade prissänkningen med däri förutsatta utgångspunkter vore riktig, vill det i allt fall synas revisorerna att då sådana på prissättningen inverkan faktorer som kvantitet, kvalitet, leveranstider, transportförhållanden m. m. icke närmare angivits, den åberopade siffran icke kan läggas till grund för bedömning av den sålunda redovisade prissänkningen.

Krigsmaterielverket får med anledning av revisorernas uttalanden anföra följande.

Avsikten med den i verkets medelsäskanden för nästa budgetår intagna jämförelsen mellan 1940 och 1945 års priser var att i stora drag klargöra prisutvecklingen under ammunitionsnämndens, krigsmaterielnämndens och krigsmaterielverkets hittillsvarande verksamhet. Denna prisjämförelse är sålunda ungefärlig, vilket också framgår av att i densamma uttryckligen angivits, att fråga är om vägda medeltal, samt att endast 554 miljoner kronor av nämndernas och verkets till närmare 1 000 miljoner kronor uppgående anskaffningar varit föremål för bearbetning. Toppriser ha undvikits som jämförelsetal och i stället ha i möjligaste mån medelpriser från olika order tillämpats.

Enligt avtal mellan statens industrikommission och aktiebolaget Bofors i

december 1942 skulle en viss retroaktiv rabatt lämnas på alla leveranser till försvaret. Revisorerna anse nu, att denna rabatt skall avdragas från det jämförelsetal för år 1940 beträffande vissa ammunitionsprodukter, som förekommer i prisjämförelsen. Häremot har verket hos revisorerna under hand invänt, dels att denna rabatt icke kan betraktas såsom en prissänkning i vanlig mening utan är att uppfatta såsom en ersättning från bolagets sida för vissa förmåner, som bolaget åtnjutit bland annat beträffande grunderna för beräkning av krigskonjunkturskatt, dels också att, enär inköpen gjordes år 1940, och ovan nämnda rabattavtal träffades först i december 1942, 1940 års inköpspris bör användas som jämförelsetal.

Då det gäller att visa tendensen hos prisutvecklingen beträffande nämndernas och verkets anskaffningar under de gångna åren är det emellertid av ringa betydelse, om förekommande rabatter å Boforsleveranserna medtagas eller utelämnas. En förnyad uträkning i enlighet med de av revisorerna tillämpade grunderna visar nämligen, att den av verket redovisade prissänkningen av 24 % sjunker till 22 %.

I bilaga 12 till verkets medelsäskanden för nästa budgetår har verket för 20 mm ammunitionen felaktigt använt 1941 års priser som högsta pris. Vid omräkningen ha 1939 och 1940 års priser tillämpats enligt följande:

20 mm slsgr.

Den ²⁷/₁₁ 1940 erhöll Bofors en beställning på 600 000 st. av denna granat till ett pris av *kr. 11:65 per st.* exkl. krut och patronhylsor. Med tillägg för glidande prisskala blev priset *kr. 13:46*. Efter viss rabattering blev slutpriset *kr. 10:54*.

Sedermera beställdes 200 000 st. av samma granat hos olika firmor, som tidigare icke tillverkat detta slags materiel, varvid priset i samma utförande blev *kr. 6:60*, vilket utgör 63 % av Bofors' pris i stället för i bilaga 12 angivna 64 %.

20 mm slpprj.

Den ³⁰/₁₁ 1939 beställde tygdepartementet hos Bofors 140 000 st. av denna projektil (beställningen överfördes till ammunitionsnämnden) till ett pris av *kr. 13:—* pr st. exkl. krut. Med tillägg för glidande prisskala blev priset *kr. 14:24*. Efter viss rabattering blev slutpriset *kr. 7:44*.

Samma ammunition har senare beställts hos andra firmor till ett pris av *kr. 4:65 pr st.*, vilket utgör 63 % av Bofors' pris i stället för i bilaga 12 redovisade 69 %.

40 mm slsgr och f k sar m/40.

Vid omräkningen har tillämpats av revisorerna angivna 86 % resp. 68 %.

Beträffande revisorernas anmärkning, att prisjämförelse gjorts »mellan trotylladdad och nitrolitladdad 50 respektive 250 kg minbomb, ehuru priset för trotyl enligt förenämnda prisstatistik år 1940 var kronor 2:24 per kg medan motsvarande pris för nitrolit utgjorde kronor 1:10» må framhållas, att vid prisstatistikens uppgörande verket icke hade tillgång till fullständigt jämförelsematerial för de först tillverkade bomberna, varför priserna på trotylladdad bomb jämfördes med priserna på nitrolitladdad, vilket dock särskilt anmärktes i den medelsäskandena åtföljande bilagan 12. Numera har jämförelsematerial kunnat erhållas, varför i prisstatistiken angivna 44 % skall höjas till 57 %, och det senare procenttalet har tillämpats vid omräkningen.

Beträffande diskpulver vill verket framhålla, att medeltalet, *kr 1:—*, icke nämnvärt avviker från prisläget för gjorda inköp, då senare erhållna upp-

gifter visa, att vissa inköp för försvaret under åren 1942—43 betalats med respektive kronor 0: 90 och 0: 97.

Revisorerna anmärka jämväl beträffande verkets uppgift, att en prissänkning av 29 % ägt rum på tvättmedel och göra gällande, att denna prissänkning föranletts av ändringar i priserna på fettråvaror. Härtill har verket i en till revisorerna överlämnad, den 3 december 1945 dagtecknad promemoria meddelat, att då prissänkningen gäller *den färdiga varan*, således även tillverkningskostnaden sänkts med 29 %. Detta förhållande har en av revisorerna anlitaad merkantilt sakkunnig fått bekräftat vid tvenne samtal med chefen för den firma, som levererat nämnda tvättmedel. Det är därför förvånande, att revisorerna likväl uppdragit denna anmärkning i sin berättelse, och krigsmaterielverket torde därför något närmare få belysa det föreliggande spørsmålet.

Enligt vad nämnde chef meddelat var tillverkningspriset för visst tvättmedel till intendenturdepartementet år 1939 26 öre pr kg. Under år 1941 fick emellertid firman priskontrollnämndens tillåtelse att höja priset med 7 öre pr kg, d. v. s. till 33 öre. Detta pris gällde från början av år 1941 till början av år 1943, då upphandlingen av tvättmedel övertogs av verket. På grund av ett kontrakt, som upprättats för åtskilliga år sedan, var firman i fråga ensamleverantör av vissa tvättmedel till intendenturdepartementet. Då verket övertog denna upphandling infördes fri konkurrens, vilket medförde, att vid verkets första upphandling tillverkningspriset sänktes från tidigare 33 öre till 29 öre pr kg. Sedermera har ytterligare prissänkning åstadkommits. Vid den senaste upphandlingen var tillverkningspriset 23 öre pr kg eller i runt tal 30 % lägre än det år 1941—42 tillämpade priset och omkring 12 % lägre än 1939. Samma firma har hela tiden varit leverantör.

Revisorerna anföra vidare följande (s. 28):

I anslutning härtill må emellertid följande anföras. Den anskaffning, som för försvarsväsendets räkning verkställdes under åren 1940—1942, innebar för viss del av industrien en tillverkning av materiel, för vars framställande i stor utsträckning tidigare erfarenheter saknades med därav följande osäkerhet att bedöma tillverkningskostnaderna. Ifrågavarande förhållande gällde framförallt 1940. Redan på grund härav förelågo betydande svårigheter att fastställa en prissättning, som skulle giva skälig täckning av tillverkningskostnaderna. Vidare måste en forcerad tillverkning av den omfattning, varom nu är fråga, medföra betydande kostnader för omställning av driften. Slutligen tillkommo jämväl vissa andra å prissättningen inverkande faktorer av komplicerad natur, vilket medförde, att priskalkylering efter gängse grunder icke kunde ifrågakomma. På nu anförda skäl måste sålunda priserna vid krigsmaterielleveranser vid ifrågavarande tid fastställas av statens industrikommissions krigsmaterielavdelning och prisbyrå efter särskilda av staten angivna normer. Efter successivt vunna erfarenheter rörande krigsmaterieltillverkning hava vidgade möjligheter till rationalisering erhållits med därav följande lägre tillverkningskostnader. Sistnämnda förhållande torde i förening med betydligt ökad serietillverkning i icke oväsentlig utsträckning hava medfört betydande prissänkningar. Av ovan anförda skäl föreligga sålunda betydande svårigheter att erhålla rättvisande jämförelser vid bedömande av den av ämbetsverket uppgivna prissänkningen.

Verket delar såsom framgår av vad förut anförts revisorernas uppfattning, att viss del av industrien år 1940 saknade erfarenhet av tillverkning av krigsmateriel. Tillverkningskostnaderna ha därför helt naturligt kunnat sänkas efter successivt vunna erfarenheter. Av ovan anförda exempel beträffande 20 mm ammunition torde emellertid framgå, att även motsatta förhållan-